

ΔΩΔΩΝΑΙΟΝ

Φ Ω Ξ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 1ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 1961

" ΔΩΔΩΝΑΙΟΝ ΦΩΣ "

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΤ ΣΤΑΛΟΓΟΤ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Συνδρομαί : Έσωτεριζού έτηρία Δραχ. 40
Νομικῶν προσώπων » 50
Τιμή τεύχους » 10

* Έμβάσματα : Διδασκαλικὸν Σύλλογον — Καπλάνειος Ίωάννινα

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

1) Διοικήσεως :	Ή εὐθύνη	Σελ. 1
2) Σοφοκλ. Δ. Δῶλη :	Θύραθεν καὶ Χριστιανικὴ πρὸς ἱστορίας ἀντίληψις	» 3
3) Κώστα Νικολαΐδης :	Ή ἀνθρώπινη συνείδησις (Ἀπὸ τὸν «Αἰμίλιον» τοῦ Ρουσσὼ Βιβλίον IV)	» 10
4) Κων(τίνου) Κίτσου :	Ή κοινωνικὸτητα τοῦ παιδιοῦ	» 14
5) Δημητρίου Πλιάζου :	Οἱ σύγχρονοι ἀντιλήψεις περὶ πειθαρχίας στὸ σχολεῖο	» 31
6) Κων(νου) Χρ. Πλακούτση :	Τὸ πρόβλημα τῆς καταρτίσεως τῶν Δημοδιδασκάλων	» 36
7) Ίωάννου Ν. Νικολαΐδου :	Ἀνάγκη νὰ ξαναβροῦμε τίς ρίζες μας	» 39
8) Δ. Κ. Βακάλης :	Μπροστὰ στὴν ἐποχὴ μας	» 42
9) Ἀναστασίου Χ. Τσιάρα :	Τὸ φαινόμενον τῆς ἀριστεροχειρίας καὶ ἡ Παιδαγωγικὴ του τοποθέτησις	» 45
10) Γεωργίου Ἀθ. Ξύδη :	Ή θέσις τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Παιδείαν	» 51
11) Εὐθ. Θεοδοροπούλου :	Ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς	» 63
12) Γεωργίου Στεφάνου :	Γεωργοτεχνικὴ κατεύθυνσις — Πολιτισμὸς καὶ εὐημερία τοῦ λαοῦ μας	» 66
13) Δαν. Μπό - Μπούβ :	Ἡπειρος, «τὸ λίκνον τῶν Ἑλλήνων». Εἰσαγωγὴ καὶ μετὰφρασις Κώστα Κ. Λαζαρίδης).	» 72
14) Βασιλείου Κραψίτη :	Παραινήσεις (ποίημα)	» 82
15) Δημ. Σαλαμάγκα :	Πανηγύρια καὶ Παζάρια	» 83
16) Γεωργ. Α. Ἐξαρχοπούλου :	Ἡ Νεοαἰσθῆσις	» 85
17) Γεωργίου Καζάκου :	Καταγωγὴ τῆς τέχνης καὶ ἐξέλιξις αὐτῆς	» 87
18) Φώτῃ Παπαστεργίου :	Ἐποχὴ καὶ τέχνη	» 93
19) Γεωργίου Βρόλλη :	Γύρω ἀπὸ τὴν προοπτικὴν τοῦ Περιοδικοῦ μας	» 96
20)	Σημειώματα	» 98
21) Φώτῃ Παπαστεργίου :	Βιβλιοκρισία (Γ. Α. Βασιλόπουλος : «Ἡ ἀγωγή τῶν καθυστερημένων παιδιῶν»)	» 101
22) Κ. Ν. :	Βιβλιοκρισία (Θεοφράστου Γέροντος : «Παιγνιώδεις μορφὲς ἐργασίας στὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον»)	» 102
23)	Εἰδήσεις	» 103

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

1) ΒΟΥΣΤΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Πρόεδρος	4) ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΓΙΟΣ	Μέλος
2) ΦΑΡΜΑΚΗΣ ΕΤΑΠΠΕΛΟΣ Γεν. Γραμ.	5) ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	»
3) ΣΙΑΜΑΝΤΑΣ ΓΕΩΓΙΟΣ Ταμίας	6) ΠΑΓΟΥΤΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ	»
	7) ΖΑΪΜΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	»

ΔΩΔΩΝΑΙΟΝ ΦΩΞ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΤΟΣ Α'.

★

ΙΟΥΝΙΟΣ 1961

★

ΤΕΥΧΟΣ 1ον

Η ΕΥΘΥΝΗ

Τόλμημα ή έκδοσίς του, πού προϋποθέτει αδελφωμένο τὸν πνευματικὸ μόχθο μὲ τὴν πείρα τῆς ἐντύπου παρουσίας. Ἐπιτυχημένη ἡ υἱοθετηθεῖσα ἔμπνευσις, τὴν ὁποία καὶ πλαισιώνει ἡ πνοή τῆς εξακολουθητικῆς διαρκείας τῆς Ἑπειρωτικῆς παραδόσεως. Στὸ εὐόλγων αὐτὸ ξεκίνημα, ἓνα καθήκον μᾶς καλεῖ, νὰ ἐνσαρκώσωμε τίς ἐσώτερες ἀνησυχίες μας, σὲ ἓνα ὁλοζώντανο περιεχόμενο, γιὰ τὴν ἐπιτυχία μιᾶς ὁλοκληρωμένης μορφωτικῆς σταυροφορίας.

Σὲ συναγεμὸ λοιπὸν οἱ δυνατότητες. Γιὰ τὴν ἔρευνα ἢ ἔφεσις στὸ στίβο τῆς ἀμιλλας.

Συνεργάτες, οἱ ἐρημίτες τῆς ὑπαίθρου κυρίως καὶ οἱ ἀστοὶ συνάδελφοι. Καλοῦνται στὸ «ἀνασκούμπωμα» τῆς ἐνεργοῦ δραστηριότητος δίχως ὕλική ἀμοιβή. Μέτοχοι καὶ θεαταὶ οἱ ἴδιοι στὴν παρέλασι τῆς προσφοράς.

Προσωπικὰ πιστεύουμε, πῶς τὸ περιοδικὸ μας θὰ ἀγκαλιᾷ τὴν πραγματικότητα. Θὰ ἐπιδιώξωμε μὲ τὴν προσηλωμένη θέλησί μας νὰ εὐρυνθῇ ὁ ἐπαρχιακὸς ὁρίζοντας, ἀποφεύγοντες, κατὰ τὸ δυνατόν, τοὺς ἀεροβατισμοὺς τῶν θεωρητικῶν νεφελωμάτων. Ἀπαιτεῖται γι' αὐτὸ, συγχῆς ὁ προβληματισμὸς καὶ ἀδιάκοπος ὁ εὐεργετικὸς ἀντίκτυπός του στὴν κρίσι καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ κατάρτισι.

Βγαλμένο ἀπὸ τοὺς κόρφους τῆς διδασκαλικῆς οἰκογενείας, τὸ θεωροῦμε φυλαχτὸ τῆς προκοπῆς καὶ σταθμὸ εὐδοώσεως τῶν προοδευτικῶν μας ἀρχῶν. Ἐλπίζομε νὰ σταθῇ ἀποτελεσματικὸ ὄργανο προβολῆς καὶ θεραπείας τῶν ζητημάτων τῆς ἀγωγῆς μὲ τὴν ἀξιολόγησι, τὸν ὁρθὸ χει-

ρισμὸ καὶ ὀργάνωσί τοὺς πρὸς τὴν κατεύθυνσι τῶν παιδευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ ἐθνικῶν σκοπῶν.

Εὐχὴ μας, νὰ ἐδραιωθῇ τὸ ἔργον καὶ νὰ τύχη τῆς γενικῆς ἀναγνωρίσεως. Τὰ ἐμπόδια, ποτὲ δὲν θὰ λείψουν. Ὁγκόλιθοι στὸ δρόμο του, ἡ συνεργασία τῶν συνεργατῶν — μονίμων καὶ ἐκτάκτων —, ἡ ἐπιλογή, ἡ σελιδοθέτησι, ἡ διόρθωσι τῶν δοκιμῶν καὶ τόσα ἄλλα, 'ποὺ οἱ περισσότεροι τὰ βλέπομε ἀπλᾶ. Χρόνος, ἀφοσίωσι καὶ χέρια χρειάζονται, τόσο γιὰ τὴν καταμεριστικὴ διάταξιν ὅσο καὶ τὴν τεχνικὴ διευθέτησι.

Ὁ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ Σύλλογος Ἰωαννίνων, ἀναγνωρίζει ὅλες αὐτὰς τὰς δυσκολίας καὶ τὰ ἐμπόδια ποὺ θὰ συναντήσῃ στὴν ἐκδοτικὴ του προσπάθεια. Ὅμως, ἡ συναίσθησις ὅτι θὰ ὑπηρετήσῃ τὰ ἰδανικά τῆς Παιδείας ἐνεργότερα, ὅτι θὰ συμβάλῃ θετικώτερα στὴ βελτίωσιν τῶν ὁρῶν τῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ, ὅτι θὰ παρουσιάσῃ σὶν τὸπο τοὺς πλοῦσιους θησαυροὺς τῆς δασκαλικῆς ψυχῆς καὶ θὰ συναντήσῃ τὴν κατασπαρμέναν ἐκδηλώσει τῆς γιὰ μιὰ οὐσιαστικὴ ἀφύπνισι τῆς Ἐπαρχίας, τὸν δπλίζει μὲ αἰσθήματα ἐπιμονῆς καὶ αὐταπαργήσεως καὶ τὸν ὀδηγεῖ σὲ εὐγενεῖς φιλοδοξίες.

Ἐπὶ πλέον, ἀναλογίζεται ὅτι μὲ τὸ «Δωδωναῖον Φῶς» προσθέτει ἓνα συνδετικὸ κρῖνο μεταξὺ τοῦ παρόντος καὶ τῆς μεγάλης Ἑπαιρωτικῆς παραδόσεως, γιὰ τὴν ὁποία αἰσθάνεται ὑπερηφάνεια καὶ ἐνθουσιασμό.

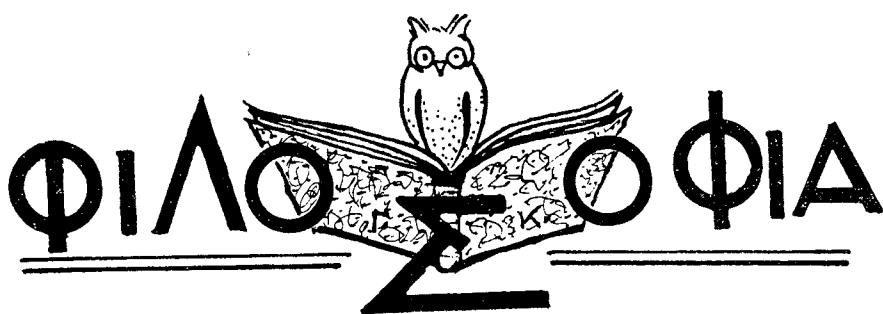
Γιατὶ τὸ Ἑπαιρωτικὸ πνεῦμα, στὸ κύλισμα τοῦ χρόνου, παρουσίασε λαμπρὰ στοιχεῖα πολιτιστικῆς ἀνατάσεως. Ἡ Δωδώνη μὲ τὸ Μαντεῖον καὶ τὸ θέατρο τῆς, τὸ Δεσποτάτο, μὲ τὰ ὠραῖα βυζαντινά του μνημεῖα καὶ τέλος ἡ μεγάλη συμβολὴ τῆς Ἑπείρου στὴν πνευματικὴ ἀφύπνισι τοῦ σκλαβωμένου Γένους, μὲ τοὺς σοφοὺς Δασκάλους, τὰ Σχολεῖα καὶ τοὺς Ἑθνικοὺς Εὐεργέτες, εἶναι μεγάλοι σταθμοί, ποὺ συνθέτουν τὴν ἀδιάσπαστη Ἑπαιρωτικὴ παράδοσι.

Ἐπωμίζεται ὁμως τὴν εὐθύνη μὲ αἰσιοδοξία, γιατί πιστεύει ἀπόλυτα ὅτι τὸ «Δωδωναῖον Φῶς» θὰ γίνῃ τὸ πνευματικὸν ὄργανο ὅλων τῶν Ἑπαιρωτῶν δασκάλων. Τὸ βῆμα ὅπου θὰ διεξάγονται ἐπιστημονικὲς συζητήσεις καὶ θὰ παρουσιάζεται ἀνάγλυφον ἢ προσπάθεια καὶ ἡ συμβολὴ τῶν στὴ διερεύνησιν τοῦ πνευματικοῦ ὀρίζοντα καὶ τὴν ἄνοδον τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς στάθμης τοῦ τόπου των.

Ζητοῦμε ἀπ' ὅλους τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τοῦ τόπου μας, τοὺς δασκαλικοὺς συλλόγους τῆς Ἑπείρου, τοὺς ἐπιστήμονες καὶ ἀπ' ὅλους τοὺς πολιτιστικοὺς παράγοντες τῆς χώρας νὰ συμπαρασταθοῦν καὶ νὰ συμβάλουν στὴν προσπάθειά μας αὕτη. Τὸ «Δωδωναῖον Φῶς» σὰν ὁ «Ξένιος Ζεὺς», θὰ φιλοξενῇ πρόθυμα καὶ ἐλεύθερα στὶς στήλας του, τὶς γνώμες καὶ τὶς ἀπόψεις ὅλων ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ θέματα, ποὺ ἀναφέρονται στὴν περιοχὴ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ.

Καὶ ἡ διὰδασις αὕτη δὲν πηγάζει μόνον ἀπὸ ξένια συναισθηματικὸτητα, ἀλλὰ ὑπαγορεύεται περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀνησυχία τῆς ἐρευνητικότητος, ποὺ εἶναι ἡ βάση κάθε γνήσιας προόδου καὶ τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης γιὰ μιὰ ἀξιόλογον συμβολὴ στὴν πολιτιστικὴ ἄνοδον τοῦ τόπου μας.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

ΘΥΡΑΘΕΝ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΙΣ

Ὑπὸ τοῦ Ὑφηγητοῦ Κ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Δ. ΔΩΛΗ
Διευθυντοῦ Ζωσιμαίας Παιδ. Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων

Ὁ ἄνθρωπος προσκεκολλημένος πρὸς τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον, προσ-
ατενίζων δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀέναον αὐτοῦ κίνησιν καὶ τὴν ταχείαν μεταβολὴν τῶν
ἀνθρωπίνων ἰδίᾳ δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἐξαφάνισιν, αἰσθάνεται ἀβεβαιότητα διὰ τὸ ὄρ-
θὸν τῆς δράσεώς του καὶ διερωτᾶται διὰ τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεώς του. Ἔνεκα τῆς
κοινῆς ταύτης τύχης, ἥτις ἄλλωστε ἀποτελεῖ καὶ τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος,
ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκειται ἐν διαρκεῖ ἀνησυχίᾳ καὶ ἀναζητήσει. Διὰ τοῦτο στρεφό-
μενος πρὸς τὸ παρελθὸν ἀναζητεῖ τὴν διαπίστωσιν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότη-
τος, ἵνα οὕτω κατανοήσῃ καὶ ἑαυτόν. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀναζητήσει πληροφοριῶν
ἐκ τοῦ παρελθόντος δι' ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος σχηματίζει ἀναλόγους ἰδέας περὶ τοῦ
νοήματος τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας του, ὅτε μὲν εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὰς λογι-
κὰς καὶ διανοητικὰς του δυνάμεις πεποιθώς, ὅτε δὲ ἐρειδόμενος καὶ ἀναπαυόμενος
ἐπὶ θρησκευτικῶν διδαγμάτων. Ἐντεῦθεν διαγράφονται διὰ μέσου τῶν αἰώνων
δύο παράλληλοι κατευθύνσεις ἐρμηνείας καὶ καταλήψεως τῆς ἱστορίας· ἡ μὲν φι-
λοσοφικὴ συνιστᾷ τὰς φιλοσοφικὰς περὶ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἱστο-
ρίας θεωρίας, ἡ δ' ἐπὶ θρησκευτικοῦ ἐδάφους οἰκοδομοῦσα τὴν χριστιανικὴν φι-
λοσοφίαν τῆς ἱστορίας.

Τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν κίριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶναι, ὅτι ἡ
ζωὴ περιορίζεται εἰς τὸν αἰσθητὸν καὶ πεπερασμένον τοῦτον κόσμον καὶ εἰς τὰ ἐν
ὀρισμένῳ τόπῳ πραγματοποιούμενα γεγονότα. Καὶ ἄλλοτε μὲν ταῦτα φαίνονται
ἀνακυκλούμενα καὶ ἐπαναλαμβανόμενα, ἄλλοτε δὲ συγκρουόμενα καὶ δημιουρ-
γοῦντα νέον τι, ἵνα καὶ πάλιν συγκρουσθῶσι καὶ οὕτω καθεξῆς. Οὕτω τῶν πε-

ρὶ τοῦ νοήματος τῆς ἱστορίας φιλοσοφικῶν θεωριῶν(1) πηγὴ εἶναι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν πραγματοποιηθέντα γεγονότα, ἐξ ὧν οἰκοδομεῖται ἡ ἐνότης τῆς ἱστορίας καὶ διατυπῶνται τὸ νόημα αὐτῆς κατὰ τὸ θεμελιώδες φιλοσοφικὸν δόγμα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «τέκνον τῆς γῆς» μόνον. Τὸ παρὸν εἶναι ἀσύλληπτον, τὸ δὲ μέλλον ἄγνωστον καὶ ἀνερομήνευτον διὰ τὸν ἱστορικόν, ὅστις δὲν προχωρεῖ πέραν τοῦ παρόντος, διότι θεμελιώδης δι' αὐτὸν ἀρχὴ εἶναι, ὅτι «ἡ ἱστορία λήγει οὐχὶ εἰς τὸ μέλλον, ἀλλ' εἰς τὸ παρὸν» κατὰ τὸν COLLINGWOOD. Κατὰ τὸν περίφημον δ' ἀφορισμὸν τοῦ VICO «ὁ πραγματικὸς ἱστορικὸς οὐδέποτε προφητεύει(2)».

Ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῶν τοῦ κόσμου γεγονότων θεμελιούμεναι αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι διακρίνονται εἰς δύο γενικὰς κατηγορίας. Ἡ μὲν τοῦ ἀρχαίου κόσμου μὲ κυριαρχοῦσαν τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν περὶ ἱστορίας παραδέχεται διαρκῆ καὶ αἰωνίαν ἀνακύκλῃσιν τῆς ἱστορίας· ἥτοι κατ' αὐτὴν δὲν ὑπάρχει τελικὴ ἔννοια τῆς ἱστορίας. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἑλληνικὴν εἰκόνα (3) ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον συστατικὸν μέρος τοῦ κοσμικοῦ γίνεσθαι καὶ τῆς φύσεως, ἐν οἷς ἔνεκα τοῦ κρατοῦντος νόμου τῆς αἰτιότητος παρατηρεῖται ἡ ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν φαινομένων. Ἀνανέωσις τῆς διδασκαλίας ταύτης συναντᾶται πολὺ μεταγενέστερον παρὰ τῷ NIETZSCHE καὶ τῷ συγχρόνῳ ὀλιστικῷ ἐνισμῷ (MONISMUS), ὅστις τὴν μηχανικὴν ἐμφάνισιν τῆς ὕλης ἐκλαμβάνει ὡς αἰωνίαν κυκλικὴν κίνησιν ἐν τῇ βιολογικῇ τοιαύτῃ ζωῇ τοῦ κυττάρου.

Κατὰ τὴν ἑτέραν ἐρμηνεῖαν ὑπάρχει τελικὸς σκοπὸς τῆς ἱστορίας πραγματοποιήμενος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Μετὰ τὴν ἀναγέννησιν καὶ ἐφεξῆς ἐδέχοντο, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία ἐν προοδευτικῇ τινι ἀενάῳ πορείᾳ κινεῖται πρὸς ἓνα τελικὸν ἐγκόσμιον σκοπόν, ἐν ᾧ δεσπόζει ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ εὐρίσκουσι πλήρῳσιν πᾶσαι αἱ ἐκφάνσεις καὶ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐκπροσώπων ταύτης μνημονεύομεν πρῶτον τὸν Κάντιον, ὅστις τρέφων πίστιν εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον ἐδέχετο, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία κινεῖται ἐν μιᾷ ἀενάῳ πρὸς τὰ ἄνω ἐξελίξει ἀπὸ τὰ χεῖρω πρὸς τὰ κρείττονα, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ ἐξωτερικὴ τεχνικὴ ἐξέλιξις προηγεῖται τῆς ἠθικῆς. Ἡ περὶ τῆς ἱστορίας αὕτη ἀντίληψις τοῦ Καντίου ἐρείδεται ἐπὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ περὶ σχηματισμοῦ τῶν κατηγοριῶν, καθ' ἣν αἱ σχέσεις τοῦ χρόνου εἶναι σχήματα ἢ πραγματικαὶ παραστάσεις τῶν ἀντιληπτικῶν σχέσεων· οὕτω ἡ χρονικὴ σχέσις πρὸ καὶ μετὰ εἶναι σχῆμα ἀντιληπτικῆς σχέσεως τοῦ λογικῶς πρότερον καὶ τοῦ λογικῶς ὕστερον. Ὁ ὅλος ἐν χρόνῳ κόσμος τῶν γεγονότων εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἐσχηματισμένα παραστάσεις τοῦ κόσμου τῆς λογικῆς σκέψεως ἢ ἀντιληπτικαὶ σχέσεις. Ἐπὶ τῶν ἰδεῶν τούτων τοῦ Καντίου ἐκινούντο οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ καὶ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος.

Σταθμὸν ἐπίσης σημαντικὸν ἐσημείωσαν καὶ αἱ περὶ ἱστορίας ἰδέαι τοῦ Ἐγγέλου, ὅστις κατὰ τὸ γνωστὸν σχῆμα προόδου τῆς ἱστορίας, τῆς θέσεως, ἀντιθέσεως καὶ συνθέσεως, ἐδέχετο, ὅτι ὁ Λόγος, ἡ ἰδέα, ἀναπτύσσεται ἐλικοειδῶς εἰς

1. Ἴδε ταύτας ἰδίως ἐν R. G. Collingwood, *The Idea of History*, Oxford 1951.

2. Collingwood, ἔ. ἁ. σελ. 68-104. Πρὸς ἐπίσης τὸν περίφημον ἀφορισμὸν τοῦ Schiller : *Die weltgeschichte ist das weltgericht*.

3. Ὁ Πλάτων ἐν τῷ μεταβαλλομένῳ κόσμῳ ἔβλεπέ τι οὐχὶ πράγματι τὸ καταληπτόν, ἀλλὰ τὸ αἰσθητόν, ἔβλεπέ τι μεταξὺ τῆς ἀκυρότητος τῶν Ἐλεατῶν καὶ τῆς πλήρους πραγματικότητος. Ἐφ' ἑτέρου ὁ Ἀριστοτέλης ἔτρεφε μεγαλυτέραν ἐκτίμησιν εἰς τὴν γενικὴν αἰσθητὴν τῶν γεγονότων ἐκφέρουσαν κρίσιν ποίησιν παρὰ εἰς τὴν ἱστορίαν, ἣν ἐξελάμβανεν ὡς ἀπλήν συλλογὴν ἐμπειρικῶν γεγονότων.

διαρκῶς ἀνώτερα σχήματα μέχρις οὗτου ἀχθῇ εἰς τὴν ὑψίστην μορφήν ἐξελίξωσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ οὐχὶ ἐν μέλλοντί τινι κόσμῳ. Ὁ ἱστορικὸς κατ' αὐτὸν δὲν γνωρίζει τὸ μέλλον· ζῇ εἰς τὸ παρόν.

Ἀπλουστέρα ἀλλὰ μᾶλλον ριζοσπαστικὴ ἔχουσα δ' ὡς ἀνθρωπολογικὴν βάσιν τὸ ἀξίωμα, ὅτι «ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅ,τι τρώγει», εἶναι ἡ περὶ ἱστορίας ἀντίληψις τῶν KARL MARX, ENGELS καὶ τῶν λοιπῶν, καθ' οὗς ἡ ἱστορία ἐπὶ οἰκονομικῶν κυρίως αἰτίων ἐρειδομένη κινεῖται διὰ τῆς πάλης τῶν τάξεων πρὸς διαρκῇ βελτίωσιν τῶν ἀνθρωπίνων τείνουσα νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ἐπείγειόν τινα παρὰ-δειςον(4).

Αἱ περὶ ἱστορίας φιλοσοφικαὶ αὗται ἰδέαι θεωρητικῶς μὲν ἐκτρέφουσιν ὀ-ξείαν καὶ ἀνεδαφικὴν τινα αἰσιοδοξίαν, ἀλλὰ πρακτικῶς διὰ τῆς ἐκ τῆς πείρας ἀπογοητεύσεως ἐμπνέουσιν καὶ δηγοῦσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν μηδενισμόν.

Αἱ ὡς ἀνωτέρω φιλοσοφικαὶ θεωρίαι πηγὴν καὶ ἀφετηρίαν ἔχουσαι τὴν ἐμπειριοκρατίαν, καθ' ἣν ἡ ἱστορία εἶναι ζωτικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπίνης προσπα-θείας, ἐμφανίζουσι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ γεγονότα κυκλούμενα ἢ ἐξελισσόμενα ἄνευ νοήματος καὶ ἐνότητος, ἄνευ ἀρχῆς καὶ τέλους καὶ μεταβάλλουσι τὴν ἱστορίαν εἰς ἀπλοὺν πρὸς ἀνάμνησιν πληροφοριακὸν δελτίον τῶν ἄνευ συσχετίσεως πρὸς τὸ παρόν καὶ τὸ μέλλον γεγονότων τοῦ παρελθόντος· ἀντιθέτως αἱ ἐπὶ χριστιανικοῦ ἐδάφους ἀναπτυχθεῖσαι περὶ ἱστορίας ἀντιλήψεις ἔχουσιν ὡς θεμελιῶδες χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ τὸ προαιώνιον μυστήριον τῆς θεΐ-ας οἰκονομίας, ἐν τῷ πλᾶσιφ δὲ τῆς ἐλευθέρας βουλῆσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κύριος τῆς ἱστορίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων καὶ πέραν ταύτης εἰς τοὺς κόλπους τῆς αἰωνιότητος.

Αἱ χριστιανικαὶ περὶ ἱστορίας ἀντιλήψεις ἐξηγνεύουσαι τὰ διαπιστούμενα ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος, ἀξιολογοῦσαι τὸ ἐκάστοτε παρόν καὶ ἀπο-βλέπουσαι εἰς τὰ βάθη τοῦ μέλλοντος, ἐμφανίζουσι τὴν ἱστορίαν ὡς φορέα τῆς θεΐας βουλῆσεως καὶ πραγμάτων τοῦ μυστηρίου τῆς θεΐας οἰκονομίας μετ' οἰ-κουμενικὸν χαρακτῆρα. Παρόμοιαν ἀντίληψιν περὶ ἱστορίας πρὸ τοῦ χριστιανι-σμοῦ εἶχε ὁ Ἰουδαϊσμός χάρις εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν θεΐαν ἀποκάλυψιν, (5) καθ' ἣν τὰ μὲν γεγονότα εἶναι εἰδικαὶ ἐνέργειαι τῆς θεΐας παρεμβολῆς εἰς τὰ ἀνθρώ-πινα, τὸ δὲ σύνολον τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ συναφθεῖσαν διαθήκην.

Ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψις περὶ τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ παρελθόντος, ἰουδα-ϊκῆς καὶ μὴ, συγκλινούσης εἰς τὸ ἀναμενόμενον πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ καὶ τὸ κέντρον τῆς ἱστορίας, εἶναι ἡ ἰδίᾳ μετὰ τὴν τῆς Π. Δια-θήκης ἀποτελοῦσης, ὡς γνωστὸν, τὴν προϋπόθεσιν τῆς Καινῆς, ἥτις τάναντα πάλιν ἀποτελεῖ τὸ πλῆρωμα ἐκείνης. Κατὰ ταύτην ἡ χριστιανικὴ ἱστορία εἶναι ἐν τῇ πραγματικότητι παγκόσμιος ἱστορία, τῆς ὁποίας τὰ γεγονότα κατευθυνόμενα ὑπὸ τῆς θεΐας Προνοίας πρὸς τὸ μὲν Χριστοῦ ἦσαν συνεχῆς προετοιμασία διὰ τὸ Εὐα-γγέλιον, μετὰ δὲ Χριστὸν ἀποτελοῦσι τὴν κίνησιν ἐγκυβερνήσεως τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐξαφανίσεως τῆς ἱστορίας διὰ τοῦ γεγονότος τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.

Ἀργότερον πληθυννομένων τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐλαττουμένων τῶν ἐθνικῶν οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὰ βλέμματα τῶν ἀνθρώπων καταρρεούσης τῆς Ρωμαϊκῆς

4. Πρβ. R. Eisler, *Handwörterbuch der Philosophie*, 1922. Ἐπίσης J. Pieper, *Über das Ende der Zeit. Ein Geschichtstheologische Meditation*, 1950, σελ. 85 ἄξ.

5. Ἰδὲ R. Guardini, *Der Herr*, σελ. 560, N. Berdiajew, *Der Sinn der Geschichte*, σελ. 51. Β. Βέλλα, *Θεὸς καὶ ἱστορία ἐν τῇ Ἰσραηλιτικῇ θερησείᾳ* σελ. 10. 11

Αυτοκρατορίας ἐν τῇ Δύσει, ὁ Αὐγουστίνος πρῶτος συνέλαβε τὴν περὶ ἱστορίας χριστιανικὴν ἀντίληψιν. Ὁ ἱερός οὗτος ἀνὴρ εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἐν τῷ ἔργῳ του DE CIVITATE DEI διετύπωσε συστηματικῶς τὴν χριστιανικὴν περὶ παγκοσμίου ἐνότητος τῆς ἱστορίας ἀντίληψιν θεμελιώσας οὕτω πρῶτος αὐτὸς τὴν χριστιανικὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας. Ὁ Αὐγουστίνος εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Ρωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας ἔβλεπε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν θρίαμβον αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τῆς ἐπικρατήσεώς της. Εὐρυνομένης ὀλίγον κατ' ὀλίγον τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας ἡ κοσμικὴ ἐξουσία ἀπορροφᾶται καὶ ἐξαφανίζεται. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ προορισθὲν ὄργανον, ἵνα πραγματοποιήσῃ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἥτις, ὑπηρετούντων πρὸς τοῦτο τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἐξελλίσσεται διαρκῶς πρὸς τὰ κρείττω μέχρις ἐγκαθιδρύσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Χωρὶς νὰ ἀρνήται ἀπολύτως ὁ Αὐγουστίνος τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου (6) διδάσκει, ὅτι ἡ Θεὸς μόνος κυβερνᾷ τὸν κόσμον διὰ τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Οἱ μετὰ τὸν Αὐγουστίνον, ἡ Σχολαστικὴ Θεολογία καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, κινούμενοι εἰς τὰ πλαίσια τῶν περὶ ἱστορίας ἰδεῶν τούτου, πρεσβεύουσι τὰ αὐτὰ ἢ παραπλήσια. Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης ἀργότερον ἔδωκε μεγαλυτέραν εὐθύνην εἰς τὸν ἄνθρωπον, χωρὶς ποτὲ νὰ παύσῃ νὰ πιστεύῃ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ ὄργανον τῆς Θεῆς Πρόνοιας πρὸς πραγματοποίησιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος καὶ οἱ Νεοθωμισταὶ ἀκολουθοῦσι Θωμᾶν τὸν Ἀκινάτην (7).

Ὁ Προτεσταντισμὸς ἡρνήθη μὲν τὴν τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκος διακυβέρνησιν, ἐδέχθη ὅμως τὴν τοῦ Αὐγουστίνου διδασκαλίαν περὶ Θεῆς Πρόνοιας. Ἡ σύγχρονος θεολογία τῆς κρίσεως καὶ ὁ χριστιανικὸς ὑπαρξισμὸς δέχονται τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς ἱστορίας. Ὅταν, κατ' αὐτοὺς, οἱ ἄνθρωποι νομίζουν, ὅτι εἶναι συνεργοὶ τοῦ Θεοῦ, οὗτοι εἶναι ἔνοχοι βεβήλου φιλαυτίας.

Ὁ δυτικὸς χριστιανισμὸς ἐν τῷ συνόλῳ πιστεύει διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπολύτως εἰς τὴν θεῖαν Πρόνοιαν, ἥτις κατ' ἐξοχὴν εἶναι δημιουργὸς τῆς ἱστορίας. Αὕτη διευθύνει τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς δημιουργίας μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων. Ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου ὡς δημιουργοῦ τῆς ἱστορίας εἶναι σχεδὸν ἀσήμαντος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εὐθύνην, τὴν ὁποίαν οὗτος φέρει, ὅταν παρακωλύῃ ἢ διαστρεβλώνῃ τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ χριστιανισμὸς τέλος τῆς Ἀνατολῆς διὰ τῆς Ἑλληνικῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰρourke τὴν πραγματώσιν του καὶ ἐγένετο βίωμα εἰς τοὺς πιστούς. Τότε ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εὐμοιροῦσα κατὰ τὸ πλεῖστον ἡσυχίας ὑπὸ τὴν σκιὰν χριστιανικῆς Αυτοκρατορίας ἠδυνήθη νὰ θέσῃ ὡς σκοπὸν τὴν χριστιανικὴν ἀναγέννησιν τῶν λαῶν τῆς Αυτοκρατορίας καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Αυτοκράτωρ, καθ' ὃ ὁμολόγει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἐθεώρει ἑαυτὸν ἐπίσκοπον τῶν ὑποθέσεων τοῦ κόσμου, ἐνῷ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κατὰ τόπους ἐπίσκοποι ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ Ἀρχοντες ἐν ἀγαστῷ σχήματι διαλλήλιας ἐνήργουν ὡς ἐν ὄργανον ὑπὸ τὴν βούλησιν τῆς Θεῆς Πρόνοιας πρὸς δημιουργίαν τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἱστορία, καθ' ἡμᾶς παρατηρητάς, διαγράφει τριμερῇ ἀλληλοδιάδοχον κίνησιν εἰς τὰ πλαίσια τῆς βιολογικῆς πορείας τῆς ζωῆς, τῆς πρώτης δηλονότι

6. Ἰδὲ Σοφοκλέους Δ. Λώλη, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἁμαρτίας, σελ. 49 ἔξ.

7. Ἰδὲ Σοφοκλέους Δ. Λώλη, Ἡ περὶ τῆς Θεῆς τοῦ Χριστοῦ γενώσεως θεωρία, σελ. 21 ἔξ.

άωρον περιόδου, τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἀποδόσεως. Κατὰ ταύτην αἱ μὲν ἀρχαὶ καὶ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἱστορικῆς πορείας παντὸς λαοῦ, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὴν πρῶτην ἄωρον ἡλικίαν τοῦ ἀνθρώπου, βυθίζονται εἰς τὰ σκότη τῆς μυθολογίας, ὅτε πραγματοποιεῖται ἡ σωματικὴ φυσιολογικὴ ἀνάπτυξις τῶν μυθικῶν σωματικῶν δυνάμεων καὶ ἡ ὀρυκτικὴ χρῆσις αὐτῶν. Τὸ δεύτερον στάδιον ἀποτελεῖ τὴν περίδον τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς καὶ προόδου, τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ ὀριμάνσεως ἐνὸς λαοῦ. Ἀκολουθεῖ τέλος τὸ τρίτον, καθ' ὃ, ὁ ἐν πλήρει σωματικῇ καὶ πνευματικῇ ὀριμότητι λαὸς χρησιμοποιῶν τὰς σωματικὰς του δυνάμεις ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν τῆς πνευματικῆς ὀριμότητος, μεταδίδει τὰ κτηθέντα πνευματικὰ ἀγαθὰ καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς καθιστῶν αὐτοὺς μετόχους καὶ κοινωνοὺς τοῦ πολιτισμοῦ του.

Πληρὲς καὶ σαφὲς τοῦ σχήματος τούτου κλασσικὸν παράδειγμα κεῖται ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τὴν πρῶτην μυθικὴν περίδον τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Θησέως καὶ τῶν ἡρώων τῆς Ἰλιάδος, τὴν περίδον τῆς σωματικῆς ἰσχύος καὶ ἀναπτύξεως τῶν βιολογικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, διαδέχεται ἡ περίδος τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους, ὅτε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ὁ πολιτισμὸς ἔλαβον τὴν τελείαν των ἐξέλιξιν. Ταύτας ἀκολουθεῖ τὸ τρίτον στάδιον τῆς περιόδου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅτε ὑπὸ τὴν φωτεινὴν ἡγεσίαν γίνεται χρῆσις τῆς σωματικῆς ἀλκῆς πρὸς διάδοσιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ εἰς λαοὺς στερουμένους τούτων (8). Αἰκὴν συγκοινωνούντων σχεδὸν δοχείων ὁ πολιτισμὸς ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τοὺς ἐγγύς λαοὺς πρὸς βίωσιν, μεταβιβαζόμενος ἀπὸ τὸν ἓνα λαὸν εἰς τὸν ἄλλον κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα διαγραφόμενον ὑπὸ μικρὰν ἢ μεγάλην ἀκτῖνα εἰς πάντας τοὺς λαοὺς. Τὸ σχῆμα τοῦτο οὕτως ἢ ἄλλως εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ σχεδίου τῆς θείας οἰκονομίας, ὅπως φαίνεται κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν του εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅτε δι' αὐτοῦ προπαρασκευάσθη ὁ κόσμος διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἀνεξαρκήτως τῆς ἀξίας ἢ μὴ τοῦ σχήματος τούτου καὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἐπαληθευσεώς του ἢ ἀντιθέτως, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τοῦτο ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ περὶ ἱστορίας φιλοσοφικαὶ θεωρίαι οὐδεμίαν ἐνότητα τῆς ὅλης ἱστορίας ἐμφανίζουσι καὶ οὐδένα σκοπὸν τελικὸν ἱκανοποιοῦντα τὸν ἀνθρώπον διαγράφουσι καὶ οὐδὲν νόημα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ζωῆς πορίζουσι, διότι μεμονωμένως μία ἐκάστη ἐξ αὐτῶν μέρος μόνον τῆς ἀληθείας προσφέρει. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἀπασῶν δέον νὰ προστεθῇ τι ἀπολύτου καὶ αἰωνίου κύρους. Τοῦτο προσφέρει μόνον ἡ θεία ἀποκάλυψις, ἣτις ταυτίζεται ἀπολύτως πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἐφ' ὅσον τὴν ἱστορίαν ὀρίζομεν ὡς τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ Πατρὸς.

Κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ἄρχεται εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν, ὅτε ἤρξατο ἐκδηλούμενον καὶ τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας, ἵνα τοῦτο καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ ἱστορία, ὀλοκληρωθῇ καὶ λήξῃ μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Διὰ τοὺς ἀναγεννηθέντας καὶ τῷ θεῷ καταλλαγέντας, πλησίον δ' αὐτοῦ βιοῦντας δὲν ὑφίσταται πλέον χρόνος νέας αὐτῶν ἐξελίξεως ἢ ἀνωτέρας βελτιώσεως εἰμὴ μόνον σταθεροποιήσεως καὶ ἐμπεδώσεως. Πράγματι διὰ τοὺς κατὰ Χριστὸν ζῶντας ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται ἱστορία. Ἀλλὰ διὰ τοὺς μῆπω κατὰ Χριστὸν ζῶντας καὶ διὰ τοὺς μῆπω εἰς αὐτὸν προσελθόντας λαοὺς ἡ ἱστορία συνεχίζεται καὶ τὸ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας ἀναπτύσσεται πρὸς

8. Συνήθως οἱ ἱστορικοὶ τὴν περίδον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου σημειοῦσιν ὡς ἐποχὴν καμψῆς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Καθ' ἡμᾶς ἡ ἱστορία τότε εὐρίσκετο εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀποδόσεως.

τὴν κατεύθυνσιν ἀμφοτέρων. Ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο χωροῦσι σκέψεις περὶ τῆς μετὰ Χριστὸν πορείας, ἐνότητος καὶ ἐξηγητικῆς τῆς ἱστορίας πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνιστᾷ τὴν χριστιανικὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας.

Ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπέβλεπε, καθ' ἡμᾶς, εἰς δύο σκοπούς: πρῶτον νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐντεῦθεν, δεύτερον, ἀφαιρῶν τὸ βάρος τῆς ἁμαρτίας νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὸ κακόν. Ὁ πρῶτος σκοπὸς ἀναφέρεται εἰς ἀληθείας πίστεως καὶ ἠθικῆς, αἵτινες ἔνθεν μὲν φωτίζουσι καὶ ὀδηγοῦσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἀλήθειαν, ἔνθεν δὲ ἐναρμονίζουσι τὰς μετὰ τοῦ Θεοῦ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τούτων πρὸς ἀλλήλους.

Ἐκ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Χριστοῦ διακρίνομεν τρεῖς κατ' ἐξοχὴν, τὰς ὑψίστας, αἵτινες ἀποτελοῦσι καὶ τὴν συνισταμένην ἀπάσης τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, τὰς ἑξῆς: 1) «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». 2) «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». 3) «Ἀγάπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν». Αἱ τρεῖς αὗται εὐαγγελικαὶ ρῆτραι καὶ ἡ λοιπὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου ἐδόθησαν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους πρὸς κατανόησιν καὶ βίωσιν αὐτῶν. Οὐχ ἥττον ὅμως ἐὰν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ συγκριτικὴ περίοδος τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ μακρὸν ἱστορικὸν παρελθὸν καθ' ὃ ἐβίωσαν πολλὰ γενεὰ ἀνθρώπων ὑπὸ ποικίλον πλῆθος θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν δοξασιῶν, εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἡ εὐαγγελικὴ ἀλήθεια δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ταχείας κατανόησεως καὶ διώσεως· ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο μακρὰ χρονικὴ περίοδος. Κατὰ ταῦτα νομίζομεν, ὅτι ἡ μετὰ Χριστὸν πορεία τῆς ἱστορίας διαγράφει τρεῖς περιόδους, καθ' ἃς κατανοεῖται καὶ βιοῦνται κυρίως μία ἐκ τῶν τριῶν ὡς ἄνω εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν, αἵτινες καὶ χαρακτηρίζουσι τὰς ἱστορικὰς περιόδους, χωρὶς διὰ τοῦτου νὰ νοῆται, ὅτι ἀργεῖ ἢ λοιπὴ εὐαγγελικὴ διδασκαλία.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον καὶ εὐθὺς ἅμα τῇ ἐμφανίσει του ὁ Χριστιανισμὸς ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς καὶ αὐτὸν τὸν Ἰουδαϊκόν, ὡς πρὸς τὴν ἐννοίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν λατρείαν αὐτοῦ. Δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ κατανοηθῶσιν αἱ περὶ τριαδικότητος καὶ ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαι οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ πλῆθους, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐκλεκτῶν τῷ πνεύματι τῶν πεποτισμένων μὲ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος, ὅστις σαφῶς ἐδίδασκεν, ὅτι «Θεὸς εὐ μίσγεται ἀνθρώποις», καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις ἐδίδασκε τὴν «ἐντελέχειαν» τῶν ὄντων. Ἐντεῦθεν ἡ περὶ Θεοῦ εὐαγγελικὴ διδασκαλία ἀπήτησεν οὐ μόνον μακρὰν χρονικὴν περίοδον πρὸς κατανόησιν, ἀλλὰ καὶ ἀγῶνας μακροῦς πρὸς διασάφησιν αὐτῆς καὶ καταπολέμησιν τῶν ἐμφανισθεῖσων ποικίλων αἰρέσεων. Ἐν τέλει κατενοήθη, ὅτι «πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Εἶναι εὐνόητον, ὅτι εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν καὶ ζωὴν τῶν λαῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναζητῶνται ὠρισμένα χρονικὰ ὅρια. Δυνατὸν ὅμως οἱ ἱστορικοὶ νὰ σημειώσωσιν ὡς ὅριον τῆς πρώτης, τῆς θεολογικῆς ταύτης περιόδου τὴν ἐποχὴν τῆς διαμαρτυρήσεως ὡς προελθούσης, ἐκ τῆς θεωρητικῆς καὶ δογματικῆς διδασκαλίας προκληθέντος κορεσμοῦ.

Ἰστάμενοι πάντοτε εἰς τὰ ἱστορικὰ πλαίσια τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ νομίζομεν, ὅτι τὸ δεύτερον στάδιον τῆς μετὰ Χριστὸν πορείας τῆς ἱστορίας εἶναι τὸ φυλετικόν, καθ' ὃ γίνεται δεκτὴ ὑπὸ τῶν λαῶν ἡ διδασκαλία τῆς Κ. Διαθήκης περὶ μὴ ὑπάρξεως φυλετικῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Κατὰ τὴν περίοδον ταύ-

την εξέρχεται ο κόσμος από τον μεσαίωνα της σκέψεως και της διακρίσεως των ανθρώπων εις ἐκλεκτούς και μὴ λαοὺς εις ἀνωτέρας και μὴ φυλάς, ὑψίστην ἔκφρασιν τῆς ὁποίας ἀπετέλεσεν ὁ οὐδέποτε ὑπάρξας ὑπεράνθρωπος τοῦ NIETZSCHE.

Τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης δὲν φαίνεται ἀκόμη σαφῶς. Δυνατὸν τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους αὐτῆς νὰ ἀποτελέσῃ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, τῆς ὁποίας εἶναι πρόδηλον τὸ νόημα τοῦ συνθήματος LIBERTE, EGALITE, FRATERNITE. Ἰσως συνεχίζεται ἀκόμη ἡ περίοδος αὕτη. Πιθανὸν οἱ ἱστορικοὶ τοῦ μέλλοντος νὰ σημειώσωσιν, ὅτι οἱ πόλεμοι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως συνεχίσθησαν ἐπὶ ἑκατοντάδας ἔτη και ὅτι φάσεις ἀπλαῖ τοῦ μακροῦ αὐτοῦ ἀγῶνος δέον νὰ θεωρηθῶσι και οἱ δύο τελευταῖοι παγκόσμιοι κληθέντες πόλεμοι.

Προανακρουόμενα πάντως ἐνάρξεως τῆς τρίτης, τῆς κοινωνικῆς, περιόδου εἶναι αἰσθητὰ και εἰς τὴν ἐποχὴν ἡμῶν μὲ ἐκδηλον διεθνῶς τὴν στροφὴν πρὸς τὰ κοινωνικὰ ζητήματα και προβλήματα, (9) μὲ τὴν παρατηρουμένην διεθνῶς τάσιν ἀλληλοκατανοήσεως και συνυπάρξεως τῶν λαῶν, μὲ τὰ δαπανώμενα τεράστια χρηματικά ποσὰ διὰ τὴν ὑγείαν και τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς και τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων πανταχοῦ γῆς, μὲ τὴν ἐν γένει, τέλος, τάσιν πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς καινῆς ἐντολῆς «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν».

Ἡ περίοδος αὕτη, ἡ τρίτη ἡ μακροχρονιωτέρα και δυσκολωτέρα τῶν προηγουμένων, ὡς ἀξιοῦσα ῥιζικὴν ἐσωτερικὴν ἀναγέννησιν και ἡμέρωσιν τῶν ἀνθρώπων, θὰ εἶναι συνυφασμένη και μὲ τὰς τάσεις ἐπικρατήσεως διεθνῶς μιᾶς ἰδεολογίας πολιτικῆς. Τοῦτο θὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι εἶναι οἰκτρὰ πλάνη, ἴσως μετὰ ὀλεθριώτατον πόλεμον. Σφάλμα ἐπίσης θεμελιῶδες διαπραττοῦσιν ὅσοι εὐρίσκουσι δῆθεν ἐν τῷ χριστιανισμῷ διεθνιστικὰ ἐπιχειρήματα. Ὁ Χριστιανισμὸς οὔτε ἐθνικιστικὸν κίνημα εἶναι, οὔτε διεθνιστικὰ διδάγματα παρέχει. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διαπερᾷ τοὺς ἐθνικοὺς γεωγραφικοὺς χώρους, ἀλλὰ δὲν κρημνίζει τὰ ἱστορικὰ τεῖχη ἐνὸς ἐκάστου τῶν λαῶν. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ὑπερεθνῆς. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι διαδιδόμενος ὁ χριστιανισμὸς μεταξὺ τῶν λαῶν δὲν καταργεῖ τούτων οὔτε τὴν γλῶσσαν, οὔτε τὰς παραδόσεις, οὔτε τὴν ζωὴν· ἀφήνει ἀκέραιον τὸ ἐθνικὸν χρῶμα παντὸς λαοῦ και αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ ἀφομοίωσιν τὴν νέαν διδασκαλίαν, διότι «θεοσεβείας ἴδιον μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν. (10)» Ὅπως δὲποτε ἡ μετὰ Χριστὸν ἱστορία χωροῦσα κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο δίδει περιεχόμενον και νόημα εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν, ἥτις σημειοῖ σημαντικὸν σταθμὸν διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ θεμελιῶδες γνώρισμα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

9. Καὶ αἱ ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαι δὲν ἔμειναν ἀδιάφοροι διὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα. Ὁ Προτεσταντισμὸς ἀποφιλώσας τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ πᾶν μυστηριώδες κατέστησεν αὐτὴν σχεδὸν κοινωνικὸν ἴδιωμα. Τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα ἄρχεται ἰδίως μὲ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Πάπα Λέοντος ΙΓ' *Rerum Novarum* (1891).

10. Μ. Ἀθανάσιος, *Migne* 25, 773. Ἰδὲ και Π. Πολάκη, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία και ὁ κόσμος τῶν βαλβάρων. Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 73. «Ἡ πνευματικὴ ἐξέλιξις τῶν ἐκχριστιανισμένων βαρβάρων λαῶν ἦτο ἄμα και τὸ ἐγγύγον τῆς ἐθνικῆς τῶν ὑπάρξεως και ἐλευθερίας. Αἱ ἀποστολικαὶ μέθοδοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας δὲν κατέστρεφον, ἀλλὰ προσήγον αὐτοδαίως τὴν ἐθνικότητα τῶν λαῶν τούτων ἐντὸς τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας».

Ι. Ι. ΡΟΥΣΣΩ

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

(Ἀπὸ τὸν «Αἰμίλιον» Βιβλίο ΙΥ)

Εἰσαγωγή καὶ μετάφραση ΚΩΣΤΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, Διδύλου

Γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, ἐποχὴ πού ὁ τεχνοκρατικός πολιτισμὸς χαρίζει δύναμη, ἀνεση καὶ αἰσιοδοξία, ὁ Ρουσσώ, μὲ τὶς ἀντιλήψεις του γιὰ τὴν ἐπιστροφή στὴ φύση εἶτε σὰν ἐσωτερικὴ ψυχικὴ ἀγνότητα, εἶτε σὰν ἀντικειμενικὸ φυσικὸ κόσμος, φαντάζει, τὸ ὀλιγώτερο, ἕνας ἐκκεντρικὸς ἰδεαλιστής. "Ὅμως, παρὰ τὰ ρήγματα πού μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ ἡ φαινομενικὰ ἀδιόλαστο αἰσιοδοξία τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου ὡς πρὸς τὴν κατὰκτηση τῆς εὐτυχίας στίς μεγάλες κοινωνικὲς συμβιώσεις, παραδεχόμεστε ὅτι οἱ ἰδέες τοῦ Ρουσσώ, στὸ σημεῖο αὐτό, ἔχουν ὀριστικὰ ξεπεραστῇ.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Ρουσσώ θεωρεῖται ἀκόμη μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες πνευματικὲς φυσιογνωμίες τοῦ 18ου αἰῶνα, ἡ περισσότερο πολυμορφὴ καὶ πρωτότυπη τῶν νέων χρόνων καὶ πρὸ οἱ ἰδέες του ἔχουν βάλει τὴ σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας στὸν αἰῶνα τοῦ Διαφωτισμοῦ.

Γεννήθηκε στὴ Γενεύη τῆς Ἑλβετίας τὸ 1712 ἀπὸ πατέρα ὥρολογά. Λίγο μετὰ τὴ γέννησή του, ἔχασε τὴ μάνα του καὶ ἀνατράφηκε στὴν ὀρχή ἀπὸ τὸ θεῖο του καὶ ἀργότερα ἀπὸ ἕναν παπᾶ, κοντὰ στὸν ὁποῖο ἔμεινε δυὸ χρόνια κ' ἔπειτα κλείστηκε σὲ ἄσυλο κατηχουμένων, ἀπ' ὅπου ἀπέδρασε γιὰ νὰ γυρίσῃ ἀπὸ πόλι σὲ πόλι, ἐξασκῶντας διάφορα ἐπαγγέλματα: Χαράκτη, ἀντιγραφέα, μουσικοσυνθέτη, ὑπηρέτη. Σὲ ἡλικία 28 χρόνων, συνδέεται στὸ Παρίσι μὲ τὸν Διδερὼ καὶ γράφει ἄρθρα στὴν «Ἐγκυκλοπαίδεια».

Δὲ θὰ κάναμε λόγο γιὰ τὰ κοινωνιολογικά του βιβλία, ἐξ ἴσου περιώνυμα, ὅπως τὰ παιδαγωγικά του. Θὰ σταθοῦμε μόνο, στὸν «Αἰμί-

λιο» στὸ περίφημο βιβλίο περὶ ἀγωγῆς. "Ἰσως νὰ μὴ ὑπάρχει στὴν ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς, βιβλίο, πού νὰ πολυμήθηκε καὶ ν' ἀγαπήθηκε, ὅσο αὐτό. Οἱ ἰδέες του διαδόθηκαν ταχύτατα ὅς' ὅλη τὴν Εὐρώπη, δημιουργώντας θερμούς ὑποστηρικτὰς καὶ λυσσαλέους ἀντιπάλους.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀφώρισε τὸν «Αἰμίλιο» καὶ καταδίδωξε τὸν συγγραφέα. Οἱ γυναῖκες τῆς ἐποχῆς, ἀγάπησαν μὲ πάθος τὸν ἀνθρώπο, πού ἀφιέρωσε γιὰ τὶς μητέρες, πολλὰς σελίδες γραμμένες μὲ εὐαίσθησιν καὶ φαντασία μεγάλου καλλιτέχνη. "Ὅταν κυκλοφόρησε ὁ «Αἰμίλιος» μεγάλοι Εὐρωπαῖοι φιλόσοφοι ἐξέφρασαν τὸν ἀνυπόκριτο θαυμασμό τους.

Ὁ Χέρντερ ἔγραφε: «Ἐλὰ Ρουσσώ νὰ γίνῃς ὁδηγὸς μας».

Ὁ Κάντ, ὁ ἐρημίτης τῆς Καινιξβέργης, τὴν ἡμέρα πού διάβασε τὸ βιβλίο, τόσο ἀπαροφῆθηκε, ὥστε ξέχασε νὰ κἀν τὸν συνηθισμένο ἀπὸ χρόνια περίπατό του.

Ὁ Γκάιτε ἐκφράζει ἐπίσης τὸν ἴδιο θαυμασμό! «Μὲ τὸ Βολταίρο τερματίζεται ὁ παλιὸς κόσμος, καὶ μὲ τὸ Ρουσσώ ἀρχίζει».

Στὰ περιορισμένα πλαίσια ἐνὸς σημειώματος, εἶναι ἀδύνατο βέβαια νὰ δοθοῦν ἔστω καὶ σὲ γενικὲς γραμμές οἱ παιδαγωγικὲς, κοινωνιολογικὲς καὶ φιλοσοφικὲς ἰδέες, τοῦ μεγάλου συγγραφέα, ὅπως ἀναπτύσσονται στὰ 5 βιβλία τοῦ «Αἰμίλιου».

Ἀς ἀναφέρουμε ὅμως τὴ μεγάλη συμβολὴ τοῦ βιβλίου, στὴν καλύτερη τῶν ἡρῶν διαβίωσιν τοῦ παιδιοῦ στὴν κοινωνία. Ὑπεράσπισε μὲ πάθος τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ

καὶ πρῶτος ὁ Ρουσσώ τὸ ἐβαλε κέντρον τῆς ἀγωγῆς. Τὸ ἀπολύτρωσε ἀπὸ τὰ καταθλιπτικά δεσμά τῆς θίᾶς καὶ τῆς ἐπιβολῆς καὶ διακήρυξε μὲ τὴν ὡραιότητα τοῦ ὕφους καὶ τῆ λογοτεχνικῇ του δωρεά, τὴν αὐτονομία καὶ αὐτοτέλεια τοῦ παιδιοῦ.

Καὶ αὐτὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ του, δὲν ἦταν λίγο ἦταν κατάκτηση μεγάλη, δῶρο τῆς μεγαλοφυΐας πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἀπὸ τὸν «Αἰμίλιον», παρουσιάζομε ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμα ὅπου, ἀπὸ στόμα ἐνός, παπᾶ, βάζει ὑπὸ τύπον ἐξομολογήσεως, τὶς ιδέες του γιὰ τὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ ἀνθρώπου.

«Νέε μου φίλε, ἄς ξαναγυρίσουμε στὸν ἐαυτὸ μας! Παραμερίζοντας κάθε προσωπικὸ συμφέρον, νὰ ἐρευνήσουμε, ὅπου μᾶς δηγοῦν οἱ ἐσωτερικὲς παρορμήσεις μας. Τί μᾶς ἀρέσει περισσότερο, νὰ βλέπουμε τὴν εὐτυχία τῶν ἄλλων ἢ τὰ βάσανα; Τί εἶναι γλυκύτερον νὰ κῶνουμε καὶ ποῦ ν' ἀφήνῃ ἐντύπωση πολὺ εὐχάριστη μετὰ τὴν πράξιν, ἔργα καλωσύνης ἢ πράξεις κακουργίας; Τί σᾶς προκαλεῖ ἐνδιαφέρον στὰ θεάτρα; Μήπως, σᾶς εὐχαριστοῦν τὰ ἐγκλήματα; Μήπως οἱ βασανιζόμενοι δράστες, σᾶς προκαλοῦν τὰ δάκρυα; "Ὅλα μᾶς ἀφήνουν ἀδιάφορους —ἀπαντοῦν— ἐκτὸς ἀπὸ τὸ συμφέρον μας· καὶ ἀντίθετα, ἡ γλύκα τῆς φιλίας; καὶ τῆς εὐσπλαχνίας; μᾶς παρηγορεῖ στοὺς μόχθους μας. Ἀκόμη στί; χερές μας, θὰ αἰσθανόμεσθε πολὺ μόνοι, πολὺ δυστυχεῖς, ἂν δὲν εἴχαμε κάποιον νὰ τίς μοιρασθοῦμε. "Ἄν δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἵχνος ἡθικῆς στὴν ἀνθρώπινη καρδιά, ποῦθε πηγάζον τὰ ξεσπάσματα θαυμασμοῦ γιὰ τὶς ἡρωικὰς πράξεις, οἱ ἐκστάσεις ἀγάπης γιὰ τὶς μεγάλες ψυχές; "Ἡ προσήλωσις στὴν ἡθικὴ τί σχέση ἔχει μὲ τὸ προσωπικὸ μᾶς συμφέρον; Γιατί νὰ θέλῃ νὰ εἶμαι ὁ Κότων μάλλον, ποῦ ξεσκίζει τὰ σωθικά του καὶ ὅχι ὁ νικηφόρος Καῖσαρ; "Ὅταν βγάλετε ἀπὸ τίς καρδιές μας αὐτὸν τὸν ἔρωτα τοῦ ὡραίου γυμνώνετε δὴ τὴν ὁμορφιά τῆς ζωῆς. "Ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ποῦ τὰ κατώτερα πάθη πνίγουν στὴ στενόχωρη ψυχῇ του τὰ ὁμορφα αἰσθηματικά ἐκεῖνος ποῦ ἀντὶ νὰ δίνει κάτι ἀπ' τὸν ἑαυτοῦ στοῦς ἄλλους, καταλήγει στὸ τέλος ν' ἀγαπᾷ μόνο τὸν ἑαυτοῦ, δὲν ἔχει πιά ἐνθουσιασμούς, ἡ παγωμένη του καρδιά, δὲ χτυπᾷ χαρούμενα, ἡ γλυκεῖα τρυφερότητα δὲ ὑγραίνει ποτὲ τὰ μάτια του, δὲν ἀπολαβαίνει

πιά τίποτε. "Ὁ δυστυχισμένος, δὲν αἰσθάνεται πλέον, δὲ ζῇ, εἶναι πιά νεκρός.

Ἀλλά, ὅσας καὶ νᾶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν κακῶν πάνω στὴ γῆ, ἀπ' αὐτὲς τίς νεκρὰς ψυχές, πολὺ λίγοι εἶναι ποὺ μένουν ἀναίσθητοι σ' ὅ,τι ὀφθαλμὸς τὸ δίκαιο καὶ τὸ καλὸ, φτάνει νὰ μὴ θίγει τὸ συμφέρον τους. "Ἡ ἀδικία δὲν ἀρέσει ἐκτὸς μόνο, ὅταν ὠφελεῖται κανεὶς ἀπ' αὐτή. Σὲ κάθε ἄλλῃ περίπτωσι, ὅλοι ἐπιζητοῦν τὴν προστασία τοῦ ἀθῶου. Τυχαίνει νὰ συναντήσῃ με σ' ἓνα δρόμο ἢ σ' ἓνα στενορόμι μιὰ πράξιν θίᾶς; ἡ ἀδικίας; Ἀμέσως κίνημα θυμοῦ καὶ ἀγανάκτησης ξεσπᾷ ἐν τῇ καρδίᾳ μᾶς καὶ μᾶς ἀδηγεῖ στὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀδικημένου. Ἀλλ' ὅμως, ἓνα δυνατότερον καθήκον μᾶς καθλῶνει καὶ οἱ νόμοι μᾶς ἀφαιροῦν τὸ δικαίωμα νὰ συντρέξωμε τὸν ἀθῶο. "Ἄν ὅμως, ἀντικρουσὺν τὰ μάτια μᾶς κάποια πράξιν πραότητος; ἡ γεναιοφροσύνης, ἃ! τί θαυμασμός, τί ἀγάπη σκιρτᾷ μέσα μᾶς!

Ποιὸς δὲν λέγει: Θᾶ ἤθελα νὰ ἦμουν στὴ θέση του. Βεβαίως, πολὺ λίγο μᾶς νοιάζει ἂν ἓνας; ἄνθρωπος ἦταν κακὸς ἢ δίκαιος; ἐδῶ καὶ 2.000 χρόνια. Παρ' ὅλα αὐτά, μᾶς ἐνδιαφέρει πολὺ ἡ ἀρχαία ἱστορία, σὰν νὰ εἶναι γεγονότα τῶν ἡμερῶν μας.

Τὰ σχέσις ἔχουν μ' ἐμένα τὰ ἐγκλήματα τοῦ Κατιλίνᾳ; Εἶναι δυνατόν νὰ φοβοῦμαι ὅτι θὰ πέσω θύμα του; Γιατί λοιπὸν νὰ νοιώθω γι' αὐτὸν τὴν ἴδια φρίκην σὰν νὰ ἦταν σύγχρονός μου; Δὲν μισοῦμε λοιπὸν τοὺς κακοὺς μόνον ὅταν μᾶς βλάπτουν, ἀλλὰ γιατί εἶναι κακοὶ. Θέλομε ὅχι μόνον νὰ εἴμαστε εὐτυχεῖς ἀλλὰ νὰ νοιώθουμε εὐτυχισμένον καὶ τὸν ἄλλο. Καὶ ὁ πόθος μᾶς αὐτὸς μεγαλῶνει μιὰ ποῦ ἡ ξένη εὐτυχία δὲ στοιχίζει τίποτε σ' ἐμᾶς. Τέλος, αἰσθάνεται κανεὶς, παρὰ τὴ θέλησίν του, συμπάθεια γιὰ τοὺς δυστυχισμένους. "Ὅταν τύχη παρὼν στὴ συμφορὰ τους, ὑποφέρει. Οἱ χειρότεροι ἄνθρωποι δὲν ἔχουν χάσει τελείως αὐτὴ τὴν ἀρμὴ· πολλὰς φορὰς αὐτὴ ἡ διάθεσις τοῦ φέρει ἀντιμέτωπος μὲ τὸν ἑαυτοῦ τους. "Ὁ κλέφτης ποῦ ξεγυμνώνει τοὺς διαβάτες, θέλει νὰ σκεπάσῃ τὴ γύμνια τοῦ φτωχοῦ· καὶ ὁ σκληρότερος φονιάς δνεὶ τὸ χερί στὸν ἄνθρωπο ποῦ πέφτει λιπόθυμος. "Ὁμιλοῦν γιὰ τὴ φωνὴ τῆς τύφως ποῦ τιμωρεῖ μυστικὰ τὰ κρυμμένα ἐγκλήματα καὶ πολλὰς φορὰς τὰ βγάζει στὸ φανερό.

Ἀλλοίμονο! Ποιὸς ἀπὸ μᾶς δὲν ἔτυχε ν'

ἀκούση αὐτὴ τὴν ἐνοχλητικὴν φωνή; "Ὅλοι μὰς ἠμιλοῦμε ἀπὸ πείρα καὶ θὰ θέλαμε νὰ πνίξουμε αὐτὸ τὸ τυραννικὸ αἶσθημα ποὺ μὰς δίνει τόση ταραχὴ. "Ἄν καταφύγουμε στὴ φύση, θὰ γνωρίσουμε, μὲ πόση γλυκύτητα κυβερνάει αὐτὴ καὶ πόσο θέλητρο εὐρίσκει κανεὶς ὑπακούοντάς την.

.....

Ὑπάρχει λοιπὸν θαθεῖα στὶς ψυχές, μιὰ ἔμφυτη ιδέα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἠθικῆς, πᾶνω στὶς ὁποῖες παρὰ τὶς ἀτομικὲς ἀντιλήψεις, κρίνομε σὰν καλὰ ἢ κακὰ, τὰ ἔργα μὰς, ἢ ἐκεῖνα τῶν ἄλλων· καὶ εἶναι σ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ποὺ δίνουν τὸ ὄνομα τῆς συνείδησης.

Συνείδηση! Συνείδηση! Θεῖο ἔνστικτο, ἀθάνατη καὶ οὐράνια θεὰ, σίγουρος ὁδηγὸς ἐνὸς ὄντος ἀνίδεου καὶ ἀδύνατου ἀλλὰ λογικοῦ καὶ ἐλευθέρου· ἀλάθευτος κριτὴς τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ποὺ ἀνεβάζεις τὸν ἀνθρώπου, ἴσα μὲ τὸ Θεό, ποὺ κανεὶς νὰ ὑπερέχη ἡ φύσις του καὶ ἡ ἠθικότητά τῶν πράξεών του· χωρὶς ἐσένα, δὲν αἰσθάνομαι τίποτε μέσα μου ποὺ νὰ μὲ ἀνεβάζει πᾶνω ἀπὸ τὰ ζῶα ἐκτὸς μὲνο τὸ ἀξιολύπητο προνόμιο νὰ τριγυρίζω ἀπὸ ἀπελπισία σὲ ἀκολασία μὲ τὴ συνδρομὴ ἐνὸς μυαλοῦ χωρὶς κανόνα καὶ μιᾶς σκέψης χωρὶς ἀρχές.

Δόξα τῷ Θεῷ, νάμαι λευτερωμένος· ἀπ' αὐτὸ τὸ πομπώδες ὄργανο τῆς φιλοσοφίας· μποροῦμε νὰ εἴμαστε ἄνθρωποι σοφοί· ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ σπαταλήσουμε τὴ ζωὴ μὰς στὴ μελέτῃ τῆς ἠθικῆς, διαθέτομε μὲ λίγα ἐξοδα ἕνα ἀσφαλὴ ὁδὸν σ' αὐτὸ τὸν τεράστιο δαίδαλο τῶν ἀνθρώπων ἀντιλήψεων. Δὲν εἶναι ὅμως ἀρκετὸ τὸ ὅτι ὑπάρχει αὐτὸς ὁ ὁδηγός, πρέπει νὰ τὸν γνωρίζουμε καὶ νὰ τὸν ἐκολουθοῦμε. Γιατὶ λοιπὸν νὰ εἶναι τόσο λίγοι, αὐτοὶ ποὺ τὸν ἀκολουθοῦνε, μιὰ ποὺ ὑπάρχει σ' ὅλες τὶς καρδιές;

"Α! Εἶναι γιατί μὰς μιλάει στὴ γλῶσσα τῆς φύσης, ποὺ ὅλα τριγύρω, μὰς ἐπηρεάζουν νὰ τὴν ξεχνᾶμε. Ἡ συνείδηση εἶναι δειλὴ καὶ ἄπραγη· ἀγαπάει τὴν περισυλλογὴ καὶ τὴν εἰρήνην· τὴν τρομάζει ὁ κόσμος καὶ ὁ θόρυβος· οἱ προλήψεις ποὺ παρουσιάζονται εἶναι οἱ ἀσπονδότεροι ἐχθροὶ τῆς, φεύγει μπροστὰς τοὺς ἢ σωμαίνει· ἢ ἐπιδεικτικὴ φωνὴ τοὺς, πνίγει τὴ δική της καὶ τὴν ἐμποδίζει νὰ γίνῃ κατανοητὴ. Ὁ φανατισμὸς τολμά, νὰ τὴ διαστρέψῃ καὶ στ' ὄνομά της νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ ἔγ-

κλημα. Ἔτσι, μιὰ ποὺ δὲν μπορεῖ ὀριστικὰ νὰ ξεριζωθῇ, ὁδηγεῖται στὴν περιφρόνηση. Δὲ μὰς μιλάει πιά, οὔτε ἀπόκριση μὰς δίνει· ὕστερα ἀπὸ τὶς τόσες πρὸςβολές, ὁ κόπος νὰ τὴν ξανακαλέσουμε μὰς· στοιχίζει περισσότερο, παρὰ οἱ προηγούμενες προσπάθειες νὰ τὴν ἐξορίσουμε.

Πόσες φορὲς ἔχω νοιώσει ἐξουθενωμένος· στὶς ἀναζητήσεις μου ἀπὸ τὴν κραυγὰ ποὺ ὑπλώθηκε μέσα μου! Πόσες φορὲς ἡ θλίψις καὶ ἡ ἀνία, ἀφοῦ ἔχουν τὸ δηλητήριό τους στοὺς πρῶτους· μου στοχασμούς, μοὺ τοὺς ξανάδιναν πάλι σὲ κατὰστασι ἀφόρητη! Ἡ ξηραμένη καρδιά μου δὲν ἐδειχνε γιὰ τὴν ἀγάπῃ τῆς ἀληθείας τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἕνα πόθο ἄτονο καὶ χλιαρό. Ρωτοῦσα τὸν ἑαυτό μου: Γιατὶ νὰ στενοχωριοῦμαι ἀναζητώντας· κατὰ ποὺ ἐν ὑπάρχει; Τὸ ἠθικὰ καλὸ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ χίμαιρα· δὲν ὑπάρχει τὸ καλὸ, πέρα ἀπὸ τὶς χαρὲς τῶν αἰσθήσεων.

"Α! "Ὅταν μιὰ φορὰ χάσει κανεὶς τὴν ἐπιθυμία τῶν ψυχικῶν χαρῶν, πόσο δύσκολο εἶναι νὰ τὴ ξαναποκτήσῃ. Κι' ἀκόμη δυσκολώτερο γιὰ κείνον ποὺ δὲν τὴν εἶχε ποτέ!

"Ἄν φανταστοῦμε ἕναν ἄνθρωπο τόσο δυστυχισμένο, ποὺ νὰ μὴ ἔχῃ κάνει τίποτε στὴ ζωὴ του, στερημένον ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση ποὺ νὰ φέρῃ χαρὰ καὶ εὐχαρίστηση γιὰ ὅ,τι ἔχει ζήσει, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος· θὰ ἦταν παντοτινὰ ἀνίκανος νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτό του· μὴ γνωρίζοντα· τὴν καλωσύνην ποὺ ταιριάζει στὴ φύση του θὰ ἔμενε ἀναγκαστικὰ τιποτένιος· στὴ ζωὴ του καὶ θὰ ἦταν γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ δυστυχισμένος. Πιστεύετε ὅμως, νὰ εἶναι σ' ὅλη τὴ γῆ ἕνας καὶ μόνον ἄνθρωπος· τόσο διεφθαρμένος ποὺ ἡ καρδιά του νὰ μὴ ἔχει σκιρτήσει ποτέ ἀπὸ τὴν παρόρμηση τῆς καλωσύνης; Ὁ πόθος αὐτὸς, εἶναι τόσο φυσικὸς καὶ γλυκὺς ποὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ τοῦ ἀντιστάκεται διαρκῶς. Καὶ ἡ ἀνάμνηση μόνο τῆς χαρᾶς ποὺ προσέξῃ· σὲ μιὰ φορὰ, ἀρκεῖ νὰ τὸν ξαναθυμίζει ἀκατάπανστα. Δυστυχῶς, ὁ πόθος αὐτὸς στὴν ἀρχὴ δὲ σκορπίζει ἀπλῶς τὴν ψυχικὴ ἱκανοποίησι· χίλιες δυὸ δικαιολογίες παρουσιάζονται στὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὸν ἀποτραβήξουν ἀπὸ τὴν κλίση τῆς καρδίας του· ἡ ψευτοφρονομία δὲν περιορίζει στὰ ἐγωϊστικὰ σύνορα· ἄπαιτοῦνται μεγάλες προσπάθειες θάρρους γιὰ νὰ τολμήσῃ νὰ τὰ πηδῇ.

Ἡ ανταμοιβὴ ποὺ ἀκολουθεῖ μιὰ καλὴ πράξη εἶναι ἡ εὐχαρίστηση νὰ κάνεις τὸ καλὸ στοὺς ἄλλους καὶ ἡ τιμὴ αὐτὴ ἀνήκει μόνον σ' ἐκείνους ποὺ ἀξίζουν. Τίποτε δὲν εἶναι ἀγαπητότερο ἀπὸ τὴν ἠθικὴ, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴ ζήσεις γιὰ νὰ καταλάβεις τὴν ἀξία της. Ὅταν θέλεις νὰ τὴν ἀγκαλιάσεις, αὐτὴ, σὰν τὸ μῦθος τοῦ Πρωτέα, παίρνει στὴν ἀρχὴ χίλιες μορφές τρομαχτικὲς καὶ τέλος δὲ δείχνεται μὲ τὸ δικό της πρόσωπο παρὰ μόνον σ' ἐκείνους ποὺ δὲν ἔπαψαν οὔτε στιγμή τὴν ἀναζήτησή της. Βρισκόμενος ἀδιάκοπα ἀντιμέτωπος μὲ τὰ φυσικά μου αἰσθήματα ποὺ μιλοῦσαν γιὰ τὸ κοινὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴ σκέψη μου ποὺ τὸ κάθετι τὸ ἔκρινε μὲ τὸ ἀτομικὸ συμφέρον, θὰ εἶχα καταστρέψει ὅλη τὴ ζωὴ μου μὲ τὴν ἀδιάκο-

πὴ αὐτὴ ἐναλλαγὴ, κάνοντας τὸ κακὸ, ἀγαπώντας τὸ καλὸ καὶ πάντοτε ἀντίθετος μὲ τὸν ἑαυτὸ μου, ἂν καινούργια φῶτα δὲν εἶχαν λάμψει στὴν καρδιά μου, ἂν ἡ ἀλήθεια δὲν σταθεροποιούσε τὶς ιδέες μου καὶ τὴν διαγωγὴ μου, χαρίζοντάς μου τὴν ἐσωτερικὴ ἁρμονία.

... ..

Ἄ, παιδί μου! Μιὰ μέρα θὰ μπορέσεις νὰ καταλάβεις ἀπὸ ποιοῦ βάρους ἐλαφρώνεται κανεὶς, ὅταν ἔχοντας ἀσωτέψει ὅλη τὴν κενοδοξία τῶν ἀνθρώπινων ιδεῶν καὶ ἔχοντας γευθῇ τὴν πικρία τῶν παθῶν εὐρίσκει τέλος μέσα του τὸ δρόμο τῆς σοφίας, τὴν ανταμοιβὴ τῶν ἀγώνων τῆς ζωῆς καὶ τὴν πηγὴ τῆς εὐτυχίας, γι' αὐτὰ ποὺ εἶχε κάποτε ἀπελπιστῇ.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Υπό ΚΩΝΣΤΙΝΟΥ Ι ΚΙΤΣΟΥ, Δρ. Π. Υποδιευθυντού Ζ.Π.Α. Ίωαννίνων (πρώην διδασκάλου)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ψυχισμός του παιδιού διακρίνεται κυρίως από τρεις γενικές κατευθύνσεις ή τάσεις: α) από μια ανθρώπινη ό ρ μ ή, που το ώθει να ξεπερνάει συνεχώς τον εαυτό του, τις καταστάσεις του, με ποικίλες δραστηριότητες, β) από την τάση ν' ανεύρει κάποια τ ά ξ η στην ποικιλία και στις σχέσεις των αντικειμένων και γ) από την κατεύθυνση των ενεργειών του να επικοινωνήσει με τους Ά λ λ ο υ ς ανθρώπους(1). Αν και οι κατευθύνσεις αυτές του ψυχισμού του παιδιού δεν διαχωρίζονται, διότι ο ψυχισμός εκδηλώνεται ως ολότητα, εν τοιούτοις η επιστήμη επιχειρεί μια «αφύσικη» απομόνωση, για να μελετήσει βαθύτερα κάθε μια απ'αυτές τις τάσεις. Στη μελέτη αυτή θα επιδιωχθῇ ἡ ἀνάλυση τῆς τρίτης κατευθύνσεως του παιδικού ψυχισμού, τῆς τάσεως δηλαδή να επιτύχη τὸ παιδί τὴν ἐπικοινωνία του με τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, να διαμορφώσει τὴν κοινωνικότητά του.

Ἡ μελέτη τῆς κοινωνικότητος τοῦ παιδιοῦ ἀναφέρεται στὴν ἐξέταση τῶν διαδοχικῶν σχέσεων, κατὰ τὶς ὁποῖες ἐπικοινωνεῖ με τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον, στὸ ὁποῖο ζῇ, ἀπὸ τὴ γέννησή του. Ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεώς του, ἀναπτύσσονται κάποιες κοινωνικὲς σχέσεις, σὲ κάθε περίοδο τῆς ἡλικίας του ἀναζητεῖ νὰ περάσει ἀπὸ τὴ μιὰ κατάσταση κοινωνικῶν σχέσεων στὴν ἄλλη, νὰ ἐπιτύχη ἕναν ἄλλο ρόλο, ν' ἀποκτήσει ἕνα ἄλλο «κοινωνικὸ προσεῶπις», ἕως ὅτου φθάσει στὸ ρόλο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τῶν ἐνηλίκων. Ἡ προσπάθειά του νὰ φθάσει σὲ κάποια κατάσταση κοινωνικῶν σχέσεων ὁρίμων ἀνθρώπων ἐρμηνεύεται ὡς κατεύθυνση τοῦ ψυχισμοῦ του γιὰ τὴν κοινωνικοποίησιν.

1. Βλ. συγγράμματα τῶν J. Piaget, H. Wallon, A. Gesell
J. Chateau : L' enfant et ses conquêtes, Paris 1960.

Ἀπὸ πολλοὺς ψυχολόγους ἐπιδιώκεται νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ κοινωνικοποίησι τοῦ παιδιοῦ ὡς προσπάθεια τοῦ παιδικοῦ ψυχισμοῦ νὰ μεταβῇ ἀπὸ τὸν ἐγκεντρισμὸν στὴν κοινωνικότητα ἢ ἀποκλειστικὰ ὡς ἐνέργεια μιμήσεως ἢ ἐξομωώσεως μὲ τοὺς ἄλλους. Οἱ ἀπόψεις, ὅμως, αὐτὲς δὲν καλύπτουν τὸν εὐρύτατο τομέα τοῦ φαινομένου τούτου. Καταβάλλεται, ἐπίσης, προσπάθεια νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ ὅλο πρόβλημα μὲ τὴν ἀνάλυση τῶν τρόπων, κατὰ τοὺς ὁποίους πολλὰ παιδιά συμφωνοῦν νὰ σχηματίσουν μιὰ ομάδα, ὅπως ἐπίσης καὶ τῶν τρόπων μὲ τοὺς ὁποίους κατορθώνει τὸ παιδί νὰ ἐνταχθῇ σὲ μιὰ ομάδα. Ἀλλὰ καὶ ἡ μέθοδος αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ πλήρη ἀπάντηση στὸ θέμα, γιατί θὰ ἔπρεπε ἔτσι νὰ εἶχαμε ἓνα παιδί ἐντελῶς ἀπομονωμένο ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ νὰ τὸ παρακολουθοῦσαμε σὲ προσπάθειές του νὰ συγκροτήσῃ μὲ ἄλλα ἀπομονωμένα ἐπίσης παιδιά μιὰ ομάδα. Τοῦτο, ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ συμβῇ, διότι κάθε παιδί, ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεώς του, βρίσκεται στὴν κοινωνικὴν ομάδα (γονεῖς, συγγενεῖς κ.λ.π.), ὁπότε τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι νὰ ἐρευνήσωμε πῶς φθάνει στὴν κοινωνία, ἀλλὰ πῶς τακτοποιεῖται μ' αὐτὴ τὴν κοινωνία, ποῖο ρόλο ἐπιδιώκει ἢ ἐξασφαλίζει ἢ ποῖο ρόλο τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ἔχῃ. Ἐτσι ἡ κοινωνικοποίηση τοῦ παιδιοῦ πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ ὅχι ὡς ἔνταξιν κοινωνικὴν ἀλλ' ὡς μετάβαση ἀπὸ ἓνα κοινωνικὸ ρόλο σὲ ἄλλον κοινωνικὸ ρόλο. Κατὰ τὴ μελέτη μας θ' ἀναζητηθῇ ἡ εὐρεση μιᾶς συνεχείας μεταμορφώσεων, ποὺ ὅλες τους πραγματοποιοῦνται μέσα στὸ κοινωνικὸ περιβάλλον.(1).

I. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Τέσσερα στάδια μπορούμε νὰ διακρίνωμε κατὰ τὴν πορεία τοῦ παιδικοῦ ψυχισμοῦ πρὸς τὴν κοινωνικοποίηση: τὸ στάδιο τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας, ὁπότε τὸ παιδί εἶναι θυθισμένο στὸ κοινωνικὸ περιβάλλον, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μὲ πολλὴ δυσκολία διαχωρίζεται (0—2 ἐτῶν). Ἀκολουθεῖ τὸ δεύτερο στάδιο, κατὰ τὸ ὁποῖο ἀποκτᾷ συνείδηση τοῦ Ἐγὼ του καὶ τοῦ Ἄλλου (2—6 ἐτῶν)· κατόπιν, ἔρχεται τὸ τρίτο στάδιο, ὁπότε ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔνταξιν στὴν ομάδα τῶν συντρόφων, στὴν παιδικὴν κοινωνία (6—11 ἐτῶν) καὶ τέλος στὸ στάδιο τῆς ἐφηβείας (12—16 ἐτῶν), ὁπότε εἰσέρχεται ὁ ἔφηβος στὴν κοινωνία τῶν ὠρίμων.

Τὸ παιδί γεννᾶται βέβαια μέσα σὲ μιὰ κοινωνία, ὅπου ἔχει κάποιον ρόλο, ἀλλὰ δὲν εἶναι βέβαιο ἂν ἔχῃ ἔστω καὶ κάποια σκοτεινὴ συνείδηση, χωρὶς τὴν ἐμπειρία, αὐτοῦ τοῦ ρόλου του: ἀναγνωρίζει δηλαδὴ τὸ βρέφος τὸν ἀνθρώπινον ὁμοίό του ἀπὸ κάποια κληρονομικὴ ἱκανότητά του; αἰσθάνεται ἀμέσως ὅτι ἀνήκει στὴν ἀνθρώπινην ομάδα;

Ἐπειτα, ἐνῶ κατανοεῖ ὅτι ἀνήκει στὴν ἀνθρώπινην ομάδα, δὲν ἔχει ἀκριβῆ συνείδηση τοῦ Ἐγὼ του, οὔτε τοῦ Ἄλλου: πῶς γεννᾶται λοιπὸν ἡ ἐννοία τοῦ Ἄλλου καὶ πῶς καλλιεργεῖται μέσα του (1½—2½ ἐτῶν);

Κατόπιν, ἡ ἐπαφή του μὲ τοὺς ὠρίμους (ἐνηλίκους) τὸν ἐμποδίζει ἀκόμη ν' ἀναπτύξῃ κοινωνικότητα μὲ τοὺς ὁμηλικούς του: τί συμβαίνει, λοιπόν, κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς συγχύσεως καὶ μιμήσεως προσώπων, τὴν ὁποία ἰδιαίτερα ἐπρόσεξαν οἱ ψυχχαναλτοὶ (3—6 ἐτῶν);

Κατὰ τὴν τρίτην παιδικὴν ἡλικίαν (6ον ἔτος), τὸ παιδί εἰσέρχεται στὴν παι-

1. **M. Debesse** - μεταφ. **H. Ξηροτύρη**: Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ, ΚΕΝΤΑΥΡΟΣ, Ἀθῆναι

P. Osterrieth - μεταφ. **A. Κρέτση**: Εἰσαγωγή εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ παιδιοῦ, Ἀθῆναι 1960.

δική ομάδα: εμφανίζεται τότε πραγματική αὐτενεργὸς κοινωνικοποίηση;

Τέλος, στὴν τετάρτη περίοδο, τὸ παιδί —προέφηβος ἐγκαταλείπει τὴν παιδική κοινωνία καὶ ἐπιστρέφει στὴν κοινωνία τῶν ἐνηλίκων, ποὺ ὠδήγησε τὰ πρῶτα βήματά του : αὐτὴ ἡ κοινωνία γίνεται τώρα παθητικὰ δεκτὴ; γίνεται σπινειδητὰ δεκτὴ ἢ ἀπωθεῖται; πῶς συμβαίνει τὸ δρᾶμα τῆς ἐφηβείας κατὰ τὴν κοινωνικὴν προσαρμογὴ;

II. Η ΠΟΡΕΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ

Κατὰ τὸ πρῶτο στάδιο τῆς βρεφικῆς ἡλικίας, ἡ ἀναγνώριση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, τὸ χαμόγελο, ἡ μητρικὴ ἀγάπη, τὸ πρόσωπο τῆς μητέρας κι' ὁ συναισθηματικὸς μιμητισμὸς ἀποτελοῦν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς κοινωνικότητας τοῦ παιδιοῦ.

1. Ἡ ἀναγνώριση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου ἀπὸ τὸ βρέφος, τοῦ ὄντος δηλαδὴ τοῦ εἶδους του (SOCIUS), ἀνάμεσα στίς ποικίλες ἀντιληπτικὰς μορφάς, ποὺ σχηματίζει ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς γεννήσεώς του, ἀποτελεῖ ἓνα γεγονός παρὰδοξο, γιὰτὶ ἀπαιτεῖ πολὺ σύνθετες διαρρυθμίσεις τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ κάποια ἐκ προνοίας σκοπιμότητα. Μερικά, ὅμως, ζῶα καὶ εἰδικότερα μερικά ψάρια εἶναι ἱκανὰ ν' ἀναγνωρίσουν τὸν κοινωνικὰ ὁμοίους (SOCIUS) τοῦ αὐτοῦ ἢ τοῦ ἄλλου φύλου καὶ νὰ ποικίλουν τὴ συμπεριφορὰ τους ἔναντι καθενὸς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ὁμοίους των(1). Τὸ ἴδιο καὶ μάλιστα πῶς ἔντονα παρουσιάζεται τοῦτο κατὰ τὴ σεξουαλικὴ συμπεριφορὰ τῶν μαστοφόρων ζώων. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὅμως, τὰ πορίσματα ἀπὸ τὴν πειραματικὴ ἔρευνα εἶναι ἀρκετὰ ἀμφίβολα. Τὸ πρόβλημα, λοιπόν, τίθεται ὡς ἑξῆς: τὸ βρέφος ἀπαντᾷ τὸ ὄμοιον ἢ τὸ ἄλλο; ἓνα χαμόγελο στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο; Ἐκεῖνοι, ποὺ ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξὴ αὐθόρμητης ἀπαντήσεως στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, στηρίζονται στὴν ἀδυναμία διακρίσεως ἰδιαίτερης ἐντυκτώδους συμπεριφορᾶς πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση στὸ βρέφος καὶ στὴν ἔλλειψη βεβαιότητος ὅτι τὸ χαμόγελο τοῦτο προηγεῖται ἀπὸ τὸ χαμόγελο ἐκεῖνο τοῦ βρέφους, μὲ τὸ ὁποῖο ἐκφράζει τὴν εὐχαρίστησίν του ἀπὸ τὸ θήλασμα.

Ὁ Γάλλος ψυχολόγος WALLON συμπεραίνει ὅτι τὸ χαμόγελο ἀποτελεῖ ἀπάντηση σ' ὀρισμένους γενικοὺς συναισθηματικοὺς ἐρεθισμοὺς (ἀπὸ τὸ ξεστὸ μπάνιο, ἀπὸ τὸ θήλασμα) καὶ προηγεῖται ἀπὸ τὸ χαμόγελο, ποὺ θεωρεῖται ὡς ἀπάντηση στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο(2). Ἀντίθετα ἡ C. BUHLEL παραδέχεται ὅτι τὸ πρῶτο χαμόγελο τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἡ πρώτη καὶ εἰδικὰ κοινωνικὴ ἀντίδραση (3)· διακρίνει μάλιστα τὴν ἔκφραση φυσικῆς ἱκανοποιήσεως (μπάνιο, θήλασμα), ὡς ἐκδηλούμενη μὲ κινήσεις τῶν χειλέων ἀπὸ τὴν ἔκφραση τῆς ἀπαντήσεως πρὸς τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ κάποιο εἰδικὸ ἔξεσπασμα τοῦ ματιοῦ. Τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο φαίνεται ὅτι ἀσκεῖ μιὰ παράξενη γοητεία στὸ παιδί ἀπὸ τὶς πρῶτες ἀκόμη ἐβδομάδες.

Οἱ ὑποστηρικταὶ ψυχολόγοι τῆς θέσεως περὶ τῆς ἀσκήσεως μὲ τὴν πείρα τῆς ἀπαντήσεως αὐτῆς τοῦ βρέφους μὲ χαμόγελο στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο (WALLON, MALRIEU, PIAQUET, SPITZ, GESELL) ὁμολογοῦν ἐν τούτοις ὅτι εἶναι ζωηρὸ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐβδομάδες τῆς ζωῆς του: «Εἶναι ἀληθινὸ ὅτι τὰ περισσότερα παιδικὰ χαμόγελα παράγονται μὲ τὴ θέα τῶν προσώπων ἢ στὰ μπράτσα τῶν προσώπων, καὶ ἰδιαί-

1. J. Chateau : *L'enfant et ses conquêtes*, Paris 1960 σελ. 201.

2. H. Wallon : *L' évolution psychologique de l' enfant*, σελ. 134.

3. Ch. Böhler : *From birth to maturity*. σελ. 55.

τερα, στην ἀγκαλιά τῆς μητέρας» (MALRIEU)· «κατὰ τὸν τρίτο μῆνα εἶναι ἱκανὸ τὸ θρέφος ν' ἀναγνωρίζῃ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο καὶ ν' ἀνταποδίδῃ τὸ χαμόγελο· πρόκειται γιὰ τὴν πῶς διακριτικὴ ἀντίληψί του· ἐν τοῦτοις δὲν ἀναγνωρίζει τὴν τροφή του, τὸ ἄψυχο αὐτὸ ἀντικείμενο, πού βλέπει συχνότερα καὶ πὺν εἶναι πῶς σπουδαῖο· θὰ τὸ ἀναγνωρίσῃ μὲ δυσκολία δυὸ μῆνες ἀργότερα· ὅταν διανύῃ τὸν τέταρτο μῆνα του, κλαίει, ἂν τὸ ἐγκαταλείψῃ ὁ ἐνῆλικος· δυὸ μῆνες ἀργότερα, ὅταν θὰ εἶναι ἕξ μηνῶν, θὰ κλαίῃ, ἂν τοῦ ἀφαιρέσουν τὴν κουδουνίστρα του»(1).

Ὅστερα ἀπ' αὐτὴ τῇ συζήτησιν, δὲν εἶναι εὐκόλο ν' ἀρνηθῇ κανεὶς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας. Οἱ παρουσιαζόμενες, ὅμως, δυσχέρεις καθολικῆς ἐρμηνείας τοῦ φαινομένου μᾶς ἀναγκάζουν νὰ δεχθῶμε τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς πρωταρχικῆς ἀντιδόσεως τοῦ παιδιοῦ ἔναντι τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, ἀντιδόσεως ἀτελῶς ἀκόμη καθωρισμένης, ἡ ὁποία ἀπροσαφηνίζεται μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ παιδιοῦ, ὅπως ἀκριδῶς συμβαίνει μὲ τὶς ἐνστικτώδεις δραστηριότητες τῶν ζώων. Πρόκειται περὶ συνολικῶν πρωτογόνων δυνατοτήτων (GESTALTS) πὺν εἶναι λίγο - πολὺ «ἀνοιχτές», ἀφοῦ ἔχουν ἀνάγκη ἀσκήσεως καὶ κάποιου εἰδικοῦ περιβάλλοντος, πὺν τὶς ἀποκαθαίρει καὶ ἐξασφαλίζει τῇ σταθερότητά τους.

2. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χαμόγελο τοῦ θρέφους πρὸς τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, διακρίνουμε καὶ ἄλλο γασταρτηριστικὸ τῆς κοινωνικότητος τοῦ παιδιοῦ, κατὰ τὸ πρῶτο στάδιο, τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ βοῖσκεται σ τ ἡ μ η τ ρ ι κ ῇ ἀ γ κ ᾶ λ η. Προέκειται περὶ ἐνὸς τόπου θερμότητος καὶ ἀσφαλείας, περὶ ἐνὸς θετικοῦ συναισθηματικοῦ πεδίου, τὸ ὁποῖο δὲν προσέχθηκε ἀπὸ πολλοὺς, ὅσον ἔπρεπε. Τὸ πεδίο τοῦτο συνδέεται στενὰ μὲ τὸ μητρικὸ στήθος, πὺν ἀποτελεῖ τὸν τόπο τῆς τοσοῦτης τοῦ θρέφους. Ὡς περὶ τὸν στήθος, ὅταν γόνναται τὸ παιδάκι τῆς, κατὰ τὴν στάσιν τοῦ θηλασμοῦ, δημιουργεῖ σ' αὐτὸ ἕναν εὐνάριστο κιναισθητικὸ συνειρμὸ τῆς τροφῆς μὲ τὰ αἰσθήματα πὺν προέρχονται ἀπὸ τὴν στάσιν του στὴν ἀγκάλῃ τῆς γιὰ τὸ θηλασμοῦ. Αὐτὸς ὁ συνειρμὸς, πὺν διαπιστώνεται ἀπὸ τοὺς περισσότερους ψυχολόγους κατὰ τὴν 3η - 5η ἐβδομάδα, ἀπὸ τὴν γέννησίν του, ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον ἑμφανῆ συνειρμὸ. Ἔτσι ἡ μητρικὴ ἀγκάλῃ παίρνει μιὰ εἰδικὴ ἀξία πεδίου ἀσφαλείας· ἔχει μάλιστα διαπιστωθῇ, ὅτι, ὅταν τὸ παιδί θρίσκεται στὰ χέρια τοῦ ἐνηλίκου ἢ σὲ στάσιν θηλασμοῦ, δὲν εἶναι τόσον εὐαίσθητο στοὺς ἐρεθισμοὺς, πὺν προκαλοῦν φόβο(2). Αὐτὴ ὅμως ἡ συνειδησιμὴ ἐνὸς πεδίου ἀσφαλείας δὲν ἐοικημένη καὶ ὡς ἀναγνώρισις ἀπὸ τῶσα τῆς μητρικῆς ἀγκάλῃς, γιὰ τὸ θρέφος· κάνει σύγχυσι τῆς ἀγκάλῃς μιᾶς ξένης γυναίκας καὶ τῆς ἀγκάλῃς τῆς μητέρας του. Ἡ ποσιναιτικὴ ἀναγνώρισις τῆς μητρικῆς ἀγκάλῃς θὰ γίνῃ τὸν 8ο μῆνα, κατὰ τὸν SPITZ, καὶ εἶναι κυρίως ὀπτικὴ ἀναγνώρισις. Ἀπὸ τότε, τὸ θρέφος θὰ ζῇ σ' ἕνα πεδίο ἀσφαλείας περισσότερον θετικὸ καὶ ὁργανωμένο, στὸ ὁποῖο θὰ διακρινθοῦν κάποιες γασταρτηριστικὲς μορφὰς καὶ κατ' ὁρχὴν ἡ μορφὴ τῆς μητέρας. Ἡ μητέρα φέρει ἀσφάλειαν καὶ πληρωσιν, γιὰ τὴν ἀνταποκρίνεται σὲ κάποιες συναισθηματικὰς ἀνάγκας τοῦ παιδιοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ SPITZ(3) τονίζει χαρακτηριστικὰ: ἂν τὸ στήριγμα τῆς ἀναπτύξεως, κατὰ τὸν πρῶτον χρόνον, παρέχεται μὲ τὶς συναισθηματικὰς σχέσεις μὲ τὴν μητέρα, τοῦτο γίνεται γιὰ τὴν ὕπαρξιν στὸ παιδί ἀνάγκη κοινωνικότητος, ἀνάγκη συναισθηματικῆς ἐπι-

1. *Enfance, la perte de la mère par le nourrisson*, 1948. p. 379-80.

A. Gesell : *Le jeune enfant dans la civilisation moderne*, Paris

2. *Valentine : The psychology of early childhood* (p. 210).

3. *Spitz : La perte de la mère par nourrisson*, «*Enfance*» 1948, 5e.

κοινωνίας, ἡ ὁποία, ἂν δὲν ἱκανοποιηθῇ, δημιουργεῖ βαρύντατες ἀνωμαλίες. Ἔτσι τὸ βρέφος ἐμφανίζεται ἀπὸ πολλὴ ἔνωρις ὄχι μόνον ὡς ἕνας πεπτικὸς σωλήνας, ἀλλὰ καὶ ὡς ἕνα ὄν ἀγάπης.

Παρατηροῦμε, λοιπόν, ἀπὸ τὸν πρῶτον χρόνον, τὴ συναισθησὴν ἀνάγκης τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου, τὴν ἀνάγκη τρυφερότητος καὶ κοινωνίας. Τὸ παιδί ὄχι μόνον βρίσκει ἕναν εἰδικὸ κανονισμό μεῖσα στὴν κοινωνία, ποῦ τοῦ ἀναγκάζει δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ ἔχει συνείδησιν αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς του καταστάσεως. Ἄν καὶ ἀκόμη θρυσκόμαστε σ' ἕνα στάδιο συνειδήσεως ποῦ ἀγνοεῖ τὸ Ἐγὼ καὶ τὸν Ἄλλον, ἐν τούτοις ἡ ὅλη συνειδησιακὴ ἀτιμώσφαιρα εἶναι ἀτιμώσφαιρα κοινωνικὴ. Ἡ ὅλη συμπεριφορὰ τοῦ παιδιοῦ, ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐβδομάδες τῆς ζωῆς του, συνδέεται μὲ τὸν κοινωνικὸ κόσμον καὶ ἐντάσσεται σ' αὐτόν.

3. Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς πρώτης περιόδου στὴν πορεία ἐξελίξεως τῆς κοινωνικότητος τοῦ παιδιοῦ εἶναι ὁ σ υ ν α ι σ θ ῆ μ α τ ι κ ὸ ς μ ι μ ῆ τ ι σ μ ὸ ς. Τὸ μικρὸ βρέφος κλαίει ἀκούοντας νὰ κλαίῃ ἕνα ἄλλο βρέφος, ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκόμη νύχτα ἀπὸ τὴ γέννησίν του. Στὶς γυναικολογικὰς κλινικὰς τὸ φαινόμενο τοῦτο εἶναι πολλὴ γνωστό· ὁμοιάζει μὲ τὴ συναισθηματικὴ ἐπαφή, ποῦ παρατηρεῖται στὰ παιδικὰ χαμόγελα. Καὶ ἐδῶ οἱ ἐρμηνεῖες εἶναι πολλές: Εἶναι πιθανὸν νὰ ὑπάρχουν ἐξαρτημένα ἀντανακλαστικὰ καὶ στοιχεῖα ἐμπειρίας. Ὅμως, τὸ ὅλο φαινόμενο εἶναι ἕνας παθητικὸς μιμητισμὸς μὴ ὑποκείμενος σὲ καμμιὰ ἐξέλιξη, ὅπως τοῦλάχιστον ἀποδεικνύουν τὰ γεγονότα, καὶ γι' αὐτὸ ἀνήκει στὴν κατηγορίαν τῶν ψυχικῶν καταστάσεων τῶν ἀνωτέρων ζώων. Ὁ μόνος ρόλος, ποῦ παίξει δ συναισθηματικὸς μιμητισμὸς στὴν ψυχικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ, εἶναι ἡ διευκόλυνση ποῦ παρέχει σὲ μερικὰς μορφὰς συμπεριφορᾶς ποῦ θὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀργότερα στὸ στάδιο τοῦ συμβολισμοῦ καὶ τῶν παραστάσεων. Ἡ ἱκανότητα τῆς δημιουργίας συμβόλων ἀπὸ τὸ παιδί, χωρὶς τὰ ὁποία ἡ κοινωνικότητά του δὲν θὰ ξεπερνοῦσε τὸ στάδιο τοῦ ζώου, προϋποθέτει μιὰ ἀποκοπή, μιὰ καθαρότητα, μιὰ οὐδετεροποίηση τῆς μιμήσεως, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὴ μὲ τὴ συναισθηματικὴ σύνδεσιν· προϋποθέτει ἐλευθερώτερες δραστηριότητες ἀπὸ τὰς ἀναγκαίους, ὅσο τὸ δυνατόν, ἀπὸ συναισθηματισμοῦς. Μπορεῖ, βέβαια, ὁ ψυχισμὸς ν' ἀρχίξῃ ἀπὸ τὸ συναισθηματικὸ στοιχεῖο, ἀλλὰ δὲν προχωρεῖ καὶ δὲν ἐξελίσσεται παρὰ μὲ τὴν κυριαρχίαν ἐπ' αὐτοῦ· πρέπει δηλαδὴ νὰ ἐνεργήσῃ ἕνας παράγοντας καθαρὰ ἀνθρώπινος, ὁ παράγοντας τῆς καθαρότητος, τῆς αἰθρίας τῆς ψυχῆς. Ὁ συμβολισμὸς, ἡ χρῆσις δηλαδὴ συμβόλων ἀπὸ τὸ παιδί στὶς δραστηριότητές του, πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἀνακάλυψις τῆς προοπτικῆς καὶ ἐπεκτάσεως τῶν ἀντικειμένων σὲ συμβολικὰς μορφὰς τῶν, ὡς ἀνακάλυψις τῶν ποικίλων ἀπόψεων καὶ θέσεων τῶν ἀπὸ διαφόρους παρατηρητὰς καὶ ὄχι ὡς ἀπλὴ εὐρεσις συγκεκριμένου συμβόλου, ποῦ ἀποτελεῖ ἄλλωστε καὶ ἱκανότητα τοῦ χιματισμοῦ. Ἔτσι ἡ μίμησις καὶ οἱ συναισθηματικοὶ δεσμοὶ δὲν μποροῦν ν' ἀποτελοῦν ἀξιόλογους παράγοντας ἀναπτύξεως τῆς κοινωνικότητος τοῦ παιδιοῦ· ἀποτελοῦν, βέβαια, χαρακτηριστικὰ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς του, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν οἱ κυρίως ἀνθρώπινες καταστάσεις καὶ δυνατότητες γιὰ τὴν κοινωνικοποίησιν.

Τὸ παιδί, λοιπόν, φθάνοντας στὸ τέλος τοῦ πρώτου σταδίου (πρώτης παιδικῆς ἡλικίας) μπορεῖ ν' ἀναγνωρίξῃ τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον, τὴ μητέρα του, τὴ μητρικὴ ἀγάλη, ἐκδηλώνει ἕνα συναισθηματικὸ μιμητισμὸν καὶ ἐτοιμάζεται ν' ἀποκτήσῃ συνείδησιν τοῦ Ἐγὼ του καὶ τοῦ Ἄλλου.

III. Η ΠΟΡΕΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ

Κατὰ τὸ δεῦτερον στάδιον ἐξελίξεως τῆς κοινωνικότητος τοῦ παιδιοῦ (1½—

6 ἐτῶν) διαπιστώνομε τὴν τάση τοῦ παιδικοῦ ψυχισμοῦ νὰ προχωρῇ πρὸς τὴ διάκριση τῆς θέσεως τοῦ Ἐγὼ του καὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἄλλου καὶ πρὸς τὴ συγκρότηση ἐμβρυῶδους μορφῆς κοινωνικῶν (παιδικῶν) ομάδων.

1. Κατὰ τὴν ἡλικία αὐτῇ, ποὺ ἀπὸ διανοητικῆς ἀπόψεως ἐμφανίζεται ἡ ἱκανότητα δημιουργίας συμβόλων, τὸ παιδί μπορεῖ πλέον σιγὰ—σιγὰ ν' ἀνακαλύπτῃ τὶς θέσεις τοῦ Ἐγὼ του καὶ τοῦ Ἄλλου, νὰ βλέπῃ ἀπὸ ξεχωριστὴ ἄποψη τὸ Ἐγὼ του καὶ τὸν Ἄλλον καὶ νὰ διακρίνῃ τὶς δικές του καταστάσεις ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ Ἄλλου. Ἡ ἱκανότητα αὐτὴ ἐντάσσεται σὲ μιὰ γενικώτερη τάση τοῦ ψυχισμοῦ του, καθαρὰ ἀνθρώπινη μόνον τάση, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ψυχισμὸς τείνει πρὸς τὴν ἀνακάλυψη θεωρήσεως τῶν πάντων ἀπὸ διαφορετικῆς ἀπόψεως. Ἡ τάση αὐτὴ προϋποθέτει τὴν ἱκανότητα νὰ διατηρῇ νοερά ἡ ψυχὴ διαφορετικὰς καταστάσεις τῶν ὄντων καὶ νὰ τὶς συγκρίνῃ νοερά, γὰρ νὰ διαμορφώσῃ τὴν ἀπλὴ κρίσιν ὅτι εἶναι διαφορετικῆς καὶ νὰ κάμῃ τὸ διαχωρισμὸ τῆς ὀντότητος τοῦ φορέως τῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀντικειμένων, ὅπως καὶ τὸν διαχωρισμὸ τῶν διαφόρων ἀπόψεων θεωρήσεως ὑπὸ τῶν Ἄλλων τῶν ποικίλων πραγμάτων. Ὅλα αὐτὰ ἀργίζουσιν νὰ ἐμφανίζονται ἀπὸ τὸ 2ο ἔτος καὶ ἀποσαφηνίζονται προοδευτικὰ ἕως τὸ 6ο ἔτος. Ἔτσι, ἐγκαταλείπει ὁ ψυχισμὸς τὸ προηγούμενον στάδιον (0—2 ἐτῶν), κατὰ τὸ ὁποῖο τὸ παιδί κατανοοῦσε τὴν ὀντότητά του συγγωνεαμένη μετὰ ἄλλα ὄντα. Αὐτὴ ἡ ἱκανότητα εἶναι χαρακτηριστικὴ μόνον στὸ παιδί—ἄνθρωπον.

Ὅταν τὸ παιδί ἀορίστη νὰ γοησιοποιῇ τὴν ἱκανότητα θεωρήσεως τῶν ὄντων ἀπὸ διαφορετικῆς ἀπόψεως, ἡ ἔννοια τοῦ Ἄλλου τείνει νὰ λάβῃ δύο διάφορες κατευθύνσεις: Κατὰ τὴ μία, ὁ Ἄλλος εἶναι μιὰ συνολικὴ μορφή (GESTALT) ποὺ ἔχει ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ εἶναι ὁ Ἄλλος τῶν καθημερινῶν συγκεκριμένων σχέσεών του, εἶναι ὁ Ἄλλος, ποὺ τὸν βρίσκει στὴν παρούσα κατάσταση. Κατὰ τὴν ἄλλη κατεύθυνση, ἐπεμβαίνει ἡ ἱκανότητα κατανοήσεως μιᾶς ἀπόψεως ξένης πρὸς τὴν δική του ἄποψη: ποῦκεται περὶ ἐνὸς Ἄλλου ποὺ τὸν βρίσκει στὰ παιγνίδια του, κατὰ τὰ ὁποῖα ὑποδύεται τὸ ρόλο του καὶ τὸν μιμνῆται, ἐνὸς Ἄλλου ποὺ θὰ συνενίσχῃ νὰ τὸν βρίσκῃ στὰ φανταστικὰ πρόσωπα τῶν μύθων καὶ τῶν ἱστοριῶν καὶ τοῦ ὁποίου μπορεῖ καὶ διακρίνῃ τὶς δικές του ἀπόψεις, θέσεις καὶ καταστάσεις. Ὁ πρῶτος Ἄλλος γίνεται ἀντιληπτὸς αἰσθητικὰ καὶ βρίσκειται σὲ δοσμένη ὁ δεύτερος Ἄλλος ὑπάγει ὡς παρούσα, ὡς φανταστικὸ δημιούργημα, ὡς κατασκευάσιμα. Αὐτοὶ οἱ δύο τύποι τοῦ Ἄλλου διακρίνονται ξεχωριστὰ καὶ συνδέονται κατόπιν· ἔτσι τὸ παιδί σηματοδοτεῖ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἄλλου μετὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη μορφή τοῦ Ἄλλου, ποὺ ἀντιλαμβάνεται, καὶ ἀπὸ τὶς παροστάσεις καὶ τὰ ὄνειροπολήματά του. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ συγγωνεύονται καὶ συναποτελοῦν τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἄλλου, ἐνὸς Ἄλλου ποὺ τὸν βλέπει τὸ παιδί ὅτι μόνον μετὰ τὰ στοιχεῖα τῆς κατ' αἰσθησιν ἀντιλήψεως ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ στοιχεῖα τῆς φαντασίας καὶ τῶν ὁνείων του.

Ἡ διάκρισις, ἐπίσης, τῆς θέσεως τοῦ Ἐγὼ του, τῆς δικῆς του θεωρήσεως τῶν ὄντων, ἀκολουθεῖ ἐπίσης δύο κατευθύνσεις, τὴν ἀοριστικὴν καὶ τὴ θετικὴν: Κατὰ τὴν ποσὴν, ἐκδηλώνει τὸ παιδί τὴ θεώρησιν τοῦ Ἐγὼ του, τὴ δική του ἄποψιν, μετὰ ἄνοησιν (3ο ἔτος), λέγοντας ἕνα «Ὀν» σὲς κατευθύνσεις τῶν ἐνυλίων, ἀποσπῶντας τὶς ἀπόψεις των. Σ' αὐτὴ τὴν ἄνοησιν δὲν ὑπάγει κανένας συνειδητὸς λόγος, δὲν διαφαίνεται καμμιὰ ὁρισμένη τάση τῆς ὀντότητός του, ποὺ εἰδικὰ θ' ἀντιτίθεται σὲς κατευθύνσεις τῶν ἐνυλίων δὲν ποῦκεται περὶ συγγωνείας ἐπὶ σαφῶν σημείων, ἀλλὰ περὶ μιᾶς γενικῆς, κενῆς περιενομένης, ἀντιθέσεως τῆς δικῆς του ἀπόψεως πρὸς τὴν ἄποψιν ἢ τὶς ἀπόψεις τοῦ Ἄλλου. Τὸ παιδί ἐκανοποιεῖται στὴν περίπτωσιν αὐτὴ νὰ ἐπιβεβαιωθῇ ἀπλῶς γὰρ τὴ δική

του κενή άποψη, για την χωρίς περιεχόμενο θέση του Έγώ του, την όποία αποκλειστικά αντιθέτει προς όλες τις άλλες θέσεις. Τό Έγώ του κατανοείται σαν ένα ύν απλώς που αποκόπτεται από την κατάσταση του συνόλου της πραγματικότητας, σαν μιá κενή δύναμη, σαν μιá δύναμη άρνήσεως.

Η άλλη, ή θετική επιβεβαίωση ύπόρξεως του Έγώ, εκδηλώνεται κυρίως με τό ύλικό περιεχόμενο του Έγώ: με την έννοια της ιδιοκτησίας, με την έννοια της συμμετοχής του Έγώ, με την προβολή του έργου του, δηλαδή με τις φράσεις: «ό μπαμπάς μου», «ό αδελφός μου», «έγώ ξέρω τούτο...», «έχω τούτο», «τό δικό μου» κ.λ.π.

Η δεύτερη αυτή ικανότητα αναπτύσσεται άργότερα, διότι τό παιδί ζή έντονα τόν έγωκεντρισμό του, την αδυναμία του νά συντονίση τις άπόψεις, τις διαφορετικές θεωρήσεις και θέσεις και ν' αποκεντρώση τη σκέψη του. Η συνειδητοποίηση της άπόψεως του Άλλου θά τόν βοηθήση κάπως, αλλά δέν άρκει· θά πρέπει τό παιδί νά μπορέση ακόμη νά τακτοποιήση αυτές τις άπόψεις και θέσεις. Γι' αυτό τό Έγώ, σ' αυτή την περίοδο, συχνά συγχέεται με τόν Άλλον. Αυτή, όμως, ή σύγχυση έξαφανίζεται σιγά-σιγά με τη βίωση από τό παιδί συγκεκριμένων καταστάσεων με τούς Άλλους, με τη συναλλαγή αντικειμένων με τούς Άλλους. Έτσι, με τη συγκεκριμένη ύπαρξιακή βάση αποκτá συγκεκριμένο περιεχόμενο ή δική του άποψη και θέση θεωρήσεως και εύκολίνεται ή θετική επιβεβαίωση ύπόρξεως του Έγώ του, ένω ή ικανότητα κατανοήσεως της άπόψεως και θέσεως θεωρήσεως του Άλλου επιβραδύνεται, γιατί απαιτεί, όπως είπαμε, και στοιχεία, όχι συγκεκριμένα, φανταστικά. Η μετάβαση προς την τελευταία τούτη δυνατότητα θά επιτευχθή κατά συνέπεια με τά μιμητικά παιχνίδια, με τις άναπαραστάσεις από τό παιδί ενεργειών, κινήσεων και λόγων τών άλλων, με τις διηγήσεις άπόψεων και θέσεων διαφόρων προσώπων στις ιστορίες και στούς μύθους.

Γενικά, γίνεται δεκτό ότι ή εμφάνιση της έννοίας του Έγώ προηγείται από την εμφάνιση της έννοίας του Άλλου. Έτσι, ώστε νά είναι εύκολώτερο στο παιδί νά ταυτοποιή τόν Άλλον με τόν έαυτό τόν, παρά τόν έαυτό του με τόν Άλλον, και νά εμφανίζεται ό έγωκεντοισμός του στην περίοδο αυτή, ως προβολή του Έγώ του στον Άλλον (ώς «EJECT»).

2. Τά χαρακτηριστικά αυτά της ικανότητας του παιδιού νά κατανοή ως διαφορετικές την άποψη θεωρήσεως από τό Έγώ του και την άποψη θεωρήσεως από τόν Άλλον διαπιστώνομε κατά τ ή σ υ γ κ ρ ό τ η σ η έ μ β ρ υ ώ δ ο υ ς μ ο ρ φ ή ς κ ο ι ν ω ν ι κ ώ ν ό μ á δ ω ν á π ó π α ι δ ι á (παιδικής συντροφιάς). Είναι γεγονός ότι τό παιδί, που διέρχεται τό στάδιο τούτο (2—6 έτών), άνήκει περισσότερο στην κοινωνία τών ενήλικων παρά στην κοινωνία τών όμοίων του, τών συντρόφων του παιδιών· γι' αυτό δικαιολογημένα οί ψυχχαναλται περιώρισαν την έρευνά τους στις σχέσεις τών παιδιών με τούς ενήλικους και κυρίως με τούς γονείς και άνεζήτησαν νά θεμελιώσουν την ερμηνεία της μετέπειτα ψυχικής ζωής του παιδιού και του ανθρώπου γενικώτερα στα ψυχικά φαινόμενα που δημιουργούνται από τις σχέσεις αυτές κατά την ήλικία τούτη (συμπλέγματα Οιδίποδος, εύνουχισμού, γονέων κλπ)· είναι γεγονός ότι σέ καμιά άλλη έποχή δέν βρίσκεται τό παιδί σέ τόση άνεση με τούς ενήλικους και δέν αισθάνεται αυτούς τόσο κοντά, τόσον ισχυρούς και τόσον άξιους της έμπιστοσύνης του· αυτά τά φαινόμενα παίζουν τό σημαντικό ρόλο τους άργότερα στην κοινωνικοποίηση του παιδιού (κυρίως άνασταλτικά στα άνώμαλα παιδιά κλπ).

Αν και ή σπουδαιότητα τών σχέσεων αυτών είναι μεγάλη, έν τούτοις τά κύρια χαρακτηριστικά του παιδικού ψυχισμού ως προς την κοινωνικότητά του θά μπορούμε νά τά μελετήσωμε όχι μόνον στις σχέσεις του με τούς ενήλικους,

ἀλλὰ καὶ στὶς σχέσεις του μὲ τὰ ἄλλα παιδιὰ καὶ κυρίως σ' αὐτὲς τὶς σχέσεις του, ὅπου εἶναι ἐλευθερώτερη ἢ ἐκδηλώση τῶν σχετικῶν τάσεών του.

Οἱ σχέσεις μεταξύ παιδιῶν χρονολογοῦνται ἀπὸ τοὺς πρώτους 5—6 μῆνες τῆς ζωῆς των, ὅποτε τὸ θρέφος μπορεῖ νὰ παρατηρῇ ἕναν ἄλλο ἢ νὰ προσφέρει τὰ ὡς θέαμα στὸν ἄλλον καὶ νὰ ζῇ ἔτσι, ὅπως λέγει ὁ WALLON ἔντονα ἕνα «συναίσθημα παρουσίας» (1). Στὸ τέλος τοῦ πρώτου χρόνου, παίρνει τὴν πρωτοβουλία ἐπαφῶν μ' ἄλλα παιδιὰ, ἐνῶ δυσσαρεστεῖται, ὅταν ὁ ἄλλος ἀπομακρύνεται· ἐμφανίζεται, ἐπίσης, ὁ ἀνταγωνισμὸς, ὁ δεσποτισμὸς τοῦ μεγαλυτέρου πρὸς τοὺς μικροτέρους καὶ ἡ ἀντιζηλία. Οἱ σχέσεις, ὅμως αὐτὲς δὲν περιέχουν καμμιά συνείδηση τοῦ ἄλλου ὡς φορέως ἄλλης ἀπόψεως, ἄλλης θέσεως, ξένης πρὸς τὴ δική του. Ὁ Ἄλλος παραμένει ἀκόμη στὸ πεδίο τῶν σχέσεων σὰν ἕνα ἐνδιαφέρον ἀντικείμενον, σὰν ἕνα συναισθηματικὸ κέντρο στὸ πεδίο αὐτό. Κατὰ τὴν ἀντιζηλία, βέβαια, ἔχομε μιὰ κατάστασιν μὲ δυὸ πόλους καὶ μιὰ ὥθησιν γιὰ τὴν πρώτη διάκριση τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Ἄλλου, ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἔχομε τώρα (70—80 μῆνα) τὴν ἱκανότητα τοῦ παιδιοῦ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ συγκεντρωθῇ σὲ ἕναν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πόλους καὶ νὰ δεχθῇ ὅτι στὸν ἄλλο πόλο ὑπάρχει ἕνα πρόσωπο διαφορετικὸ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἴδιο. Λόγω ἐλλείψεως διακρίσεως διαφορετικῶν θέσεων ἢ ἀπόψεων θεωρήσεως (Ἐγὼ καὶ Ἄλλου) παραμένει ἡ ζήλεια αὐτὴ στὸ ἐπίπεδο τῆς ζήλειας τοῦ ζώου. Γιὰ νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ἀντίθεση: Ἐγὼ—Ἄλλος, πρέπει νὰ μὴ διαιρέσῃ κανεὶς τὴν κατάστασιν τῶν σχέσεων, ἀλλὰ νὰ ἐξέλθῃ ἀπ' αὐτὴν· ἔτσι στὴν περίπτωσιν τῆς ἀντιζηλίας τὸ παιδί αἰσθάνεται τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τὴν κατάστασιν σχέσεων καὶ ὑποφέροντας γι' αὐτὴ τὴν ἀπομάκρυνσιν πονάει περισσότερο καὶ ἀναζητεῖ τὴ σύνδεσίν του μ' αὐτὴν ἀκόμη πιὸ πολὺ, ὅποτε οὐσιαστικὰ μένει συνδεδεμένη ψυχικῶς σ' αὐτὴ τὴν διπολικὴν κατάστασιν, χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ ἐξέλθῃ ἀπ' αὐτὴν. Γιὰ νὰ ἐξέλθῃ τὸ παιδί ἀπὸ μιὰ τέτοια κατάστασιν, πρέπει νὰ μὴ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτὴν, νὰ ζῇ ἐλάχιστη συναισθηματικὴ δύναμις, νὰ ὑπάρχῃ μέσα του ἀρετὴ οὐδέτερη, ἀδιάφορη ψυχικὴ κατάστασις· τότε διακρίνει διαφορετικὴ τὴν ἀποψὴ ἢ τὴ θεώρησιν τοῦ Ἐγὼ του ἀπὸ τὴν ἀποψὴ ἢ θεώρησιν τοῦ Ἄλλου. Γι' αὐτὸ οἱ συναισθηματικὰ φορτισμένες μορφές συμπεριφορᾶς, ὅπως εἶναι ἡ ζήλεια ἢ ὁ ἀνταγωνισμὸς, δὲν ἀποτελοῦν πηγὴ διαμορφώσεως τῆς ἐννοίας τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Ἄλλου. Ἴσως αὐτὲς οἱ καταστάσεις τῆς συγκεκριμένης ζωῆς νὰ προσφέρουν κάποια ὕλικά γι' αὐτὴ τὴν προσπάθειαν τοῦ ψυχισμοῦ νὰ παραστήσῃ διαφορετικὰ μέσα του τὸ Ἐγὼ του καὶ τὸν Ἄλλον, ὅμως δὲν μποροῦν μόνες νὰ βοηθήσουν στὴν προαγωγὴ τῆς ἐνεργείας τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὴ συγκρότησιν παραστάσεων. Ἡ ἀντίληψιν τῶν συγκεκριμένων καταστάσεων προσφέρει ἴσως τὰ ὕλικά, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ μόνη τῆς νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ γιὰ τὶς ἐννοίας· αὐτὰ τὰ ὕλικά μόνον μὲ μιὰ ἄλλη ἱκανότητα, ποὺ εἶναι ἀποκλειστικὰ ἀνθρώπινη, τὴν παραστατικὴν ἱκανότητα τῆς ψυχῆς, μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθῶν γιὰ τὴ διαμόρφωσιν τῆς ἐννοίας περὶ τῶν διαφορετικῶν ἀπόψεων ἢ θέσεων θεωρήσεως τῶν ἀντικειμένων.

Διαπιστώνομε, λοιπόν, ὅτι χρειάζεται ἀρετὸς χρόνος, γιὰ νὰ διαμορφώσῃ μέσα του τὸ παιδί τὴν ἐννοίαν περὶ τῶν διαφορετικῶν ἀπόψεων θεωρήσεως καὶ νὰ τακτοποιήσῃ αὐτὲς τὶς ἀπόψεις. Κατὰ τὴ μακρόχρονη αὐτὴ προσπάθειαν τοῦ ψυχισμοῦ του οἱ μορφές διαγωγῆς του, ποὺ προσέρχονται ἀπὸ τὴν κατ' αἴσθησιν καὶ συναισθηματικὰ φορτισμένη ἀντίληψίν του (ἐποπτεία καὶ ἀντιζηλία ποὺ ἀνευρίσκονται τόσο στὰ ζῶα ὅσο καὶ στὰ θρέφη), συνεχίζουν νὰ παίζουν τὸ ρόλο τους, χωρὶς νὰ μειώνωνται μὲ τὴν παραστατικὴν σκέψιν του. Γι' αὐτὸ οἱ σχέσεις μεταξύ

παιδιῶν εἶναι ἀρκετὰ φτωχικὲς καὶ δὲν χαρακτηρίζονται καθόλου ἀπὸ τὴν ἀμοιβαϊότητα κατὰ τὴ δεύτερη τοῦτη παιδικὴ ἡλικία. Κάποιες μορφὲς ἀμοιβαϊότητος, ὅπως ἡ ἀνταλλαγὴ καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας, ἀποτελοῦν ἀπλῶς ἐπιφανειακὲς μορφὲς ἀμοιβαϊότητος.

3. Οἱ παιδικὲς ὁμάδες συγκροτοῦνται μὲ περιορισμὸν ἀριθμὸν μελῶν καὶ εἶναι ἐφήμερες. Ἡ ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν παιδιῶν στηρίζεται κυρίως στὴν κοινὴ ἢ δραστηριότητα ἢ στὸ κοινὸ ὄλικο καὶ ἐλάχιστα στὴν προσωπικὴ σύνδεση. Οἱ περισσότερες ὁμάδες ἀποτελοῦνται ἀπὸ 2 ἢ 3 παιδιὰ. Ἡ σπουδαιότητα τῆς ὁμάδος αὐξάνεται μὲ τὴν ἡλικία. Κατὰ τὴ συνομιλία τῶν παιδιῶν 10% μόνον ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν (στὸ 3ο ἔτος) ἀναφέρονται στὶς ἀμοιβαῖες σχέσεις. Ἀπὸ τοὺς πίνακες, ποὺ παραθέτομε ἀμέσως, καταφαίνονται τὰ στοιχεῖα αὐτὰ(1):

Οἱ παρὰ γοντεῖς ποτὶ ἐνώνουν τὰ παιδιὰ
σὲ ὁμάδες:

Ἡλικίαι	Ἡ κοινὴ δραστηριότητα	Τὸ ὄλικο	Ὁ προσωπικὸς δεσμὸς
3—4 ἐτῶν	68%	23%	9%
4—5 »	46%	44%	10%
5—6 »	47%	41%	12%
6—7 »	41%	42%	17%

Ὁ σχηματισμὸς τῶν ὁμάδων (Διάρκεια παρατηρήσεως: 3 ὥρες)

Ἡλικίαι	Μονήρη παιδιά	Ὅμαδες μὲ ἀριθμὸν μελῶν									
		2	3	4	5	6	7	8	9	10	
3—4 ἐτῶν	8	21	23	15	14	10	7	2	—	—	
4—5 »	5	24	23	20	8	7	10	1	—	2	
5—6 »	2	23	21	16	12	10	11	3	—	2	
6—7 »	—	11	27	23	10	7	9	5	—	2	

Ἀπὸ τὸ 2ο ἔτος ἐπίσης ἀναπτύσσονται προοδευτικὰ μορφὲς συμπαθείας τῶν παιδιῶν μεταξὺ τῶν, ὅπως ἡ παρηγορία, ἡ καθυσύχαση, ἡ ἀλληλοβοήθεια. Αὐτὴ ἡ καταφανὴς κοινωνικότητα ὥθησε μερικοὺς νὰ θεωρήσουν τὸ παιδί τῆς ἡλικίας αὐτῆς ὡς κοινωνικὸ πλέον ὄν. Ἡ κοινωνικότητα, ὅμως, προϋποθέτει τίς ἐξῆς δυνατότητες: α) νὰ φεύγῃ τὸ παιδί ἀπὸ τοὺς ἐνηλίκους καὶ νὰ πηγαίῃ πρὸς τὰ παιδιὰ, β) νὰ κατανοῇ βαθύτερα τὴν ἔννοια τῆς ἀμοιβαϊότητος καὶ γ) νὰ προβαίῃ σὲ δραστηριότητες ἀληθινὰ ἀμοιβαῖες. Ἡ τρίτη δυνατότητα δὲν παρατηρεῖται στὸ στάδιο τοῦτο, ἐνῶ οἱ δύο πρώτες ὁλοκληρώνονται στὸ 6ο ἔτος. Τὰ πορίσματα αὐτὰ στηρίζονται στὴν ἐξῆς ἔρευνα:

1. Προέχεται περὶ ἐρευνῶν εἰδικῶν ψυχολόγων: S. Witlitsky καὶ C. Bühler (Αὐστρίν) βλ. R. Nielsen: Le developpement de la sociabilité chez l'enfant Delachaux Suisse 1951, P. 15-16.

Ἡ R. NIELSEN (τῆς Σχολῆς τῆς Γενεύης), στὴ σχετικὴ ἔρευνά της(1), ἐπρόσφερε σὲ παιδιὰ ξύλινα γεωμετρικὰ σώματα καὶ τὰ ἐκάλεσε νὰ κατασκευάσουν μ' αὐτὰ σπίτια ἐργαζόμενα ὁμαδικά. Παρατήρησε τὰ ἑξῆς: α) τὰ παιδιὰ 2—4 ἐτῶν προτιμοῦν νὰ κατασκευάζουν σπίτια μόνον τους καὶ ἐνδιαφέρονται μόνον γιὰ τὸ ὕψος τους καὶ καθόλου γιὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ ἐνηλίκου (νὰ ἐργασθοῦν ὁμαδικά). ἡ ὁμιλία τους εἶναι καθαρὰ μονόλογος καὶ κραυγὲς θυμοῦ· κάποιες ἀνταλλαγὲς λόγων γίνονται τυχαῖα καὶ χωρὶς συνέχεια· σὲ δύσκολες στιγμὲς ὁ ἕνας μπορεῖ νὰ δώσῃ κάποια ἐξήγηση στὸν ἄλλον· στὴν ἐπόμενη τοῦ ἐνηλίκου νὰ ἐργασθοῦν ὁμαδικὰ φαίνεται, ὅτι δὲν κατανοοῦν τὸ παράγγελμα· ἀρνοῦνται τὴν ἐπέμβαση ἢ τὴ βοήθεια τοῦ ἄλλου ἢ τὴ μίμηση τοῦ ἔργου του ἀπὸ ἄλλον.

β) Τὰ παιδιὰ 4—6 ἐτῶν στὴν παραγγελίαν νὰ κατασκευάσουν μαζί (ὁμαδικά) ἕνα σπίτι δέχονται νὰ ἐργασθοῦν μαζί, συζητοῦν γιὰ τὴν ἀμειβάαν βοήθεια στὸ κοινὸ ἔργο, γιὰ τὴν ἀνάγκη καθορισμοῦ σχεδίου ἐργασίας καὶ κατανομῆς τῶν ἔργων· ὅταν, ὅμως, ἀρχίζουν νὰ κατασκευάζουν ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἔργο, ὁ καθένας ἐργάζεται γιὰ λογαριασμό του καὶ νομίζει ὅτι αὐτὸς μόνος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατασκευάζει τὸ σπίτι, ἐνῶ οἱ ἄλλοι εἶναι τὰ μέσα, οἱ βοηθοί, ποὺ χρησιμοποιεῖ· οἱ συνομιλίαι των συνοδεύονται καὶ μὲ κινήσεις καὶ χειρονομίες ἐπὶ τῶν ὑλικῶν· καλοῦν τοὺς ἐνηλίκους, γιὰ νὰ δείξουν τί κατασκευάζουν· ἐρωτοῦν καὶ δέχονται τίς ἀπαντήσεις μεταξὺ των.

Οἱ ἐπόμενοι πίνακες ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῆς R. NIELSEN μᾶς δίνουν λεπτομερεῖς εἰκόνα τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν:

Τὰ παιδιὰ κατασκευάζουν ἕνα σπίτι:

Ἡλικίες Ἐργάζεται κάθε ἕνα μόνον του Ἐργάζονται ὁμαδ. στὴν ἴδια κατασκευὴ

3 —4,6	100 %	0 %
4,6 —5,6	86,5 %	13,5 %
5,6 —6,6	70 %	30 %
6,6 —7,6	1,7 %	98,3 %

Ἡ ἀνταλλαγὴ σκέψεων τῶν παιδιῶν κατὰ τὴς κατασκευῆς των:

Ἡλικίες	Μονολογοῦν	Ὅμιλοῦν στὸν ἐνήλικο	Ὅμιλοῦν στὸ ἄλλο παιδί	Ἀπαντοῦν	Κραυγάζουν (θυμὸς κλπ.)
3 —4,6	28,6 %	16,7 %	11,9 %	7,1 %	35 %
4,6 —5,6	12,8 %	16,6 %	53,6 %	15,7 %	0,7 %
5,6 —6,6	11 %	10,7 %	53,6 %	23,5 %	0,2 %
6,6 —7,6	0 %	6,3 %	64,5 %	29,1 %	0 %

Κατὰ τὴν περίοδο, λοιπόν, τῆς δεύτερης παιδικῆς ἡλικίας τὸ νήπιο ἀρχίζει νὰ διακρίνῃ τίς διαφορετικὰς ἀπόψεις θεωρήσεως τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου καὶ νὰ σχηματίζῃ παιδικὰς ομάδας μὲ κάποια ἐμβρυώδη ἔννοια ἀμειβαιότητος, ποὺ ἐκδηλώνεται ὡς ἀνταλλαγὴ λόγων καὶ ὡς ἐπικοινωνία μὲ κινήσεις καὶ δραστηριότητες.

1. R. Nielsen : Le developpement de la sociabilité chez l' enfant, Delachaux et Niestlé, Suisse, 1951, p. 43-77.

IV. Η ΠΟΡΕΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ

Κατὰ τὸ στάδιο τῆς τρίτης παιδικῆς ἡλικίας (6—12 ἐτῶν) ἐμφανίζονται σημαντικοὶ παράγοντες κοινωνικοποιήσεως τοῦ παιδιοῦ καὶ ἐπιτυγχάνεται τελικὰ ἡ ἔνταξή του στὴν παιδικὴ κοινωνία.

1. Τὸ παιδί, στὴν περίοδο αὐτῇ, ἀφομοιώνει μὲ πληρότητα τὴν ποικιλίαν τῶν διαφόρων ἀπόψεων θεωρήσεως τῶν ἀντικειμένων καὶ τὴν ἐννοίαν τῆς ἀμοιβαιότητος (6—7 ἐτος). Ξεύρει μάλιστα νὰ τακτοποιῇ καὶ νὰ συγκρίνῃ τὶς διαφορετικὰς ἀπόψεις καὶ θέσεις τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν ἄλλων: μπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀπόσταση ποὺ χωρίζει τὸ πρόσωπό του ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῶν ἐνηλίκων καὶ νὰ κάμῃ διάκριση τῆς καταστάσεώς των ἀπὸ τὴν κατάστασίν των· ἡ ἐμπιστοσύνη του πρὸς αὐτοὺς γίνεται τώρα δειλία καὶ δυσπιστία. Μπορεῖ μὲ τοὺς συνομιλήκους του νὰ παίξῃ παιγνίδια ἀμοιβαίας συνεργασίας. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς διανοήσεώς του ἐνδολύνει τὸν ψυχισμό του πλέον νὰ συστηματοποιῇ τὶς θέσεις τοῦ ἑγὼ καὶ τῶν ἄλλων, νὰ κατανοῇ τὴ σύνθεση τῆς κοινωνίας ἀπὸ παιδιὰ καὶ ἐνηλίκους, τὶς ἔννοιες τῆς οἰκογενειακῆς συγγενείας καὶ τὴ σειρά καὶ θέση μελῶν σὲ μιὰ ομάδα.

Ἐπιθυμεῖ, ἐπίσης, τώρα, νὰ ξεφεύγῃ ἀπὸ τὴν ομάδα τῶν ἐνηλίκων καὶ νὰ ἐντάσσεται στὴ συντροφιά τῶν ἄλλων παιδιῶν, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἡλικία του αὐτὴ θεωρεῖται κατάλληλη πλέον γιὰ τὴ σχολικὴ φοίτηση. Ἀναζητεῖ νὰ συγκροτήσῃ τὴν παιδικὴν ομάδα, κατανοεῖ τὴ σημασίαν της καὶ τὴ σύνθεσίν της καὶ ζῇ ἔντονα τὸν πόθο τῆς κοινωνικότητος. Ὅμως, ἡ πραγματικὴ κοινωνικοποίησίν του συναντᾷ πολλὰς δυσκολίας: ἐνῶ ἐπιθυμῇ τὸ παιδί νὰ συμφωνῇ μὲ τοὺς ὁμηλικούς του καὶ νὰ συνεργάζεται κι' ἐνῶ ἀναζητῇ τὰ σχετικὰ μέσα, ἀδυνατεῖ στὴν πράξιν νὰ φθάσῃ στὴ συνεργατικότητά. Ἔτσι, κατὰ τὴν τρίτην παιδικὴν ἡλικίαν, ἐμφανίζεται, θὰ λέγαμε, τὸ δράμα τῆς ἀνικανοποίητης κοινωνικότητος. Γιὰ τὴ λύσιν τοῦ δράματος αὐτοῦ ὁ ψυχισμὸς προχωρεῖ ἀπὸ τὴν νοερὴ ἔκωση στὸ πνεῦμα του μόνον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν ἄλλων ὁμηλικῶν, μὲ τὶς κενεὲς συγκεκριμένους περιεχομένους διαφορετικὰς θέσεις κι' ἀπόψεις, καὶ φθάνει στὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐνότητος τῶν συγκεκριμένων προσώπων, ἀπὸ τὴν ἀπλὴν δηλαδὴ συνείδησιν τοῦ ἄλλου στὴ γνώσιν πλέον τοῦ ἄλλου.

Ἡ συνεργασία τῶν παιδιῶν γίνεται στὴν ἀρχὴ μὲ κινήσεις, χειρονομίας καὶ δραστηριότητες καὶ κατόπιν μὲ τὴν ὁμιλίαν, μὲ τὸ λόγο. Τοῦτο δικαιολογεῖται ψυχολογικὰ κατὰ τὸν **PIAGET** καὶ τὸν **RET** (Γενεύη) (1) μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ παράστασις στὴν ἀρχὴ εἶναι μίμησις μὲ τοὺς μῦς καὶ ὅτι τὸ παιδί σκέπτεται πρῶτα μὲ τὸ σῶμα του, πρὶν σκεφθῇ μὲ τὴ φωνή του· ἡ λογικὴ σκέψις, ποὺ χρησιμοποιεῖ τὴ γλῶσσαν, πρέπει νὰ στηριχθῇ στὴν πρακτικὴ νοημοσύνη, ποὺ τῆς προσφέρει τὶς πρώτες λογικὰς λύσεις.

Οἱ δυσκολίαι συνεργασίας τοῦ παιδιοῦ στὴν ομάδα ἀναφέρονται ἐιδικώτερα στὴν ἀδυναμίαν του νὰ σκεφθῇ τὴ θέσιν τοῦ ἄλλου καὶ νὰ βρῇ μιὰ ἐναρμόνισιν τῆς θέσεώς του μὲ τὴ θέσιν ἐκείνου κατὰ τὴν ἐργασίαν τους. Συμβαίνει μάλιστα τὸ παράδοξον ν' ἀναγνωρίξῃ τὴν ἀνάγκην ἀμοιβαιότητος, νὰ σκέπτεται ὅτι πρέπει κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μιᾶς ἐργασίας νὰ ὑπολογίσῃ καὶ τὴ θέσιν ἢ τὸ δικαίωμα τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ νὰ μὴ μπορῇ τοῦτο νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ.

Ἡ ψυχολόγος **R. NIELSEN** ἐνήργησε δύο πειράματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπο-

δεικνύονται τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ τῆς κοινωνικότητος τοῦ παιδιοῦ 6—12 ἐτῶν(1) :

α) Ἐκάλεσε τὰ παιδιά (κατὰ τάξεις) νὰ ζωγραφίσουν στὸν μαυροπίνακα ἓνα ἀγρόκτημα. Ἐπρεπε, φυσικά, νὰ διαιρέσουν τὸ χῶρο, ὥστε νὰ ἔχη καθένας τὸν δικό του. Ὁ χῶρος, ὅμως, δὲν ἐπαρκοῦσε, ὁπότε ἔπρεπε ὁ καθένας νὰ πάσῃ ἀπὸ πολὺ μικρὸ κομμάτι στὸν μαυροπίνακα, ἢ νὰ βρεθῇ μιὰ ἄλλη λύση πρὸς ἱκανοποιητική. Τὰ παιδιά σκέφθηκαν καὶ ἐπρότειναν νὰ ζωγραφίσουν 2—3 μαζὶ τὸ ἴδιο ἀγρόκτημα. Ἡ λύση αὕτῃ ἄρесе στοὺς περισσοτέρους. Κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἀποφασισθέντων διαπιστώθηκαν τὰ ἑξῆς: ἀναγνωρίζει ὁ καθένας τὴν ὑπαρξὴ καὶ τοῦ ἄλλου, ἀνταλλάσσουν ἰδέες καὶ κατανέμουν τὰ τμήματα τοῦ ἔργου, κατὰ τὴν ἐκτέλεση ὅμως ὁ καθένας ζωγραφίζει δικό του σπίτι (6—10 ἐτῶν). Τὰ παιδιά βρίσκονται τώρα μπροστὰ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες δυσκολίες τῆς κοινωνικοποιήσεως, στὴ δυσκολία νὰ ἴδουν ἓνα πρόβλημα κ' ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ἄλλου, νὰ ὑπολογίσουν τὸ ρόλο του, νὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἐκτέλεση τοῦ ρόλου του, νὰ αἰσθανθοῦν τὴν εὐθύνη των ἀπέναντί του, νὰ ἐπιτύχουν τὴν πραγματικὴ συνεργασία στὸ κοινὸ ἔργο.

β) Δύο παιδιά κάθονται σ' ἓνα τραπέζι, τὸ ἓνα ἀπέναντι τοῦ ἄλλου. Τοὺς δίδομε χαρτί, γιὰ νὰ ζωγραφίσουν ἓνα σπίτι, βάσει ἐνὸς μοντέλου, καὶ ἀπὸ ἓνα μολύβι στὸν καθένα. Τὰ δύο μολύβια συνδέονται μὲ μιὰ κλωστή ἀπὸ τὴν κορυφὴ ἐνὸς στελέχους — ἐλατηρίου ποὺ βρίσκεται στὸ μέσον τοῦ τραπεζιοῦ. Ἡ σύνδεση αὕτῃ δημιουργεῖ τὸ ἑξῆς πρόβλημα: ὅταν χρησιμοποιῇ ὁ ἓνας τὸ μολύβι, τὸ στέλεχος - ἐλατήριο κάμπτεται πρὸς τὸ μέρος του καὶ δὲν ἀφήνει τὸν ἄλλον νὰ γράφῃ συγχρόνως, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται τὴν κίνηση καὶ τὴν ἐνόχληση. Τὰ παιδιά ἀφήνονται μόνα τους νὰ ζωγραφίσουν, νὰ βροῦν κάποιον τρόπο, ὥστε νὰ μὴ ἐνοχλοῦνται ἀμοιβαίως, καὶ καλοῦνται νὰ ἐργασθοῦν ἔτσι ὥστε νὰ τελειώσουν συγχρόνως τὸ ἱχνογράφημα καὶ νὰ τὸ παραδώσουν τὴν ἴδια ὥρα. Κατὰ τὴν ἐκτέλεση ἐνοχλοῦνται ἀμοιβαίως, διαμαρτύρεται ὁ ἓνας εἰς βάρος τοῦ ἄλλου, καὶ δυσκολεύονται νὰ βροῦν τὴ λύση, δηλαδὴ τὴν ἐκ περιτροπῆς χρῆση τοῦ μολυβιοῦ ἀπὸ τὸν ἓνα μόνον, ὥστε τότε νὰ μὴ ἐνοχλεῖται ὁ ἄλλος, καὶ τὴν ἐκτέλεση μέρους τοῦ σχεδίου κάθε φορά. Ἀλλά, καὶ ὅταν μπορέσουν νὰ βροῦν τὴ λύση κ' ἀποφασίσουν νὰ τὴν ἐφαρμόσουν μὲ σεβασμὸ ἀπὸ τὸν καθένα τοῦ δικαιώματος τοῦ ἄλλου, συμβαίνει στὴν πράξη νὰ μὴ μποροῦν νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἐκ περιτροπῆς καὶ γιὰ λίγο χρόνον χρῆση τοῦ ἐνὸς μολυβιοῦ. Ἀκόμη, κ' ὅταν ὁ ἐνῆλικος παρατηρητὴς ὑποδείξῃ τὸ χρέος τοῦ καθενὸς κατὰ τὴν ἐκτέλεση, στὶς ἀμέσως ἐπόμενες ἐκτελέσεις συμβαίνει νὰ ξαναπέφτουν στὸν ἐγωκεντρισμὸν τους.

Ἡ πραγματικὴ ὁργάνωση μὲ πρόνοια καὶ κατανομή τῆς ἐργασίας, ὁ συγχρονισμὸς ἢ ἡ ἐκ περιτροπῆς διαδοχὴ τῶν προσπαθειῶν, ὁ σεβασμὸς τοῦ δικαιώματος τοῦ ἄλλου στὸ κοινὸ ἔργο, ὅλα αὐτά, ποὺ ἀποτελοῦν κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς συνεργασίας καὶ τῆς ἀληθινῆς κοινωνικότητος, δὲν ἀπαντῶνται αὐθόρμητα στὰ παιδιά τῆς τρίτης παιδικῆς ἡλικίας. Ἴσως σ' ὠρισμένες προβληματικὲς καταστάσεις συνεργασίας νὰ ἐκδηλώνονται μορφές κοινωνικότητος. Στὶς καταστάσεις, ὅμως, ἐκεῖνες, ποὺ ἡ λύση πρέπει νὰ βρεθῇ στὸ πνευματικὸ πεδίο (πείραμα διαδοχικῆς, ἐκ περιτροπῆς, χρήσεως τῶν μολυβίων), στὸ πραγματικὸ πεδίο συνεργασίας, καὶ ὅχι μὲ τὴν ἀπλὴν κίνηση ἢ χειρονομία, τὰ παιδιά ἀποδεικνύονται ἀνίκανα νὰ βροῦν τὴν τεχνικὴν συνεργασίας καὶ νὰ τὴν ἐφαρμόζουν σταθερὰ χωρὶς τὴ βοήθεια ἢ τὴν ἐποπτεία τοῦ ἐνηλίκου. Τὸ δύσκολο σημεῖο, λοιπόν, βρῆκε-

ται στήν ἐπινόηση καὶ στήν ἐφαρμογὴ τῶν τρόπων συνεργασίας σὲ δύσκολες κα-
ταστάσεις.

2. Ὑπάρχουν, ὅμως, στήν καθημερινὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ ποικίλες ἄλλες κα-
ταστάσεις, στὶς ὁποῖες δὲν συναντῶνται τόσες δυσκολίες καὶ στὶς ὁποῖες τὸ παιδί
τῆς σχολικῆς ἡλικίας (6 - 11 ἐτῶν) ἀποδεικνύεται ἱκανὸ νὰ συνεργάζεται. Θὰ
μπορούσαμε ν' ἀναφέρουμε τὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες, ὅπου ἡ παιδικὴ κοινωνία συγ-
κροτεῖται ἐλεύθερα καὶ παίζει ἐλεύθερα ἐπίσης διάφορα παιγνίδια. Αὐτὴ τὴ μορ-
φὴ παιδικῆς κοινωνίας ἐμελέτησε ἰδιαίτερα ὁ Γάλλος παιδαγωγὸς J. CHATE-
AU (1). Κατὰ τὶς συστηματικὰς του ὅμως παρατηρήσεις διεπίστωσε κ' αὐτὸς ὅτι
σπανιώτατα ἐπινούουν τὰ παιδιά νὰ ὁμαδικὰ παιγνίδια καὶ ὅτι δυσκολεύονται
ν' ἀνακαλύπτουν τὴν τεχνικὴν συνεργασίας· τὰ ἐλάχιστα νὰ παιγνίδια τοὺς εἴ-
ναι μεταβολὲς παλαιῶν καὶ καθόλου πραγματικῆς νῆας δημιουργία καὶ δὲν παίζον-
ται πολλὰς φορὰς κατόπιν. Ὁ σχηματισμὸς τῆς παιδικῆς κοινωνίας κ' ἡ διατή-
ρησὴ της στὸ κοινὸν παιγνίδι βασίζεται σ' ἓνα σύνολο παραδοσιακῶν κοινωνικῶν
κανονισμῶν, στοὺς ὁποίους τὰ παιδιά ὑπακούουν. Ἡ παιδικὴ κοινωνία, πρὸ τῆς
ἐφηβείας, εἶναι μιὰ πολὺ κλειστὴ κοινωνία, στήν ὁποία ἡ συνεργασία ἐννοεῖται
ὡς πειθαρχία σ' ἓνα Νόμο πού μένει ἀπαράβατος κ' ἀμετάβλητος. Ἡ κοινωνι-
κοποίησις τοῦ παιδιοῦ σ' αὐτὴ τὴν περίοδον εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐπενεργείας με-
ρισκῶν παραγόντων, πού προϋπάρχουν καὶ τὸ κατευθύνουν. Οἱ παράγοντες αὗτοι
εἶναι τρεῖς, διαφορετικῆς ὁ καθένας σπουδαιότητος: ἡ οἰκογένεια, τὸ σχολεῖο, τὸ
παιγνίδι.

Ἡ οἰκογένεια ἀσχεῖ τὴν ἐπίδρασίν της στὴν συνεργασία τῶν παιδιῶν με-
ταξὺ τῶν ἐλέγχοντας συχνὰ τὶς συναναστροφὰς τοῦ τέκνου των, κ' ἐπιδιώκον-
τας νὰ φοιτᾷ τὸ παιδί τοὺς σὲ σχολεῖο, ὅπου ἐλέγχονται τὰ παιγνίδια του. Ὁ
παράγοντας, ὅμως, αὐτὸς μένει ἐξωτερικὸς καὶ μπορεῖ νὰ εἰσνοῇ ἢ νὰ παρεμποδί-
ξῃ τὴν συνεργατικότητά, ἀλλὰ δὲν συμβάλλει οὐσιαστικὰ στήν οἰκοδόμησίν της.
Πρὸς τὴν ἐπίδρασιν, ἐδῶ ν' ἀναφέρουμε καὶ τὴν παιδικὴν ὁμάδα, πού συγκροτοῦν τὰ
ἀδελφία, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ συμβολὴ της εἶναι μηδαμινή, γιατί συνήθως ἡ ὁμά-
δα αὐτὴ δανεῖζεται τοὺς τρόπους συνεργασίας ἀπὸ ἄλλου (γονεῖς, παπποῦ, για-
γιά), στὰ παιγνίδια τοὺς.

Τὸ σχολεῖο ὅμως καὶ τὸ παραδοσιακὸ παιδικὸν παιγνίδι κυριαρχοῦν στήν
κοινωνικοποίησιν τοῦ παιδιοῦ. Οἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων ποικίλλουν
ἀνάλογα μὲ τὸν πολιτισμὸν: στὶς πρωτόγονες κοινωνίας ἡ μάθησις στήν παιδικὴν
ἡλικίαν ἦταν παιγνιώδης ἐνέργεια· στὶς σύγχρονες κοινωνίας τὸ σχολεῖο συγκεν-
τρώνει ὑποχρεωτικὰ τὰ παιδιά καὶ παρέχει σ' αὐτὰ τὴν εὐκαιρίαν νὰ παίζουν
στήν αὐτὴν κατὰ τὰ διαλείμματα· ὁρισμέναις ἐπίσης ὁργανώσεις, ὅπως προσκοπι-
σμὸς, κατηχητικὸν σχολεῖο, ὁμάδες σπῶν παιδιῶν κ' ἐφηβῶν, τείνουν νὰ περιορί-
σουν τὰ αὐτόνομα παιγνίδια, τὰ μὴ ἐπιβλεπόμενα ἀπὸ ἐνηλίκους, καὶ μορφώ-
νουν, μάλιστα, εἰδικούς ἀρχηγούς παιγνιδίων, πού θὰ τὰ κατευθύνουν.

Ἡ ἐπίδρασις καθενὸς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δύο παράγοντας εἶναι διαφορετικὴ.
Τὸ σχολεῖο ἐπιδρᾷ περισσότερον ἀποτελεσματικὰ, γιατί διαθέτει τὴν ἐξουσίαν του
πὺν εἶναι πῶς σεβαστὴ. Ὁ δάσκαλος π.χ. εἴκοლა μπορεῖ νὰ βάλῃ στὴ «γραμμὴν»
τὰ παιδιά (6—7 ἐτῶν), ἐνῶ μόνον τοὺς εἶναι πολὺ δύσκολο καὶ στὸ 10ο ἔτος
ἀκόμη νὰ σχηματίζουν τὴ «γραμμὴν» καὶ μάλιστα τὴν «κανονικὴν γραμμὴν». Τὸ
παιγνίδι εἶναι βέβαια ὀλιγώτερον ἀποτελεσματικόν, ἀλλὰ ἔχει τὸ πλεονέκτημα ἔ-
ναντι τῆς ἐπιδράσεως τοῦ σχολείου ὅτι εἶναι καθαρὰ παιδικόν καὶ ὅτι ἀφήνει με-

1. Βλ. Le réel et l' imaginaire dans le jeu de l' enfant, Paris 1946.
Le jeu et l' enfant, Paris 1950.

γαλύτερο περιθώριο στις παιδικές επιθυμίες. Ίσως διατυπωθῇ ἡ ἄποψη ὅτι σήμερον ὁ ἐνήλικος ἀποφεύγει νὰ παίρνῃ θέση στὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν καὶ δίνει ἐλευθερία στὶς δραστηριότητές των· πάλιν, ὅμως, θὰ ἐπέμβῃ καθορίζοντας τὰ ὅρια, τὸ χῶρο (αὐλή), τὸ εἶδος τῶν παιγνιδιῶν, τὸν χρόνον, καὶ περιορίζοντας μὲ τοίχους πολλὰς φορές τὴν ἑκταση, πού ἔχουν στὴ διάθεσίν των τὰ παιδιά.

Παρ' ὅλους, ὅμως, τοὺς περιορισμοὺς αὐτοὺς τοῦ ἐνήλικου, ἡ παιδικὴ ὁμάδα προσελκύει τὰ παιδιά· τὸ παιδί ἔλκεται ἀπὸ τὸ παιδί καὶ ἔτσι σχηματίζεται ἡ παιδικὴ κοινωνία. Σ' αὐτὴ τὴν παιδικὴν κοινωνίαν ὑπάρχουν ἡθῆ, ἔθιμα καὶ κανόνες. Μὲ τὰ μεταβιβασμένα παιγνίδια διατηροῦνται οἱ κανόνες αὐτοὶ ἀπὸ τῆς μιᾶς παιδικῆς γενεᾶς στὴν ἄλλῃ. Ἡ σταθερότητα τῶν κανόνων, τῶν διατυπώσεων καὶ τῶν ἐθίμων στὰ παιδικὰ παιγνίδια (σχολικῆς ἡλικίας) εἶναι ἀξιοθαύμαστη καὶ δὲν συγκρίνεται μὲ τὴ σταθερότητα οἰωνδῆποτε κανόνων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἐνηλίκων.

Ἡ παιδικὴ κοινωνία γενικὰ δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ δημοκρατικὸ πνεῦμα ζωῆς· ἡ ἀλλαγὴ κανόνων εἶναι ἀκόμη δύσκολο ἔργο καὶ ἡ ἱεραρχία εἶναι αὐστηρὴ μὲ τὸν ἀρχηγό, μὲ τοὺς ὑπαρχηγούς, μὲ τὰ «μεγάλὰ παιδιά», μὲ τὰ «μικρά», πού γίνονται δεκτὰ κατὰ συγκατάβαση.

3. Ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κοινωνικότητος τοῦ παιδιοῦ κατὰ τὴν τρίτην περίοδον τῆς ἡλικίας του (6—11 ἐτῶν) διαπιστώνομε τὴ ν ἄ δ υ ν α μ ί α τοῦ παιδικοῦ ψυχισμοῦ ν ἄ ἐ π ι τ ῦ χ η τ ἡ σ υ ν ε ρ γ α σ ί α καὶ τὴ ν ἔ ν τ α ξ η σ τ ἡ ν ὁ μ ἄ δ α χ ω ρ ῖ ς τ ἡ ν ἐ π έ μ β α σ η ἄ ν ὡ τ ε ρ η ς ἐ ξ ο υ σ ί α ς (τοῦ δασκάλου στὶς σχολικὰς δραστηριότητες, τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῶν ὑπαρχηγῶν στὶς παιγνιώδεις ἐνέργειες). Τὸ πρόβλημα εἶναι ἀρεκτὰ σοβαρό· ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς λύσεώς του ἐξαρτᾶται καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἀντίληψη, πού ἀκολουθεῖται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν.

Ὁ J. PIAGET (1) παραδέχεται ὅτι αἰτία αὐτῶν τῶν δυσκολιῶν εἶναι διανοητικοὶ παράγοντες τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ· ἡ κοινωνικὴ ζωὴ προϋποθέτει τὴ συνειδητὴ σκέψιν τοῦ ατόμου καὶ ἐπὶ πλέον τὴν ἱκανότητα συγκρίσεως τῶν διαφόρων σκέψεων τῶν μελῶν τῆς κοινωνικῆς ὁμάδος· γιὰ τὴν κατανόησιν τῶν σκέψεων καὶ δικαιωμάτων τῶν ἄλλων εἶναι ἀπαραίτητο νὰ κάμῃ τὸ ἄτομο, ὅσο τὸ δυνατόν, μεγαλύτερη ἀφαίρεσιν τῶν ἀψιθυμιῶν καὶ τῶν συναισθηματικῶν του κακαταστάσεων, ν' ἀποκτήσῃ συνείδησιν τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ ὡς ὑποκειμένου καὶ ν' ἀποκόψῃ αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον (τὸ ἐξωτερικὸ πρᾶγμα ἢ ἄνθρωπον), ὥστε νὰ μὴ ἀποδίδῃ σ' αὐτὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ὑποκειμένου του, καί, τέλος, νὰ παύσῃ νὰ θεωρῇ τὴ δική του ἄποψιν ὡς τὴ μόνη δυνατὴ καὶ νὰ μπορῇ νὰ τὴν συνοργανώσῃ καὶ συντονίσῃ στὸ σύνολον τῶν ἀπόψεων τῶν ἄλλων. Γι' αὐτό, κατὰ τὴ μόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ, πρέπει νὰ ἐπιμείνωμε κυρίως στοὺς διανοητικοὺς παράγοντας (κρίση, σύγκριση κλπ.).

Ὁ J. CHATEAU (2) ἀντίθετα ὑποστηρίζει ὅτι αἰτία αὐτῶν τῶν δυσκολιῶν γιὰ τὴν κοινωνικοποίησιν τοῦ παιδιοῦ εἶναι κυρίως ἡ ἔλλειψις αὐτοκυριαρχίας, πού ἐξηγεῖται ὡς ἔλλειψις αὐτοκυβερνήσεως τῶν μυῶν καὶ τοῦ σώματος γενικὰ καὶ ὡς ἔλλειψις σταθερότητος τῆς προσοχῆς.

Ἀναλύοντας τὴν θέση του, ἀναφέρει τὰ δεδομένα ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῆς R. NIELSEN, κατὰ τὰ ὁποῖα, καὶ ὅταν τὰ παιδιά εἶναι ἀνίκανα νὰ ἐπινοήσουν τὰ μέσα συνεργασίας καὶ τὰ θρῖσκουν ἀπὸ ἄλλους, συμβαίνει νὰ μὴ μποροῦν καὶ

1. J. Piaget : Le jugement moral chez l' enfant, Paris

2. J. Chateau : L' enfant et ses conquêtes p. p. 220-223.

τότε νὰ τὰ ἐφαρμόσουν ἀκριβῶς, ἂν καὶ τὰ γνωρίζουν. Ἀναφέρει, ἀκόμη, τὸ γεγονός, κατὰ τὸ ὅποιο τὰ παιδιὰ συζητοῦν μεταξὺ τους, συμφωνοῦν γιὰ τὴν κατανομή τῶν ἔργων καί, ὅμως, στὴν ἐκτέλεση ἐργάζονται ἀτομικὰ γιὰ δικό τους ὁλόκληρο τὸ ἔργο.

Διαπιστώνονται, ἐπίσης, κατὰ τὶς συνεργατικὰς προσπάθειες τῶν παιδιῶν, παράφορες ὁρμές, ποὺ διασαλεύουν τὴν κανονικὴ ὁμαδικὴ ἐργασία, ὅπως καὶ ἀστάθεια τῶν μυῶν κ' ἀδυναμία ἐλέγχου τῆς κινητικότητος καὶ δραστηριότητος τοῦ σώματος, ποὺ κάμνουν δύσκολη τὴν πορεία τῆς συνεργατικῆς προσπάθειας. Ἐκεῖνο ποὺ λείπει στὰ παιδιὰ 6—9 ἐτῶν, λέγει ὁ J. CHATEAU, εἶναι ἡ ἱκανότητα νὰ ἐλέγχουν ἐπαρκῶς τοὺς μῦς των. Εἶναι εὐκόλο νὰ ὀργανώσῃ μὲ τὰ λόγια τὸ παιδί ἓνα σύστημα συνεργασίας, χωρὶς ὅμως τὸ σύστημα τοῦτο νὰ μπορῇ νὰ τὸ ἐντάξῃ σὲ συγκεκριμένους δραστηριότητες τῶν χειρῶν. Δὲν ἀρκεῖ δηλαδή νὰ κατανοήσῃ κανεὶς μιὰ ἰδέα, πρέπει νὰ τὴν ζήσῃ μ' ὅλο του τὸ σῶμα, μὲ ὅλους του τοὺς μῦς. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐλέγχῃ τὸ μυϊκὸ του σύνολο, γιὰ ν' ἀποφεύγωνται οἱ παράφορες ὁρμές, καὶ νὰ διατηρῇ σταθερὴ τὴν προσοχὴ του, νὰ κυριαρχῇ δηλαδή ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἡ αὐτοκυριαρχία, λοιπόν, πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ συστηματικὰ κατὰ τὴν ἀγωγή. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται στὸ νηπιαγωγεῖο μὲ τὶς ἀσκήσεις τάξεως, μὲ τὴ ρυθμικὴ γυμναστικὴ καὶ μὲ τὶς χειροτεχνικὰς ἐργασίας, ποὺ ἀπαιτοῦν προσοχὴ καὶ κυριαρχία τῶν μυϊκῶν δυνάμεων. Τὸ ἔργο πρέπει νὰ συνεχισθῇ καὶ στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο μὲ τὰ σχολικὰ καθήκοντα, τὶς ποικίλους ἀσκήσεις, τὴ σχολικὴ ζωὴ καὶ κυρίως μὲ τὸ παιγνίδι. Γιὰ τὸ παιδί τὸ παιγνίδι ἀποτελεῖ τὸ καλύτερο μέσον κοινωνικοποιήσεώς του, ἀπὸ τὴ γέννησή του ὡς τὴν ἐφηβεία του, διότι μὲ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά του ἐπιτρέπει στὸ Ἐγὼ νὰ κυβερνᾷ καλύτερα τὸ σῶμα του, νὰ συντονίσῃ καλύτερα τὶς κινήσεις καὶ τοὺς ρυθμοὺς τοῦ σώματός του μὲ τὶς κινήσεις καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῶν ἄλλων, ν' ἀποκτήσῃ μέσα του μιὰ κοινωνικὴ συναισθησὴν, ἡ ὁποία, ἂν δὲν ὀδηγῇ ἀκόμη στὴ δημοκρατικὴν ὁμάδα, εἶναι ἐν τούτοις ἱκανὴ νὰ προαγάγῃ τὴν παιδικὴν κοινωνία.

Ὁ J. PIAGET, εἶδαμε, μᾶς ἀποδεικνύει τὴν ἀνάγκη ἀναπτύξεως μὲ τὴν ἀγωγή τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ παιδιοῦ, γιὰ νὰ ξεπεράσῃ τὸν διανοητικὸν ἐγκοκεντρισμό· ὁ J. CHATEAU ἐπιμένει στὴν ἀναγκαιότητα καλλιέργειας τῆς αὐτοκυριαρχίας μὲ τὴν αὐτοκυβέρνηση τῶν μυῶν τοῦ σώματος καὶ τὴ σταθεροποίησιν τῆς προσοχῆς. Κοντὰ, ὅμως, σ' αὐτὰς τὶς προσπάθειες γιὰ τὴν ἀγωγή τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς βουλήσεως, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀπαραίτητη καὶ ἡ καλλιέργεια κ' ἐνίσχυση τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος τοῦ παιδιοῦ. Ὁ συναισθηματικὸς παράγοντας παίζει τὸ σημαντικὸν ρόλο του σὲ τέτοιες δυσκολίες. Εἶναι, βέβαια, γεγονός, ὅτι τὸ παιδί ἔλκεται ἀπὸ τὴν παιδικὴν κοινωνία κ' ἀναζητεῖ τὴ συμμετοχὴν του σ' αὐτήν· αὐτὸ ὅμως τὸ κοινωνικὸν συναισθημα, ποὺ παρατηρεῖται ἀπὸ τὸ 5ο ἢ 6ο ἔτος τῆς ἡλικίας του πρέπει νὰ ἐνισχυθῇ μὲ τὴν ἀγωγή. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἀνάλογον ἀξιολόγησιν τοῦ συναισθήματος τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν παιδιῶν σὲ ὑποδείγματα ὁμαδικῶν δραστηριοτήτων, μὲ σχετικὰς ἱστορίας καὶ διηγήματα καὶ μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς σχολικῆς ζωῆς, ὅπου τὰ παιδιὰ θὰ βρίσκουν εὐκαιρίας γιὰ κοινὰς χαρὰς, γιὰ κοινὰς πόνους καὶ κοινὰς ἀγῶνας. Τὸ συναισθημα τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν παιδιῶν ἀποτελεῖ τὴ φλόγα, ποὺ θὰ θερμαίνῃ τὴν κοινωνικότητά τους καὶ ποὺ θὰ ἐνισχύῃ τὴν ἐνέργειαν τῆς νοημοσύνης των νὰ κατανοήσῃ τὴ δική της ἀποψη θεωρήσεως καὶ νὰ τὴν συντονίσῃ μ' ἐκεῖνες τῶν ἄλλων, ὅπως καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς βουλήσεως νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τῶν δραστηριοτήτων τοῦ Ἐγὼ καὶ τῶν ἐσωτερικῶν παρορμήσεων. Ἔτσι, συνάγουμε τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ δυσκολίες γιὰ τὴν κοινωνικοποίησιν τοῦ παιδιοῦ πρέ-

πει ν' αντιμετωπισθοῦν μετὰ τὴν σύγχρονη καλλιέργεια τοῦ συνόλου τῶν ψυχικῶν δυνάμεων του.

V. Η ΠΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΑΔΙΟΝ

Ἡ διαρρύθμιση τῶν σχέσεων τοῦ παιδιοῦ στὴν παιδικὴ κοινωνία κι' ἡ ἐνάπτυξις τῆς ἰκανότητός του νὰ συνεργάζεται μετὰ τοὺς ὁμοίους του δὲν δλοκληρώνουν τὴν κοινωνικοποίησίν του. Πρέπει νὰ ξεπεράσῃ τὴν παιδικὴ κοινότητα καὶ νὰ ἐισέλθῃ στὴν κοινωνίαν τῶν ἐνηλίκων. Τοῦτο θὰ ἐπιδιωχθῇ κατὰ τὴν τετάρτην περίοδον τῆς ἐξελιξεώς του, κατὰ τὴν ἐφηβείαν (1).

1. Ἡ εἴσοδος τοῦ προεφήβου στὴν κοινωνίαν τῶν ἐνηλίκων εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ἀπ' εὐθείας καὶ χωρὶς πολλὰς δυσκολίας. Στὴν περίπτωσιν αὕτῃ δέχεται τυφλὰ τὴν κοινωνίαν τῶν ἐνηλίκων, ὅπως καὶ τὴν παιδικὴν κοινωνίαν, χωρὶς νὰ ἐκδηλῶν ἀκόμη τὴν αὐτονομίαν τοῦ πολίτου μιᾶς δημοκρατίας· μπορεῖ ν' ἀσκήσῃ ἓνα λειτουργήμα, νὰ ἐκπληρώσῃ ἓνα ρόλον στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ καὶ νὰ αἰσθάνεται ὅτι ἐπέτυχεν τὴν ἑνταξίν του σὲ μιὰ κοινωνικὴ ὁμάδα· ἔτσι, ὅμως, θ' ἀποτελῇ κι' αὐτὸς ἓναν ἀριθμὸν στὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων καὶ θὰ ζῇ μιὰ κατώτερη μορφή κοινωνικότητος, ὅπως ζοῦσε ὁ νεαρὸς δοῦλος στῇ φεουδαρχικῇ κοινωνίᾳ, ὅπως ὁ προεφήβος στὶς πρωτόγονες κοινωνίας πού εἰσάγεται μετ' εἰδικὰς τελετὰς, ἢ ὅπως ὁ μαθητευόμενος τῶν 14 ἐτῶν στὴν κοινωνίαν τοῦ ἐργοστασίου· πρόκειται, λοιπόν, γιὰ τὴν ἑνταξίν σὲ κοινωνίας, πού δὲν μαθαίνουν καθόλου στὸν ἑφηβὸν τὸ «ἐπάγγελμα» τοῦ αὐτονόμου ἀνθρώπου.

Κατὰ τὴν περίπτωσιν, ὅμως, αὕτῃ δὲν ἔχουμε καθόλου ἓναν πραγματικὸν ἑφηβὸν μπροστά μας, οὔτε μιὰ μορφή δημοκρατικῆς κοινωνίας, ὅπως τὴν θέλομε στὶς ἡμέρας μας.

2. Ὁ ἑφηβὸς εἶναι τὸ ἀνθρώπινο ὄν, πού θέλει νὰ ζῇ ἔντονα μέσα του ἕνα ὄνυμα, μιὰ διάστασιν ἀπὸ τὴν παιδικὴν κοινωνίαν καὶ τὰ ἥθη τῆς, καὶ πού καταβάλλει ἔντονη προσπάθειαν γιὰ τὴν κοινωνικὴν ἑνταξίν του, πού θὰ πραγματοποιηθῇ κατὰ τὴν μετέπειτα ἡλικίαν του, τὴν νεανικὴν περίοδον. Ἀναζητεῖ αὕτῃ τὴν ἀποκοπήν, γιὰτὶ πληροφορημένος τώρα περισσότερον καὶ προικισμένος μετ' ἐπιτότερον κριτήριον συγκοίνει τὴν παιδικὴν κοινωνίαν μετ' ἐκείνην τῶν μεγαλύτερων του καὶ τὴν βρίσκει ἐσφαλμένην. Ἀντικαθιστᾷ πλέον τὴν παιδικὴν κοινωνίαν μετ' ἄλλας ὁμάδας πού συγκροτοῦνται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἐφήβους· εἶναι πλέον ἡ ἐποχὴ πού δημιουργεῖ τὴν «παοῦ» του καὶ τὴν ἰδιαιτέραν φιλικὴν συντροφικάν του. Σ' αὕτῃ τὴν φιλικὴν συντροφίαν του θὰ συζητήσῃ ὅλα τὰ ἐπαγγελματικά, σεξουαλικά, κοινωνικά, αἰσθητικά καὶ μεταφυσικά θέματα καὶ θὰ τὰ διαφωτίσῃ μετ' ἀκτινοβολίαν ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν ἐνηλίκων, ἀπὸ τὰ ἱστορήματα καὶ τὰ διηγήματα, πού διαβάσει, ἀπὸ τὰ διδάνεια τοῦ σχολείου ἢ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ περιβάλλοντος. Θὰ αἰσθανθῇ τὸν πόθον μιᾶς πλήρους αὐτονομίας, πού δὲν θὰ μπορῇ νὰ τὴν κατακτήσῃ, γιὰτὶ ὑπάρχει ἡ ἡθικὴ ἀντίστασις τῶν γονέων του καὶ τῶν ἐνηλίκων καὶ γιὰτὶ στερεοῖται τῶν οἰκονομικῶν δυνατοτήτων.

Ἡ ἀποκοπή του ἀπὸ τὴν παιδικὴν κοινωνίαν τὸν ὁδηγεῖ ἐπίσης στὴν διευθέτησιν τῆς ἀφηρημένης κοινωνίας, τῶν νομικῶν καὶ ἡθικῶν ἀξιωματίων, τῆς πο-

1. A. Ferré : Cours de psychologie infantile et juvenile, S.U.D.E.L. Paris.

R. Hubert : Γενικὴ Παιδαγωγικὴ, Κένταυρος, τομ. Α'. (μεταφ. Κ. Ι. Κίτσου Α. Σκουλάτου) 1959.

E. Spranger - N. Λούβαρι : Ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, Ἀθῆναι.

λιτικής και κοινωνικής οργάνωσης και της κοινωνικής ιεραρχίας. Διαμορφώνει τις πεπονηθείσες του γιά όλα τὰ προβλήματα της κοινωνικής ζωής, είναι αδιάλλακτος σ' όλα, ελεγκτικός, απόλυτος. Ἐπιδιώκει μὲ τις ιδέες του και τις δραστηριότητές του νὰ σχηματίσῃ τὴν παρουσία της προσωπικότητός του.

Κατὰ τὸ 16ο ἕως τὸ 20ο ἔτος της ἡλικίας του θὰ ξεπεράσῃ τὴν κρίση της ἐφηβείας του και θὰ ἰδῇ ἀντικειμενικά τὴν κοινωνία τῶν ἐνηλίκων. Ἡ δημοκρατική οργάνωση αὐτῆς της κοινωνίας θὰ δεχθῇ τὸ νέο μέλος της μὲ τὸ σεβασμό, ποῦ θὰ ἐπιδεικνύῃ στίς πρωτοβουλίες του και στίς δραστηριότητές του, μὲ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων του και μὲ τὴν ἔλλογη ἀπαίτηση ἐκπληρώσεως ἐκ μέρους του τῶν καθηκόντων του πρὸς αὐτήν. Ἡ κοινωνικοποίησή του λοιπὸν ἐρμηνεύεται ὡς συναίσθησις της αὐτονομίας του στήν κοινωνία τῶν συνανθρώπων του.

ΣΤΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στὴ μελέτη αὐτὴ παρακολουθήσαμε τὴν προσπάθεια τοῦ ἐξελισσόμενου ἀνθρώπου νὰ κατακτήσῃ τὴν κοινωνικοποίησή του. Τὸ χαμόγελο τοῦ βρέφους, ὅταν ἀντικρύξῃ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ἡ ἀναζήτησις της μητρικῆς ἀγκάλης, ὁ συναισθηματικὸς μμητισμός, ἡ ἀνακάλυψις τῶν διαφορετικῶν ἀπόψεων θεωρήσεως τοῦ Ἐγὼ και τοῦ Ἄλλου, ἡ συγκρότησις ἐμβρυώδους παιδικῆς συντροφιάς, οἱ πολλῆς διαθέσεις κι' οἱ λίγες δυνατότητες συνεργασίας, ἡ ἀναζήτησις της παιδικῆς ομάδος, τὸ ὁμαδικὸ παιγνίδι, ἡ ἔνταξις στήν παιδικὴ κοινωνία μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἐνηλίκων, ἡ ἀποκοπὴ ἀπὸ τὴ νοοτροπία της παιδικῆς ζωῆς κι' ἡ ἀναζήτησις της κοινωνίας τῶν ὁρίμων ἀποτελοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ της προσπάθειας αὐτῆς γιά τὴν κοινωνικοποίησις. Ὁ ψυχισμὸς βοηθεῖται στὸ ἔργο του αὐτὸ μὲ τὴν καλλιέργεια ἀπὸ τὴν ἀγωγή τῶν διανοητικῶν, τῶν βουλευτικῶν και τῶν συναισθηματικῶν δυνάμεων.

Ὁλοκληρώνοντας ὁ ἄνθρωπος τὴν κοινωνικοποίησή του γίνεται αὐτόνομος ἄνθρωπος, δέχεται ἐκούσια τὴν πειθαρχία, ὁρίζει τὸν ἑαυτὸν του, ζῇ τὴν ἡθική του ἐλευθερία και πραγματοποιεῖ μὲ ἀμοιβαιότητα σχέσεων και κατανόηση τὴν συνεργασία μὲ τοὺς συνανθρώπους του. Ἡ ὁλοκλήρωσις, ὅμως, αὐτὴ εἶναι ἔργο δύσκολο και ἐνδολύνεται μὲ τὴ συστηματικὴ ἀγωγή και τὴ δημοκρατικὴ οργάνωσις της κοινωνίας.

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΝΤΙΑΚΗΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Υπό του κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΛΙΑΚΟΥ, Δημ.λου Ζ.Π.Α.

«Άλλοτε οί γονεῖς καὶ οἱ παιδαγωγοὶ προσπαθοῦσαν μὲ τὴν τιμωρίαν νὰ θεραπεύσουν τὰ ελαττώματα τοῦ χαρακτῆρος τῶν παιδιῶν, χωρὶς νὰ ἐξετάσουν τὴν αἰτία καὶ νὰ φερθοῦν ἀνάλογα. Τὸ σχολεῖο ἐθεωρεῖτο ἓνα εἶδος ἀνοικτῆς φυλακῆς τῶν μικρῶν, ἓνα πειθαρχεῖο τῆς ἀνυποτάκτου παιδικῆς φύσεως. Τὸ παιδί ζοῦσε σὺν φυλακισμένῳ μέσα σ' ἓνα σφικτὸ δίκτυ ἀπὸ ἀπαιτήσεις καὶ κανόνες σ' ἓνα περιβάλλον πὺν κυριαρχοῦσε καταναγκαστικὴ ἀυστηρὴ ὑπακὴ καὶ σ' ἓνα κόσμον κυριαρχίας καὶ δουλικότητος. Πολλὰ σχολεῖα σὲ παλιὰς ἐποχὰς εἶχαν σὺν ἀφειρηγία τοῦ παιδευτικοῦ τῶν ἔργων ἀποφθέγματα ἐγκωμιάζοντα τὴν εὐθραδικὴν ἐπίδρασιν τῶν αὐστηρῶν ποινῶν καὶ τ' ἀγαθὰ τοῦ ξυλοδασμοῦ! «Ὅς φρεῖδεται τῆς βακτηρίας, μισεῖ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὁ δ' ἀγαπῶν, ἐπιμελῶς παιδεύει» (Μένανδρος). Δὲν εἶναι μακρὰ ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ παιδάκια ἔτρεψαν ἀπὸ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας τοῦ δασκάλου, ἀπὸ τὴ βροσιὰ καὶ τὸ ξύλον, ἀπὸ τὴν ἄγρια φωνὴ καὶ τὸν πειθαρχασμὸν, ἀπὸ τὸν σαρκασμὸν καὶ ἀπὸ κάθε εἶδους ταπεινώσεως καὶ ἐξευτελισμοῦ! Καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅπως καὶ ἄλλοτε πόσοι γονεῖς δὲν πληγάζον τὴ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ μὲ τὴν ἀπειλὴν τοῦ σχολείου σὺν μπαμπούλα! Πόσες φορὲς δὲν ἀκοῦμε γονεῖς νὰ λέγουν στὰ παιδιὰ τους. «Καλὰ λίγες μέρες εἶναι. Θ' ἀνοίξουν τὰ σχολεῖα καὶ θὰ σὲ κανονίσω ἐγὼ!». Πόσες φορὲς δὲν ἐπιποιεῖμε σὲ κάθε μικρὴ ἀταξία τοῦ παιδιοῦ, τὴν ἀπειλὴν τοῦ δασκάλου. «Θὰ σὲ βάλω στὸ δάσκαλον καὶ θὰ ἰδῇς πόσες θὰ φᾶς». Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν

κακῶν ἐπιδράσεων τοῦ παρελθόντος. Μιᾶς ἐποχῆς πὺν θεωροῦσε τὸ σχολεῖο σὺν τόπο κολασμοῦ καὶ σαφρονισμοῦ. Τότε ὁ πατέρας μὲ τὴν ἐναρξιν τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἔφερε τὸ παιδί στὸ σχολεῖο καὶ ἔκανε στὸ δάσκαλον τὴν φρικιαστικὴν δήλωσιν. «Σοῦ παραδίνω ἓνα σακκὶ κρέας, νὰ μοῦ δώσῃς ἓνα δέμα κόκκαλον».

Σήμερον ὅμως οἱ ἀντιλήψεις γύρω ἀπὸ τὴν ἀγωγὴν τῆς διαγωγῆς καὶ συμπεριφορᾶς τοῦ παιδιοῦ στὸ οἰκογενειακόν, σχολικόν καὶ κοινωνικόν περιβάλλον ἔχουν ἀλλάξει. Ἡ παιδαγωγικὴ μὲ τὶς γνώσεις ποὺ τῆς παρέχει ἡ ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ ἔχει ἀλλάξει μέθοδον στὴ μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παιδιοῦ καὶ βοήκει ἄλλα μέσα νὰ ἐξασφαλλῇ τὴν τόσο ἀναγκαίαν πειθαρχίαν σιτοῦς νόμους καὶ κανόνες τῆς οἰκογενειακῆς, σχολικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ὁ δάσκαλος τοῦ συγχρόνου σχολείου γνωρίζει ὅτι τὸ παιδί πὺν ἔχει σιὰ χέρια του ἀνηφορίζει ἀνάμεσα σιὰ χρόνια του, περνᾷ ἀπὸ τὸ ἓνα στάδιον τῆς ἡλικίας σιὰ ἄλλο, ξανοίγεται διαρκῶς σὲ πλατύτερους δόξοντας καὶ διπλίζεται μὲ ὅλο καὶ μεγαλύτερες σωματικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις. Γνωρίζει τὶς ψυχικὰς του ἀνάγκας καὶ τὰ διαφέροντά του, τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ψυχῆς του καὶ τὰ προβλήματα του πὺν τὸ ἀπασχολοῦν σὲ κάθε ἡλικία. Σέβεται τὴν ἰδιαιτερότητα του καὶ ἀποφεύγει νὰ ζητᾷ πράγματα εὐκόλα γι' αὐτὸν ἀκατανόητα ὅμως ἀπὸ τὸ παιδί. Τὸ παιδί δὲν εἶναι ἡ μικρογραφία τοῦ μεγάλου, διαφέρει ἀπ' αὐτὸν κατὰ ποιότητα καὶ ὄχι κατὰ ποσότητα. Μὲ τὴν πρόδοον τῆς ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ, ἄλλες πνευματικὰς

και φυσικὲς λειτουργίες ἀναπτύσσονται περισσότερον, ἐνῷ ἄλλες ἀδυνατίζουν. Ὁ δάσκαλος ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ πῶς λειτουργεῖ καὶ πῶς ἐκδηλώνεται ὁ φυσικὸς κόσμος τοῦ παιδιοῦ. Νῦν ἀναλύει κάθε ἐκδήλωσι τοῦ διαγωγῆς τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ βροῖται τὴν αἰτία της. Ὅταν δὲ βροῖται τὴν αἰτίαν τῆς συμπεριφορᾶς τότε θὰ μπορῇ ἀποτελεσματικὰ ν' ἀσκήσῃ τὸ παιδαγωγικὸν τοῦ ἔργου. Ἀλλὰζοντας τὴν αἰτίαν ἢ βάζοντας ἄλλες στὴ θέσιν τους, ἐτοιμάζομε τὸ ἀποτέλεσμα πὺν θέλομε. Φυσικὰ ὁ δάσκαλος σὰν παιδαγωγὸς ἔχει πάντοτε μπροστά του τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸν ὀφείλει νὰ οὐθιῇ τὸ παιδαγωγικὸν τοῦ ἔργου κατὰ τρόπον πὺν θὰ καταστίῃ τὸ παιδί προσωπικότητα ἰσχυρὴ καὶ ἡθικὴ. Ἐπομένως ὀφείλει νὰ πάσῃ τὰ μέτρα ἐκεῖνα πὺν νὰ κἀνῃ τὰ παιδιὰ νὰ ζοῦν καὶ νὰ πειθαρχοῦν σιους κανόνες τῆς σχολικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Δὲν ἡμποροῦμε ν' ἀφῆραμε τὸ παιδί ἀπολύτως ἐλεύθερον νὰ βροῖ τὸν δρόμον του. Ἐχει ἀνάγκη παρακολογηθεῖσας καὶ νοθεσίας μὲ λόγια καὶ ἔργα. Ἀλλὰ ὁ δοθὸς τρόπος ἀγωγῆς καὶ συμπεριφορᾶς τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς του διαγωγῆς δὲν ἐξασφαλίζει μὲ τὴν αὐταρχικὴν πειθαρχίαν. Ἡ αὐταρχικὴ πειθαρχία ἔχει καθιερωθῇ ἀπὸ οργανισμοὺς ξένους πρὸς τὰ παιδιὰ. Ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, ἀπὸ τὸν κανονισμό, ἀπὸ τὴν παράδοσιν. Τὰ παιδιὰ ὀφείλουν νὰ ὑπακούουσιν τυφλῶς ἔως οἷον τὸ ἀξίωμα αὐτὸ τῆς ἀνεξέλεγκτης ὑπακοῆς γίνεαι πλέον μέθοδος τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ζωῆς τοῦ σχολείου. Εἴναι πολὺ εὐκόλος τρόπος πὺν κατορθῶναι ὁ δάσκαλος μὲ τὴν διαταγὴν καὶ τὴν θύμησιν αὐστηρῶν ποινῶν νὰ κἀνῃ τὰ παιδιὰ νὰ ἐργασθοῦν χωρὶς θόρυβον καὶ νὰ νομίζῃ οἷον τὸ παιδί γίνεται ὑπάκουον καὶ πειθαρχικόν. Καὶ οἷως ἡ πειθαρχία αὐτὴ ἔχει τὴ μορφήν τῆς παιδικῆς ὑπακοῆς. Τὰ παιδιὰ πειθαρχοῦν ὅχι διότι πρέπει νὰ πειθαρχήσουν, ἀλλὰ διότι τοὺς ἐπιβάλλεται νὰ πειθαρχήσουν. Τὸ σύγχρονον σχολεῖον ἔχει ἀνάγκη πραγματικῆς πειθαρχίας, ποσερχομένης ἀπὸ τὴ συνειδητὴν προσκόλλησιν τοῦ παιδιοῦ σὲ κανονισμόν σχολικόν καὶ κοι-

νωνικόν πὺν νὰ βασίζεται σιὴν συνεργασία καὶ ἀλληλοβοήθειαν μὲ τὴν συνεχήν ἀλλὰ ἀγρυπνὴν συνεργασίαν τοῦ δασκάλου. Ἡ καθάλληλη ὁργάνωσις τῆς σχολικῆς ἐργασίας μὲ βάσει τὰ φυσικὰ διαφέροντα τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, θὰ φέρῃ ὀπωποῦντε τὴν τόσο ἀναγκαίαν φυσικὴν πειθαρχίαν. Χρειάζεται τὸ σχολικόν περιβάλλον νὰ εἶναι χαρούμενον γεμῖον καλοσύνης καὶ ἐμπιστοσύνης μὲ μέσα κετιρίζοντα τὴς δημιουργικῆς δυνάμεις τοῦ παιδιοῦ. Ἡ φυσικὴ δὲ πειθαρχία ἐπιτυγχάνεται κυρίως μὲ τὰ ἑξῆς μέσα καὶ τρόπους: 1ο) Οἱ σιωπηροὶ ἐργασίαι νὰ ὁργανῶνται μὲ βάσει τὰ φυσικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ κλίσεις τοῦ μαθητοῦ ἢ δὲ ἐπεξεργασία, κατανόησις καὶ ἔκφρασις τοῦ μορφωτικοῦ ὕλικου των νὰ γίνεται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν μαθητὴν μὲ καθάλληλη ἐπέμβασις καὶ βοήθειαν τοῦ δασκάλου. Τὴν αὐτοδιόρθωσιν τῶν ἐργασιῶν νὰ ἀκολουθῇ ὁ ἔλεγχος τοῦ δασκάλου συνοδευόμενος πάντοτε ἀπὸ τὸν ἔπαινον, οἷονδῆποτε βαθμὸν ἐπιτυχίας καὶ ἂν παρουσιάσῃ ἡ ἐργασία τοῦ μαθητοῦ. Τὸ παιδί ἐργαζόμενον κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν νοιῶνται τὴν ἀνάγκη νὰ πειθαρχήσῃ θεληματικὰ γιαιτὶ ἡ ἀξία τοῦ ἀποτελέσματος, οἱ ἐπιτυχίες καὶ οἱ ἀποτυχίες τὸ κἀνον νὰ καταλάβῃ μὲ βάσει τὴν πείρα, τὴν ἀξία καὶ τὰ μειονεκτήματα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὀποῖον ἐργάστηκε. Τὸ παιδί θ' ἀναγκασθῇ νὰ σκεφθῇ, νὰ προβλέψῃ καὶ νὰ ἐκτιμῇ τὴς δυσκολίες, νὰ οὐθμίσῃ τὸ χρόνο, νὰ τακτοποιήσῃ τὸ ὕλικόν πὺν διαθέτει, νὰ ὑπολογίσῃ τὴς δυνάμεις καὶ νὰ μάθῃ νὰ τὴς ἀξιοποιῇ. Τὸ παιδί ἔξω ἀπὸ κάθε κυριαρχικὴν ἐπέμβασιν τοῦ δασκάλου προχωρεῖ σὲ μιὰ πειθαρχίαν τῆς ἐνεργητικότητος καὶ τῆς σκέψεως του, σὲ μιὰ μεθοδικὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐργασίας μὲ σκοπὸν νὰ πετύχῃ ἡ προσπάθεια πὺν ἀνέλαβε.

2ον) Αὐτοδιοικήσεις καὶ ομαδικὲς ἐργασίαι.

Ὅπου ἐφαρμόζεται μιὰ καλὴ καὶ συνετὴ αὐτοδιοίκησις τῶν μαθητῶν, ἐκεῖ καλλιιεργεῖται ἡ συνειδητὴ πειθαρχία πὺν δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὴν αὐταρχικὴν. Οἱ μαθηταὶ ὀργανωμένοι σὲ ομάδες σχο-

λικής και εξωσχολικής δράσεως (δμάδες καθαριότητος, υγείας, οργανώσεως σχολικῶν ἐσθρῶν, σχολικοῦ κήπου, σχολικοῦ μουσείου κ.λ.π.) καὶ οὐδὲ ὀλιγομελεῖς δμάδες διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν ἐνὸς ἢ μέρους θέματος, ἀποκοπὴν τὸ συναισθημα τῆς εὐθύνης ἔναντι τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ ὑπὸ τῆς δμάδος. Καταβάλλουν δὲ εὐδυνεῖδης προσπάθειες, ὅπως ἡ δμάδα εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν, νὰ παρουσιάσῃ τέτοια ἐργασία ἢ ὁποία συγκρινομένη μετὰ τὴν τῶν ἄλλων δμάδων ἐργασίαν, νὰ λάθῃ τοὺς περισσότερους ἐπαίνους ἀπὸ μαθητὰς καὶ διδασκάλους. Ἔτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐνωσις τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ παιδιοῦ μετὰ τὴν ἐνεργητικότητα τῆς δμάδος. Αὐτὸ δὲ ἀποτελεῖ τὴν ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν, τὴν πειθαρχίαν σιὸ ὄραμα τῆς ἀνάγκης τῆς γενικῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας. Διδῶν τὸ αἶσθημα τῆς συνεργασίας καὶ τῆς κοινωνικότητος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ τεθέντος σκοποῦ, ἀρτυνίζεται ἀρτυνέει καὶ ἐμπνέει σιὸν καθένα τὸ σεβασμὸς πρὸς ὥριον ἐκείνους κατόνε πὸν γεννήθηκαν ἀπὸ τῆς πρακτικῆς ἀνάγκης τῆς ἐργασίας (οὐστηματικὴ τακτοποίησι ὕλικῶν καὶ ὡσων, εὐρεσι πηγῶν, ἐπὶ μέρους καταμερισμὸς τῆς ὅλης ἐργασίας, ἐπιβολὴ ἡσυχίας καὶ τάξεως κ.λ.π.). Τὸ παιδὶ λαμβάνει τὴν πρῆπουσα θέσι σιὴν δμάδα του, δημιουργεῖ σχέσεις μετὰ τῶν ἄλλων μελῶν καὶ θεωρεῖται ἴσον πρὸς αὐτά. Διὰ τοῦτο πειθαρχεῖ σιὴν ἐπιδιώξει τοῦ σκοποῦ καὶ ἀποκτὰ ἔτσι αὐτοέλεγχον καὶ αὐτοεκτίμησιν. Ἡ παρεχόμενη ἐλευθερία μετὰ εὐθύνης σιὸ παιδὶ θὰ τὸ κάμῃ νὰ σκέπτεται ἐκ τῶν προτέρων πρὶν ἢ προθεῖ σιὴν ἐσφαλμένην πράξιν καὶ ἐνέργειαν ἀντίθετον πρὸς τὸν κανονισμὸν τῶν δμάδων. Δημιουργεῖται μία αὐθόρμητη δμαδικὴ πειθαρχία καλῶν τερη προσαρμοσμένη καὶ ἀποτελεσματικὴ ἀπὸ τὸν κανόνα πὸν ἐπιβάλλει ἡ ἐξουσία τοῦ δασκάλου.

Παιδονομικὰ μέσα. Ἐπειδὴ μέσα σιὴν τάξι ὑπάρχουν μαθηταὶ πὸν παρουαιάζουν δυσκολίες προσρμογῆς σιὸς κανόνες τῆς σχολικῆς ζωῆς ἐπιβάλλεται ὁ δάσκαλος νὰ παύσῃ διάφορα μέσα πὸν θὰ προλάβουν τὴ διατάραξιν τῆς σχολικῆς τά-

ξεως καὶ θὰ καθοδηγοῦν τὸν μαθητὴ νὰ ἀκολουθῇ τὸ δρόμο τῆς δευτῆς ἀγωγῆς. Τὰ μέσα αὐτὰ εἶναι 1) Ἡ ἐπιτήρησις. Οἱ μαθηταὶ ἐργαζόμενοι ἀπομικρῶς καὶ δμαδικῶς νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ ἐργασία τῶν παρακολουθεῖται καὶ ἐλέγχεται ἀπὸ τὸν δάσκαλον. Ὁ δάσκαλος δευτεῖ νὰ παρακολουθῇ τοὺς καὶ δι' ἐνὸς βλέμματος νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν σιὸς θεωρῶντες. 2) Προσπαγὰ καὶ ἀπαγορεύσεις.

Ὁ δάσκαλος κάμνει χρῆσι τοῦτων ἰδίως σιὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ πὸν ἀκόμη ἀναπτύσσεται ἡ βούλησις του. Ἀνακοινοῦνται καὶ κοινοποιοῦνται γραπτῶς σιὸς μαθητὰς ἡ γραφονται οὐ πινακίδες καὶ τοποθετοῦνται οὐ θωρανῆς μέρος τοῦ σχολείου. Ἡ συχνὴ θυως ἐπανάληψις διαπαγῶν καὶ ἀπαγορεύσεων συντελεῖ σιὴν ἐξανέμωσι αὐτῶν καὶ καθόλου δὲν συμβάλλουν σιὴν πειθαρχίαν τῶν παιδιῶν. Νὰ μὴ διατάσσεται τὸ παιδὶ γιὰ κάτι πὸν ἡμπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ χωρὶς πρῆσι καὶ διαταγῇ. Ὁφείλει ὁ δάσκαλος ν' ἀπευθύνεται σιὸ συναισθημα τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς εὐθύνης καὶ νὰ μὴ κατοχυρῶνται σιὸ φροῦριο τῆς ἐξουσίας του. 3) Ἡ ἀπειλή. Ὁ δάσκαλος χρησιμοποιεῖ τὸ παιδονομικὸν τοῦτο μέσον, θταν οἱ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνουν τὸ παράπτωμα μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς προταγῆς. Ἡ ἀπειλὴ πρῆπει νὰ εἶναι ἀόριστι γιὰ νὰ φαντάζονται οἱ μαθηταὶ αὐστηρότερη τὴν ποινὴν οὐ περιπτώσει, ἐπαναλήψεως παραπτώματος καὶ 4) Τὰ διάφορα εἶδη τῶν ποινῶν.

Ὁ δάσκαλος χρησιμοποιεῖ τῆς ποινῆς θταν τὰ ἀνωτέρω παιδονομικὰ μέσα μὴ τῶν δὲν μᾶς δδηγοῦν σιὰ ἀποτελέσματα πὸν ἐπιδιώκαμε. Χρησιμοποιοῦνται γιὰ μαθητὰς οἱ ὁποῖοι ἐκμῆνουν σιὸ κακὸ καὶ ἀποτελοῦν κίνδυνον γιὰ τοὺς συμμαθητὰς τοὺς. Ὁ βαθμὸς τοῦ παραπτώματος καὶ ἡ ἀτακτοσύνη τοῦ τιμωρημένου παιδιοῦ καθορίζει καὶ τὸ εἶδος τῆς ποινῆς. Τὰ διάφορα εἶδη τῶν ποινῶν εἶναι ἡ ἀποδοκιμασία, ἡ ἐπίπληξις, ἡ ὁμοστωσία, ἡ στέρησις ἐξόδου καὶ ἡ ποινὴ τῆς ἀποβολῆς. Ἡ σωματικὴ ποινὴ πρῆπει ν' ἀποκλείε-

ται ἀπὸ τὸ σχολεῖο, διότι θεωρεῖται κτη-
νώδες μέσον καὶ λείψανον βαρβαρισμοῦ
τῶν χρόνων τῆς δουλείας.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Πάνω ἀπὸ κάθε παιδονομικὸ μέσον
βρίσκεται ἡ ἄμεση ἐπίδρασις τῆς διαγω-
γῆς καὶ τῆς προσωπικότητος ἐν γένει τοῦ
δασκάλου. Μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ὅλης
ζωῆς του μὲ τὸ ἥθος καὶ τὸν τρόπον τῆς
συμπεριφορᾶς του ἀποτυπώνει στήν ψυχὴ
τοῦ παιδιοῦ τὴ σφραγίδα τῆς φύσεώς του
καὶ ὑφύεται ἐνὸς τῶν ὡς ἀληθινὸ πρό-
τυπον ἄξιον παντὸς ἄλλου πρὸς μέμνησι.
Σέβονται οἱ μαθηταὶ τὸν δάσκαλον, ὅταν
αὐτὸς μὲ τὴ διαγωγή του ἐμπνέει σεβα-
σμὸ πρὸς αὐτούς. Τὸν ἀγαποῦν ὅταν νοιώ-
θουν στὰ στήθη των διάχυτη τὴν ἀγάπην
του. Μὲ τὴν ἀγάπην ὁ δάσκαλος θὰ εἰσδύ-
σῃ στὰ καπνάδα τῆς παιδικῆς ψυχῆς, γιὰ
νά τὴ σπουδάσῃ καὶ τὴ γαλουχήσῃ μὲ ὅ,τι
ἀνώτερον καὶ ὑψηλὸν περικλείει ἡ ἀνθρω-
πίνη ζωὴ. Ἀγάπην ὅμως γνησίαν καὶ ἀπεν-
θυνομένην σὲ ὅλους τοὺς μαθητὰς ἀδιακρί-
τως κοινωνικῆς θέσεως καὶ προόδου. Ἐκ-
τελοῦν τὶς συμβουλὰς τοῦ δασκάλου οἱ μα-
θηταί, ὅταν βλέπουν ἀνάγλυφα τὸ διαφέ-
ρον πὸν δείχνει γιὰ τὴν προδοδὸν καὶ τὴν
προκοπὴν των. Τὸν μισοῦν ὅταν ζῇ οὕτως
μακριὰ ἀπὸ τῆ ζωῆς τοῦ παιδιοῦ. Διότι
κάθε ἀνθρώπος πράττει αὐτὸ ἢ τὸ ἄλλο
ἀναλόγως πρὸς τὸ πρόσωπον πὸν ἀγαπᾷ ἢ
μισεῖ. Τὸ παιδί εἶναι πρόθυμον νὰ πράττῃ
ἐκεῖνο πὸν τὸ συμβουλεύει ὁ δάσκαλός του,
ὅταν ἀντικαμπάνεται διὰ ἀγαπᾶται ἀπὸ τὸν
δάσκαλό του. Πόσοι διδάσκαλοι μὲ τὸ ἥ-
θος των καὶ τὸν χαρακτῆρα δὲν ἐπέδρα-
σιν βαθύτατα στήν ψυχὴ τῶν μαθητῶν
των! Ἡ συνειδητὴ καὶ ἔμμεση ἐπίδρασις
τῆς καθόλου διαγωγῆς ἄξιον παιδαγωγοῦ
σὲ πλείστους ἐθεράπευσεν πλάνες καὶ ἑ-
λαττώματα κακίας καὶ μικρότητος καὶ
τοὺς μεταμόρφωσεν εἰς καλοὺς πολίτας
καὶ ἀγαθοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ καὶ πόσοι
διδάσκαλοι μὲ τὴν ἄπρεπην συμπεριφορὰν
των, μὲ τὴν βάραντον διαγωγήν των, μὲ τὴν
ἐγωϊστικὴν τῶν φύσιν καὶ μὲ τὴν ἀναλγη-
ρίαν τοῦ χαρακτῆρος των δὲν ἐδηλητηρία-

σαν τὴν ἑσωτερικὴν φύσιν τῶν μαθητῶν καὶ
δὲν ἀνέκοραν τὴν πορείαν τῆς ὁμαλῆς ἐ-
ξελιξεώς των; Κάθε ἐνέργεια τοῦ δα-
σκάλου πρόκειται νὰ ὑπαγορευεῖται ἀπὸ τὴν
ἀπορίωσιν πρὸς τὸ ἔργο του, ἀπὸ τὸ ἐνδια-
φέρον του σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν χαρὰ καὶ τὴν
προδοδὸν τῶν μαθητῶν. Ἀποφυγὴ ἀπὸ μέ-
σα πὸν ἐκδέχονται τὴν προσωπικὴν του ἀξιο-
πρέπεια καὶ τὴν σεβαρότητα τοῦ ἐπαγγέλ-
ματός του. Ὅχι ἀδικαιολόγητη ὑποχωρη-
τικότης ἐκεῖ πὸν χρειάζεται αὐστηρὴ νο-
θεσία καὶ σεβαρότητα, διότι ἄλλως κλονί-
ζεται τὸ κύρος του στὰ μάτια τῶν μαθη-
τῶν του. Οἱ μαθηταὶ θέλουν τὸν δάσκαλό
των δημιουργικὸν παρατηρητὴ καὶ ἀποσιω-
μένο συνεργάτη στὰ διάφορα προβλήματα
των. Πλὴν τῆς ἀγάπης ὁ δάσκαλος πρό-
κειται μὲ τὸ παράδειγμα του νὰ ἐμφυση-
σῇ ψυχῇ τῶν μαθητῶν του καὶ τὴν ἀρε-
τὴν τῆς δικαιοσύνης. Ἡ δικαιοσύνη ἐξα-
σφαλίζει τὴν ἐκτίμησιν τῶν μαθητῶν καὶ
τὴν ἀπορίωσιν των σὲς ὑποχρεώσεις καὶ
στὰ καθήκοντα. Κατῆκον τοῦ καλοῦ δα-
σκάλου εἶναι ἡ ἀπονομή σὲ κάθε μαθητὴ
ὅ,τι ἀνήκει σ' αὐτὸν χωρὶς νὰ λαμβάνῃ
ἐπ' ὅπιν τὴν προσέλευσιν του τὴν φιλίαν
ἢ τὴν συγγένειαν.

Ὅταν ὁ δάσκαλος δὲν μεταβάλλει κρί-
σεις ἢ γνώμες γιὰ τὶς αὐτὰς πράξεις τῶν
μαθητῶν τότε μὲ τὸ κύρος του καὶ τὴν ἁ-
μεροληψίαν, θὰ ἐμπνέῃ τὸ σεβασμὸν σὲ
σχολεῖο των. Σχετικὸν δὲ μὲ τὸ πνεῦμα
τῆς δικαιοσύνης πὸν πρόκειται νὰ διέπῃ τὶς
σχέσεις δασκάλου καὶ μαθητῶν εἶναι καὶ
τὸ πνεῦμα τῆς φιλαληθείας πὸν ὀφείλει
ὁ δάσκαλος μὲ τὸ παράδειγμα του νὰ ἐμ-
φυσησῇ τοὺς μαθητὰς. Μὲ τὴν συμπερι-
φορὰν του θὰ διδάξῃ τοὺς τροφίμους του,
ὅτι γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου μὲ ἰσχυρὴ ἡ-
θικὴ βούλησιν εἶναι ἡ ἀνάληψις εὐθύνης
γὰ ἐκπέλειοι ὁποιαδήποτε πράξεις. Ἡ
ἀποφυγὴ εὐθυνῶν καὶ ἡ ἀπόκρυψις τῆς
ἀληθείας δὲν εἶναι ἴδιον εὐθέως χαρα-
κτῆρος. Λέγοντας τὴν ἀλήθειαν ὁ δάσκα-
λος ἐπιτυγχάνει περισσότερα παρὰ μὲ τὴν
ἐπίδειξιν παντογνωσίας καὶ κομπασμῶν.
Ἐπίσης μὲ ἀνοικτὴ καὶ καλὴ καρδίαν μὲ τὸ
παράδειγμα τῆς ζωῆς του, μορφώνει κα-
λύτερα τὸν χαρακτῆρα τοῦ παιδιοῦ παρὰ
μὲ ἀνισορροῦς ἡθικολογίας. Ἡ πρὸς τὸ παι-

δι' ἀφοσίωσιν καὶ ἀγάπῃ θὰ τὸν ἐμποδίσουν ἀπὸ τῆς τραχύτητος, οἱ ὁποῖες ταπεινῶνουν αὐτὸ καὶ ἀφίνουν σιτὴν ψυχὴν τοῦ ἀνεπούλωνα τραύματα. Τὸ παιδί ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καλωσύνης, θάρρους καὶ προσιοσία, γιὰ ν' ἀποκίση αὐτοπεποίθησι καὶ ν' ἀσκήσῃ τὴν ἀδύνατον καὶ ἄωρον φύσιν τοῦ. Ἀπεναντίας ὑποφέρει ἀπὸ τῆς διαρκείας παρατηρήσεως, τῆς ἐπιτιμῆσεως, τῆς ταπεινωτικῆς κρίσεως καὶ ἐξεντελιστικῶν χαρκτηρισμῶν πὺν ἐνίοτε προσφέρονται ἰδὼν ἀντιπαιδαγωγικὰ ἀπὸ τὸν δάσκαλον. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὑπομονὴν καὶ αὐτοκυριαρχία, ὁ δάσκαλος ἀποτελεῖ ἄριστον παράδειγμα πρὸς μίμωσιν. Ἡ ὑπομονὴ καθιστᾷ τὸν δάσκαλον ἱκανὸν ν' ἀνευρίσκῃ καὶ νὰ υποβοηθῇ τοὺς ἀδύνατους μαθητὰς καὶ νὰ τοὺς ὁδηγῇ σὶ τὸν καλὸν δρόμον χωρὶς περιπλανήσεως καὶ ἐπιτιμῆσεως. Ὁ ἀνυπόμονος διδάσκαλος ἀποβαίνει ἄδικος καὶ ἐχθρικός. Μὲ τὴν ὑπομονὴν τοῦ θὰ κατορθώσῃ νὰ δαυάζῃ καλύτερον τῆς ἀήσυχας παιδικῆς φύσεως παρὰ μὲ τὴν βιαιότητα καὶ τὴν ποινὴν. Μὲ συμπάθειαν καὶ συμβουλὰς, μὲ λόγους ὀλιγώτερον πὺν δαπανῶνται σὲ ὕδρεις θὰ ἐπιτυγχάνωμε πολλὸν καλύτερον ἀποτελέσματα. Ἡ συναισθηματικὴ καὶ ψυχικὴ ἐπίσης κατὰστασις τοῦ δασκάλου ἐπιδραῖ αἰέτως ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ λόγῳ τῆς ὑποβολῆς τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ καὶ δημιουργεῖ ἀνάλογα συναισθήματα. Ὁ μαθητὴς βλέποντας τὸν διδάσκαλόν τοῦ ὁργίλον καὶ αὐθάδη ὑβρίζοντα διαρκῶς καὶ παρατηροῦντα, θὰ φέ-

ρεται καὶ αὐτὸς ὁμοίως σὶς μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν τοῦ σχέσεις καθὼς καὶ σὶ οἰκογενειακῶν τοῦ βίον. Βλέποντας τὸν διδάσκαλόν τοῦ καὶ ἐξάπτεται γιὰ τὸ παρὰ μικρὸν θὰ θυμῶνῃ καὶ αὐτὸς μὲ τὴν σειράν τοῦ καὶ σὶ τὸ πλεόν ἀθῶο πείραγμα τοῦ φίλου τοῦ. Ὁ διδάσκαλος μὲ παιδαγωγικὸν ἔκτεν ἀφείλει ἔναντι τῶν μαθητῶν τοῦ νὰ λαμβάνῃ τὴν πρόπουσα σιῶσι ἀναλόγως τῆς φύσεως καὶ σιῶσεως ἐνὸς ἐκάστοι μαθητοῦ καὶ συμπεριφερόμενος μετὰ λεπτότητος νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄφιν τοῦ τὴν ἐδιαίτερα ψυχικὴν δομὴν τοῦτων, τῆς συνθηκῆς τῆς οἰκογενειακῆς τοῦ ζωῆς καὶ νὰ ὁδηγῇ τῆς σχέσεις τοῦ μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦτων μετὰ λεπτότητος χωρὶς συγκρούσεις καὶ δυσαρμονίας. Οἱ μαθηταὶ προσέχουν καὶ μιμοῦνται τῆς κινήσεως, τῆς ἐκφράσεως, τῆς ἐνέργειας, τοὺς τρόπους τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τῆς ἐν γένει κοινωνικῆς ἐκδηλώσεως τοῦ δασκάλου.

Ὁ εὐπροεπιστάς, ἡ καθαριότης καὶ ἡ ἐν γένει ἁρμονία καὶ τάξις λ.χ. τῆς ἰδιαιτέρας κατοικίας θὰ εἶναι τὸ ὑπόδειγμα πρὸς ἀνάπτυξιν ἀναλόγων ἀρετῶν καὶ ἔξεων σὶ τοὺς τροφίμους τοῦ. Ἡ προσωπικότης ἐπαμένως τοῦ δασκάλου μὲ τὴν τραστίαν ἡθικὴν δύναμιν πὺν ἀσκεῖ τὸ παράδειγμα τῆς καθ' ὅλον ζωῆς τοῦ σὲ συνδρασμὸν μὲ τὰ ἀνωτέραν ἐκτεθέντα παιδονομικὰ μέσα θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὁρθὴν διάπλασιν τῶν μαθητῶν καὶ γενικῶς πῆς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

Υπό κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΡ. ΠΛΑΚΟΥΤΣΗ
Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων Α'. Περιφέρειας Ἰωαννίνων

«Οὐκ ἔστι περὶ οὗτου δειοτέρου, ἢ ἄνθρωπος βουλευέσθαιτο ἢ περὶ Παιδείας καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ οἰκείων» (Πλάτων).

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀριτίας καταρτίσεως τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων ἀπησχόλει καὶ ἀπασχολεῖ σοβαρῶς τοὺς εἰδικούς, τὴν Πολιτείαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Κοινωνίαν, ἡτις ἀντελήφθη ἔν τινι βαθμῷ ὅτι Ἑθνος ἴσον Παιδεία. Καὶ ἡ Παιδεία τοῦ Ἑθνους ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον φοιτᾷ τὸ σύνολον τῶν ἑλληνοπαίδων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης καὶ Ἀνωτάτης Παιδείας εἰς τὰ ὁποῖα τό γε νῦν ἔχον, φοιτᾷ μέρος μόνον τῶν ἑλληνοπαίδων. Ἰδιαιτέρα ὄθεν προσοχὴ δέον νὰ καταβληθῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ κατάρτισιν τῶν δημοδιδασκάλων διότι αὐτὸ ἐπιτάσσει τὸ συμφέρον τοῦ Ἑθνους.

Αἱ διετεῖς Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημίαι, παρὰ τὰς φιλοτίμους καὶ δραστηρίας προσπάθειάς των, δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ ἀνταποκριθῶσι πλήρως εἰς τὴν ἀποστολήν των τ. ἐ. νὰ καταρτίσωσι ἀριτῶς

τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους, εἰς τὸν ὅσον ὥστε νὰ ἀναδειχθῶσιν οὗτοι ἄξιοι τῶν καιρῶν.

Ἀλλως τε διὰ τοῦ ἰδρυτικοῦ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν Νόμου προσβλέπετο ἡ δυνατότης τῶν ἐτῶν σπουδῶν εἰς ταύτας εἰς τρία, διότι ἀπὸ τότε εἶχον ἀναγνωρισθῇ, ὅτι δύο ἔτη σπουδῶν ἦσαν ἀνεπαρκῆ διὰ νὰ μορφώσουν δημοδιδασκάλους, οἱ ὁποῖοι νὰ ἀποβῶσι τοῖς βίοις ἀδιάβλητοι, τοῖς τρόποις ἀνεπίληπτοι καὶ ταῖς ἐπιστήμας ἀριστοί. Ἦδη τὸ θέμα τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν ὠρίμασεν ἐπαρκῶς, διὸ ἐπίκειται, ὑπὸ τῆς Πολιτείας, ἡ λήψις τῶν ἐνδεικνυομένων νομοθετικῶν μέτρων. Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τό, ἀπὸ 1-12-1960, ἐρώτημα τοῦ κ. Ὑπουργοῦ Παιδείας πρὸς τὸ Α.Σ.Ε.Π. Γενικῆς Ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸ ὁποῖον τονίζεται ὅτι «ἡ παρεχόμενη εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους κατάρτισις δὲν ἀνταποκρίνεται

πλήρως εἰς τὰς μορφωτικὰς ἀπαιτήσεις, αἱ ὁποῖαι προβάλλονται εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον κατὰ τὴν σημερινὴν περιόδον τῶν ραγδαίων ἐξελίξεων τῆς Τεχνικῆς καὶ Κοινωνικοῦ - Οἰκονομικῆς ζωῆς».

Εἶναι μοναδικὴ εὐκαιρία νὰ ληφθῶσι δρακόντεια μέτρα διὰ τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς Παιδείας τῶν ἑλληνοπαίδων. Μὲ ἡμίμετρα δὲν διορθοῦται ἡ κατάσταση τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων τῆς χώρας μας, τοῦναντίον μάλιστα.

Φρονῶ, ὅθεν, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ βελτιωθῇ οὐσιωδῶς τὸ ποῖον τῶν δημοδιδασκάλων μας διὰ τῆς προσθήκης τυχόν ἐνὸς εἰσέτι ἔτους εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας, οὔτε διὰ τοῦ τυχόν διπλασιασμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μετεκπαιδευομένων δημοδιδασκάλων κατ' ἕτος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Μὲ αὐτὰ τὰ δεδομένα, κατὰ τὴν γνώμην μου, δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰ σημερινὰ ἐπακόλουθα. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρω τινά:

1) Ἡ ἔκτασις τῆς κλασσικῆς Παιδείας, τῆς Παιδαγωγικῆς, τῆς Ψυχολογίας, τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῶν συναφῶν ἐπιστημῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἀρτία θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ κατάρτισις τῶν σπουδαστῶν τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν ἐντὸς δέσς ἢ τριῶν ἀκαδημαϊκῶν ἔτων.

2) Μόνον οἱ δημοδιδάσκαλοι ἐξ ὅλων τῶν ὑπαλλήλων δὲν δύνανται διὰ τῆς ἀξίας καὶ ἰκινότητός των νὰ ἀνέλθωσιν ἀκωλύτως εἰς τὰς ἀνωτάτας βαθμίδας τῆς ὑπηρεσίας των καὶ τῆς διοικήσεως τοῦ κλάδου των.

Ἐπὶ παραδείγματι: Δὲν δύνανται νὰ προαχθῶσιν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ, εἰμὴ μόνον κατόπιν δοκιμασίας.

Δὲν δύνανται νὰ γίνουν καθηγηταὶ καὶ διευθυνταὶ Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν. Ἐὰν δὲν σπουδάσουν εἰς τὸ Ἐξωτερικόν.

Δὲν δύνανται νὰ πλαισιώσουν τὰς καίριας θέσεις τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαίδευσως τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας.

Δὲν δύνανται νὰ καταλάβωσι θέσιν

μονίμου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου.

3) Πολλοὶ ὑπάλληλοι θεωροῦν τὸν δημοδιδάσκαλον ὑποδεέστερον, ἐξ οὗ καὶ εὐρεῖα συζητήσεως ἐγένετο, ὡς μὴ ὥφειλε, διὰ νὰ καταταχθῶσι οἱ δημῳλοὶ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Α' κατηγορίας.

4) Μὲ τὰ παρεχόμενα σήμερον ἐπιστημονικὰ ἐφόδια ὁ δημῳλος δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὴν συνείδησιν μερίδος τινὸς τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ δὲν θεωρεῖται παρ' αὐτῆς σημαίνων κοινωνικὸς ἡγέτης καὶ ἀναμορφωτῆς.

5) Τινὲς τῶν δημοδιδασκάλων διακατέχονται ὑπὸ συναισθημῶτος μειονεξίας, διὸ ὑπηρετοῦντες τυχόν εἰς ἀγροτικά σχολεῖα τῆς ὑπαίθρου, ἐναγωνίως ἀναμένουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ λάβωσι τὴν ἀγούσαν πρὸς τὰ κέντρα χωρὶς μάλιστα πολλάκις νὰ συντρέχουν πρὸς τοῦτο ἀδήριτοι οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι καὶ

6) Τινὲς τῶν δημοδιδασκάλων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακόψουν τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῆς ἀστυφιλίας καὶ τῆς ἀποδημίας, τὸ ὁποῖον, λόγῳ τῆς κατοχῆς καὶ τοῦ συμμοριτικοῦ πολέμου, τείνει νὰ διαβρώσῃ σοβαρῶς τὴν ὑπαίθρου, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ἀνεξάντλητον δεξιμένην τῶν Ἐθνικῶν δυνάμεων.

Τὶ πρέπει λοιπὸν νὰ γίνῃ;

Ἰδοῦ, κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, τὰ ληπτέα μέτρα.

Ἡγγικεν ἡ ὥρα νὰ δοθῇ εἰς τὸν Ἑλληνα δημοδιδάσκαλον πλήρης Πανεπιστημιακὴ μόρφωσις. Ὁ ἀφανὴς ἐθνικὸς ἥρωας, ὁ φορεὺς τῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ εἰς τὰς ἐσχάτας τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος, ὁ Ἕλλην δημοδιδάσκαλος, ὁφείλει νὰ ἔχῃ ὡς πρῶτον ἐφόδιον τὸ Πανεπιστημιακὸν Πτυχίον, τὸ ὁποῖον ζητεῖται ἀκόμῃ καὶ κατὰ τὴν πρόσληψιν τραπεζιτικῶν ὑπαλλήλων.

Τὸ Πανεπιστημιακὸν Πτυχίον θὰ εἶναι τὸ σύμβολον διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐνισχύηται τὸ φρόνημα καὶ ἡ αὐτοπεποίθις τοῦ δημοδιδασκάλου καὶ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα τοῦ ἀλτρουϊσμοῦ καὶ τῆς θυσίας χάριν τῶν συνανθρώπων του καὶ δὴ τῶν κατοίκων τῆς Ἑλληνικῆς ὑπαίθρου, τῶν Ἑλλήνων δηλονότι τῶν με-

γάλων θνυσιῶν καὶ τῶν ἐλαχίστων ἀξιώσεων.

Τότε ὁ Ἕλλην δημοδιδάσκαλος θὰ θεωρῇ ὑψίστην τιμὴν του διότι ἀξιούται νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὰ ἱπομεμακρυσμένα χωρία τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος, ὅπως ὁ ἱεραπόστολος θεωρεῖ ὑψίστην τιμὴν του, διότι ἀξιούται νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς ὑδρογείου.

Διὰ τῆς παροχῆς Πανεπιστημιακῆς μορφώσεως εἰς τοὺς Ἕλληνας δημοδιδασκάλους θὰ ἀνορθωθῇ ἡ Παιδεία τοῦ Ἔθνους, θὰ ἀναδιοργανωθῇ ἐποφελῶς ἡ διοίκησις τῆς Παιδείας, θὰ ἐκπολιτισθῇ ἐπαρκῶς ἡ ὑπαιθρος, θὰ ἀναγεννηθῇ τὸ ἔθνος μας καὶ ὁ Ἕλλην δημοδιδάσκαλος, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος, θὰ ἔχῃ τὸ προβάδισμα παντοῦ καὶ πάντοτε.

Πανεπιστημιακὴ μόρφωσις παρέχεται εἰς τοὺς διδασκάλους ξένων τινῶν χωρῶν, ὡς εἰς τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν, εἰς τινὰ καντόνια τῆς Ἑλβετίας καὶ Πολιτείας τινὰς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη οὐδαμοῦ παρείχτο τοιαύτη μόρφωσις, ἡ Ἑλλὰς δικαιούται εἰς τὸν τομέα τοῦτον νὰ ἀναδειχθῇ πρωτοπόρος.

Ἡ Πανεπιστημιακὴ μόρφωσις τῶν δημοδιδασκάλων μας ἰσοδυναμεῖ πρὸς διειρητὴ Πανεπιστημιακὴν μετεκπαίδευσιν καὶ μάλιστα ἀρτιωτάτην ὅλων τῶν ἐλλήνων δημοδιδασκάλων καὶ ἐπομένως ὁ θεσμὸς τῆς μετεκπαίδευσως τῶν δημοδιδασκάλων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὡς γίνεται σήμερον, δὲν θὰ ἔχῃ πλέον λόγον ὑπάρξεως.

Ἡ Πολιτεία, κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, δεῖν νὰ υἱοθετήσῃ τὴν Πανεπιστημιακὴν μόρφωσιν τῶν δημοδιδασκάλων μας. Καὶ ὅχι μόνον νὰ νομιθετῇ τὴν Πανεπιστημιακὴν μόρφωσιν τῶν δημοδιδασκάλων, ἀλλὰ καὶ νὰ λάβῃ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν προσέλευσιν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δημοδιδασκάλου σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ὕγιων ἀτόμων.

Ἐπὶ παραδείγματι :

Εἶναι δυνατόν νὰ θεοπισθῇ ὅπως οἱ σπουδασταὶ εἶναι ἐσωτερικῶς μέ μειωμένα διδασκτὰ καὶ τροφεῖα, ἢ μετὰ τὸ δεῦτερον ἔτος τῶν σπουδῶν του νὰ δίδουν τὸν ὕρκον τῆς ὑπηρεσίας των καὶ νὰ λαμβάνουν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τὸν μισθὸν τοῦ εἰσαγωγικοῦ των βαθμοῦ, ἢ μετὰ τὴν λήψιν τοῦ πτυχίου των νὰ διορίζωνται καὶ νὰ ἀναλαμβάνωσιν ἀμέσως ὑπηρεσίαν εἰς κενὰς θέσεις δημοτικῶν σχολείων κ.λ.π.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι διὰ τὴν καθιέρωσιν τῆς Πανεπιστημιακῆς μορφώσεως τῶν δημοδιδασκάλων μας θὰ ὑπάρξουν ἀντιρρήσεις τινές. Αὗται ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ὑποχωρήσω ἐνώπιον τοῦ συμφέροντος τῆς φυλῆς καὶ τοῦ Ἔθνους μας, ὅπερ ἐπιβάλλει τὴν καθιέρωσιν Πανεπιστημιακοῦ Πτυχίου διὰ τὸν Ἕλληνα δημοδιδάσκαλον.

Τὸ ὑπόδουλον Ἑλληνικὸν Ἔθνος θὰ ἐξημιοῦτο σοβαρῶς ἐὰν δὲν διέθετε τοὺς ἀρτίως πεπαιδευμένους μεγάλους διδασκάλους τοῦ γένους.

Κατ' ἀναλογίαν καὶ τὸ ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν Ἔθνος θὰ ζημιωθῇ ἐὰν δὲν διθέσῃ πρὸς διαπαιδαγώγησιν τῶν τέκνων του ἀρτίως πεπαιδευμένους δημοδιδασκάλους καὶ τοιοῦτοι θὰ ἀναδειχθῶσιν οὔτοι ἐὰν τύχῃσι Πανεπιστημιακῆς μορφώσεως.

Ἐὰν θέλωμεν, λοιπόν, ἡ Ἑλλὰς νὰ μεγαλοουργήσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν Πνευματικὸν Γόμα καὶ νὰ καταστῇ πρωτοπόρος εἰς τὴν Παιδείαν, δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ πείσωμεν ἐαυτοὺς καὶ ἄλλήλους ὅτι ὁ δημοδιδάσκαλος, εἰς τὸν ὅποιον ἐμπιστευόμεθα τὸ πολυτιμώτερον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς γῆς τ. ἔ. τὰ παιδιὰ μας, οὐδεὶς ἑτέρου ἐπιστήμονος ἐπιτρέπεται νὰ μειωνεκτή καὶ ἐπομένως εἶναι ἐπάναγκες, ἐκτὸς τῆς ἀκραιότητος τοῦ χαρακτήρος του καὶ τῆς ἀκτινοβολίας τῆς προσωπικότητός του, νὰ κέκτηται καὶ Πανεπιστημιακὸν Πτυχίον.

Αὐτοῦ ἐπιτασσεῖ τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος καὶ τοῦ Ἔθνους.

ΑΝΑΓΚΗ ΝΑ ΞΑΝΑΒΡΟΥΜΕ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΜΑΣ *

Τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Δημοδιδασκάλου

Κάθε ἔθνος ἀντλεῖ δυνάμεις ἀπὸ τὴν παράδοση γιὰ νὰ ὀργανώσῃ τὴν παιδεία του. Ἀποφασιστικὲς τομὲς ἀνάμεσα στὸ παρὸν καὶ τὸ παρελθόν, παρὰ τὰ ἐπιφαινόμενα, δημιουργοῦν σύγχιση, ἐπιμήκυνση τῆς πορείας ποὺ χρειάζεται νὰ διανυθῇ γιὰ μιὰ κατάκτηση, καὶ πολλὲς φορὲς ὀπισθοδρόμηση.

Αὕτῃ τὴν παράδοση, ποὺ εἶναι καταστάλαγμα πείρας αἰώνων, ἡμεῖς, σὰν Κράτος, τὴν ἀγνοήσαμε σχεδὸν ὀλοκληρωτικὰ στὸν τομέα τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐννοοῦμε φυσικὰ ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τῆς ποὺ ὄχι μόνο μποροῦν νὰ ἐπιβιώσουν ἀλλὰ καὶ ἀποτελοῦν τοὺς ἀρμούς ποὺ θὰ συνδέσουν καὶ θὰ στερεώσουν τὸ οἰκοδόμημα. Οἱ ἄλλοι χτίζουν πάνω στὰ βάθρα ποὺ συγκρότησαν μόχθοι καὶ ἐπιδιώξεις γενεῶν ἀπὸ ὕλικά γηγενῇ καὶ ὀραματισμούς ἐθνικούς. Ἡμεῖς, ἀντὶ νὰ στρέψουμε τὴν προσοχή μας στὴ μελέτῃ καὶ ἀξιοποίηση τοῦ δικοῦ μας δυναμικοῦ, ἀντὶ νὰ προσπαθῆσουμε νὰ γνωρίσουμε τὸν ἑαυτό μας, νὰ φτάσουμε στὶς ρίζες τῆς ὑποστάσεώς μας, γιὰ νὰ συνθέσουμε τὴν ἐθνικὴ καὶ ἀνθρώπινη φυσιογνωμία μας, ἐνθουσιαζόμαστε μὲ κάθε τι ποὺ ἀκοῦμε καὶ βλέπουμε σὲ ξένους τόπους κι' ἄλλους λαοὺς, βιαζόμαστε νὰ τὸ μεταφέρουμε στὴ χώρα μας, δημιουργοῦμε καταστάσεις πλασματικὲς μ' ἓνα κνεῶνα ρευμάτων καὶ κατευθύνσεων, ποὺ πολλὲς ἀπ' αὐτὲς ἀλληλοσυγκρούονται καὶ ἀναιροῦνται κι' εἴμαστε κι' ὅλας ἱκανοποιημένοι γιατί δὲν ἀφήσαμε τὴν εὐκαιρία νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια μας.

Ἡ εὐθύνη δὲ βαρύνει τὴν παροῦσα γενεὰ μόνο. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ συγκροτηθήκαμε ὡς κράτος, στὸν τομέα τῆς παιδείας κινούμαστε σὰν ἑτερόφωτα. Ἡ Εὐρώπη κυρίως διεμόρφωσε τὶς παιδαγωγικὲς κατευθύνσεις μας. Σβήσαμε μὲ μιὰ μονοκονδυλιά ὅ,τι ζωντανὸ μᾶς κληροδότησε ἡ ἱστορία μας, ἀπονεκρώσαμε ὅλα τὰ κύτταρα ποὺ ἦταν φορεῖς ἐνεργητικῶν δυνάμεων μὲ φανερὲς ἢ λανθάνουσες ἐκδηλώσεις, κρατήσαμε μονάχα τὴν ἀρνητικὴ πλευρὰ τῆς παραδόσεως κι' ἀνοίξαμε τὰ πανιά μας σ' ὅλους τοὺς ἀνέμους τῶν κάθε φορὰ παιδαγωγικῶν ἀντιλήψεων. Οὔτε καταλάβαμε κἄν τὴν ἀντινομία ποὺ παρουσιάζεται κραυγαλέα σ' αὐτὴ μας τὴν προσπάθεια. Πῶς εἶναι δυνατό νὰ στηριχθῇ σὲ μιὰ ὑποδομὴ ἀπρηχαιωμένης μορφῆς ἓνα σύγχρονο οἰκοδόμημα; Πῶς μποροῦν νὰ ἐναρμονισθοῦν οἱ διάφορες θεωρίες ποὺ ἀκούουν, διαβάξουν καὶ πολλὲς φορὲς καὶ σὰν σημαία τους ἀναπετάσουν οἱ ἐκπαιδευτικοί μας, μὲ τὸ ποῖόν τῆς μορφώσεώς των, μὲ τὴν ἀνυπαρξία σχεδὸν μέσων ἐπαληθεύσεώς των, μὲ τὴν ἔλλειψη συνοχῆς ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐκπαιδευτικὴ μας παράδοση, πρᾶγμα ποὺ ἔχει σὰ συνέπεια τὴν παραδοξότητα τῆς προσπάθειας ἐναρμονίσεως τῶν πῶς ριζοσπαστικῶν κατευθύνσεων μὲ τὶς πλέον συντηρητικὲς θεωρίες; *Ὅταν εἰσάγουμε μιὰ νέα καλλιέργεια στὴ χώρα μας, ἰδρύνουμε πρῶτα —καὶ πολὺ ὀρθά— πειραματικούς ἀ-

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ μιὰ εὐρύτερη μελέτῃ πάνω στὰ προβλήματα τῆς νεοελληνικῆς παιδείας.

γρούς, ἐξάγουμε πορίσματα καὶ ἀνάλογα ἀποφασίζουμε γιὰ τὴν ἐπέκτασή της. Ὅταν ὅμως πρόκειται γιὰ θέματα ἀγωγῆς, γιὰ τὴν ψυχικὴ καλλιέργεια τῆς νεολαίας μας, ἐλεύθερα καὶ ἀνεξέλεγκτα ἐπιτρέπουμε τὴν εἰσαγωγή καὶ τὴ χρῆσι-μοποίηση κάθε θεωρίας καὶ συστήματος, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὰ ἀποτελέσματα...

Σ' αὐτὴ τὴν ἀγωνιώδη μας προσπάθεια νὰ ταυτισθοῦμε μὲ τὶς κάθε φορὰ ψυχολογικὲς καὶ παιδαγωγικὲς κατευθύνσεις τοῦ ἔξω κόσμου, ὑπάρχουν ἔκδηλα τὰ σημεῖα τοῦ ἄγονου μιμητισμοῦ καὶ τοῦ ἐπιφανειακοῦ ψιμιθιώματος. Γιὰ μᾶς ἡ παιδαγωγικὴ θεωρία —τὸ ἐπιστημονικὸ ἀντίκρουσμα τῆς πράξεως— κατάντησε κάτι σὰ μύδα, σὰν ἓνα διακριτικὸ πού τὸ καρφίτσωνουμε στὸ πέτο μας γιὰ νὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους, χωρὶς καλὰ-καλὰ νὰ ξέρουμε τί συμβολίζει, μιὰ μορφή μοντέρνας ἐκφράσεως καὶ στὸν τομέα αὐτὸ τῆς ζωῆς, ἀσχέτως ἂν ἡ ὅλη σύνθεσις ἔχει τόση εὐπάθεια ὥστε νὰ γίνεται προβληματικὴ ἡ ἀντοχὴ της καὶ στὶς πὺλ ἐλαφρὲς ἀντιξοότητες.

Ὡστε λοιπὸν —θὰ διερωτηθῇ κανεὶς— ἐμεῖς ἐδῶ στὴν ἐσχάτῃ τῆς Εὐρώπης θὰ ἀπομονωθοῦμε ἀπὸ τὸ γύρω κόσμος, θὰ σταθοῦμε μακριὰ ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστῆμης καὶ θὰ ξαναγυρίσουμε στὴν ἐποχὴ τοῦ φάλαγγα καὶ τοῦ ξυλοδαρμοῦ; Θάταν παραλογισμὸς καὶ νὰ σκεφθῇ κανεὶς κάτι τέτοιο. Δυστυχῶς ὅμως τὰ κατάλοιπα αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῆς παραδόσεως κυκλοφοροῦν στὴν παιδεία μας. Μπορεῖ νὰ ἐμφανιζώμαστε σὰν μοντέρνοι, μπορεῖ στὰ συνέδρια νὰ βγάζουμε περίφημους λόγους γιὰ τὸ «νέο σχολεῖο», τὴ «νέα ἀγωγή» καὶ τὰ συμπεριμαρτυροῦντα, στὰ σχολεῖα ὅμως ἴσως ἐξακολουθοῦμε νὰ ἐπιβάλλουμε ποινὲς παραπλήσιες μ' ἐκεῖνες πού, ἀπὸ ἄγνοια αὐτοί, ἐπέβαλλαν οἱ πρόγονοί μας. Σὲ μᾶς δὲν ἔφθασε ἡ οὐσία τῆς παραδόσεως ἀλλὰ τὰ ἐξωτερικὰ της γνωρίσματα. Τί ἔμεινε π.χ. —γιὰ νὰ περιοριστοῦμε στὸν ἡπειρωτικὸ χώρο— ἀπὸ τὸ μῆνυμα τοῦ Ψαλμίδα, ἀπὸ ὅλη ἐκείνη τὴ γιγαντιαία ἐκφραση τῆς ἐποχῆς τοῦ διαφωτισμοῦ, τί συνειδηση κληροδοτήθηκε ἀπὸ τὸ πάθος τῆς παιδαγωγίας τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, πού ἔπρεπε νὰ γίνουν πρότυπα ὄχι μόνο γιὰ τὸν Ἡπειρώτη ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν Ἑλληνα δάσκαλο; Τί διδάγματα ἀντλήσαμε ἀπὸ τὶς προσπάθειες ἀφανῶν καὶ ἐπιφανῶν λειτουργῶν τῆς παιδείας κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας, προσπάθειες πού ἀπετέλεσαν γι' αὐτοὺς ἔργο ζωῆς, σφράγισαν μὲ τὸ περιεχόμενό τους ἐποχὲς τῆς ἱστορίας καὶ ὁροθέτησαν χώρους μέσα στὸ ἐθνικὸ σύνολο; Πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ἀγνοήσαμε τὸ παρελθόν μας, ξεκοπήκαμε ἀπὸ τὶς ρίζες μας καὶ ριχτήκαμε στὴ δίνη τῶν «συγχρόνων ρευμάτων», πού κάθε τόσο μεταβάλλονται καὶ δὲν μποροῦν νὰ καλύψουν οὔτε τὰ χρονικὰ περιθώρια μιᾶς γενεᾶς. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε οὔτε τὴν καλλιέργεια, οὔτε τὰ μέσα, οὔτε τὶς ἄλλες δυνατότητες νὰ παρακολουθήσουμε αὐτὴ τὴν ἀέννησι κίνηση πού γίνεται στὶς ξένες χώρες στὸν τομέα τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς, γινόμεστε, ὄχι σπάνια, στὴ χώρα μας φορεῖς ξεπερασμένων πιά γιὰ τοὺς ξένους καταστάσεων, προσκολλοῦμαστε σὲ συνθήματα πού ἔχουν πρὸ πολλοῦ ἐξαντλήσει τὸ περιεχόμενό τους, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ σὲ ἄλλους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς. Εἶναι φανερὸ πὼς, μ' αὐτὰ τὰ δεδομένα, εἶναι ἀδύνατο νὰ οἰκοδομήσουμε παιδεία πού νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς προθέσεις μας καὶ στὶς ἀνάγκες μας.

Τὸ κακὸ δυστυχῶς δὲν σταματρεῖ ἐδῶ. Ἄν τουλάχιστο ὑπῆρχε ἐνιαῖος προσανατολισμὸς καὶ μεταφορὰ τοῦ ἰδίου κλίματος ἀπὸ ἄλλα περιβάλλοντα στὸν τόπο μας, θὰ ἦταν δυνατό νὰ ὁργανωθῇ ἓνα πρόγραμμα προσαρμογῆς τῶν ξένων ρευμάτων στὰ ἑλληνικὰ πλαίσια μὲ πειραματικὲς ἀποδείξεις. Στὴ χώρα μας ὅμως κυκλοφορεῖ τέτοια πανσπερμία ἰδεῶν, πού εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνῃ ὁ ἑλεγχὸς τους, ἔτσι ὅπως ἔχουν τὰ εκπαιδευτικὰ μας πράγματα. Οἱ σχολὲς τοῦ ἐξωτερικοῦ δὲν

προσβέβουν πάντα τις ίδιες ιδέες και πολλές φορές ἀλληλοσυγκρούονται. Αὐτὴ ἢ ἀντίθεσις μεταφέρεται κατ' ἀνάγκην καὶ στὸν τόπο μας καὶ γίνεται αἰτία νὰ ὀργανώνεται ἡ ἐκπαίδευσίς μας —τουλάχιστο στὴ βαθμίδα τῆς στοιχειώδους— κατὰ συντεχνίες, ἀνάλογα μὲ τοὺς φορεῖς τῶν παιδαγωγικῶν ρευμάτων. Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ γονιμοποιὸς δύναμις γιὰ τὴν παιδεία μας, ἂν ὑπῆρχε ἓνα ἀνώτατο, ὑπεύθυνο ἐπιστημονικὸ συντονιστικὸ ὄργανο, κι' ἂν, πρῶτιστα, εἶχαν συγκροτηθῇ τὰ βάρη —αὐτὴ ἡ καλὴ πλευρὰ τῆς παραδόσεως— ποὺ ἀγνοοῦμε— πάνω στὴν ὁποία θὰ στηρίζονταν τὰ πορίσματα. Καὶ τὰ δυὸ λείπουν. Ἀπ' αὐτὸ προέρχεται καὶ ἡ τόση σύγχυσις...

Εἶναι ἀνάγκη λοιπόν, νὰ σκεφθοῦμε σοβαρὰ τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας. Καὶ πρῶτα πρῶτα χρειάζεται νὰ ξαναβροῦμε τὸν ἑαυτό μας. Νὰ σκύψουμε στὶς πηγές μας καὶ νὰ ἀντλήσουμε ἀπ' αὐτὲς γνήσια ρεύματα ἀγωγῆς. **Κ α τ α σ τ ἄ σ ε ι ς π ο ὺ δ η μ ι ο ὕ ρ γ η σ α ν γ ι ἄ τ ὸ σ κ λ α β ω μ ἔ ν ο γ ἔ ν ο ς ἄ τ μ ὀ σ φ α ι ρ α, μ ἔ σ α σ τ ῆ ν ὁ π ο ῖ α ὕ π ῆ ρ χ ε δ ι ἁ χ υ τ ῆ ἡ κ ο χ λ ᾶ ξ ο υ σ α ἰ δ ῆ α τ ῆ ς ἔ λ ε υ θ ε ρ ί α ς ἂ π ο τ ε λ ο ῦ ν τ α ὁ τ ὸ χ ρ ο ν α κ α ἰ ὕ ψ η λ ἔ ς μ ο ρ φ ἔ ς π α ι δ ε ί α ς.**

Ἐμεῖς ἀποστρέψαμε τὸ πρόσωπό μας ἀπ' αὐτὲς θολώσαμε τὰ ἀγνὰ τους νήματα, γεμίσαμε μὲ προσχώσεις ἀλλογενεῖς τὰς ἐξόδους των καὶ φτιασιδοθήκαμε μὲ ξένα καλλυντικά. Κι' ὅμως τίς ἔχουμε κοντά μας, μπροστὰ στὰ πόδια μας. «Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ —ἔγραφαν ἐδῶ κι' ἑκατὸ σχεδὸν χρόνια, στὴν περίοδο τῆς σκλαβιάς, οἱ κάτοικοι ἐνὸς χωριοῦ τοῦ Ζαγορίου— γίνεται δῆλον δι' ἅψ' ἐνὸς μὲν οἱ ἐφοροεπίτροποι τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἀψ' ἑτέρου δὲ ὁ ἐλλόγιμος Φ. Δ. ..συνεφωνήσαμεν τὰ ἐπόμενα: α)..... β) Ὁ κ. Φ. Δ. ἀναλαμβάνων τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ χωρίου μας φοιτῶντων μαθητῶν καὶ μαθητριῶν ἐγχωρίων ἢ ξένων οὐδεμίαν ἀπαιτησὶν παρ' αὐτῶν ἔχει ἀλλ' ὥς π ρ ε σ β ῑ τ ε ρ ο ς. κ α λ ὸ ς ἄ δ ε λ φ ὸ ς εἰς ἠθικὴν αὐτῶν βελτίωσιν καὶ πρόοδον ἀποβλέπων, ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν ὑπὲρ αὐτῶν προσπάθειαν, ἀποφεύγων τὰ θάναυσα πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ τὰς μαθητρίδας μέσα καὶ μεταχειριζόμενος πρακτικὴν περὶ τὴν διδασκαλίαν μέθοδον..... ἀποσκορακίζων δὲ τὰς περὶ τὴν διδασκαλίαν ἐπιδείξεις καὶ τὰ ἄνευ ἀποτελέσματος μαθήματα.....30 Αὐγούστου 1876».

*Ἄν βαθύνουμε καλὰ στὸ νόημα τοῦ κειμένου, θὰ διαπιστώσουμε πὼς δὲν ἔχει νὰ ζηλέψῃ πολλὰ ἀπὸ τὰ «σύγχρονα» ρεύματα, ποὺ μᾶς καταδυναστεύουν. *Ὅχι γιὰτὶ αὐτὰ δὲν ἔχουν περιεχόμενο γιὰ τὸν τόπο τους, μὰ γιὰτὶ δὲν ὑπάρχουν σὲ μᾶς οἱ προϋποθέσεις νὰ γίνουν ἀφομοιώσιμα.

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Τοῦ κ. Δ. Κ. ΒΑΚΑΛΗ, Διδασκάλου

Καταπληκτικὰ ὄντως εἶναι τὰ τελευταῖα ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης, τὰ ὁποῖα ἔφεραν τὴν κορωνίδα τῆς δημιουργίας πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ἀστρικοῦ κόσμου, πρὸ τῶν κρασπέδων τῶν αἰσθητῶν οὐρανῶν, καὶ διήνοιξαν τὴν ὁδὸν τῆς γνώσεως πρὸς περιοχὰς ἀσυλλήπτους· ἀπεκάλυψαν ἔτι περισσότερον τὴν ἐξαιρετικὴν δημιουργικὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἢ ὁποία φωτίζει τὴν βίβλικήν διαβεβαίωσιν: «Ἐγὼ εἶπα ὅτι Θεοὶ ἐστέ», ἀλλὰ καὶ ἔθεσαν τὰ ἀνθρώπινον Γένος ἐνώπιον δυσχερῶν προβλημάτων ἕνεκα τῶν ὁποίων εἶναι ἐμφανὴς εἰς τὴν παγκόσμιον θριαμβικὴν ἱαχὴν ἕνας ἐξόχως δραματικὸς τόπος καὶ μία χοροὶά ἔντονος δέους καὶ ἀπογνώσεως ἐνώπιον τῶν τρομερῶν ἐνδεχομένων τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἔχῃ ἡ μεγαλειώδης αὐτὴ κατάρκτησις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸν ἐπιτυχόντα ταύτην ἀνθρώπον.

Αἱ ἀσυλλήπτως ἀπεριόριστοι, γόνιμοι ἢ καταστροφικαὶ δυνατότητες ἐκ τοῦ ἐπιτεύγματος τούτου καὶ ἐκ τῶν παραλλήλων ἐπιτευγμάτων τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸ βασίλειον τοῦ μικροκόσμου, θέτουν τὸν σκεπτόμενον ἄνθρωπον τοῦ καιροῦ μας ἐνώπιον κρισίμων προβλημάτων καὶ ἐνώπιον τοῦ βαρυστάτου καὶ μοναδικοῦ χρέους εἰς τὴν μέχρι σήμερον μικρὰν Ἱστορίαν τοῦ μικροῦ μας κόσμου, τοῦ χρέους νὰ δαμάσῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ ὁ ἄνθρωπος τὰς ἐν ἑαυτῷ δημιουργικὰς δυνάμεις, θέτων αὐτὰς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Ὑψίστου σκοποῦ, καθοδηγοῦντος δίκην Πολικοῦ Ἀστέρος τὸ ἀνθρώπινον Γένος.

Διότι ἡ ἐποχὴ μας, ὅπως εἶπε ὁ Ἀϊνστάιν, εἶναι «ἡ ἐποχὴ τῶν τελείων μέσων καὶ τῶν συγκεχυμένων σκοπῶν» ἔ-

νεκα τῶν ὁποίων τὰ μεγαλειώδη, τὰ καταπληκτικὰ ὄντως ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ἐνῶ εἶναι δυνατόν νὰ σημαίνουν τὴν ἀρχὴν μιᾶς Νέας Ἱστορίας, εἶναι ἐπίσης ἐνδεχόμενον νὰ σημαίνουν τὴν περισσότερον τραγικὴν ἐξ ὅλων τῶν συμφορῶν, τὴν ὀλοκληρωτικὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνθρώπινου Γένους.

Καὶ χθές, ἀλλὰ περισσότερον σήμερα, «εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἀπειλούμεθα ἀπὸ μιᾶς μεγάλης καταστροφῆς»(1) ὅπως εἶπε ὁ Κάρολ Γιάσπερς καὶ ὑπογραμμίζει ἕνα πλῆθος «ἐπαϊόντων», κορυφαίων σκαπανέων ὅλων τῶν περιοχῶν τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Διότι, ἐνῶ «ἡ φυσικὴ ἰσέρχεται εἰς τὸ στάδιον τῆς κοσμογονίας ἢ τῆς κοσμοκαταστροφῆς» ὅπως γράφει ὁ κ. Θεοδωράκοπουλος(2), φαίνεται νὰ μὴν ὑπάρχῃ ὁ ἀνάλογος ἠθικὸς ἐξοπλισμὸς καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς ἐποχῆς μας διέρχεται μίαν ἐξόχως ὀδυνηρὰν κρίσιν ἐκ τοῦ μαρasmus τῶν πνευματικῶν ἀξιών εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῆς πολυμόρφου ὑποβαθμίσεως ἐν ἡμῖν τῆς ἀξίας «ἄνθρωπος», ἐκ τῆς καθολικῆς ὑποτονίας τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ περιοχῶν. Ἀλλὰ δὲν ἀπειλοῦμεθα μόνον ἀπὸ μιᾶ «κοσμοκαταστροφῆς». «Ὁ σημερινὸς κόσμος κινδυνεύει νὰ βυθισθῇ καὶ πάλιν στὸ σκοτάδι τῆς βαρβαρότητος καὶ νὰ ὑποταχθῇ στὴν Ἀσιατικὴ ἐπικράτησι ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἔσωσε τὴν Λύσιν», ὡς γράφει ὁ πολὺς HOLZNER εἰς τὸ μνημειώδες αὐτοῦ ἔργον «ΠΑΤΛΟΣ»(3).

1. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 18-1-58

2. Ἐνθ. ἀνωτ.

3. HOLZNER — Ἱερ. Κοστώνη, «Παῦλος» σελ. 7.

Ἐνώπιον λοιπὸν τῆς ἀνηκούστου ἱστορικῆς καμπῆς τὴν ὁποίαν διερχόμεθα σήμερον, μὲ τὰ δυσδιάγνωστα σημεῖα τῶν καιρῶν, μὲ τὰς ἀκτινοβόλους ἀναπεπταμένας προοπτικὰς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔλλοχεύοντας μυχροὺς κινδύνους παλιμβαρβαρισμοῦ καὶ «κοσμοκαταστροφῆς», ἐνώπιον τῆς διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, βαθύτατα δραματικῆς, τῆς τραγικῆς ἐποχῆς μας, ποία εἶναι, ποία ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ θέσις τοῦ λειτουργήματος τῆς ἀγωγῆς καὶ ἔτι περισσότερον τῶν φωτισμένων φορέων τοῦ λειτουργήματος τούτου;

Μακαρία αἰσιοδοξία, μοιρολατρικὸς πεσιμισμὸς ἢ ὑπεύθυνος, σθεναρά, φωτισμένη, ἀσίγητος δρᾶσις πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπόκρισις μας εἰς τῶν καιρῶν τὸ μέγα πρόβλημα;

Ἄλλ' ἂν ἡ πορεία τῶν πραγμάτων δὲν ἐξέφυγεν ὀριστικῶς τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐλέγχου, (ὁπότε εἴμεθα πλέον ἔρμαιον τῆς πνοῆς τῶν ἀσκῶν τοῦ Αἰόλου καὶ μιᾶς ἀδυσωπῆτου Εἰσαρμένης ἀπὸ τὴν ὁποία δύναται μόνον Θεία Βουλὴ νὰ μᾶς σώσῃ) τυγχάνει ἀναμφίλεκτον ὅτι ἡ φωτισμένη δρᾶσις, ἡ ἀσίγητος σθεναρά, ἀναπεπταμένη, ἡρωϊκὴ προσπάθεια, ὑπαγορεύεται ἐντόνως δι' ἕνα ἕκαστον καὶ ὅλους ὁμοῦ ἀπὸ τοὺς ἀποκαλυπτικὸς καιροὺς μας καὶ ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεσις ὀφείλει νὰ ἀνακλύσῃ ἐπείγοντως τεραστία, μέσα εἰς τὰς καρδίας μας, φλέγουσα, δονοῦσα καὶ ἑλλόγως κατευθύνουσα πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἐπάνω ὅπου ἡ περιοχὴ τοῦ Μεγάλου Χρόνου πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὸ ἡμέτερον Γένος.

Μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι δυνατόν νὰ ἀτενίσωμεν μὲ αἰσιοδοξίαν εἰς τὰ βάθη τοῦ μέλλοντος διότι μόνον τότε εἶναι δυνατόν νὰ συμβάλωμεν δημιουργικῶς εἰς τὴν ὑπερνίκησιν τῶν ζοφερῶν κινδύνων τοῦ «παλιμβαρβαρισμοῦ» καὶ τῆς «κοσμοκαταστροφῆς» ὑπερθεῖν τῶν ὁποίων ροδοφέγγει γελαστὴ καὶ πλήρης ὑποσχέσεων, ἡ Καινούργια Ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου Γένους, τὴν ὁποίαν φαίνεται νὰ ὑπαγορεύῃ ἡ θαυμαστὴ ἀλλὰ κρίσιμος ἀνοδος τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς βιοσφαίρας εἰς τὴν περιο-

χὴν τῆς νοοσφαίρας, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ JULIAN HUXLEY, ἡ καλλιτέρον, ἡ βαθύτερα, ἀνεξερευνήτος θεία οὐσία τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, καὶ εἰς τῆς ὁποίας τὴν διαμόρφωσιν, ἡ Ἀγωγή, ὡς θεμελιῶδες λειτούργημα τοῦ πολιτισμοῦ, θὰ διαδραματίσῃ —ὀφείλει νὰ διαδραματίσῃ— ρόλον πρωταρχικῆς καὶ ὄντως μοναδικῆς σημασίας.

Κατ' ἀκολουθίαν, βαρυτάτη ἀνακύπτει ἡ εὐθύνη τῶν τεταγμένων λειτουργῶν τῆς παιδείας, π ἄ ν τ ω ν τ ὶ ν φ ὕ σ ε ι κ α ἰ θ έ σ ε ι ἀσκούντων ἔργον Ἀγωγῆς εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην ἱστορικὴν καμπήν, διότι, Καινούργια Ἱστορία, Καινούργιος Κόσμος, σημαίνει πρῶτ' ἅπ' ὅλα «Καινούργιος ἄνθρωπος», ἄνθρωπος ποὺ ὄντως εἶναι ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἐξανθρωπισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ὡς διδάσκει τῶν σοφῶν ἡ σοφία καὶ τῆς ζωῆς ἡ ἐμπειρία, εἶναι ἔργον τῆς δρθῆς, συνεποῦς φωτισμένης καὶ ἀρτίας Ἀγωγῆς κατὰ κύριον λόγον.

Ὁρθότατα ὁ Πλάτων ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ἐπιγραμματικῶς διετύπωνεν ἐν προκειμένῳ ταῦτα:

«Ἀνθρωπος δέ, ὡς φαμεν, ἡμερον, ὅμως μὴν παιδείας μὲν δρθῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς, θεϊότατον, ἡμερότατόν τε ζῶων γίνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δέ ἢ μὴ καλῶς τραφὲν ἀγριώτατον, ὁπόσα φύει γῆ»(1).

Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον, ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ὡς «Ἑλληνικὸς», καὶ ὡς «Ἑλληνοχριστιανικὸς», δύναται οὐχὶ ἀδίκως νὰ φέρῃ ἐπὶ τῆς προμετωπίδος του τὸ Πλουτάρχειον ρητόν: «Παιδεία δὲ τῶν ἐν ἡμῖν μόνον ἐστὶν ἀθάνατον καὶ θεῖον»(2), διότι κατενόησε βαθύτατα τὴν τεραστίαν σημασίαν τῆς Ἀγωγῆς, καὶ τῆς παρέσχε ἡγεμονικὴν ὄντως θέσιν ἐν ἑαυτῷ. Φωτεινὸς δὲ ὁ πλατωνικὸς στοχασμὸς «οὐ δεύτερον οὐδὲ πάρεργον» θεωρῶν τὴν παιδείαν ἐτοποθέτησε αὐτὴν εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὅλου φιλοσοφικοῦ παιδαγωγικοῦ καὶ πολιτικοῦ του οἰκοδομήματος καὶ συν-

1. Πλατ. Νόμοι. 766α 1-5.

2. Πλουτάρχου, «Περὶ παιδίων ἀγωγῆς».

έλαβε με μοναδικήν διεισδυτικήν δύναμιν τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς Ἀγωγῆς, τὸ ὅποιον τότε μόνον δύναται νὰ λυθῇ ἐπιτυχῶς, ὅταν ὁλόκληρος ἡ ζωὴ τῆς «πολιτείας», τοῦ κράτους, τῆς κοινωνίας, ἀποβῇ μία ζωὴ τῆς ἀγωγῆς ἔνθα: «ἡ ζωὴ μορφώνει», «ὅλοι μορφώνουν ὅλους» καθὼς διευτύωσαν παιδαγωγικοὶ ἀστέρες τῆς περιοπῆς ἐνὸς Πεκταλότσι, ἐνὸς FROBEL, καὶ παιδαγωγοὶ ὡς ὁ KRIECK, ὁ HORDT κ. ἄ. ἀκολουθοῦντες τὴν κατευθυντήριον τροχίαν τοῦ Πλατωνικοῦ στοχασμοῦ, τὸν ἵποιν ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, οὐδεὶς ὑπερηκόντισε μέχρι σήμερον, καθόσον τοῦ λάχ ναι νὰ γνωρίζω.

Καὶ ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος δύναται (ὅσον δύναται) νὰ γίνῃ ἄνθρωπος μόνον διὰ τῆς ὀρθῆς Ἀγωγῆς, μόνον διὰ τῆς φωτισμένης Παιδείας ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ἐφ' ὅσον ἀκόμη, ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται σήμερον «ἐνώπιον τοῦ χρέους νὰ γίνῃ πράγματι ἄνθρωπος, ἂν δὲν θέλει νὰ ἀφανισθῇ» (1) διότι αὐτὸ πού ἦτο μέχρι χθὲς ἀπλοῦν ἡθικὸν αἶτημα «γίνεται ἀκριβῶς τώρα ὅρος καὶ μάλιστα ὁ μόνος ὅρος διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ ἀνθρώπινου Γένους» (1) ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος, καὶ ἐφ' ὅσον ἀκόμη, «Καινούργια ἱστορία», «Καινούριος Κόσμος», σημαίνει πρωτίστως «Καινούργιος ἄνθρωπος» ὄντως ἄνθρωπος, καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι σήμερον - κυρίως σήμερον - πρέπει νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἀπὸ ὅλους ὅτι ἡ Ἀγωγή, «οὐ δεῦτερον οὐδὲ πάρεργον», ἐπιφορτίζεται τὸ μέγα χρέος νὰ διαδραματίσῃ ὁδὸν μοναδικῆς σπουδαιότητος διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπινου Γένους. Καὶ τὸ

χρέος αὐτὸ μεταβιβάζεται βαρὺ εἰς τοὺς ὅμους πάντων τῶν ἀσκούντων ἔργον ἀγωγῆς, ἀνεξαρτήτως βαθμίδος ἢ περιοχῆς εἰς τὴν ὅποιαν εὐρίσκονται τεταγμένοι.

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὴν ὑψηλὴν κλήσιν τῶν καιρῶν πού ἔρχονται καὶ εἰς τοῦ χρέους τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐθύνην, χρειάζεται ἀναντιρρητῶς νὰ συλλάβωμεν τὴν ἀποστολὴν μας εἰς ὅλον τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος αὐτῆς, νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ κεντρικὸν Σωκρατικὸν πρόβλημα «Τὶ δε ποτ' ἔστιν ἄνθρωπος», νὰ κάμωμεν ὀρθὴν διάγνωσιν τῆς ἐποχῆς πού φεύγει καὶ τῶν σημείων τῶν καιρῶν πού ἔρχονται (παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ αἰῶνος τούτου), νὰ συλλάβωμεν ὀρθῶς τὸν μέγαν ἐπιδιωκτέον σκοπὸν καὶ νὰ εὐρωμεν τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν πάσης παιδευτικῆς ἡμῶν ἐνεργείας, δημιουργοῦντες ἐν πλήρει ἰδανικῶν «κοσμοεἰδῶλον» τῇ βοηθείᾳ τοῦ συνόλου τῶν Ἐπιστημῶν, μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποίου θὰ εἶναι δυνατόν εἰς ἕνα ἕκαστον «νὰ ἐννοῇ τὸ ἐπαγγελματικόν του ἔργον, νὰ τὸ ἐξημενῇ, νὰ τὸ κατατάσῃ ἐλλόγως μέσα εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ σύμπαντος καὶ νὰ χαράσῃ τὰ δριά του» ὡς ὑπέδειξεν ὁ παιδαγωγὸς KRIECK. (2)

Ὅμως αὐτὸ σημαίνει ἴσως μίαν Ἐπανάστασιν εἰς τὴν παιδαγωγικὴν σκέψιν τῆς ἐποχῆς μας, ἡ ὅποια φαίνεται νὰ ἀσφυκτιᾷ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὸν στενὸν ὀρίζοντα μιᾶς ἀγόνου μεθοδολογίας...

1. Ἐνθ. ἀν.

2. PH. HORDT «Θεμελιώδεις μορφαὶ τῆς Ἀγωγῆς». Μετ. Π. ZEPBOT, σελ. 24.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΟΧΕΙΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ

ΑΝΑΣΤ. Χ. ΤΣΙΑΡΑ, Δημ.λίου 1)θεσίου Δημ. Σχολείου
Λοφίσκου Β'. Έκπ. Περιφ. Ίωαννίνων

α) Η ΑΡΙΣΤΕΡΟΧΕΙΡΙΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ

Η αριστεροχειρία είναι ένα ανθρωπολογικό φαινόμενο, που απασχόλησε πολλούς Ιατρούς, νευρολόγους, παιδαγωγούς, ψυχολόγους και ανθρωπολόγους κατά τα τελευταία χρόνια. Το γεγονός αυτό μᾶς κάνει ν' αντιληφθούμε καλύτερα τη σπουδαιότητα του ζητήματος αυτού και, λαμβάνοντας υπ' όψιν τα πορίσματα της επιστημονικής έρευνας, να ρυθμίσουμε ανάλογα τη συμπεριφορά μας προς τα αριστερόχειρα παιδιά. Οί γονεῖς δὲ καὶ οί διδάσκαλοι πρέπει, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ διαφωτισθοῦν πάνω στὸ ζήτημα αὐτό, γιατί ἀπὸ τὸν κατάλληλο ἢ μὴ χειρισμό του, ἐξαορτᾶται ἡ ψυχοπνευματικὴ ἰσορροπία τοῦ παιδιοῦ καὶ ἡ διαλυτὴ ἀνάπτυξή του. Δυστυχῶς ὅμως σήμερα δὲ δίνεται ἡ δέουσα σημασία ἀπὸ τοὺς περισσότερους γονεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλοὺς δασκάλους, οἱ ὁποῖοι μακριὰ ἀπὸ κάθε ἐπιστημονικὴ ἀντιμετώπιση πολλῶν παιδανωγικο - ψυχολογικῶν προβλημάτων, ἐξακολουθοῦν νὰ ρυμουλκοῦνται ἀπὸ τὴ δοκησισοφία καὶ τὸν ἐμπειρισμὸ ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, ἐφώτισε καὶ τὶς σκοτεινότερες περιοχὲς τῶν ζητημάτων τούτων.

Ἔτσι ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερα οἱ περισσότεροι, νὰ βλέπουν τὴν αριστεροχειρία σὰν φοβερὸ ἐλάττωμα, σὰν στίγμα ἐξοηλιστικὸ, σὰν βαρὺ ἀμάσθημα καὶ σὰν ἐκδήλωση ψυχῆς, ποὺ οἰκοδομεῖται ἀπὸ κακοῦργα ἔνστικτα. Γι' αὐτὸ ἀκοῦμε συνεχῶς νὰ λέγουν σ' ἕνα αριστερόχειρο παιδί: «Δῶσε μου τὸ καλὸ γεράκι σου» ἢ «Μὲ τὸ καλὸ τὸ χέρι νὰ κάνης τὸ σταυρό σου» ἢ «νὰ πιάνης τὸ κουτάλι σου» ἢ ἀκόμα περισσότερο: «Εἶσαι κακὸς ἄνθρωπος, μὴ κι' εἶσαι ξεροχέρης» καὶ ἄλλα πολλά. Ἀλλὰ ἡ πρόληψη κι' ἡ δεισιδαι-

μονία αὐτῇ, ποῦναι βαθειὰ ριζωμένη στὴν ψυχὴ ὅλων τῶν λαῶν, ἐπισημοποιήθηκε καὶ ἀπὸ ὀρολογικὲς ἔννοιες τῆς γλώσσας μας, σὲ βαθμὸ, ποὺ ἡ λέξη «δεξιὰ» ν' ἀποτελῇ τὸ πρῶτο συνθετικὸ πολλῶν συνθέτων λέξεων, μὲ τὴ σημασία τοῦ «σωστοῦ», τοῦ κατὶ, ποὺ διαρκῶς ὑπερέχει καὶ συνταυτίζεται μὲ προτερήματα, ὅπως: «δεξιός», «ἐπιδέξιος», «δεξιότηνης» κ.λ.π. Δεξιὰ ἀκόμα τοῦ Θεοῦ θὰ καθίσουν καὶ οἱ δίκαιοι, ἐνῶ οἱ ἁμαρτωλοὶ «ἐξ εὐωνύμων». Σὲ δεξιὸν καὶ αριστεροὺς διακρίνομε καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀνάλογα μὲ τὴν κομματικὴ τους τοποθέτηση ἀπὸ πολιτικῆς πλευρᾶς καὶ γενικώτερα τὴν κοσμοθεωρία τους.

Καὶ γεννιέται τῶρα τὸ ἐρώτημα: Ἀπὸ πότε ἄρχισε νὰ ἐπικρατῇ ἡ δεξιοχειρία καὶ νὰ δημιουργοῦνται παράλληλα οἱ ἀντιλήψεις γύρω ἀπὸ τὴν ἔξαρση καὶ τὴν ἐπικράτησή της;

Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν εἶναι ἱστορικὰ καθωορισμένο. Ἔνα εἶναι μονάχα βέβαιο, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν πρωτοεμφανίστηκε στὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ μετανενέστερα ἀκόμα, ἐγοησιοποίησε καὶ τὰ δυὸ του γέρια. Ὅπως ἀντιβῶς ἐγοησιοποίησε καὶ τὰ δυὸ του πόδια, ἀλλὰ τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο γέρι τοῦ ἔπαινε τὴν ὑπερογὴ, ἀνάλογα μὲ τοὺς πολιτιστικoὺς παράγοντες τῆς ἐποχῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι Σημιτικoὶ λαοί, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τὴ γραφὴ τους, ἦταν αριστερόχειρες.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι γνωστὸ πῶς, μέχρι τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα, ἔγραφαν καὶ «βουτροφηδόν» δηλ. μὴ ἀπὸ αριστερὰ - δεξιὰ καὶ μὴ ἀντίστροφα, ἀπὸ δεξιὰ - αριστερά. Σ' αὐτῇ τῇ γραφῇ μάλιστα εἶναι γραμμένοι καὶ οἱ Νόμοι τοῦ Σόλωνα. Τὸ γεγονός ὅμως αὐτὸ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ συμπεράνωμε πῶς ἡ «βουτροφηδόν» γραφὴ ἦταν ὑπόλειμμα μιᾶς παλαιᾶς αριστερόχειρης γραφῆς ἢ ἐπίδρα-

ση τῆς ἀριστερόχειρος Σημιτικῆς γραφῆς. Ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο πληροφοροῦμαστε ὅτι, ἡ χαρακτηριστικὴ γραφὴ τῶν ἀργαίων Ἑλλήνων ἦταν ἡ δεξιόχειρη, ἐνῶ ἀντίθετα τῶν ἀργαίων Αἰγυπτίων ἡ ἀριστερόχειρη. Οἱ διάφοροι ἐρευνητὲς ποὺ ἀσκολοῦνται μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ μᾶς πληροφοροῦν ὅτι, στὴν παλαιολιθικὴ ἐποχὴ ὁ ἀοιθιὸς τῶν δεξιόχειρων καὶ τῶν ἀριστερόχειρων ἦταν περίπου ὁ ἴδιος. Στὴν ἐποχὴ τοῦ μπουούτζου ὑπεροστεροῦσαν οἱ δεξιόχειρες. Ἡ στοοφή πρὸς τὴν δεξιόχειρσιν ἀνίσταται νὰ γίνεται κατὰ τὸ τέλος περίπου τῆς λιθίνης ἐποχῆς. Στὴ στοοφή δὲ αὐτὴ, λένει ἕνας ἐρευνητής, ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο ἡ θέσις τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἡ ὁποία καθόριζε καὶ τὴν δεξιὰ ἢ ἀριστερά τοποθέτηση τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν στάση τῆς ποιοῦντος ποσοῦντος. Ἄλλος ἐρευνητὴς ὑποστηρίζει, πὼς ἡ στοοφή στὴν δεξιόχειρσιν ἔκρινε ἀπὸ τῆς συνήθειας τῆς ἀνάγκης νὰ προφυλάξῃ ὁ ἀνθρώπος μὲ τὸ ἀριστερό του γόφον τὴν καρδιά του, στοὺς ἀνῶνες ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν του, ζώων καὶ ἀνθρώπων, ἐνῶ μὲ τὸ δεξιὸ του πᾶσινε νὰ ντυπῆται τὴν καρδιά τῶν ἀντιπάλων του. Στὰ μικρὰ παιδιά, ἡλικίας ἑνὸς ἢ δύο χρόνων, δὲν παρατηρεῖται ἑμφανὲς δεξιόχειρσιν ἢ ἀριστεροχειρσιν. Τὰ παιδιά στὴν ἡλικία αὐτὴ εἶναι ἀμειδίετα, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα μικρὸ ἀοιθιὸν αὐτῶν, ποὺ δείχνει τάση ἐπίμονη πρὸς τὴν ἀριστεροχειρσιν. Σήμερον οἱ ἀριστερόχειρες ἀνέχονται σὲ ποσοστὸ 5 — 6% σ' ὅλοκληρο τὸν κόσμον.

Β) Η ΑΡΙΣΤΕΡΟΧΕΙΡΙΑ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΤΝΑΣ

Πολλοὶ ἀνθρωπολόγοι ὑποστήριξαν κατὰ τὸ παρελθόν, πὼς ἡ ἀριστεροχειρσιν εἶναι ἀνωμαλολογικὸ φαινόμενο καὶ ὁ LOMBROSO δὲν βεβαίωσε νὰ βεβαιώσῃ ἀπὸ τὴν ἐξέταση, πὼς οἱ περισσότεροι ἐπιληπτικοὶ καὶ ἐγκληματίες εἶναι ἀριστερόχειρες. Ἄλλοι πάλι ὑποστήριξαν, πὼς ἡ ἀριστεροχειρσιν εἶναι συνέπεια τῆς ἀσυμμετρικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς ἀσυμμετρικῆς κατανομῆς

τῶν σπλάγγνων ἢ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος ἀκόμα τοῦ ἐμβρύου καὶ ἄλλα πολλά. Πρόσφατες ὁμως ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις ἀναφέρουν ὅτι, ἡ ἀριστεροχειρσιν δὲν εἶναι ἐλάττωμα, οὔτε ἐκδήλωση πνευματικῆς καθυστέρησης, ἡ ὁποία πρέπει πάση θυσίᾳ νὰ καταπολεμηθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς μία κινητικὴ λειτουργία, ποὺ ἡ αἰτία τῆς ὑπάρξεώς της, ὁφείλεται στὴ διαφορετικὴ ἀνατομικὴ διαμόρφωση τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος.

Ἀπὸ διαφορὲς ἀνατομικὲς καὶ ἡλεκτροεγκεφαλικὲς ἐρευνες, ποὺ ἔγιναν διαπιστώθηκε ὅτι, τὰ κέντρα τῆς κινήσεως τῶν μυῶν τοῦ δεξιοῦ γεριοῦ βρίσκονται στὸ ἀριστερὸ ἐγκεφαλικὸ ἡμισφαίριον, ἐνῶ ἀπεναντίας τὰ κέντρα τῆς κινήσεως τῶν μυῶν τοῦ ἀριστεροῦ γεριοῦ βρίσκονται στὴν ἀντίστοιχο μέρος τοῦ δεξιοῦ ἡμισφαίου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαίων οὐδεμία ὑπάρχει σημαντικὴ διαφορά. ἡ ὁποία νὰ δικαιολογῇ τὴν νέννηση τῆς ἀριστεροχειρίας σὺν φυσικὸν συνεπακόλουθόν της. Γιὰ νὰ νύνη τόσα ἡ κίνηση τοῦ γεριοῦ, οἱ ἐρεθισμοὶ μεταβιβάζονται στοὺς μύς μὲ τοὺς λενομένους εἰδικούς πυροσφιδικούς νευρικούς δρόμους, οἱ ὁποῖοι γιόρουνται στὴν προκίνηση μιστὸ καὶ οἱ πυροσφιδικοί δρόμοι ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν ἐγκεφαλικὸ ἡμισφαίριον κατευθύνονται στὴν δεξιὰ γόφον. Ἐνῶ οἱ πυροσφιδικοί δρόμοι ἀπὸ τὸ δεξιὸν ἐγκεφαλικὸ ἡμισφαίριον κατευθύνονται στὸ ἀριστερὸ γόφον. Αὐτὸ ἐπιστημονικὰ δοιοῦται νόμος τῆς σ τ α υ ο κ ι ν η σ ι α ς. Ὁ ἐλεγκτὴς στὴν Ἑλλάδα παιδαγωγὸς καὶ θεωρητὴς ἀνθρώπου κ. Κώστας Κаланτρίδης, στὸ περσποδαστο παλ ποσότητα ἐπιστημονικὴ ἀνθρώπου τοῦ «Λατρεοῦντος τοῦ λόγου στὴν παιδικὴ ἡλικία» (Ἀθήνα 1957), καταπνέται σοβὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀριστεροχειρίας καὶ ἀποσφί ἴδιος στὴν ἀρὴ τῶν κεφαλαίων τοῦ βιβλίου τοῦ, θεωρεῖ τὸ ζήτημα τοῦτο σὲ νεοὲς καὶ ὀδιστάσας ἐπιστημονικὲς βάσεις, παρασφίτει στὴν τέλως τὴν γνώμην δὲν σοφῶν καθηγητῶν μας, τοῦ κ. Παμσφί καὶ τοῦ κ. Ἀναστασοποῦ.

λου, πού ασχολήθηκαν στήν Ἑλλάδα μέ τὸ φαινόμενο αὐτό.

Ὁ κ. Παμπούκης, λέγει ὁ κ. Καλαντζής, ασχολήθηκε πρῶτος στὸν τόπο μας μέ τὴν ἀριστεροδεξιοχειρία τὸ ἔτος 1934 καὶ διετύπωσε τὴ γνώμη του μέ τὸ λακωνικὸ ἀξιῶμα ὅτι, «ἡ λειτουργία δημιουργεῖ τὸ ὄργανο», διότι καὶ τὰ δύο ἐγκεφαλικά ἡμισφαίρια μέχρι τὸν 7ον μῆνα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἔχουν τὶς ἴδιες ἀνατομικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς δεξιοχειρίας ἢ ἀριστεροχειρίας. Μὲ τὴ λειτουργικὴ ὅμως εἰδικοποίηση, πού γεννιέται ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνια ἐξάσκηση, ἀναλαμβάνει τὴν ἡγεμονία τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο χέρια, ἀνάλογα μέ τὴν προσαρμογὴ τοῦ ἀτόμου σὲ σχέσεις τοῦ κοινωνικοῦ του περιβάλλοντος. Ὁ κ. Ἀναστασόπουλος σὲ μελέτη του πού δημοσιεύτηκε τὸ 1951, ἐρευνᾷ τὸ θέμα, σὲ σχέσι μέ τὶς ἀφασίες καὶ ὑποστηρίζει πὼς δὲν ὑπάρχει ὁργανικὴ ἢ λειτουργικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων. Παράγοντες δὲ περιβαλλοντικοὶ ὅπως: πολεμικὰ ὅπλα, ἐργαλεῖα, κ.λ.π., ἀλλὰ καὶ κληρονομικοὶ συγγρόνως συνέτειναν στὴν ἐπικράτηση τοῦ ἑνὸς χεριοῦ.

Στὴ Γαλλία ἰδιαίτερα, σήμερα, τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ φαινόμενο τῆς ἀριστεροχειρίας εἶναι πολὺ ζωηρὸ καὶ ἔντονο, μέ ἀποτέλεσμα, πολλοὶ ἐπιστήμονες ν' ἀσχολοῦνται μέ τὴν ἀντιμετώπισή του, συσχετίζοντάς το κυρίως μέ τὸν τραυλισμὸ καὶ τὶς δυσλεξίες. Γιὰ τὴ διάγνωση δὲ λανθανουσῶν ἢ πεπιεσμένων ἀριστεροχειριῶν, πολλὰ τέστ ἐφαρμόζονται σὲ εἰδικὸ παράρτημα ἐνὸς νοσοκομείου, πού ὀνομάζεται «ἐργαστήριον ψυχοκινητικότητος» ἀπὸ τὸ διδάσκει ψυχολόγο καθηγητὴ ZAZZO.

Ἀπ' ὅσα λοιπὸν, παραπάνω ἀναφέρα με γίνεται εὐκόλα κατανοητὸ ὅτι, ἡ ἀριστεροχειρία δὲν εἶναι ἐλάττωμα, ἀλλὰ ἡ ἄλλη ὄψη τοῦ ἴδιου ἀντικειμένου. Μὲ ἄλλα λόγια εἶναι: ἡ ἐξαιρέση ἀπὸ τὸ νκανόνα τῆς δεξιοχειρίας, γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς ὁποίας συνέβαλαν ἱστορικοὶ, κοινω-

νικοὶ καὶ πολιτιστικοὶ παράγοντες.

γ) Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ, ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΔΤΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΟΧΕΙΡΙΑΣ

Ὅταν ἓνα παιδὶ ἀριστερόχειρο ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του καὶ ἀποκτήσῃ τὸ αἶσθημα ὅτι, σὰν τέτοιο, εἶναι διαφορετικὸ, ἀπομονωμένο καὶ καθυστερημένο ἀπὸ τοὺς ἄλλους συνανθρώπους του, εἶναι δυνατόν νὰ γεννηθοῦν στὸν ψυχικὸ του κόσμῳ ἐπιγενεῖς ἀνωμαλίες, δυνάμενες νὰ κλονίσουν ἔντονα τὴν ἐξελισσομένη προσωπικότητά του.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ γονεῖς καὶ ἰδιαίτερα οἱ δάσκαλοι, πρέπει νὰ καθοδηγοῦν τὰ ἀριστερόχειρα παιδιὰ μέ τὸν ἐπιβαλλόμενον καὶ ἐνδεδειγμένο τρόπο πρὸς τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση, ἡ ὁποία καὶ τὴν ψυχικὴ ἰσορροπία θὰ ἐπαναφέρῃ στὸν κλονισθέντα ὁργανισμό τους καὶ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἀποκτήσεως διαφόρων δεξιοτήτων θὰ ἐπιτύχῃ. Διότι, ἂν σὲ μικρὰ παιδιὰ ἀριστερόχειρα, ἀσκηθῇ βία, γιὰ ν' ἀποβληθῇ ἡ ἀριστεροχειρία, πού γι' αὐτὰ εἶναι μιὰ ἰδιότητα ἀπόλυτα φυσιολογική, τότε εἶναι δυνατόν νὰ παρουσιασθῇ σ' αὐτὰ τραυλισμὸς, σπασμωδικὲς κινήσεις, σμυπλέγματα κατατερότητας, στοαθισμὸς, ἐπιληψίες καὶ γενικὰ καθυστέρηση στὸν τρόπο τῆς διανοητικῆς των ἀναπτύξεως. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποτελεῖ, αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἐσφαλμένη παιδαγωγικὴ τακτικὴ, ἡ ὁποία ἐπιστημονικὰ δὲν διαφέρει τίποτε ἀπὸ τὴν ποσοπάθεια, νὰ μετατρέψουμε ἓνα δεξιόγειο σὲ ἀριστερόγειο καὶ μπορεῖ ἀκόμα νὰ θεωρηθῇ σὰν ἐπιβλαβὴς ἐπέμβαση στὴ λειτουργία τῆς μηχανοποιήσεως των κινήσεων γειοισμοῦ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ὅπως εἶναι λ. γ. τὸ ντύσιμο, τὸ πλύσιμο, τὸ φαγητό, δ γαιοετισμὸς, ἡ γραφὴ μετέπειτα κ.λ.π., οἱ ὁποῖες (κινήσεις χειρισμοῦ) ποῖπει νὰ γίνωνται αὐτάματα χωρὶς σκέψη καὶ συγγοονισμό, ἀπαύγασμα τῆς ἔμφυτης στὸν ἄνθρωπο ψυχικῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία τόσο σπουδαῖο ὄλο παίζει στὴν ἐξασφάλιση τῆς δμολότητος καὶ στὴν ἐπίτευξη τῆς προσω-

πικῆς μας ἀσφαλείας. Ἡ βίαιη ἐπέμβαση ἀποτελεῖ «παρὰ φύσιν» ἐνέργεια, ἡ ὁποία δημιουργεῖ στὸ ἀριστερόχειρο παιδί τὸ αἶσθημα τῆς ἀνασφαλείας, τὸ ὁποῖο μεταβιάζεται σ' ὅλες τὶς πράξεις καὶ τὶς ἐκδηλώσεις του, "Ἔτσι τὸ βλέπουμε λ. χ. νὰ παρουσιάζη διαταραχὲς στὸ λόγο του, στὴν ἐργασία του, στὴ γραφή καὶ στὴν ἰχθυονοφία του.

Πολλὰ παιδιά ἀριστερόχειρα, ἀναπαιδαγωγημένα ἔτσι μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, γίνονται κ ρ υ π τ ο α ρ ι σ τ ε ρ ό - χ ε ι ρ α. Φανερά, μὲ τὸ δεξιό τους χέρι· κουφά, μὲ τὸ κατατρεγμένο, τὸ ἀποδιοπομπαῖο ἀριστερό. "Όταν δὲ μιὰ τέτοια κατάστασις ἐξακολουθεῖ νὰ συνεχίζεται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τότε οἱ ψυχικὲς διαταραχὲς καὶ ἀνωμαλίες θὰ εἶναι ἀναπόφευκτες, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς, πολὺ σπάνιες ὅμως περαιωσεις, κατὰ τὶς ὁποῖες, ἀντὶ νὰ προσκληθοῦν ἀνωμαλίες καὶ διαταραχὲς, παρουσιάζεται μιὰ τάσις γιὰ ἐξύψωση, γιὰ ὑπερτίμηση, σὰν ἀντίδραση, τρόπον τινά, στὴν καταπιεστικὴ ἐνέργεια τοῦ περιβάλλοντος.

Ὑπάρχουν ἀκόμα παιδιά, πού ἔχουν λανθάνουσα ἀριστεροχειρία ὁπότε εἶναι κατάλληλη εὐκαιρία ν' ἀσκήσωμε τὸ δεξιὸ χέρι προτοῦ φανερωθῇ ἡ ὀριστικὴ ἐπιλογή τοῦ ἀριστεροῦ καὶ ἡ αὐτοματοποίηση τῶν κινήσεων χειρισμοῦ, πού παραπάνω ἀναφέραμε. Στὰ παιδιά αὐτά, πού χαρακτηρίζονται μᾶλλον ἀμφιδέξια, εὐκόλα μποροῦμε νὰ δώσωμε τὴν ἡγετικὴ θέσιν στὸ δεξιὸ χέρι. Στὰ γεννημένα ὁμως ἀριστερόχειρα, μὲ κανένα τρόπο δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναπαιδαιγώγησις, γιατί τότε ὅπωςδήποτε θὰ ἔχωμε σὰν συνέπεια τὴ δημιουργίαν ψυχοπνευματικῶν ἀνωμαλιῶν, οἱ ὁποῖες εἶναι δύσκολο ἢ μᾶλλον ἀκατόρθωτο, ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ θεραπευθοῦν. Στὴν Ἀγγλίαν, στὴ Σουηδία, στὴ Γαλλίαν ὅλοι οἱ ἀριστερόχειρες γράφουν μὲ τὸ ἀριστερὸ τους χέρι. Στὴν Ἀμερικὴ δὲ, μερικοὶ ἐργοστασιαρχαὶ κατασκευάζουν καὶ μηχανὲς γιὰ τοὺς ἀριστερόχειρες. Ἐπομένως, πρῶτιστο καθήκον τῶν γονέων καὶ τῶν δασκάλων εἶναι νὰ διαγνώσων ὕστερα ἀπὸ συστηματικὲς πα-

ρατηρήσεις τὴν πιεσμένην ἢ τὴ λανθάνουσα κυρίως ἀριστεροχειρία στὸ παιδί καὶ μετὰ νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ὀρθὴ παιδαγωγικὴ καὶ θεραπευτικὴ μέθοδο, γιὰ νὰ φτάσουν σιγά - σιγά στὸν ἐπιδιωκόμενον ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τῆς προσπάθειάς τους. Γιὰ τὴ διάγνωσιν δὲ αὕτη μποροῦμε νὰ χρησιμοποιήσωμε ἀπλᾶ τέστ, χωρὶς ὅμως τὸ παιδί νὰ ὑποπτευθῇ καθόλου τὸ σκοπὸ μας. Τὸ βάζομε λ. χ. νὰ ἐκτελέσῃ κινητικὰς ἀσκήσεις σὲ γρήγορο ρυθμὸ ὅπως: νὰ χειροκροτήσῃ, νὰ σταυρώσῃ τὰ χέρια, νὰ κυλήσῃ χτυπώντας μιὰ ρόδα, νὰ σηκώσῃ ἀπὸ κάτω καὶ νὰ μᾶς δώσῃ διάφορα ἀντικείμενα, νὰ βιδώσῃ μιὰ βίδα, νὰ κουμπώσῃ καὶ νὰ ξεκουμπώσῃ τὰ κουμπιά, νὰ πλυνθῇ, νὰ χτενισθῇ, νὰ καθαρίσῃ τὰ δόντια του, νὰ σχεδιάσῃ, νὰ γράψῃ μὲ τὸ δεξιὸ καὶ τὸ ἀριστερὸ του χέρι, νὰ γράψῃ μιὰ λέξιν μὲ τὸ δεξιὸ καὶ γρήγορα νὰ τὴν ὑπογραμμίσῃ κ.λ.π. Ἐπίσης τὸ βάζομε νὰ ἐκτελέσῃ κινητικὰς ἀσκήσεις μὲ τὰ πόδια ὅπως π. χ. νὰ κλωτῇ τὴ μπάλλα, νὰ χορέψῃ, ν' ἀνοίξῃ δεξιά, ταυτόχρονα τὸ δεξιὸ πόδι καὶ τὸ δεξιὸ χέρι κ.λ.π. Στὶς κινήσεις αὐτὰς τοῦ παιδιοῦ, μὲ τὸ ἔμπειρο μάτι μας, θὰ διακρίνωμε τὴν παρέκκλισιν τῆς διευσθύνσεως ἀπὸ ἀριστερά - δεξιά, πρὸς δεξιά ἀριστερά καὶ θὰ διαπιστώσωμε αὐέως τὴν ὕπαρξιν μιᾶς πιεσμένης λανθάνουσας ἀριστεροχειρίας. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἀογίξει καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὀρθῆς θεραπευτικῆς ἀγωγῆς γιὰ ἕνα σιγανὸ πέρασμα στὴ δεξιοχειρία, γιὰ λόγους ἀναγκαστικῆς προσαρμογῆς, ἐφ' ὅσον ὅπως εἶναι σήμερον ὁ κόσμος διαισοφωμένος, παρουσιάζεται τελείως ἀφιλόξενος γιὰ τοὺς ἀριστεροχειροὺς. Σὲ πολλὰ ἐπαγγέλματα ὅπως π. γ. συμβαίνει στὴ βιομηχανίαν, ἡ κατασκευὴ τῶν μηχανημάτων, ἡ θέσις τῶν μοχλῶν καὶ τῶν κινητῶν εἶναι τέτοια, ὥστε μόνον δεξιόχειρες μποροῦν νὰ τὰ χειρίζωνται. Ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγή καὶ καθοδήγησις, πρέπει νὰ εἶναι ἥπια, χωρὶς πιέσεις καὶ καταναγκασμοὺς καὶ νὰ παίρῃ τὴ μορφὴ τοῦ παιγνιδιοῦ καὶ τῆς γυμναστικῆς. Στὴν ἀρχὴ θὰ ἐφαρμόζωμε γενικὰς ἀσκήσεις καὶ τῶν δύο χειρῶν καὶ ἔ-

πειτα θα φθάνουμε στις ειδικές προσκήσεις γραφής, οι οποίες πάλι θα γίνονται με τα δύο χέρια. Χωρίς τα παιδιά να καταλαβαίνουν ότι, πρόκειται για κάποια παιδαγωγική προσπάθειά μας, θα τα συνηθίζουμε να γυμνάζουν τα δάκτυλα του δεξιού χεριού περνώντας μια κλωστή στη βελόνη, βουρτσίζοντας τα δόντια τους, χτενίζοντας τα μαλλιά τους, κοιμπώνοντας τα κοιμιά τους, ρίχνοντας στον αέρα ή χτεπώνοντας στη γη το τόπι τους, κλείνοντας με το κλειδάκι τη σάκκα τους, πιάνοντας το κουτάλι, ζωγραφίζοντας με το πινέλλο και τέλος γράφοντας με το μολύβι.

Έκείνο δὲ πὸν μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο, εἶναι ἡ ἀσκηση· γιὰ δεξιόχειρη γραφή. Γι' αὐτὸ στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ εἴμαστε ἀρκετὰ προσεκτικοὶ καὶ ὅταν ἰδοῦμε ὅτι, τὸ παιδί στὴν προσπάθειά του νὰ γράψῃ μὲ τὸ δεξιὸ χέρι κλονίζεται ψυχικά, τότε ἀμέσως ἐγκαταλείπουμε τὴν προσπάθεια καὶ τὸ ἀφήνουμε νὰ γράψῃ μὲ τὸ ἀριστερό του χέρι, γιατί γιὰ τὴν ἀσκήσιν του αὐτὴ ἀπαιτεῖται μεγάλη σωματικὴ ὑπερένταση, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἀντίχτυπο ἐπιβαθμὴ στὴν ὑγεία του προσβάλλοντας πολλὰ συστήματα τοῦ ὁργανισμοῦ του καὶ κυρίως τὸ κυκλοφορικὸν τοῦ σὺστημα. Ἡ πείρα μᾶς ἐδίδαξε ὅτι τὸ ἀριστερόχειρο παιδί πὸν πηγαίνει στὸ σχολεῖο καὶ ἀσκεῖται στὴν πρώτη του γραφή, πρέπει ἔπειτα ν' ἀφήνεται ἐλεύθερο, ν' ἀποκτᾷ τὴν δεξιότητα μὲ τὸ φυσιολογικὸν τοῦ χέρι, ἔφ' ὅσον στὸ σπίτι ἢ στὸ νηπιαγωγεῖο καμμιὰ δὲν καταβλήθηκε προσπάθεια γιὰ μιὰ ἐξάσκηση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ του κι' ὕστερα ν' ἀρχίξῃ ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγή γιὰ τὸ σιγανὸν κι' ὄχι ἀπὸτοιο πέρασμα στὴ δεξιόχειρη γραφή.

Στὸ πρότυπο 6) θέσω σχολεῖο τῆς Ζ. Π. Ἀκαδημίας, πὸν ὑπηρετήσα μὲ ἀπόσπασιν κατὰ τὸ σχολ. ἔτος 1956 — 57 εἶχα στὴν πρώτη τάξη, στὴν ὁποία ἐδίδασκα, μιὰ χαριτωμένη μαθητρούλα, κόρη δημοσίου ὑπαλλήλου, τὴν Θ. Χ., ἡ ὁποία τὴν μόνη ἀκαλαίσθητη! — κατὰ τὴν κοινὴ ἀντίληψιν — ιδιότητα, πὸν εἶχε, ἦταν ἡ ἀριστεροχειρία της. Στὴν ἀρ-

χὴ δυσκολευόταν στὴ γραφὴ κι' ἀργοῦσε τόσο πολὺ σὲ βαθμὸ, πὸν οἱ γονεῖς της, κινούμενοι κι' ἀπὸ μιὰ προληπτικὴ διάθεση, ἀνησυχοῦσαν γιὰ τὸ φαινόμενο αὐτό, τὸ ὁποῖο τὸ ἀπέδιδαν στὴν ἀριστεροχειρία της καὶ ἄρχισαν νὰ τὴν πιέζουν νὰ γράψῃ μὲ τὸ δεξιὸ χεράκι της. Κατ' ὁρθωσα νὰ τοὺς πείσω ὅτι, δὲν ἔχουν δίκιο. Καὶ ὅτι, οἱ ἐνέργειές τους πρέπει νὰ σταματήσουν ὅπωςδήποτε, γιατί θὰ γινὺν σάν ἀποτέλεσμα, ὄχι μονάχα νὰ μὴν ἐξασκηθῇ τὸ κοριτάκι τοὺς καθόλου στὴ γραφή, ἀλλὰ καὶ νὰ τραυματισθῇ καὶ ψυχικά, γιατί ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία ἦταν πολὺ εὐαίσθητο στὸ χαρακτῆρα του. Στὸν πατέρα, μάλιστα, ἔδινα τακτικὰ τίς ἀρμόζουσες ὁδηγίες καὶ συμβουλές καὶ τὸν ἔκανα νὰ διώξῃ ἀπὸ μέσα του κάθε προληπτικὴ διάθεση, νὰ παραδεχθῇ ἀπόλυτα τίς ἀντιλήψεις τῆς σημερινῆς παιδαγωγικῆς γιὰ τὰ ἀριστερόχειρα παιδιά καὶ ν' ἀρχίσῃ στὸ σπίτι μιὰ συστηματικὴ προσπάθεια γιὰ ἀσκηση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ μὲ παιγνιδάκια σάν αὐτὰ πὸν ἀναφέραμε προηγουμένως.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι ἡ μικρὴ μας μαθητρούλα, πὸν στὴν ἀρχὴ ἔγραφε πραγματικὰ σκαριφήματα ἀντὶ γιὰ γράμματα, κατ' ὁρθωσε στὸ τέλος τῆς χρονιάς, νὰ γράφῃ, μὲ τὸ ἀριστερό της χέρι βέβαια, γράμματα ὠραϊώτατα καὶ καλλιγραφικώτατα. Σήμερα δὲν γνωρίζω ἂν τὸ πέρασμά της στὴ δεξιόχειρη γραφὴ, ἔγινε μὲ τὸν ἐνδεδειγμένο τρόπο κι' ἂν δὲν παυσανίστηκε καμμιὰ ἀνωμαλία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀσκήσεώς της. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως, ἡ πρόωγὴ μαθητρούλα μας αὐτὴ νὰ γράφῃ σήμερα καλλιγραφικώτατα γράμματα καὶ μὲ τὸ δεξιὸ της χέρι, ἔφ' ὅσον βέβαια ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγή της ἀκολούθησε τὴν πρέπουσα κατεύθυνση.

Μιὰ ἄλλη περίπτωσις, πὸν πρέπει πολὺ νὰ προσέχουν, κυρίως οἱ δασκάλοι, εἶναι τὰ πιεσμένα ἀπ' τὸ σπίτι ἀριστερόχειρα παιδιά. Τὰ παιδιά αὐτὰ κάνουν τὰ λεγόμενα «κατοπτρικά» λάθη στὴν ἀνάγνωσις καὶ τὴ γραφὴ. Ἐκείνο, πὸν στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἐπιβάλλεται νὰ κάνουμε,

είναι νὰ τ' ἀφήνωμε νὰ γράφουν καὶ νὰ ζωγραφίζουν μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι. Καὶ ὅταν ἱκανοποιήσουν τὴν πιεσμένη πρωτογενὴ αὐτὴ τάση τους καὶ ἀποκτήσουν στὴν ψυχὴ τους τὸ «λυτρωτικὸ συναίσθημα» τότε μόνον τους καὶ μὲ τὴ θέλησὴ τους, θὰ χρησιμοποιήσουν καὶ τὸ δεξιὸ τους χέρι, καὶ ἔτσι θὰ γίνουν ἀμφιδέξια. Ἄν ὅμως ἀπὸ τὴς παρατηρήσεις ποὺ θὰ κάνωμε διαπιστώσουμε ὅτι, τὰ κατοπτρικὰ λάθη ἐξακολουθοῦν νὰ συνεχίζονται, τότε θὰ πρέπει νὰ ἔχωμε ὅπ' ὄψιν μας ὅτι, πρόκειται περὶ παιδιῶν καθυστερημένων πνευματικὰ ἢ περὶ παιδιῶν, ποὺ ἔχουν ἐντοπισμένες, πιά, διαταραχὲς στὸν προσανατολισμὸ τους.

Ἡ ἀντίληψη ὅμως τῆς σημερινῆς Παιδαγωγικῆς δὲν εἶναι νὰ ἀσκήσωμε τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο χέρι τοῦ παιδιοῦ. Τὸ σχολεῖο, τὸ ὅποιο ἐπιδιώκει ν' ἀναπτύξῃ τὸ παιδί σὲ ἠθικὴ καὶ αὐτοδύναμη προσωπικότητα, ἐξελλίσσοντας τὴς ἔμφυτες προδιαθέσεις του σὲ δυνάμεις δράσεως καὶ δημιουργίας, ἀντικρούει τὸ παιδί σὰν μονάδα τοῦ μεγάλου κοινωνικοῦ συνόλου, μέσα στὸ ὅποιο θὰ ἐνταχθῇ γιὰ νὰ ζήσῃ. Γιὰ νὰ εἶναι ὅμως ἡ ἐνταξὴ του αὐτὴ σωστὴ καὶ ἐπωφελὴς γι' αὐτό, θὰ πρέπει, τὸ σχολεῖο νὰ τοῦ ἀναπτύξῃ καὶ ὀρισμένες δεξιότητες, γιὰ νὰ εἶναι ἱκανὸ νὰ θεραπεύσῃ τὴς πολλαπλῆς κοινωνικῆς ἀνάγκης του. Ἐπομένως ποιά στάση, θὰ τηρήσῃ τὸ σημερινὸ σχολεῖο τῆς δράσεως καὶ τῆς αὐτενεργείας στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τῆς ἀριστεροχειρίας; Οἱ Γιαπωνέζοι καὶ ἄλλοι μερικοὶ λαοὶ ἔρχονται νὰ μᾶς ἀνοίξουν τὸ δρόμο, ποὺ ὁδηγεῖ στὴ θεωρίαν $\alpha \gamma \omega \gamma \eta \varsigma \tau \omega \nu \alpha \mu \phi \iota \delta \epsilon \xi \iota \omega \nu$. Πόσες φορὲς ὁ ἄνθρωπος, στὴ καθημερινὴς ἐνασχολήσεώς του, δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ τὰ δύο του χέρια γιὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς α ἢ τῆς β ἐργασίας του; Τὰ δύο χέρια συνεργάζονται, ὅσο καὶ ἂν ὁ ρόλος τοῦ ἑνὸς εἶναι συνήθως ἐφεδρικός. Εἶναι σὰν τὸν ἄνδρα καὶ τὴ γυναῖκα, εὐτυχισμένο ἀνδρόγυνον, λέγει πολὺ χαριτωμένα ἓνας σημερινὸς παιδαγωγός.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτόν, λοιπόν, καὶ ἄλλοι

πολλοὶ παιδαγωγοί, μὲ αἰσιοδοξία μεγάλη, μιλοῦνε σήμερα, γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀγωγῆς τῶν ἀμφιδεξίων.

Οἱ ἀμφιδέξιοι μᾶς λένε, γεννημένοι καὶ διαπαιδαγωγημένοι, εἶναι πῶς ἰσορροπημένοι καὶ πῶς εὐέλκτικοι στὶς διαφορὰς κινήσεις τους, ἀπὸ τοὺς μονοπλευρικὰ ἐξασκημένους.

Τὸ σημερινό, λοιπόν, σχολεῖο ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν ἀποψὲς αὐτῇ, θὰ προσπαθῇ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὰ ἀριστερόχειρα παιδιά πρῶτα, στὶς διαφορὰς προσπάθειές τους, γιὰ ἄσκησιν τοῦ δεξιοῦ χειροῦ, ἐπιδιώκοντας νὰ τὰ κἀνῃ νὰ πιστέψουν ὅτι, τὰ δύο χέρια συνεργάζονται στὴν ἐκτέλεσιν πολλῶν ἐργασιῶν καὶ ὅτι, βρίσκονται σὲ ἰσοτιμία μεταξὺ τους, χωρὶς τὸ ἓνα νὰ κατέχῃ θέσιν προνομιακὴ ἀπὸ τὸ ἄλλο. Προηγουμένως, ὅμως, καλὸ εἶναι νὰ προετοιμάσωμε τὸ ἔδαφος μὲ ἀπλῆς γυμναστικὰς ἀσκήσεις στὶς ὁποῖες νὰ συμμετέχουν καὶ τὰ δύο χέρια ὅπως λ.χ. ἀναρριχήσεις σὲ σχοινιά, μονόζυγα κ.λ.π. καὶ ὕστερα σιγὰ - σιγὰ νὰ περνῶμε σὲ παιγνίδια καὶ κινήσεις σκάμπες, ποὺ θὰ τὴς κάνωμε πότε μὲ τὸ ἓνα καὶ πότε μὲ τὸ ἄλλο χέρι. Τέτοιες ἀσκήσεις ἀναφέραμε πολλὰς πρὸς παραπάνω. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ σχολείου μπορεῖ νὰ γίνεται στὸ σπίτι καὶ ἀπὸ τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ ἀθόρυβα καὶ μὲ μεγάλη προσοχή, χωρὶς νὰ ἐκδηλώνουμε ἀνησυχία, γιατί τότε εἶναι δυνατόν, ὅχι μόνο νὰ μὴν ἐπιτύχουμε τὰ ἀποτελέσματα ποὺ περιμένομε, ἀλλὰ νὰ προκαλέσωμε τὴ γέννησιν ἀποτελεσμάτων ἀντιθέτων καὶ ἐπιβλαβῶν. Ἄλλ' ἡ ἐνέργεια αὐτῇ, εἴτε ἐκ μέρους τοῦ σχολείου γίνῃ, εἴτε ἐκ μέρους τῆς οἰκογενείας, σήμερα, στὸν πολιτισμὸ τῆς δεξιοχειρίας μᾶς φαίνεται σὰν πολυτέλεια περιττή. Ἄς ἐλπίσωμε ὅμως, πῶς πολὺ σύντομα, ἡ θεωρία τῆς ἀγωγῆς τῶν ἀμφιδεξίων, θὰ περάσῃ καὶ στὸ στάδιο τῆς πράξεως, ἡ ὁποία θὰ πάρῃ γενικὸ χαρακτήρα σὲ ὅλα τὰ σχολεῖα τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς γῆς, γιὰ νὰ μπορέσῃ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος νὰ διπλασιάσῃ τὰ βασικὰ ὄργανα τῆς κινητικῆς δραστηριότητός του, πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τῆς κοινωνίας του.

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΑΚΑΔΗΜΙΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ

Τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘ. ΞΥΔΗ, Ph. D Ὑποδιευθυντοῦ Ζ.Π.Α.

Ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἐπιδιώξεων καὶ τῶν ἰδεωδῶν τὰ ὅποια καλοῦνται νὰ ὑπηρετήσουν τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος μας, ἢ ἄλλως ὁ σκοπὸς τῆς Ἀγωγῆς, ἀποτελεῖ ἐν ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων.

Διαπραγματευόμενος ἀπὸ κοινωνιολογικῆς ἀπόψεως τὸ θέμα τοῦτο, ὁ κ. Ξύδης, διαγράφει ἐν εὐρύτατον θεωρητικῶν πλαίσιον τῆς Πολιτικῆς, Κοινωνικῆς καὶ Ἐκπαιδευτικῆς Φιλοσοφίας τῆς ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ καὶ ἐν ταυτῷ μορφοποιεῖ καὶ διατυποῖ λειτουργικῶς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς ΣΥΓΧΡΟΝΟΤ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΜΑΣ. Συναφῶς πληροφορεῖται ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ ἐνὰ χεῖρας μελέτη ἀπετέλεσε εἰσήγησιν τοῦ κ. Ξύδη εἰς τὸ ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου συγκροτηθέν, τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου, Α΄. Πανελλήνιον Συνέδριον Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν καὶ θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὴν «ΚΤΗΡΙΑΚΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ» τὸ ἐπίσημον περιοδικὸν ὄργανον τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας Κύπρου.

Κύριε Πρόεδρε τῆς Κοινοτικῆς Συνελεύσεως·

Κύριε Διευθυντὰ τοῦ γραφείου Ἐκπαιδεύσεως Κύπρου.

Ἡ ἄποψις ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἐξετάσω τὸ θέμα: «Ἡ θέσις τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Παιδείαν» εἶναι ἡ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Κοινωνιολογίας καὶ συγκεκριμένως ἡ ἄποψις τῆς ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ Ἐκπαιδευτικῆς Κοινωνιολογίας. Ἡ ἐν λόγῳ ἄποψις προσδιορίζεται εἰδικώτερον ἐκ τῶν ἀκολουθῶν ἀξιομάτων:

α.΄ Ἐκ τοῦ ἀξιώματος καθ' ὃ ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι κοινωνικὴ λειτουργία καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς ἀποτελοῦν ἐν ταυτῷ κοινωνικοὺς λειτουργοὺς. Κατὰ συνέπειαν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοί, ὥς κοινωνικοὶ λειτουργοί, καλοῦνται ὅπως ὑπηρετήσουν ἢ μᾶλλον ὅπως θεραπεύσουν ἢ ὅπωςδὴποτε συμβάλουν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ΕΘΝΙΚΩΝ καὶ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ἀναγκῶν τῆς ΣΥΓΧΡΟΝΟΤ ΕΛΛΑΔΟΣ. Ὅχι ἁπλῶς τῶν ὑφισταμένων, τῶν ὑπαρχουσῶν ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν διαρκῶς ἀναφυομένων. Τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναγκῶν αἵτινες παρουσιάζονται ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐθνικῆς καὶ κοι-

νωνικῆς ἡμῶν ζωῆς.

β.' Ἐκ τοῦ ἀξιώματος καθ' ὃ μία δυναμικὴ, ἐξελισσομένη καὶ διαρκῶς μεταβαλλομένη κοινωνία, ὅπως ἡ ἑλληνικὴ, δημιουργεῖ διαρκῶς καὶ νέας ἐθνικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀνάγκας, μορφοποιεῖ καὶ προβάλλει διαρκῶς καὶ νέας ἀπαιτήσεις, καὶ καλεῖ τὴν ἐκπαίδευσιν ὅπως διαρκῶς ἀναπροσαρμοῇ τὴν ὁργάνωσιν, τὴν δι-
οίκησιν, τὴν λειτουργίαν, τὰς μεθόδους ἐργασίας καὶ τὰς ἐπιδιώξεις αὐτῆς ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως δυνηθῇ νὰ προσφέρῃ γονίμους καὶ οὐσιαστικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν κοινωνίαν.

γ.' Ἐκ τοῦ ἀξιώματος καθ' ὃ ἡ θέσις τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Παιδείαν προσδιορίζεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῆς ἑλληνικῆς Νεολαίας παραμένει καὶ ρίπτεται εἰς τὴν ζωὴν μὲ μοναδικὸν ἐφόδιον τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἀνέρχεται, καὶ ἐν πολλοῖς ὑπερβαίνει τὸ 70 %. Κάτι ἀνάλογον συμβαίνει καὶ εἰς τὴν Κύπρον ὅς διαπιστοῦται ἐκ τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Γραφείου Ἑλληνικῆς Παιδείας 1959 — 1960. Διὰ τὰ ἐβδομήκοντα τοῖς ἑκατὸν δῆλον ὅτι τῶν Ἑλληνοπαίδων ἡ ἐκπαίδευσις περατοῦται μὲ τὴν λήψιν τοῦ ἀπολυτηρίου τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Τοῦ Σχολείου τοῦ ὑπηρετομένου ὑπὸ τῶν ἀποφοίτων τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν. Κατὰ συνέπειαν τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν εἰς τὴν Παιδείαν τοῦ Ἑθνους, ἐπεκτείνεται ἐπαρκῶς καὶ ἀννυοῦνται εἰς τὸ ἐπίπεδον σπουδαιότητος τοῦ προβλήματος ὁλοκλήρου τῆς Ἑθνικῆς ἡμῶν Παιδείας.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω γενικωτέρας ἀπόψεως καὶ τῶν ειδικωτέρων ἀξιωματῶν ὁρμώμενος, θὰ προσπαθῶ εἰς τὸ περιορισμένον χρονικὸν διάστημα τῶν 10 λεπτῶν τὸ ὅποιον ἔχω εἰς τὴν διάθεσίν μου, νὰ σκιαγραφῶ ἕνα εὐρύτατον θεωρητικὸν πλαίσιον τοῦ θέματος τὸ ὅποιον μᾶς ἀπασχολεῖ καὶ ἐν ταυτῷ νὰ ἐκφράσω ἐμπειρικῶς καὶ διατυπώσω λειτουργικῶς προτάσεις τινὰς ἱκανὰς ὅπως προσδιορίσουν τὴν φήσιν, τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν τῆς Ἑθνικῆς Ἐκπαιδεύσεως τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος γενικῶς καὶ ειδικώτερον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ὑπὸ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν παρεχομένης.

Ἐν εὐρείᾳ διατυπώσει, αἱ Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημίαι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ πίσις βαθμίδος καὶ ἐπιπέδου ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καλοῦνται ὅπως θεωρατεύσουν καὶ ὑπηρετήσουν δύο σειρὰς ἀξιῶν:

Α.' Μίαν σειρὰν ἱερῶν, αἰωνίων, ἀπαραβιάστων καὶ ἀναλλοιώτων ἀξιῶν σινιστωσῶν τὸν πυρῆνα τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ἡμῶν ζωῆς.

Β.' Ἑτέραν σειρὰν κοσμικῶν καὶ μεταβαλλομένων ἀξιῶν αἵτινες κατευθύνουν μέγα, τὸ μεγαλύτερον ἴσως μέρος τῆς δραστηριότητος ἡμῶν ὡς ἀτόμων μεμονωμένως, ὡς κοινωνικῶν ομάδων καὶ ὡς Ἑθνους ἐν τῷ συνόλῳ.

Α.' Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἱερῶν, αἰωνίων, ἀπαραβιάστων καὶ ἀναλλοιώτων ἀξιῶν περιλαμβάνονται συγκεκριμένως αἱ ἀκόλουθοι:

1. Ἡ ὕπερτάτη ἀξία τ. ἡς ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ χάριν τῆς ὁποίας ἐθυσιάσθησαν διαδοχικῶς αἱ γενεαὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας 1940-49 καὶ 1955-59 καὶ διὰ τῆς ὁποίας ζῶμεν σήμερον εἰς τὴν γῆν τῶν προγόνων μας ἐλευθεροὶ καὶ κυρίαρχοι πολῖται. Ἡ ἱερά, αἰωνία, ἀπαραβίαστος καὶ ἀναλλοίωτος ἀξία τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος ἐξεπῆγασε καὶ ἀποτελεῖ προέκτασιν τῆς ἀξίας τοῦ Γένους ὅπως διεμορφώθη κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ συνδέεται ἀρρήκτως μὲ τὴν σύγχρονον ἀξίαν τοῦ Ἑθνους καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ διαβιούντος εἰς σύμμαχα ἢ φίλα Ἑθνη, ἀλλὰ καὶ τοῦ στενάζοντος ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς φορικτωτέρας δουλείας τὴν ὁποίαν ἐγνώρισε ποτὲ ὁ ἄνθρωπος. Ὁμιλῶ περὶ τῶν ἀλτρώτων ἀδελφῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Ἡ ὑπερτάτη ἀξία τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος καὶ τοῦ Ἑθνους ἡμῶν κατευθύνει τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν Ἑλλήνων, ἀνεξαρτήτως τοπικῶν ὁρίων καὶ ἐν καιρῷ πολέμου, ὅταν ἀπαιτοῦνται θυσίαι, ἰδρῶς καὶ αἷμα, διὰ τὴν προστασίαν τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τοῦ πατρῶου ἐδάφους, ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης.

2. Ἡ ὑπερτάτη ἀξία τῆς ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΣ ΗΜΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΤ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ὡς παραδίδεται ἡμῖν διὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἀποτελεῖ σύστημα γνώσεων, ἀληθειῶν καὶ ἀξιῶν ἐκ θείας ἀποκαλύψεως προερχομένων. Ἀπεργάζεται τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀδυναμιῶν καὶ παθῶν καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀνύψωσιν του ἐπὶ ἀνωτέρου ἐπιπέδου ζωῆς. Ἐπὶ ἐπιπέδον ζωῆς εὐρισκομένου ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ κοινωνικὸν ἔθος καὶ τὴν ἠθικὴν τάξιν. Ἀποσκοπεῖ καὶ ἀπεργάζεται τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς Θείας Χάριτος, τῆς Πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς πέραν τοῦ τάφου ζωῆς.

Τὸ ἔργον τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν δὲν περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὴν διὰ τῶν μελλόντων διδασκάλων κατάρτισιν πιστῶν καὶ ἀρσιωμένων Ὁρθόδοξων Χριστιανῶν. Πέραν τούτου ἐπεκτείνεται εἰς τὴν κατάρτισιν Ἀπολογητῶν τῆς Πίστεως καὶ τοῦ Δόγματος ἡμῶν, διὰ τῶν ὁποίων τὸ Φῶς καὶ ἡ Ἀλήθεια τῆς Ὁρθοδοξίας θὰ λάμπουν καὶ μεταξὺ ἄλλων λαῶν. Τοῦτο δὲ εἶναι ἰδιαιτέρως ἐπιβεβλημένον εἰς τὴν σημερινὴν περιόδον. Τὴν περιόδον τοῦ ἐντατικοῦ ἰδεολογικοῦ πολέμου, καὶ ἀγῶνος προσηλυτισμοῦ, τὴν ὁποίαν διερχόμεθα.

3. Ἡ ὑπερτάτη ἀξία τοῦ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΤΗΜΩΝ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ὡς διατυπῶνται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἰς τὸ ΣΥΝΤΑΓΜΑ, ὡς ἐκφράζεται λειτουργικῶς διὰ τῶν νόμων τῆς Πατρίδος μας, καὶ ὡς διευορφώθη διὰ τῶν ἀγῶνων καὶ θυσιῶν τῶν προγόνων μας καὶ ἡμῶν αὐτῶν.

Γενικώτατα ἐκπεφρασμένη ἡ ἀξία τοῦ Δημοκρατικοῦ ἡμῶν πολιτεύματος ὑποδηλοῖ ὅτι ἡ ἐμπειρία τῶν πολλῶν εἶναι καλὺτερον καὶ ἀσφαλέστερον κριτήριον τῆς ἐμπειρίας τῶν ὀλίγων ἢ τοῦ ἐνός. Ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ζητεῖ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον τὸν ἱκανοποιεῖ καὶ τὸν ὑπηρετεῖ καὶ πῶς ὁ καλύτερος κριτὴς καὶ ἀξιολογητὴς τῶν ἀναγκῶν του εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἑλληνικὸς λαός. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν δυνάμει τοῦ ὁποίου ἡ Βουλὴ ψηφίζει τοὺς νόμους, ἐπὶ τοῦ πατριωτισμοῦ τοῦ ὁποῦ ἔχει ἀνατεθῇ ἡ διαφύλαξις τοῦ Συντάγματος καὶ ἡ τήρησις τῶν νόμων καθὼς ἐπίσης ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ ὁποῦ ἀρτίζεται τὴν ἰσχύν της ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, τοῦτέστιν ἡ Κυβέρνησις τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀνώτατος Ἀρχων, ὁ Βασιλεὺς.

Αὐτὸν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἔρχονται νὰ ὑπηρετήσουν αἱ Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημαῖαι τόσον αὐταὶ αἰτῶν ὡς Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα ὅσον καὶ διὰ τῶν ἀποφοίτων αὐτῶν, τοιτέστιν τῶν μελλόντων διδασκάλων.

Τὸ Δημοκρατικὸν ἡμῶν καθεστὼς, ὅπως ἀκριβῶς ὅλα τὰ Δημοκρατικὰ καθεστῶτα, τελεῖ ἐν πλήρει γνώσει τοῦ γεγονότος ὅτι ἔχει πολλὰς ἀτελείας, ὅτι ἀντιμετωπίζει πολλὰ προβλήματα. Εἶναι ὁμῶς πεπεισμένον ὅτι αἱ ἀτέλειαί του θὰ διορθωθοῦν διὰ βαθμιαίας ἐξελίξεως, διὰ βαθμιαίας ἀνεξίξεως. Εἶναι ἀποφασισμένον, καὶ ἱκανὸν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀνάγκας καὶ νὰ λύσῃ τὰ ὑφιστάμενα προβλήματα διὰ σειρᾶς βαθμιαίων μεταβολῶν καὶ ἐξελικτικῶν μέτρων, ὅλων πρὸς τὸ καλὺτερον, λαμβανομένων καὶ προωθυμένων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Κοινοβουλευτικοῦ συστήματος. Διὰ μιᾶς σειρᾶς βαθμιαίων μεταβολῶν καὶ ἐξελικτικῶν μέτρων ἀποσκοπούντων εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀτόμου, τὴν κοινω-

νικὴν εὐημερίαν καὶ τὴν ἐθνικὴν προόδον καὶ ἀσφάλειαν.

4. Ἡ ὑπερτάτη ἀξία τοῦ **ΑΝΘΡΩΠΟΥ — ΑΤΟΜΟΥ** ὡς διεμορφώθη διὰ τοῦ πνεύματος τῆς Κλασσικῆς Ἑλλάδος, τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς - κοινωνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Δυτικοῦ κόσμου, τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦμεν ὀργανικὸν μέλος. Ὁ **ΑΝΘΡΩΠΟΣ — ΑΤΟΜΟΝ** ἀποτελεῖ καθ' ἡμᾶς ἀστείρευτον πηγὴν ἐνεργείας, δυνάμεως καὶ πλούτου δταν δρᾷ, ζῇ καὶ κινῆται εἰς καθεστὼς Δημοκρατίας καὶ ἐλευθερίας. Εἰς καθεστῶς, ὅλον τὸ ἡμέτερον, τὸ ὁποῖον τὸν ἐνισχύει εἰς τὴν προσπάθειάν του ὅπως ἀπελευθερώσῃ τὰς δημιουργικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἀναπτύξῃ τὴν πρωτοβουλίαν του καὶ αὐτοαξιοποίησιν τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸ τάλαντόν του.

Πολιτικῶς τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἐξουσία καλεῖται νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν ἐντολοδότην, τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ἐξ οὗ ἀρύεται τὴν δυνάμιν της. Αἱ ἐκφράσεις Ὑπουργεῖον, Ὑπουργός, Δημόσιος Ὑπάλληλος κ.λ.π. προσδιορίζουν καὶ ἐκφράζουν λειτουργικῶς τὴν ἀποστολὴν καὶ τὸν προορισμὸν τῆς ἐξουσίας.

Οἰκονομικῶς τοῦτο σημαίνει ἐλευθέραν ἰδιωτικὴν **ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΝ** βασιζομένην ἐπὶ τῶν ἱκανοτήτων ἀλλὰ καὶ τῆς διακινδυνεύσεως τῆς περιουσίας αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀτόμου. Σημαίνει περαιτέρω **ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΣΤΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΝ** ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου προήλθε καὶ προέρχεται ἡ πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν κοινωνιῶν.

Θρησκευτικῶς καὶ κοινωνικῶς τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ **ΑΝΘΡΩΠΟΣ — ΑΤΟΜΟΝ** εἶναι ἐλεύθερος ὅπως συστήσῃ οἰκογένειαν καὶ ὀργανώσῃ τὴν ζωὴν του κατὰ τρόπον τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὁ ἴδιος θεωρεῖ ὀρθὸν καὶ ἐπωφελεῖ. Κατὰ τρόπον μὴ παραβιάζοντα τὸ κοινωνικὸν ἔθος καὶ τὴν ἠθικὴν τάξιν καὶ μὴ προσκρούοντα εἰς τὸν νόμον, τοὔτέστιν τὴν ἔκφρασιν τῆς κοινῆς θελήσεως.

Αἱ Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημαῖαι καλοῦνται ὅπως, διὰ τῶν τροφίμων αὐτῶν, ἐνψώσουν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Ἑλληνοπαίδων τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν τοῦ **ΑΝΘΡΩΠΟΥ** καὶ τὸν **ΣΕΒΑΣΜΟΝ** τῶν ἐλευθεριῶν καὶ δικαιωμάτων αὐτοῦ. Πέραν τούτου καλοῦνται ὅπως ἀναπτύξουν μετὰξὺ τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ καλλιεργήσουν τὸ αἶσθημα τοῦ **ΚΥΡΙΑΡΧΟΥ** ἀλλὰ καὶ τοῦ **ΤΗΕΤΘΥΝΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ**. Τοῦ πολίτου ὅστις ἐγεννήθη, ζῇ, καὶ δρᾷ εἰς μίαν ἱεραρχικῶς ὀργανωμένην κοινωνίαν. Ἡ ἱεραρχικὴ ὀργάνωσις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας διακρίνεται διὰ τὴν διαπερατότητα τῶν κοινωνικῶν αὐτῆς τάξεων καὶ τὰς ἀπεριορίστους δυνατότητας τὰς ὁποίας παρέχει εἰς τοὺς πολίτας της ἵνα ἀνέλθουν τὰς βαθμίδας τῆς κοινωνικῆς κλίμακος.

Ἡ θέσις τοῦ Ἑλλήνος ἐν τῇ κοινωνικῇ ἱεραρχίᾳ προσδιορίζεται ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἱκανοτήτων καὶ ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας προσφέρει εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Ἡ ὁδὸς πρὸς κατακόρυφον ἐξέλιξιν εἶναι θεβαίως κοπιώδης, ἀλλὰ ἀδέσμευτος καὶ ἐλευθερά. Κάθε ἓνας ἔχει τὸ δικαίωμα, καὶ εἶναι ὑποχρεωμένος, νὰ ἀνέλθῃ μέχρι τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος τῆς κλίμακος. Τοῦτο ἄλλωστε ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ Δημοκρατικοῦ ἡμῶν καθεστῶτος, καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς ζωῆς, δυναμικῆς καὶ διαρκῶς ἐξελισσομένης ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ κοινωνικαὶ λειτουργίαι καὶ τὰ ἀξιώματα εἶναι διὰ τοὺς ἱκανοὺς καὶ τοὺς ἀξιόους. Δι' ἐκείνους τῶν ὁποίων τὸ ἔργον χαρακτηρίζεται, καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι, κοινωνικῶς τε καὶ ἐθνικῶς ἐπωφελές. Τοῦ κανόνος τούτου δὲν ἐξαίρεται οὔτε τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ὑπὸ τῆς **ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ** ἐκδοσις τοῦ: «**ΠΟΙΟΣ ΕἶΝΑΙ ΠΟΙΟΣ**» εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποτελεῖ ὑλοποιημένην ἀπόδειξιν τῶν ἀνωτέρω. Βεβαίως παρατηροῦνται καὶ μεμονωμένα περιπτώσεις καθ' ὅς μετριότητες καί... κατεργαράοι ἀνέρχονται... ἀλλὰ καὶ αὐτοί... οὐχὶ ἄνευ ἀγῶνος.

Τὰς ὡς ἄνω ἀξίας ὑπηρετήσαν καὶ ὑπηρετοῦν καὶ θὰ ὑπηρετοῦν διαδοχικῶς ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀδιακρίτως ἡλικίας, φύλου, κοινωνικῆς θέσεως, οἰκονομικῆς καταστάσεως ἢ τῶπου διαμονῆς. Τὰς ὑπηρετοῦν καὶ τὰς σέβονται ὡς ιερὰς, αἰώνιας, ἀναλλοιώτους καὶ ἀπαραιρέτους ἀξίας. Φυσικὰ δὲν λείπει καὶ ἓνα μικρόν, ἐλάχιστον ποσοστὸν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἡ συναισθηματικὴ διαταραχὴ, δυνατὸν νὰ ἐκδηλωθῇ ὑπὸ συγκεκριμένην, συνήθως παροδικήν, μορφήν ἀθείας, μηδενισμοῦ, ἀρνήσεως, ἐθελοδοουλείας εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ Πανσλαβισμοῦ κ.λ.π., κ.λ.π. Εἰς τὴν πραγματικότητά αἱ μεμονωμέναι περιπτώσεις τῶν ἀρνητῶν, τῶν αἰώνιων καὶ ιερῶν ἀξιῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι ἀπείρως προτιμώτεραι ἀπὸ τὰς χρονίας ἀσθενείας τῆς ἀπαθείας καὶ ἀδιαφορίας ἐκ τῶν ὁποίων συνήθως προσβάλλονται καὶ ἀποσυντίθενται αἱ Δημοκρατίαι. Εἶναι προτιμώτεραι διότι κινητοποιοῦν τὴν ἄμυναν καὶ τὰς ἀγωνιστικὰς διαθέσεις τῶν ὑγιῶς σκεπτομένων Ἑλλήνων. Ἡ Δημοκρατία ἀποτελεῖ βίωμα, ἀποτελεῖ τρόπον σκέψεως καὶ ζωῆς. Κατὰ συνέπειαν ἐκάστη γενεὰ πρέπει νὰ τὴν ζῇσιν λειτουργικῶς καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν της καὶ νὰ εἶναι ἐτοιμὴ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ὅπως τὴν ὑπερασπίσῃ τὸσον ἐπὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ πεδίου ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ ἢ θερμοῦ πολέμου.

Β'. Ἡ ἐτέρα σειρὰ ἀξιῶν τὰς ὁποίας καλοῦνται νὰ ὑπερασπίσων αἱ Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημίαι εἶναι ἀξίαι ἄλλου περιεχομένου, ἄλλης μορφῆς, ἰσχύος καὶ σημασίας τὰς ὁποίας νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃτε νὰ ὀνομάσω, ἐλλείψει καλλιτέρου ὅρου, Κοσμικὰς καὶ Μεταβαλλομένας. Πρόκειται περὶ ἀξιῶν αἵτινες μορφοποιοῦνται καὶ παρουσιάζονται ἄλλοτε ἐντονώτερον καὶ ἄλλοτε ἀσθενέστερον ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ἡμῶν ζωῆς. Ἐπὶ τῶν ὑπὸ συζήτησιν ἀξιῶν δὲν ἀναμένεται, οὔτε ὑπάρχει, οὔτε πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀπόλυτος ὁμοφωνία, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀξιῶν πρώτης σειρᾶς.

Φορεῖς τῶν ἐν λόγῳ ἀξιῶν εἶναι:

α'. Ἡ Πολιτεία, δηλαδὴ ἡ Κυβέρνησις ὡς συνισταμένη καὶ ἐκφρασις τῆς θελήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Εἶναι δηλαδὴ ἐν ἀναλύσει αὐτὸς οἶτος ὃ ἑλληνικὸς Λαός. Αἱ ἐν λόγῳ ἀξίαι μορφοποιοῦνται ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ διατυπῶνται ὑπὸ μορφήν Νόμων. Ἀκόμη ἐκφράζονται διὰ τῶν ἀρμοδίων φορέων τῆς Κυβερνητικῆς ἀρχῆς ὑπὸ μορφήν δηλώσεων καὶ διατυπῶνται ὡς ἐσωτερικὴ ἢ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ.

β'. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς σύστημα ἀξιῶν, ἀληθειῶν καὶ γνώσεων ἐκ θείας ἀπεκαλύψεως προερχομένων.

γ'. Ἡ ἐκπαιδευομένη νεολαία τῆς Ἑλλάδος ἢ ὁποία δικαιωματικῶς πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν γνώμην ἐπὶ τῶν προβλημάτων ἐκπαιδεύσεως της καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ Ἕλληνες γονεῖς καὶ κηδεμόνες τῆς μαθητιώσης νεολαίας καὶ

δ'. Περιέργως πῶς, οἱ ἄλλοι λαοί, οἱ φίλοι ἀλλὰ καὶ οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν. Λίαντι οἱ φίλοι μας καὶ οἱ ἐχθροὶ μας εὐρίσκονται πολὺ πλησιέστερον ἡμῶν ἀπ' ὅ,τι νομίζομεν. Εὐρίσκονται ἀνάμεσά μας διὰ τῶν συγχρόνων μέσων τηλεπικοινωνίας καὶ τύπου ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν προϊόντων τοῦ πνεύματος, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας αὐτῶν.

Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος Κοσμικαὶ καὶ μεταβαλλόμεναι ἀξίαι τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς κοινωνίας, τὰς ὁποίας καλεῖται νὰ θεραπεύσῃ ἢ ὅπωςδήποτε ὑπηρετήσῃ ἢ ἐκπαιδεύσῃ εἶναι ἀναρίθμητοι, ποικίλοι, διάφοροι καὶ κάποτε φαινομενικῶς καὶ ἐπιφανειακῶς, ἀλληλοσυγχρούμενοι. Προσεπάθησα, διὰ τὸ θέμα τῆς ἡμερησίας διατάξεως, νὰ συγκεκριμενοποιήσω ἐκείνας ἐκ τῶν Κοσμικῶν καὶ Μεταβαλλομένων ἀξιῶν αἱ ὁποῖαι συγκεντρῶνουν τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν ὁμοφωνίας ἢ τοῦλάχιστον ἀνοχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ κυρίως ἐκείνας αἵτινες ἀπορροφοῦν

τὴν μεγαλυτέραν δραστηριότητα, τὴν σκέψιν, τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τῶν Ἑλλήνων ἀνεξαρτήτως πολιτικῶν ἢ ἄλλων δοξασιῶν. Προσεπάθησα νὰ τὰς συγκεντρώσω καὶ νὰ τὰς ἐκφράσω ἐμπειρικῶς καὶ διατυπώσω λειτουργικῶς.

Οὕτω ἐκ τῶν κοσμικῶν καὶ μεταβαλλομένων ἀξιών τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος ἀναφέρω τὰς ἀκολούθους:

1. Ἀξιοποίησις τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τοῦ πατρῷου ἔδαφους. Πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἀπεδύθη καὶ ἐκάλεσε τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν εἰς μίαν γιγαντιαίαν προσπάθειαν. Εἰς τὴν προσπάθειαν μετατροπῆς τῆς πατροπαραδότου Γεωργικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας εἰς Βιομηχανικὴν. Εἰδικοὶ ἐπιστήμονες, Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἐκλήθησαν καὶ ἐξετάζουν ὑπὸ νέον πρῖσμα τὴν οἰκονομίαν τῆς πατρίδος μας. Οἱ ἐν λόγῳ ἐπιστήμονες συγκεντρώνουν διαρκῶς καὶ περισσότερον πειστικὰς ἀποδείξεις τοῦ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γῆ, γεωφυσικῶς ἐξεταζομένη ἔχει ἀπεριορίστους δυνατότητας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαθρέψῃ πολλαπλάσιον πληθυσμὸν τοῦ σημερινοῦ, ἂν ἀξιοποιήσῃ τὰς πλουτοπαραγωγικὰς αὐτῆς πηγὰς. Ἄν δηλαδὴ ἐκβιομηχανισθῇ.

Εἰσερχόμεθα σήμερον εἰς μίαν περίοδον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἡ ὁποία εἶναι καλύτερον γνωστὴ εἰς τὰ προηγμένα Ἔθνη ὡς ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ περίοδον ἤρχισαν νὰ εἰσέρχωνται τὰ προηγμένα κράτη τῆς Δύσεως πρὸ 100 - 150 ἐτῶν (Ἀγγλία 1800, Ἀμερικὴ 1810, Γαλλία 1820, Γερμανία 1840). Τὸ ὄνομα βιομηχανικὴ ἐπανάστασις ἐδόθη εἰς τὴν ἐν λόγῳ περίοδον λόγῳ ἀκριβῶς τῶν πολλαπλῶν καὶ πολυσυνθέτων οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ λοιπῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ ἀπροσδοκῆτως καὶ ὅλως αἰφνιδίως.

Τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἐνώπιόν μας σήμερον καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα καλούμεθα ν' ἀντιμετωπίσωμεν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ εἶναι μεγάλα καὶ δυσεπίλυτα. Ἡ γενεὰ μας καλεῖται νὰ πραγματοποιήσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθῇ βαθμιαίως ἐντὸς περιόδου 100 - 150 ἐτῶν. Εὐρισκόμεθα πρὸ μιᾶς προκλήσεως καὶ πρὸ πολλῶν ἀδυσχρίτων ἀναγκῶν τὰς ὁποίας πρέπει ν' ἀντιμετωπίσωμεν μὲ ἀποφασιστικότητα. Νὰ τὰς ἀντιμετωπίσωμεν νικηφόρως. Δὲν ἔχομεν ἐκλογὴν. Ἡ χώρα μας πρέπει νὰ μετατρέψῃ τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀπὸ τῆς πρωτογόνου Γεωργικῆς εἰς Γεωργικὴν — Βιομηχανικὴν καὶ μάλιστα ἐντὸς βραχείου χρονικοῦ διαστήματος. Τοῦτο δὲ συνεπάγεται θυσίας καὶ ἐργασίαν καὶ ἰδρώτα.

Εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν τομέα ἡ πρόκλησις καὶ αἱ ἀνάγκαι διεισπύθησαν ἐπιγραμματικῶς ὑπὸ τοῦ κ. Ξενοφώντος Ζολώτα Διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ μέλους τῆς ἐπιτροπῆς Σοφῶν τῆς ἐπιφορτισμένης μὲ τὸ πρόβλημα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Οὐιλὼν, ὁ κ. Ζολώτας, κατὰ τὴν ἐτησίαν γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ 1960, τῶν μετόχων τῆς Τραπεζῆς, εἶπε τὰ ἀκόλουθα:

«Ἀποτελεῖ ἐπομένως βασικὴν προϋπόθεσιν πραγματοποίησεως τῶν ἀνωτέρω ἐπιδιώξεων ἡ ἐφαρμογὴ συντονισμένου προγράμματος μαζικῆς, τεχνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς μετεκπαιδεύσεως καὶ ἐκπαιδεύσεως διὰ τὴν ταχείαν προσαρμογὴν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συγχρόνων ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνολογικῶν ἀπαιτήσεων».

Ἡ σύστασις τοῦ κ. Ζολώτα καλύπτει μίαν μόνον ἀποψιν τοῦ πολυσχιδοῦς ἐκπαιδευτικοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ, βασανιστικῶς μάλιστα, τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς Στοιχειώδους μέχρι τῆς Ἀνωτάτης. Τὸ ἐν λόγῳ δὲ πρόβλημα ἔχει, ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ διὰ τὸ ἄμεσον μέλλον, βαρυστάτας ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν.

2. Αὕξησις τῆς παραγωγικότητος τῶν Ἑλλήνων.

Ἐνῷ ἡμεῖς μόλις προσηφάτως δοκιμάζομεν τὰ πρῶτα θέματα μας εἰς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Βιομηχανικῆς Ἐπαναστάσεως, τὰ προηγμένα κράτη τῆς Δύσεως, προπορευομένης τῆς ἡγέτιδος, τῶν Η.Π.Α., εἰσέρχονται εἰς ἄλλην μορφήν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, πλέον προηγμένην καὶ περισσότερον ἐπαναστατικὴν. Εἰσέρχονται εἰς τὴν περίοδον τοῦ ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΥ. Δὲν εἶναι τῆς ὥρας νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΥ, τὰς ἐπιπτώσεις του ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς οἰκονομίας τῶν λαῶν. Ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως κρινόμενος καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων του, ὁ ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΣ σημαίνει αὕξησιν, καταπληκτικὴν αὕξησιν, τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι δυνατόν ὁ Ἀμερικανὸς τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, τῆς περιόδου δηλαδὴ τοῦ ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΥ νὰ ἐργασθῇ μίαν καὶ μόνον ἡμέραν καὶ νὰ παράγῃ ἔργον τὸ ὅποιον ὁ Ἕλλην συνάδελφός του δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ παράγῃ ἐργαζόμενος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του. Τοῦτο ἐπετεύχθη εἰς πολλὰς σφαῖρας τῆς Γεωργίας, τῆς Βιομηχανίας, λοιπῶν κλάδων παραγωγῆς καὶ κοινωνικῆς λειτουργίας.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω αὕξεις τῆς παραγωγικότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ δείκτου παραγωγῆς θὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις αὕξεσεως τῶν ἀποδοχῶν καὶ ἡμερομισθίων τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν Γεωργίαν, Βιομηχανίαν, λοιποὺς κλάδους παραγωγῆς καὶ κοινωνικῆς λειτουργίας καὶ κατὰ συνέλειαν θὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν συμμετοχὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα ἀγαθὰ ὕλικά τε καὶ πνευματικά. Ἡ αὕξις τῶν ἀποδοχῶν καὶ ἡμερομισθίων, τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐπιδιώκομεν καὶ διὰ τὴν ὁποίαν αἱ μεταπολεμικαὶ Κυβερνήσεις τῆς Πατρίδος μας ἐξακολουθητικῶς κατέβαλλον καὶ καταβάλλουν γιγαντιαίας προσπάθειας, προϋποθέτει ἢ τοῦλάχιστον πρέπει νὰ συμβαδίσῃ μὲ αὕξησιν τῆς παραγωγικότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄνοδον τοῦ δείκτου παραγωγῆς.

Ἡ ἀνάγκη αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ Ἑλλήνου προβάλλει πληθὺν ἀπαιτήσεων εἰς τὴν ἐν γένει ἐκπαιδεύσιν τῆς πατρίδος μας καὶ εἰδικώτερον εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας.

3. Αὕξησις τοῦ ὄγκου τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἡμῶν ἐμπορίου.

Τὸ πρόβλημα τῆς αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος, τὸ αἰώνιον καὶ δυσεπίλυτον τοῦτο πρόβλημα, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ἀποτελεῖ πρόβλημα ἐκπαιδεύσεως καὶ μόνον. Ἀποτελεῖ τρίπτυχον πρόβλημα.

α'. Πρόβλημα αὐξήσεως, διαρκοῦς καὶ συνεχοῦς αὐξήσεως, τῆς παραγωγῆς.

β'. Πρόβλημα βελτιώσεως, διαρκοῦς καὶ συνεχοῦς βελτιώσεως, τῆς ποιότητος τῶν παραγομένων προϊόντων.

γ'. Πρόβλημα μειώσεως, διαρκοῦς καὶ συνεχοῦς μειώσεως, τοῦ κόστους τῶν παραγομένων προϊόντων.

Τὸ τρίπτυχον πρόβλημα ΑΥΞΗΣΕΩΣ — ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΣ — ΜΕΙΩΣΕΩΣ δὲν ἀποτελεῖ παρὰ πρόβλημα ἐκπαιδεύσεως καὶ συγκεκριμένως: Πρόβλημα καταρτίσεως εἰδικευμένου προσωπικοῦ διὰ τὴν Γεωργίαν, Βιομηχανίαν, λοιποὺς κλάδους παραγωγῆς καὶ κοινωνικῆς λειτουργίας. Πρόβλημα ἀνακαλύψεως νέων πρώτων ὑλῶν, νέων μηχανημάτων, τρόπων καὶ μεθόδων ἐργασίας — παραγωγῆς.

Ἡ αὕξις τοῦ ὄγκου τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἡμῶν ἐμπορίου σημαίνει ἐν ταυτῷ αὕξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ κατὰ συνέπειαν δημιουργίαν προϋποθέσεων καὶ δυνατοτήτων αὐξήσεως τῶν ἀπολαυτῶν τῶν Δημοσίων Ἑπαλλήλων—του-

τέστιν ἡμῶν αὐτῶν. Σημαίνει ἐν ταυτῷ δημιουργίαν προϋποθέσεων δαπάνης μεγαλύτερων ποσῶν δι' ἔργα κοινῆς ὠφελείας ἀλλὰ καὶ Ἑθνικῆς Ἀμύνης καὶ Ἀσφαλείας. Ἡ αὔξησις τοῦ εἰσοδήματος, τοὔτεστιν ἡ αὔξησις τοῦ ὄγκου τοῦ ἑξαγωγικοῦ ἐμπορίου θὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις θεραπείας τῶν πάσης φύσεως ἀπαιτήσεων καὶ ἀναγκῶν τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἀνάγκη αὔξησεως τοῦ ὄγκου τοῦ ἑξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος προβάλλει εἰδικὰς ἀπαιτήσεις καὶ δημιουργεῖ πληθὺν προβλημάτων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς Πατρίδος μας καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας.

4. Ἀ ν ὄ ψ ω σ ι ς τ ο ὦ β ι ο τ ι κ ο ὦ ἐ π ι π ἔ δ ο υ καὶ τ ῆ ς Ἐ κ π ο λ ι τ ι σ τ ι κ ῆ ς Σ τ ᾶ θ μ ῆ ς τ ο ὦ Ἑ λ λ η ν ι κ ο ὦ Λ α ο ὦ.

Ἡ ἐν λόγῳ ἀξία ἀποτελεῖ ὄνειρον καὶ βασικὴν ἐπιδίωξιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ὅλων τῶν ἐποχῶν, ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς συγχρόνου Ἑθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ἡμῶν ζωῆς. Ἀπορρέει ἐν πρώτοις ὡς ἀπαιτήσεις ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν Παραδόσεως καὶ τῆς ἐκπολιτιστικῆς κληρονομίας ἣν μᾶς κατέλιπον οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Προβάλλει ὡς ἀδήριτος ἀνάγκη τῆς συγχρόνου ζωῆς. Ἀνάγκη σταθεροποιήσεως καὶ διασφαλίσεως τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν καθεστώτος καὶ τῆς ἐπιβιώσεώς μας ὡς Ἐθνους καὶ φυλῆς. Ἀνάγκη καὶ ἀπαιτήσεις ἐκ τῆς ικανοποιήσεως τῆς ὁποίας μεγάλως ἐξαρτᾶται ἡ, κατὰ τ' ἀνωτέρω, θεραπεία τῶν ἱερῶν, αἰώνιων, ἀναλλοιώτων καὶ ἀπαραβιάστων ἀξιῶν.

Ἡ Ἐκπαίδευσις, καὶ κατὰ συνέπειαν αἱ Παιδαγωγ. καὶ Ἀκαδημαῖαι, πρέπει νὰ συμβάλουν θετικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου καὶ τῆς ἐκπολιτιστικῆς στάθμης τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἐκ τῆς ἀνάγκης δὲ ταύτης προβάλλουν πολλὰ ὑποχρεώσεις καὶ καθήκοντα διὰ τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα τὰ ἐπιφορτισμένα μὲ τὴν κατάρτισιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν τοῦ Ἑθνους.

5. Δ ι ᾶ χ υ σ ι ς τ ῆ ς ἐ π ι σ τ η μ ο ν ι κ ῆ ς γ ν ὡ σ ε ω ς.

Βασικὴ προϋπόθεσις πραγματοποιήσεως τῶν διατυπωθεισῶν ἀξιῶν εἶναι ἡ διάχυσις τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ποσοστὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἡ ἀξιοποίησις τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας, ἡ ἐπιδιωκομένη αὔξησις τῆς παραγωγικότητος τοῦ Ἑλλήνου καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ ἑξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς πατρίδος καθὼς ἐπίσης ἡ ἀνύψωσις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου καὶ τῆς ἐκπολιτιστικῆς στάθμης τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ μὲ ἀναλφabethτους ἀνθρώπους.

Ἡ διάχυσις τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ποσοστὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καθίσταται ἐπιβεβλημένη καὶ διὰ λόγους Ἑθνικῆς Ἀμύνης καὶ Ἀσφαλείας. Τὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαστᾶσια ἔρευνῶν τῶν βιομηχανιῶν καὶ τῶν Πανεπιστημίων τῶν διαφόρων χωρῶν ἀποτελοῦν σήμερον τὰ σύγχρονα πεδία μαχῶν τοῦ ἀκρυόκτου ψυχροῦ πολέμου. Οἱ ἐπιστήμονες τῶν διαφόρων χωρῶν ὑψώθησαν εἰς τὸ ἐπίπεδον, τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν αἵγλην στρατηγῶν. Ἐθνη τὰ ὁποῖα θὰ κυριαρχήσουν ἀποφασιστικῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου θὰ ὑπαγορεύσουν τοὺς ὅρους τῶν ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶς καὶ τεχνολογικῶς καθυστερημένων ἐθνῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖ παλαιὰν ἱστορίαν ἡ ὁποία λαμβάνει ἰδιαιτέραν σημασίαν κατὰ τὴν σημερινὴν περίοδον τῆς ἱλιγγιώδους ἐπιστημονικῆς ἐξελέξεως.

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἠκούσαμεν κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ προσφάτως κατὰ

κόρον τὴν ἀπειλὴν: «Θὰ σὰς θάψω» τὴν ὁποίαν ἐκστομίζει ὁ Παναλανισμός. Πρόκειται περὶ προειδοποιήσεως ἡ ὁποία θὰ πραγματοποιηθῇ κατὰ τὸν πλέον ἀπάνθρωπον τρόπον ἐάν ποτὲ οἱ ἐχθροὶ μας ὑπερτερήσουν ἀποφασιστικῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου. Ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἐνδεχομένου δὲν δυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν παρὰ τὴν Νεολαίαν μας, τὰ Παιδιά μας, τὴν ἀστείρευτον πηγὴν δυνάμεως τοῦ Ἔθνους μας. Διὰ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀσφάλειαν, διὰ τὴν ἄμυνάν μας, πρέπει νὰ διαχύσωμεν τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ποσοστὸν τῆς νεολαίας μας. Πρέπει νὰ ὀδηγήσωμεν τὰ παιδιά μας εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια ἐρευνῶν. Νὰ τὰ ὀδηγήσωμεν εἰς τὴν κοπιώδη ἀτραπὸν τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν μυστικῶν τῆς φύσεως, τῆς ὕλης, τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ζωῆς. Πρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ὕψος τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων τῶν προηγμένων ἐθνῶν. Πέραν δὲ τούτου πρέπει νὰ ὑπερκεράσωμεν τὸν ἐχθρὸν εἰς ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα. Τότε, καὶ μόνον τότε, δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι διὰ τὴν Ἐθνικὴν ἡμῶν Ἀμυναν καὶ Ἀσφάλειαν.

Ἡ κατὰ τ' ἀνωτέρω διάχυσις τῆς ἐπιστημονικῆς γνῶσεως εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ποσοστὸν τῆς Νεολαίας μας ἐτέθη ὡς ἀπαίτησις καὶ ἐπιδιώξις ἀπὸ τῆς περιόδου τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τοῦ 1821. Τὸ τότε ἀπελευθερωθέν ἔθνος τοῦ ὁποίου ὁ πληθυσμὸς μόλις ἔφθανε τὰς 800.000 κατοίκων ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην Πανεπιστημιακῆς ἐκπαιδεύσεως, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλα τὰ Πανεπιστήμια ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου ἠρίθμουν ὀλίγας μόνον δεκάδας. Οἱ πρόγονοί μας τοῦ 1821 καὶ οἱ πατέρες μας βραδύτερον, μετὰ ἕναν ἀκριβῶς αἰῶνα, ἐμορφοποίησαν τὸ ἰδεῶδες τῆς Πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἡγεσίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν χώρον τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Τὸ ἰδεῶδες τοῦτο παραμένει ὡς ἀπαίτησις καὶ Ἐθνικὴ Κοινωνικὴ Ἀνάγκη τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος.

Ἡ ἀνάγκη τῆς κατὰ τ' ἀνωτέρω διαχύσεως τῆς ἐπιστημονικῆς γνῶσεως εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ποσοστὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ δημιουργεῖ πληθὺν προβλημάτων καὶ προβάλλει σειρὰν ἀπαιτήσεων εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας. Ἀπαιτήσεις καὶ ἐπιπτώσεων ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως, διοικήσεως, λειτουργίας καὶ ἐπιδιώξεων αὐτῶν.

6. Δημιουργία προϋποθέσεων ἐνεργοῦ συμμετοχῆς, συνεργασίας καὶ ἀναλήψεως, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἡγετικῶν ρόλων εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κοινοπολιτείαν.

Διὰ τῆς ἐντάξεώς μας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κοινὴν Ἀγορὰν εἰσερχόμεθα εἰς μίαν νέαν περίοδον οικονομικῆς, κοινωνικῆς, ἐθνικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως. Ἐνώπιόν μας ἀνοίγεται ἡ ἀπύθμενος Εὐρωπαϊκὴ ἀγορὰ καὶ διὰ ταύτης ἡ ἀγορὰ ὁλοκλήρου τοῦ Δυτικοῦ κόσμου. Δημιουργοῦνται οὕτως ἀπεριόριστοι προϋποθέσεις καὶ δυνατότητες τοποθετήσεως τῶν προϊόντων τῆς πατρίδος μας — τῶν Γεωργικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν Βιομηχανικῶν. Δημιουργοῦνται ἀκόμη ἀπεριόριστοι προϋποθέσεις καὶ δυνατότητες ἀπελευθερώσεως καὶ ἀξιοποιήσεως τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων τοῦ Ἔθνους. Τῶν δυνάμεων αἱ ὁποῖαι ἀσφυκτιοῦν ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ Γεωπολιτικοῦ χώρου τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν κλειστήν, δασμοσυντήρητον οἰκονομίαν τῆς χώρας. Δημιουργοῦνται ἀπεριόριστοι προϋποθέσεις χρησιμοποίησεως καὶ παραγωγικῆς ἀπασχολήσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμισμοῦ τῆς χώρας ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας μας, τῆς εἰσαγωγῆς τῆς συγχρόνου τεχνολογικῆς ἐξελίξεως καὶ ἐπιστημονικῶν ἀντι-

λήψεων εἰς τὴν Γεωργίαν, Κτηνοτροφίαν, Βιομηχανίαν κ.λ.π., διὰ τῆς εἰσαγωγῆς κεφαλαίων καὶ κυρίως τοῦ συγχρόνου ἐπιστημονικοῦ πνεύματος εἰς τὴν χώραν, διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως καὶ παγιοποιήσεως τῆς Ἑθνικῆς ἡμῶν Ἀμύνης καὶ Ἀσφαλείας κ.λ.π.

Δὲν εἶναι τῆς ὥρας ν' ἀναπτύξωμεν τὰ ὠφέλη τὰ ὁποῖα τὸ Ἔθνος προσδοκᾷ νὰ προέλθουν ἐκ τῆς ἐντάξεώς μας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κοινοπολιτείαν. Ἡ ἀξιοποίησις τῶν ἀπεριορίστων δυνατοτήτων αἱ ὁποῖαι ἀνοίγονται εἰς τὸ Ἔθνος ἡμῶν, τὴν παροῦσαν καὶ τὰς ἐπερχομένας γενεάς, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν ἡμῶν Ἐκπαίδευσιν, ΚΑΙ ΜΟΝΟΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ.

Ἡ ἐνέργος συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ ἀνάληψις ἡγετικῶν —ἐπιστημονικῶν ρόλων εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομίαν καὶ τὴν Πολιτικὴν— κοινωνικὴν ζωὴν, σινιστᾷ πρόβλημα ἐκπαιδεύσεως καὶ ΜΟΝΟΝ. Ἡ Ἑθνικὴ ἡμῶν Ἐκπαίδευσις, ἀπὸ τῆς Στοιχειώδους μέχρι τῆς Ἀνωτάτης, Κυρίως τῆς Ἀνωτάτης, θὰ δείξῃ τὸν δρόμον, τὸν τρόπον, τὴν μέθοδον καὶ τὰ μέσα, καὶ θὰ καταστήσῃ ἱκανοὺς τοὺς Ἕλληνας ὅπως συνεργασθῶν μετὰ τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν θετικῶς, ἐποικοδομητικῶς, γονίμως καὶ ἀποτελεσματικῶς. Ἐντεῦθεν ἀπορρέουν πολλὰ καθήκοντα καὶ ὑποχρεώσεις εἰς τὰς Παιδαγωγικάς Ἀκαδημίας.

7. Δ η μ ι ο υ ρ γ ί α ὃ λ λ ο υ ἐ π ι π έ δ ο υ καὶ π ε ρ ι ε χ ο μ έ ν ο υ καὶ ὁ λ λ η ς μ ο ρ φ ῆ ς σ χ έ σ ε ω ν μετὰ τ ῆ ς φ ί λ η ς καὶ σ υ μ μ ά χ ο υ Τ ο υ ρ κ ί α ς.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ προσφάτως ἐπολεμήσαμεν ἐναντίον ἀλλήλων. Εἶναι ἐπίσης ἀληθές ὅτι διὰ τῆς συμβιώσεώς μας μετὰ τῆς φίλης Τουρκίας ἠδυνήθημεν νὰ διατηρήσωμεν τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν ἑθνικὴν ἡμῶν συνειδήσιν. Ὅλα αὐτὰ ὅμως ἀνήκουν εἰς τὸ παρελθόν. Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον δημιουργοῦν νέα προβλήματα καὶ ἀπαιτήσεις. Ἀμφότεροι ἔχομεν ἀνάγκην τῆς φιλίας καὶ τῆς συνεργασίας ἀμφοτέρων.

Ἡ Βαλκανικὴ καὶ ἡ Μικρὰ Ἀσία ἐπὶ χιλιετηρίδας ἀπετέλεσαν ὁργανικὴν καὶ ἀδιάσπαστον ἐνότητα, οἰκονομικῶς αὐτάρχει καὶ στρατιωτικῶς ἰσχυρὰν καὶ ἀκατάβλητον. Ἀπετέλεσαν παράγοντα ἰσορροπίας δυνάμεων καὶ εἰρήνης. Εἰς τὸν χώρον αὐτὸν ἐγεννήθη καὶ ἔδρασε τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα καὶ βραδύτερον ἡ Ἑλληνικὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἔλαμψεν ὡς κράτος δικαίου, ὡς πολιτικὴ δύναμις ὡς κυρίαρχος τῆς Μεσογείου, ὡς ἀναμορφωτὴς τῶν ὁμόρων λαῶν. Εἰς τὸν αὐτὸν χώρον ἀνεπτύχθη ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Εἰς αὐτὸν τὸν χώρον καλούμεθα νὰ δράσωμεν καὶ πάλιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν φίλων καὶ συμμάχων Τούρκων ἐν πνεύματι εἰλικρινοῦς ἀγάπης, συνεργασίας καὶ ἀδελφότητος. Ἡ ἑλληνοτουρκικὴ συνεργασία ἐξεφράσθη μακρὸν, πρὶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὑπὸ τοῦ Σελίμ Γ' — Ὑψηλάντου καὶ βραδύτερον, ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ἐξεφράσθη ὡς πολιτικὴ τοῦ Τρικούπη, τοῦ Βενιζέλου καὶ τῶν μεταπολεμικῶν κυβερνήσεων, ἀπὸ δὲ τῆς Τουρκικῆς διευτυπώθη ὡς πολιτικὴ τοῦ Κεμάλ καὶ τῶν συγχρόνων Τούρκων.

Οἱ καιροὶ καὶ οἱ σύμμαχοί μας συνιστοῦν τὴν προσέγγισιν, τὴν συνεργασίαν καὶ φιλίαν τῶν δύο λαῶν. Οἱ ἐχθροὶ μας, τοὺς ὁποίους ἴσως ὑποχρεωθώμεν ν' ἀντιμετωπίσωμεν ἀπὸ κοινοῦ, τὸ φοβοῦνται. Ἡ πραγματικότης τὸ ἐπιβάλλει. Τὸ ἐπιβάλλει καὶ τὸ ἐγγυᾶται. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἀμφότεροι ἀνήκομεν εἰς τὸν Δυτικὸν κόσμον καὶ στρατόπεδον, τὸ γεγονὸς ὅτι συνδεόμεθα διὰ τῆς συμμάχιας τοῦ Ν.Α.Τ.Ο., τὸ γεγονὸς ὅτι ὡς μέλη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς θὰ ἐπεκτείνωμεν διαρκῶς τὴν συνεργασίαν μας ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ τομέως, ἐγγυῶνται τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας ἀμφοτέρων.

Ἡ ἑλληνοτουρκικὴ συνεργασία καὶ φιλία εἰς τὴν νεοπαγῇ Δημοκρατί-

αν τῆς Κύπρου πολλά ἔχει νὰ διδάξῃ καὶ ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς φίλους μας Τούρκους ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Διὰ τί νὰ γίνουν ὅλα αὐτά;

Διὰ τρεῖς κυρίως λόγους: τοὺς κάτωθι:

α'. Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἄτομον εἰς τὴν προσπάθειάν του ὅπως ἀναζητήσῃ καὶ ἀνεύρῃ ἐν βιοποριστικόν, ἐπικερδὲς καὶ ἐν ταυτῷ ἐθνικῶς τε καὶ κοινωνικῶς ἐπωφελὲς ἐπάγγελμα. Ἐν ἐπάγγελμα τὸ ὁποῖον τοῦ προσφέρει μεγαλυτέρας δυνατότητας ἐπιτυχίας καὶ εὐδοκιμήσεως. Εἶναι, ὑποχρεωμένη, ἡ ἐκπαίδευσις, νὰ καταρτίσῃ καὶ εἰδικεύσῃ τὸ ἄτομον καὶ νὰ τὸ καταστήσῃ ἱκανὸν ὅπως αὐξήσῃ τὴν παραγωγικότητά του. Νὰ καταστήσῃ δηλαδή, ἡ ἐκπαίδευσις, δυνατὴν τὴν συμμετοχὴν τοῦ ατόμου εἰς ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα ἀγαθὰ. Νὰ τὸ βοηθήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα του ὅπως ἀνυψώσῃ τὸ βιοτικὸν αὐτοῦ ἐπίπεδον καὶ τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτοῦ στάθμην.

Πέραν τούτου ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωμένη ὅπως, διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς πατρίδος μας, δημιουργήσῃ δυνατότητας παραγωγικῆς ἀπασχολήσεως δι' ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον δυναμικὸν τῆς χώρας. Πρέπει δηλ. ἡ ἐκπαίδευσις νὰ δημιουργήσῃ ἐν ἐπικερδὲς, βιοποριστικὸν καὶ ἐν ταυτῷ ἐθνικῶς τε καὶ κοινωνικῶς ἐπωφελὲς ἐπάγγελμα δι' ὅλα ἀνεξαρτήτως τὰ ἑλληνόπουλα — ἀγόρια καὶ κορίτσια. Πρέπει νὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις βαθμιαίας ἐλαττώσεως καὶ πλήρους ἀνασχέσεως τῆς μεταναστεύσεως — τῆς μεγαλυτέρας αἰμορραγίας τοῦ ἔθνους μας καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1 ἐχθροῦ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν οἰκονομίας, αὐτῆς καὶ ἀσφαλείας.

Ἡ ἐκπαίδευσις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠδυνήθη μέχρι σήμερον νὰ ἐκτιμήσῃ δέοντως καὶ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀνωτέρω βασικὴν αὐτῆς ὑποχρέωσιν. Ἐπέτιμψε χονδρικῶς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ τὴν ἐποποθέτησε μακρὰν τῶν ἐπιδιώξεων της. Εἶναι πράγματι περίεργον τὸ γεγονός ὅτι ἐνῶ ὁ Πλάτων, ὁ μέγας Παιδαγωγὸς τῆς ἀνθρωπότητος, στηρίζει ὁλόκληρον τὸ Παιδαγωγικὸν αὐτοῦ οἰκοδόμημα εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν, ἡ ἐκπαίδευσις τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἡ ὁποία ἰσχυρίζεται ὅτι πηγάζει ἐκ τῆς Πλατωνικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Φιλοσοφίας, ἡγνῶσεν ἐντελῶς τὸν Πλάτωνα εἰς τὸ σημεῖον τούτου.

Τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀνύψωσεν εἰς τὴν πρέπουσαν αὐτῆς θέσιν τὸ Βασιλικὸν Ἐθνικὸν Ἰδρυμα, διὰ τῆς ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας ἀναριθμητῶν Ἐπαγγελματικῶν Σχολῶν διὰ τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια. Τὸ ἔργον τῶν Ἐπαγγελματικῶν Σχολῶν τοῦ Βασιλικοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυματός δὲν ἀξιολογεῖται ἀπὸ τὰς χιλιάδας τῶν εἰδικευμένων ἐπαγγελματιῶν καὶ ἐργατῶν τῆς Βιομηχανίας, Γεωργίας, ἄλλων κλάδων παραγωγῆς καὶ κοινωνικῆς λειτουργίας οἱ ὁποῖοι διοχετεύονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ἀξιολογεῖται κυρίως ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν εἶχον καὶ ἔχουν εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἐπισήμου ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς καὶ φιλοσοφίας τοῦ Ἐπουργείου Παιδείας. Τὸ Ἐπουργεῖον Παιδείας ἐνεπνεύσθη πολλὰπλῶς ἐκ τῶν ἐν λόγῳ σχολῶν καὶ ἀνέλαβεν ἐπισήμως τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τῆς Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων. Συνέστησε Πρότυπον Κέντρον Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ καὶ Διεύθυνσιν Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως. Ἰδρύσκει καὶ ἰδρύει εἰς διαρκῶς καὶ περισσοτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐπαγγελματικὰς σχολὰς πάσης ἐιδικότητος καὶ Προσανατολισμοῦ. Ὅλα δὲ αὐτὰ τὴν τελευταίαν μόλις πενταετίαν — δεκαετίαν. Εἶναι εὐχάριστον τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις περιλαμβάνεται σήμερον μετὰ τῶν βασικῶν ἐπιδιώξεων τοῦ Ἐπουργείου Παιδείας.

β'. Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωμένη ὅπως δημιουργήσῃ τὰς δυνατότη-

τας καὶ ἐνισχύσῃ τὰ Ἑλληνόπουλα, τὰ παιδιὰ μας, εἰς τὴν προσπάθειάν των ὅπως γίνουιν καλοὶ οἰκογενειάρχαι. Ὅπως δημιουργήσουιν οἰκογενείας εὐρισκομένας ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ Ὁρθόδοξον Δόγμα καὶ τὸ κοινωνικὸν ἡμῶν ἔθος.

Τοῦτο προϋποθέτει. οἰκονομικὴν αὐτάρκειαν καὶ ἀνεξαρτικοποίησιν τῶν παιδιῶν μας, κυρίως τῶν ἀγοριῶν, διὰ τῆς κατὰ τ' ἀνωτέρω, ἐπωφελοῦς, παραγωγικῆς καὶ ἐπικερδοῦς ἀπασχολήσεώς των, διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν ἱκανότητων καὶ τῶν δημιουργικῶν αὐτῶν δυνάμεων. Ἡ νεολαία τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος πάσχει ἀπὸ μίαν κοινωνικὴν ἀσθένειαν βαρυντάτης μορφῆς τὴν ὁποίαν νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃτε νὰ ὀνομάσω, ἐλλείψει καλυτέρου ὅρου, παρὰ τεταμένην ἢ ἐπιμηκυνθεῖσαν ἐφηβείαν. Ἡ ἀσθένεια προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ παιδιὰ μας μολονότι καθίστανται βιολογικῶς ὥριμα ἀπὸ τοῦ 18ου περιῖπου ἔτους τῆς ἡλικίας των, μολονότι ἡ Πολιτεία τοὺς ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα ψήφου κατὰ τὸ 21ον ἔτος καὶ ἡ κοινωνία τὰ φορτῶνει μὲ πλῆθος ὑποχρεώσεων —δικαιωμάτων ἀπὸ νεαρωτέρας ἀκόμη ἡλικίας, οἰκονομικῶς ἐξακολουθοῦν νὰ ἐξαρθῶνται ἀπὸ τὴν περιουσίαν ἄλλων, συνήθως τὴν περιουσίαν πατρὸς, μητρὸς, πενθερῶν κ.λ.π. ἐπὶ μακρὸν εἰσέτι χρονικὸν διάστημα. Ἐξακολουθοῦν νὰ ἐξαρθῶνται... νὰ εἶναι ἔφηβοι μέχρι καὶ τοῦ 30-35-40 κ.λ.π. ἔτους τῆς ἡλικίας των.

Ἡ ἐν λόγῳ ἀσθένεια, ἐκ τῆς ὁποίας πάσχουν ἰδιαιτέρως οἱ ἀνερχόμενοι τὴν ἐκπαιδευτικὴν κλίμακα, συνιστᾷ τὴν χειροτέραν μάστιγα τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἐχει βαρείας ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς, ἐπιστημονικῆς, πολιτικῆς, ἐθνικῆς κ.λ.π. ζωῆς τῆς πατρίδος μας.

Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ δημιουργήσῃ, κατὰ τ' ἀνωτέρω, δυνάμειν καὶ προϋποθέσεις οἰκονομικῆς αὐταρκείας καὶ ἀνεξαρτησίας τῶν παιδιῶν μας ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον διὰ νὰ τοὺς δώσῃ τὰς δυνατότητας ἵνα συστήσουιν οἰκογένειαν, ἵνα ἀποβοῦν καλοὶ οἰκογενειάρχαι, συνεχιστὰι τῶν Χριστιανικῶν ἡμῶν Παραδόσεων καὶ τοῦ Ὁρθοδόξου ἡμῶν Δόγματος.

γ'. Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωμένη ὅπως δημιουργήσῃ τὰς δυνατότητας καὶ ἐνισχύσῃ τὰ Ἑλληνόπουλα εἰς τὴν προσπάθειάν των ὅπως γίνουιν καλοὶ Ἑλληνες πολῖται. Ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὰ κοινὰ διὰ τὴν κοινότητα ἐντὸς τῆς ὁποίας ζοῦν, διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδιῶν των. Νὰ ἐνισχύσῃ τὰ παιδιὰ μας εἰς τὴν προσπάθειάν των ὅπως ἀποβοῦν κυρίαρχοι ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνοι πολῖται τῆς Ἑλλάδος, συνεχιστὰι τῶν παραδόσεων ἡμῶν.

Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ἐδημιούργησα καὶ ἀπηρέθισα πολλὰς ὑποχρεώσεις καὶ καθήκοντα διὰ τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας. Καὶ δὲν ἀπηρέθισα παρὰ μερικὰς ἐκ τῶν στοιχειωδῶν καὶ βασικῶν αὐτῶν ὑποχρεώσεων. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλοιώς. Αἱ Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημίαι ὑπηρετοῦν ὁλόκληρον τὴν Παιδείαν τοῦ ἔθνους καὶ τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῶν Ἑλληνοπαίδων παραμένει μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν τὴν παρεχομένην ὑπὸ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀποφοιτούντων.

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

Τοῦ κ. ΕΥΘ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητοῦ τῶν Παιδ(κῶν) - Ὑποδ(τ)οῦ

Ὁ διδάσκαλος —καὶ μάλιστα ὁ τῆς μικρᾶς κοινότητος τοιοῦτος— κατὰ κρατοῦσαν γενικὴν ἀντίληψιν ἀποτελεῖ πηγὴν γνώσεως ἀστείρευτον—γνώσεως διὰ πᾶν ζήτημα, ἐνδιαφέρον τούς κατοίκους τῆς κοινωνίας εἰς τὴν ὁποίαν ζῇ.

Ὁ διδάσκαλος θὰ συμβιβάσῃ τούς ἀντιδικοῦντας κληρονόμους· ὁ διδάσκαλος θὰ δώσῃ τὰς πρώτας βοηθείας εἰς τὴν περίπτωσιν ἀνάγκης πρὸς τούς σχόντας ἀτύχημά τι· ὁ διδάσκαλος θὰ ἐξηγήσῃ τὴν χρῆσιν τῶν λιπασμάτων· ὁ διδάσκαλος θὰ συντάξῃ τὸ συμφωνητικὸν ἐργαζομένου τινός· ὁ διδάσκαλος θὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν κοινότητα εἰς θέματα σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν πολιτιστικὴν πρόοδον αὐτῆς, διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τινα, ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἑτερογενῶν πολλάκις ζητημάτων, ἅτινα ἐμπίπτουν εἰς τὴν γενικὴν —γενικὴν κατ' ἄγραφον νόμον— ἀρμοδιότητα τοῦ διδασκάλου καὶ διὰ νὰ παραλείψωμεν τὰς καθαρῶς διδακτικὰς καὶ διοικητικὰς αὐτοῦ εὐθύνas.

Τὸν διδάσκαλον τ. ἔ. ἡ μικρά, ἰδίq, κοινωνία τοῦ χωρίου τὸν φαντάζεται καὶ τὸν θέλει παντογνώστην, ἱκανὸν δηλ. νὰ γνωρίξῃ καὶ νὰ λύῃ πᾶν πρόβλημα αὐτῆς καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον ἀμαχῆτως ἀσφαλῆ. Οὕτως ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐπαληθεύεται ἡ εὐαγγελικὴ ρῆσις, ἥτις τὸν διδάσκαλον θέλει ὡς «ἅλας τῆς γῆς» καὶ ὡς «φῶς τοῦ κόσμου».

Ἡ πολιτεία ἔχουσα ταῦτα ἐν νῷ ἐπλοῦτισεν τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας καὶ διὰ μαθημάτων, ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας ταύτας ἀνάγκας τῆς κοι-

νωνίας, ὅπου «φωτίζει» μόνον ὁ διδάσκαλος!, ὅπως εἶναι τὰ Γεωπονικά, τὰ οἰκονομικά, τὸ δημόσιον δίκαιον, ἡ πολιτικὴ οἰκονομία, ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ κ.λ., μὴ ἀποκλειομένου περαιτέρου ἐμπλουτισμοῦ αὐτοῦ.

Ἐσχάτως εἰσῆχθη τὸ μάθημα τοῦ λεγομένου Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως ἐτοιμασθῇ ὁ μέλλον διδάσκαλος οὐ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς διὰ τὴν εὐτυχὴ ἐκλογὴν ἐπαγγέλματος τῶν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀποφοιτούντων καὶ διακοπτόντων τὴν περαιτέρω γενικὴν ἐκπαίδευσιν μαθητῶν του, ὡς καὶ διὰ τὴν κατάλληλον παιδευτικὴν κατεῦθυνσιν τῶν ἐπιθυμούντων καὶ δυναμένων εὐρυτέραν καὶ βαθυτέραν παιδεύειν.

Ὁ διδάσκαλος εὐρίσκεται πολλάκις εἰς δύσκολον θέσιν, προκειμένου νὰ πληροφορήσῃ τὸν γονεῖα μαθητοῦ τινος ἢ αὐτὸν τοῦτον τὸν μαθητὴν, περὶ τῆς ἀκολουθητέας ἐπαγγελματικῆς ἐνασχολήσεως, ἥτοι περὶ τοῦ ποῖα ἐπαγγέλματα ἀσκοῦνται σήμερον εἰς τὴν περιοχὴν ἢ εἰς τὴν ἐπικράτειαν γενικώτερον, διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ ὑποψήφιος ἐπαγγελματίας νὰ γνωρίσῃ αὐτὰ καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὴν διὰ τι ἐξ αὐτῶν προτιμῆσιν του· ποίας ἀπαιτήσεις ἔχει τὸ προτιμώμενον ἐπάγγελμα ἢ ἄλλο συγγενὲς τοιοῦτον· ποίας ἱκανότητος διαθέτει ὁ ὑποψήφιος καὶ εἰς ποῖον βαθμὸν ἔναντι τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ προτιμωμένου ἐπαγγέλματος· ποίας σχολὰς —σχολὰς κατωτέρας, Μέσας, Ἀνωτέρας— δύναται ὁ ὑποψήφιος, ποῦ καὶ πῶς, νὰ ἀκολουθήσῃ διὰ νὰ τύχῃ ἐπαγγελματικῆς

ἐκπαιδεύσεως, κ.ο.κ.

Ὁ διδάσκαλος —νεώτερος ἢ ἀρχαιότερος— οφείλει καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ νὰ εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον ενημερωμένος, ὥστε, ἂν μὴ τι ἄλλο, νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ δίδῃ μίαν ἐγκυρον πληροφορίαν περὶ τοῦ ποῦ ὑπάρχει σχολεῖον τι, προετοιμάζον διὰ τὸ οἰονδήποτε ἐπάγγελμα· ποιοὶ γίνονται δεκτοὶ καὶ ὑπο ποίας προϋποθέσεις· πόσου χρόνου εἶναι ἡ φοίτησις· πόση ἡ δαπάνη· ποῖα τὰ προσόντα τῶν ἀποφοίτων αὐτῆς κ.ἄ.

Εἰδικώτερον ο συγχρονος διδάσκαλος —ο ἔχων ψυχολογικὴν προπαιδείαν— ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ δίδῃ ἐν κριτήριον (τέστ) εὐφύτας π.χ. ἡ διαφερόντων ἢ προσωπικότητος ἢ σχολικῶν επιτευγμάτων ἢ εἰδικῶν ἱκανοτήτων ὅπως εἶναι αἱ ἱκανότητες τῆς μνήμης, τῆς ἀριθμήσεως, τῆς συλλογιστικότητος, τῆς στατιστικῆς, τῆς ἐκφράσεως, τῆς συντονιστικῆς κινητικότητος, τῆς ἀκριβείας τῶν δακτύλων, τῆς σχεδιαστικότητος, τῆς συνθετικότητος, τῆς μηχανικότητος, τῆς φανταστικότητος, τῆς παρατηρητικότητος, τῆς γραφικῆς παραστατικότητος, τῆς μουσικότητος(1). Ὁμοίως εἶναι εἰς θέσιν νὰ χρησιμοποιῇ τὰς μεθόδους τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ μάλιστα τὴν ψυχολογικὴν παρατήρησιν, διὰ νὰ συγκεντροῖ οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ εἰς τὴν διάθεσίν του ὑπάρχοντα δεδομένα. Ὁ διδάσκαλος καταγράφει τὰς ψυχολογικὰς του παρατηρήσεις, καθ' ὠρισμένας ἀρχάς, εἰς ἴδιον τετράδιον· συσχετίζει αὐτὰς πρὸς ὠρισμένους γνώμονας διαγωγῆς ἐκ τῶν προτέρων τεθειμένους, καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν μετρήσεων καὶ πρὸς ἀλλήλας· καταλήγει μεθ' ἐρμηνείαν αὐτῶν, εἰς συμπερασματικούς χαρακτηρισμούς περὶ τοῦ ατόμου. Ὁ διδάσκαλος τηρεῖ, δὴλον ὅτι, τὸ λεγόμενον ἀτομικὸν δελτίον τοῦ μαθητοῦ ἀπο ἡλικίας ὅσον ἐνεστί μικροτέρας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διαγνώσεως τῶν ἰδιαιτέρων αὐτοῦ χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων —ἐν προκειμένῳ δέ, τῶν ἐπαγ-

γελματικῶν κλίσεων, ἱκανοτήτων, διαφερόντων, προσωπικῶν ἰδιοτήτων— καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διακριβώσεως τοῦ παράγοντος «σταθεροτητος» τῶν ἐν λόγῳ γνωρισμάτων, ἀφοῦ τὸ περὶ οὗ ο λόγος «δελτίον» θὰ μεταβιβάζεται ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν, παρακολουθοῦν τον μαθητὴν κατὰ πόδας, πρὸς συμπλήρωσιν, διόρθωσιν, τροποποίησιν, ἐνημέρωσιν, τελειοποίησιν.

Ὑποστηρίζεται παρὰ πολλῶν, ἐξ ἁλλου, ὅτι τὰ ἐπαγγελματικὰ διαφέροντα εἶναι καρπὸς τῆς ἐσχάτης ἐφηβικῆς ἡλικίας ἥτοι τῆς ἡλικίας τῶν 16—25 ἐτῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς εἶναι ζήτημα τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας —ἡλικίας μὴ ἐμπιπτούσης εἰς τὰ ὅρια τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τοῦτο ἐν μέρει μόνον εἶναι ἀληθές καὶ ἀναφέρεται εἰς τίνα μόνον τῶν ἀτόμων καὶ μερικὸς μόνον τῶν λαῶν— εἰς ἄτομα καὶ λαοὺς δηλαδὴ μὴ πιεζόμενα ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ πρὸς ἐπιβίωσιν ἀγῶνος τῆς ζωῆς. Ἐξ ὧν καὶ τὰ ἀνωτέρω εὐρήματα. Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῶν ἐπαγγελματικῶν διαφερόντων ἐξαρτᾶται περισσότερο ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ ζῆν, παρὰ ἐκ τῆς χρονολογικῆς ἡλικίας· διαφέροντα ἄλλως τε, δι' ἃ δὲν παρέχεται ἡ κατάλληλος ἐνκαιρία πρὸς ἐκδήλωσιν των, παραμένουν διὰ βίου ἀφανῆ καὶ ἀδιάγνωστα. Αἱ ὑπόλοιποι ἱκανότητες, ἐξ ἄλλου, γενικαὶ καὶ εἰδικαί, ἐμφανίζονται ἀπο τῆς νηπιακῆς ἡλικίας καὶ παραμένουν σταθεραὶ διὰ βίου, ἐφ' ὅσον εἶναι ἰσχυραί.

Ἄνεν πρόκει νὰ παραβλέπεται, ὅτι ὁ κυρίως σκοπὸς τοῦ σχολείου καὶ ἰδίᾳ τοῦ δημοτικοῦ τοιοῦτον, εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ μαθητοῦ καὶ ἡ καλλιέργεια αὐτῆς, ἐν συναρτήσει πάντοτε μετὰ τῶν λοιπῶν ἱκανοτήτων καὶ δεξιοτήτων, διὰ τὴν ἰσόρροπον ἀνάπτυξιν αὐτοῦ.

Ὅπως δὴποτε ὁ ἀποφοιτῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μαθητῆς, εἴτε ἀμέσως εἴτε μετὰ ἐν ἡ δέο ἐτη, θὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ ἐπαγγελματικὰς πληροφορίας, προκειμένον, νὰ ἀκολουθήσῃ ἐπάγγελμά τι· τὸ πρόσωπον δὲ πρὸς τὸ ὁποῖον θὰ ἀποτανθῇ δι' αὐτὰς εἶναι ἀσφα-

1) Περί ὧν αὐτῶν διαλαμβάνομεν εἰς τὸ μὲν κυκλοφορήσαν βιβλίον μας «Ψυχολογία Ἑπαγγελματικῆς Προσαρμογῆς».

λῶς ὁ διδάσκαλός του, πρὸς τον ὁποῖον και ἐμπιστοσύνην πολλήν τρέφει καὶ τον μόνον κατάλληλον πρὸς τοῦτο θεωρεῖ.

Ἐποστηρίζεται ακόμη, ὅτι ἡ ἐπαγγελματική κατεῦθυνσις εἶναι ἄνευ σημασίας καὶ ἂν ακόμη συμβῇ νὰ εἶναι πλήρης, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ προσφορὰ ἐργασίας! Ἡμεῖς δεχόμεθα ὅτι καὶ ἂν ακόμη τοῦτο ἀληθεύῃ, καὶ πάλιν ἡ ἐπαγγελματική κατεῦθυνσις ἔχει τὴν θέσιν της, διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ὑποψήφιος τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ προτιμωμένου ἐπαγγέλματος. τοὺς ὅρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους δύναται νὰ τὸ ἀκολουθήσῃ, τὰς ἱκανότητας αὐτοῦ, τὰ συγγενῆ ἐπαγγέλματα διαφόρου βαθμοῦ ἱκανοτήτων καὶ ἀπαιτήσεων, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὑπάρχουν ομάδες διαφερόντων ἐντος τῶν ὁποίων ἐντάσσονται πλείονα τοῦ ἑνός ἐπαγγέλματα. Εἰς ἐν δημοκρατικὸν καθεστῶς, βεβαίως, δὲν συγχωρεῖται ἡ θέσις περιορισμῶν ἐκλογῆς τῶν ἐργοδοτῶν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, πάντοτε, ὅτι ἡ ἐπιλογὴ θὰ γίνεταί μεταξὺ ἀτόμων τῶν αὐτῶν περιπῶν ἱκανοτήτων, γενικῶν καὶ εἰδικῶν.

Ἡ ἰδεώδης, λίστις, καθ' ἡμᾶς εἶναι νὰ τηρῇται διὰ νόμου τὸ ἀτομικὸν δελτίον πάντων τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ νὰ ἐφαρμοζῶνται αἱ ἀτομικαὶ μετρήσεις, ὅσον δὴποτε ἀτελεῖς καὶ ἂν εἶναι, αφοῦ κατὰ γενικῆς ἰσχύος αξίωμα «τὸ κατὶ εἶναι καλλίτερον τοῦ τίποτε».

Τὸ δελτίον τοῦτο μὲ τὴν γενικὴν ἐρμηνείαν τοῦ διδασκάλου, νὰ παρακολουθῇ τὸν μαθητὴν, ἐφ' ὅσον ὁ μαθητὴς συνεχίσῃ τὴν φοιτήσιν του εἰς σχολεῖα γενικῆς μορφώσεως (Γυμνάσια) καὶ ἐφ' ὅσον ἤθελε διαφύγει τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ διδασκάλου ἢ σύνδεσις καὶ ἡ παρακολούθησις τοῦ ἀποφοιτῶντος μετὰ τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας, διὰ τὴν ἐπαληθεύσιν ἢ τὴν διάψευσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς διαγνώσεως. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἐπαγγελματίου τελικὴ κατεῖθνησις, ἥτις σημειωτέον δὲν εἶναι ὑπόθεσις στιγμῆς οὐδὲ τοῦ οἰουδήποτε (ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι ὁ διδάσκαλος — ὁ ἐξήσηκον μένος διδάσκαλος — εἶναι ἀναντικατάστατος διὰ τὸ ἐν λόγῳ θέμα) πρέπει νὰ δεσμεύῃ τὸν ἐργοδότην καὶ νὰ εἶναι ὑπο-

χρεωτικὴ διὰ πάντα εἰσερχόμενον εἰς τὴν ἐργασίαν. Ὁ ἐργοδότης νὰ ἀποτείνεται δι' ἀγορὰν ἐργασίας εἰς τοὺς κατὰ τὸπους ἐπαγγελματίας ἐπαγγελματικούς συμβούλους πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν καταλλήλων προσώπων καὶ πρὸς ἐπιλογὴν αὐτῶν. Ὁ ἐπαγγελματικὸς σύμβουλος νὰ παρακολουθῇ τὸν κατευθυνθέντα ὑποψήφιον, κατὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, πρὸς διαπίστωσιν τῆς ἐπιδροσασμοστίας ἢ τῆς δυσπροσασμοστίας ἐναντι τῆς ἀσκουμένης ἐργασίας καὶ τοῦ κατ' ἀνάγκην, τυχόν, ἀναπροσανατολισμοῦ.

Προϋπόθεσις τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀνωτέρω ἀπόψεων εἶναι ἀσφαλῶς ἡ νομοθετικὴ, κατὰ πρῶτον, ρύθμισις τῶν ἐξ αὐτῶν προερχομένων σχέσεων. Δευτέρα προϋπόθεσις ἐπιτυχοῦς ἐφαρμογῆς τῆς ἐπαγγελματικῆς κατευθίνσεως εἶναι ἡ αὔξησις τῶν ἐτῶν φοιτήσεως εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἀπὸ ἑξ (6) εἰς οκτὼ (8) μὲ πρόγραμμα διδασκαλίας διὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη προεπαγγελματικῶν, ὑπὸ εἰδικευμένων διδασκάλων ἐφαρμοζόμενον. Ἐκ τῆς τοιαύτης προϋποθέσεως τοίτη τοιαύτη ἀνακύπτει, ἥτοι ἡ αὔξησις τῆς φοιτήσεως τῶν ὑποψηφίων διδασκάλων, εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας, ἀπὸ τῶν δύο (2) ἐτῶν εἰς τρία (3) κατ' ἀρχὴν καὶ εἰς τέσσαρα ὀργότερον μὲ ἰδιαίτερον ἔτος εἰδικείσεως κατὰ κλάδους ἐμφύτων κλίσεων καὶ προτιμήσεων.

Τετάρτη προϋπόθεσις εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῶν πάσης φύσεως ἐπαγγελματικῶν σχολείων — σχολείων συστοίχων πρὸς τὰς κατὰ τὸπους ἀνάγκας καὶ πρὸς τὰ ἐκασταχοῦ προσφερόμενα μέσα — διὰ τὴν εἰς αὐτὰ ἀνάλογον ἐκπαίδευσιν — ἐκπαίδευσιν σύμφωνον πρὸς τὴν κριθεῖσαν καὶ δοθεῖσαν ἐπαγγελματικὴν κατεῦθυνσιν.

Πέμπτη προϋπόθεσις διὰ τὴν τελεσφόρον ἀσκήσιν τοῦ ἐπαγγέλματος, δι' ἣ ἔχει προετοιμασθῇ ὁ ὑποψήφιος, εἶναι ἡ παροχὴ ἐργασίας, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀποφοιτήσεως ἐκ τῶν ἐπαγγελματικῶν σχολείων, καὶ ἡ χορήγησις τῶν μέσων ἀσκήσεως αὐτῆς, ὑπὸ μακροπρόθεσμον μάλιστα πίστωσιν, προκειμένου περὶ κεφαλαίων δυσκόλως ἐξευρισκομένων.

ΓΕΩΡΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΜΑΣ

Ὑπὸ τοῦ κ. ΓΕΩΡ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ
Καθηγητοῦ Γεωπονίας Ζ. Π. Ἀκαδημίας

Με ιδιαίτερη προσπάθεια παρακολουθοῦμε σήμερα ὅλοι μας τὴν ἔντονη ἐπανάσταση στὴν πρωτοπορεία καὶ προτεραιότητα ποὺ δίνει το κράτος καὶ ἡ κοινωνία στὴ στροφή καὶ τὴν ἐκτίμηση γιὰ ἀξιοποίηση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν δυνάμεων τῆς ἑλληνικῆς γῆς, εἰς τρόπον ὅ-

Οὕτως ὑπάρχει μεγάλη πιθανότης εὐχαρίστου επαγγελματικῆς προσαρμογῆς, τῶν μελλόντων νὰ εἰσέλθουν εἰς ἐργασίας τῶν ἱκανοτήτων των καὶ τῶν διαφερόντων των. Ὑπάρχει ἡ πιθανότης ἡύξημένης ἀποδόσεως ἐν τῇ ἐργασίᾳ, αὐξήσεως τῆς ἀμειβῆς ἐργασίας, βελτιώσεως τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κατ' ἐπέκτασιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος· καὶ τέλος ἱκανοποίησις ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ γενικωτέρα εὐημερία τῶν πολιτῶν.

Φοβοίμεθα, ὅτι θὰ παρεξηγηθῶμεν, ἐκ τῆς κρατούσης ἀντιλήψεως «τοῦ μὴ κίνει τὰ κακῶς ἔχοντα» καὶ ἐκ τῆς ἰδεας ὅτι παντὰ ταῦτα αποτελοῦν «ψιλὴν» θεωρίαν οὐδεμίαν σχεδὸν ἔχουσιν πρὸς τὰ πράγματα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραβλέπεται τὸ γεγονός, ὅτι τὰ μεγαλύτερα ἐπιτεύγματα τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, τὴν τελευταίαν ρίζαν των ἔχουν ἀπλώσει εἰς θεωρίαν τινα καὶ μάλιστα τολμηράν. Ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν νόμον τῆς ἀλλαγῆς καὶ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος. Εἰς κοινωνίας, ὅπου πληροῦνται οἱ τελευταῖοι οὔτοι ὅροι, παντὰ τὰ προβλήματα λύνονται ἀμέσως καὶ εἰρηνικῶς.

στε τολμῶμεν νὰ πιστεύομεν καὶ ἡμεῖς πῶς ἡ ἐπωφελέστερη καὶ θετικώτερη κατεύθυνση σκέψεων καὶ ἐνεργειῶν ὑγιῶς σχετιζομένων ἀνθρωπίνων παραγόντων καὶ τάξεων πρέπει νὰ καταλήγουν στὸ ἀξιοπρόσεκτο σύνθημα τῆς περισσότερης ἀγάπης καὶ ἐκτιμήσεως πρὸς τὰ ἱερὰ ἔργα τῆς γῆς καὶ κατὰ συνέπειαν στὴν τόνωσιν τῆς Γεωργικῆς συνειδήσεως μακρὰν ἀπὸ τὰ πλήγματα τῆς περασμένης καὶ τωρινῆς νοοτροπίας.

Καὶ ἐπειδὴ εἶναι πλέον φανερόν πῶς αὐτὸ τὸ σύνθημα καθημερινὰ γίνεται ὠριμὴ σκέψις καὶ ἀδυναμία γιὰ ὠλοκληρωμένη ἐκτέλεσιν ἀπὸ τὴν κορυφὴν τῆς πολιτικῆς πυραμίδος καὶ ἐπιστήμης ὥς τοὺς παράγοντας τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ παιδείας, παλεύοντας μὲ κάθε τρόπο γιὰ νὰ διαλυθῇ ἡ ἀράχην τῆς προλήψεως πρὸς τὸ γεωργικὸν ἐπάγγελμα, νομίζομεν πῶς εἶναι πλέον καιρὸς τὸ σύνθημα καὶ ἡ κατεύθυνσις αὐτὴ νὰ πάρῃ σάρκα καὶ ὀστά στίς μέρες ποὺ χαράσσεται ἔντονα ἡ πρόοδος καὶ ὁ πολιτισμός, ὥστε ν' ἀκουσθῇ ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, τὸν τύπο καὶ τὸ τραγούδι, ἀπ' ὅσους ἔχουν τὴν ὑλικὴ καὶ ἡθικὴ δύναμιν γιὰ μιὰ καλὴ καὶ εὐεργετικὴ ἐπίδρασιν πρὸς τελικὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ὠλοκληρωμένην ἀξιοποίησην καὶ τελικὴ ἐπιτυχίαν. τὸ σύνθημα καὶ περὶ τῆς γεωργικῆς μορφώσεως τῆς γενεᾶς τοῦ τόπου μας, διὰ τῆς διδασκαλίας γεωπονικῶν μαθημάτων εἰς τὰ πάσης φύσεως Σχολεῖα καὶ ἐκπαιδεύσεις.

Εἶναι πᾶς καιρὸς ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐνασχόλησις μὲ τὴν Γεωργίαν καὶ μὲ ὅλες τις

εύεργετικές της επιδράσεις και έκπολιτιστικές διακρίσεις κατά καιρούς και έποχας ανά τους αιώνες μέχρι σήμερα να πάρη περισσότερο τιμητική θέση και στίς μέρες τίς δικές μας, έφ' όσον είναι σέ όλους μας γνωστο πώς «όπου ή γεωργική εκπαίδευση περιήλθεν σέ άδιαφορία και άνυποληψία εκεί οί άνθρωποι έδυστύχησαν και έξαφάνιστηκαν ένφ άντίθετα έπρόκοψαν και έδημιούργησαν πολιτισμόν ώστε να αύτογχερέμίζεται τó σύνθημα μαζικά από την επίδραση του ξενυγá και του καλλιεργητή».

Αύτή ή σκέψη πρέπει να ριζώσει σε κάθε μας κίνηση, ώστε να γίνη κοινωνοφελής ενέργεια μέχρις ότου ή άγροτική ένασχόλησή αποβάλλη τόν πέπλον τής άνυποληψίας και άδιαφορίας καθ' όσον ή Γεωργία είναι κατά πάντα όλωκληρωμένη και τετιμημένη έπιστήμη που άπαιτεί διοικητικό μυαλό, μόρφωση, αντίληψη, μελέτη και έρευνα και τελική εφαρμογή έπισημονικών μεθόδων και παραγόντων για ένημερία του λαού μας και κοινωνική πρόοδο και πολιτισμό.

Άτυχώς όμως άπ' την έλλιπή διαφώτιση μέχρι σήμερα και από επίδραση των σκοτεινών κληρονομιών του παθητικού παρελθόντος δημιουργήθηκε ροπή τής κοινωνίας με τάσιν να παρασύρεται έκάστοτε και ή ύγιής παιδεία προς τά περισσότερον δῆθεν επικερδή και παρασιτικά έπαγγέλματα για να δημιουργούνται έτσι θεσιθήρες και πλεονάζοντες άργόσχολοι σπαταλώντας κίτταρα, πνευματικές και σωματικές δυνατότητες χωρίς κανένα γενικώτερο κέρδος τής κοινωνίας των ανθρώπων και τής έθνικής οικονομίας. Δέν ξεχνά κανείς μας έστω και άν δέν θέλωμεν μερικοί να τó νοιώσουμε, όσο ταιριάζει και χρειάζεται αυτό, πώς σήμερα σέ όλες τίς προοδευμένες χώρες του κόσμου ή Γεωργία θεωρείται από τίς εύγενέστερες ένασχολήσεις γιατί δίπλα στην πλούσια έξασφάλιση οικονομικών δυνατοτήτων παρέχει την εύχαρίστηση, την ψυχαγωγία, μα και έλευθερία και άνεξαρτησία.

Άμεσα δέ τά άποτελέσματα με όλες τίς σύγχρονες εύκολίες και τίς τεχνητές

δυνατότητες για κάθε ύγιως σκεπτόμενο άτομον έν συνδυασμώ με την Γεωργικήν Βιομηχανίαν, τó έμπόριον και την έξαγωγήν και την τεχνικήν του αιώνος μας, ώστε να χαρίζη εύγεία και διανοητικήν διαύγειαν, εύγενή αισθήματα, εύχάριστη άπασχόληση, πλούτον αισθημάτων και ορίζοντα δράσεως για να ύπηρετήσει έτσι κατά τόν καλλίτερον έπιζητούμενον τρόπο, τόν σκοπό τής αγωγής ενήλικων και άνηλικων που δέν χτίζεται με κοΐφιες λέξεις και λεκτικές εκδηλώσεις αλλά με πνευματικά και υλικά αγαθά. Δέν χρειάζεται πολλός κόπος και μεγάλη σκέψη για να διαπιστώσουμε όλοι μας πώς επίκεντρο κάθε σοβαρής Κοινωνικής κινήσεως και μεταρρυθμίσεως είναι πάντοτε ή εύφορία τής γῆς, την όποιαν άγκάλιασαν οί οικονομολόγοι, έφρόντισαν οί άρχοντες των Έθνών, έτραγούδησαν οί ποιηται και περιέβαλλον με ιδιαίτερες εύχες οί ύμνολόγοι για να κορυφωθή σάν θεία ύμνωδία στόν «Οικονομικό» του Ξενοφώντος ότι και «Θεός ούσα τούς δυναμένους καταμανθάνει εθίζει καρτερεΐν» για να καταλήξη εις τó κορύφωμα των αίωνων πώς τής «Γεωργίας» εύ φερομένης αίρονται και άλλαι τέχναι άπασαι όπου δι' άν την γῆν χερσεΐν εκεί σθένυννται και άλλαι τέχναι κατά γῆν και κατά θάλατταν.

Σ' αυτήν την μεγάλη αλήθεια έδωσαν ιδιαίτερη προσοχή και έκτίμηση λαοί και άρχοντες και αυτήν θέλησε να προσέξη ιδιαίτερα ό μεγάλος και άξιος κυβερνήτης Καποδιστριας όταν σέ πρώτη μοΐρα στην γενική φροντίδα για άνάπτυξη του λαού του έβαξε την προώθηση κι' άνάπτυξη τής Γεωργίας.

Αυτό και μόνον και με κάθε δυνατότητα προσπαθεί να ύπηρετήσει ή ύγιως σκεπτομένη Κοινωνία των Έλλήνων και άρχόντων μας σήμερα όταν σέ κάθε προοδευτική και άξιώλογη σκέψη και φροντίδα δίδει προτεραιότητα στα ούσιαστικά προβλήματα τής γεωργοοικονομικής άναπτύξεως με μοναδικό σκοπό και ήθικο κοινωνικήν προσοδικίαν την κατά τó δυνατόν και με περισσήν βαρύτητα συμβολήν και άξιολόγησιν τής εργασίας του κατά

πάντα τετιμημένου πλέον γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἰδιαίτερα εἰς τὴν μορφωτικὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς νεότητος, εἰς τὴν ὁποῖαν καὶ στηρίζεται παράλληλα τὸ μέλλον καὶ ἡ ἐλπίδα τῆς Ἀγροτικῆς μας Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὁμως κάθε προοδευτικὴ κίνησις καὶ ἐνθουσιώδης ἐνέργεια στὴν χώρα τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ γαλανοῦ οὐρανοῦ, ὅπου ἀνθεῖ ἡ πορτοκαλιά, θάλλει ἡ ελαία καὶ ὠριμάζει τὸ σταφύλι δὲν ὀλοκληρώνεται χωρὶς τὴν πίστη καὶ τὴν ἐνθουσιώδη συνειδητὴ συμμετοχὴ τῆς σύγχρονης καὶ νεωτερῆς γενιᾶς τῶν ἀηλικίων καὶ ἐνηλίκων τῆς πατρίδος μας γύρω ἀπὸ πρωτεϊνιστοὺς σκέψεις, ἐνέργειες καὶ προετοιμασίαις, δίπλα στὰ ζωτικά καὶ οὐσιώδη διαφέροντα τοῦ Ἑλληνικοῦ μας λαοῦ, ὀφείλομεν νὰ προτάξωμεν μὲ ἰδιαίτερη βαρύτητα τὴν συνειδητὴ προώθηση τῆς Γεωργικῆς μορφώσεως ἀπὸ τὸ μικρότερον ἕως τὸ μεγαλύτερον σχολεῖον.

Συνειδητὰ εὐελπιστοῦμεν καὶ πιστεύομεν πὼς κάθε προοδευτικὴ ἐκδήλωση ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν εὐημερίαν καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν Ἑλλήνων μας πρέπει νὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ πνεύματος σὲ συνεργασία πάντοτε μὲ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀγάπην ὅλων τῶν νέων τοῦ τοποῦ μας γιὰ ν' ἀξιοθῇ ἔτσι νὰ δώσῃ τελικὰ τὴν ἀπαιτούμενη προσαρμογὴ στὰ ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης Γεωργοκτηνοτροφικῆς κατευθύνσεως γιὰ μιὰ ὀρθὴ καὶ ὑγιὰ διαπαιδαγώγηση τῶν ἀγροτοπαίδων ὥς τοῦτο συνέβη σὲ ὅλας σχεδὸν τὰς πεπολιτισμένας χώρας τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὰς ὁποίας κατ' ἐνῆαν καὶ κατὰ θείαν οἰκονομίαν ἐντάσσεται καὶ ἡ Πατρίδα μας αἰσιόδοξα καὶ ἴσως κάπως ἀργόρυσθα ἀλλὰ πάντοτε ὁμως θετικά καὶ συνεχῶς προοδευτικά. Αὐτὲς οἱ σκέψεις γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ ἄμεσον μέλλον τῆς κατ' ἐξοχὴν τετιμημένης καὶ ἀξιεκτιμημένου Ἀγροτικῆς μας Ἑλλάδος ἀποτελοῦν τὴν σοβαρότερη καὶ βαθύτερη φροντίδα τῶν εἰγενῶν διαθέσεων τῆς Κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ὥστε μὲ παλαίους πάντοτε τὴν συνεχῶς διαφωτισομένην κατάλληλα ορθολο-

γιστικὴ Γεωργοοικονομικὴ κατεύθυνση τῆς παιδείας, σὲ συνεργασία καὶ συμπαράσταση ὅλων τῶν ἡγετικῶν στοιχείων καὶ προοδευτικῶν παραγόντων τοῦ τόπου μας νὰ προσβλέπωμεν αἰσιόδοξα πὼς γρήγορα θὰ βλαστήσουν καρποφόρως τ' ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς νοσταλγικῆς μας αγροτικῆς ὑπαίθρου ἅξια σὺν παραδόσεις τῆς φυλῆς καὶ τὶς ἀγνώστες καὶ εὐγενέστερες ἐπιδιώξεις τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς Δημιουργίας μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν μεγάλην στιγμὴν προβλέποντας διὰ τὸ αἶσιον καὶ ευτυχῆς μέλλον τῆς χώρας μας καὶ μὲ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὴν ὀρθὴ κατεύθυνση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος μὲ πρόθεσι ἀποκλειστικά καὶ μόνον νὰ ὑπηρετήσωμεν τὴν ευημερίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν μὲ ἀγνὰ καὶ κατὰ πάντα ἀνθρωπιστικά ἰδανικά καὶ ἑλληνικά καὶ ἐλευθέρα συστήματα στὴν ἀγαθότερη πάλιν τῶν λαῶν τῆς ἐποχῆς μας, παίρνομεν τὴν τόλμην νὰ συστήσωμεν τὴν ἰδιαίτερη φροντίδα καὶ προσοχὴ τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τὸ ἀμεσον ἐνδιαφέρον αὐτῆς.

Ἔτσι δίπλα στὴν ἱερότητα τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὴν σκοτοδίνην τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν προκατάληψιν τοῦ μεσαιωνισμοῦ θὰ μπορέσῃ νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδείαν ποὺ ὀλοκληρῶνεται μὲ τὴν ἀπόκλιση καὶ πρὸς τὰ προβλήματα τῆς Γεωργικῆς κατευθύνσεως.

Τιμὴ καὶ δόξα στον τωρινὸ Παγκόσμιον πολιτισμὸ μὲ ὅλα τὰ εὐεργετικά ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας, Γεωργικῶν μαθημάτων ἔστω καὶ ἀργοπορημένα ὥς σήμερα δεδομένου ὅτι ἡ Γεωργικὴ διδασκαλία ἀπετέλεσε ἀντικείμενον φροντίδος ἐλευθέρας καὶ δούλης Ἑλλάδος μὲ τὶς ἐκάστοτε διακυμάνσεις καὶ ἀναλαμπὰς καὶ μὲ ὑψηλοὺς παιδαγωγικοὺς σκοποὺς ποὺ συνίστανται εἰς τὸν σκοπὸν τῆς εἰσαγωγῆς καὶ διδ/λίας Γεωργικῶν μαθημάτων εἰς τὸ Δημοτικὸν καὶ Γυμνάσιον καὶ σὲ κάθε ἄλλο εἶδους Σχολεῖον ποὺ καλλιεργεῖ καὶ προπαιδεύει τὴν σκέψιν καὶ τὴν συνείδησιν τῶν ἑλληνοπαίδων γύρω ἀπὸ τὰ

εὐγενέστερα προβλήματα τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ νοσταλγίας. Δυναμὴν νὰ ἐμπνεύσῃ στοὺς μαθητὰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν κατ' ἐπιστήμην ὀρθομένην ἀγροτικὴν ζωὴν, οἱ μὲ τὰ ἔργα τῆς γῆς ἀσχολούμενοι εὐρίσκουν θεβασιότεραν τὴν εὐτυχίαν τῆς ζωῆς ποὺ καταλήγει ἀσφαλῶς στὴν εὐημερίαν καὶ πρόοδο τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἐπιδιώξεις καὶ πόθος διὰ τῆς ἑλληνικῆς μας πατρίδος ἐπιτυγχάνει ν' ἀναπτύξῃ στὰ παιδιὰ τὴν παρατήρηση καὶ τὴν σύγκριση, τὴν διάκριση καὶ τὴν κρίση, τὴν πρωτοβουλίαν καὶ εὐσυνειδησίαν, τὴν δημιουργικότητα καὶ ἀδελφосύνην, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν προοδευτικὴν ἐκδήλωσιν, τὴν ἀλληλεγγύην καὶ ἀλληλοβοήθειαν, τὴν νοσταλγίαν καὶ τὴν συμπάθειαν πρὸς τὴν πατρικὴν γῆν προνόμιον αὐτὴν γιὰ νὰ συνδέσῃ παντοτινὰ καὶ αἰώνια μὲ στοργὴ καὶ νοσταλγικὴ δύναμιν τὰ ἐκλεκτὰ τῆς τέχνης γιὰ νὰ κοσμοῦν παντοτινὰ καὶ νὰ τραγουδοῦν τὶς ὁμορφίαις καὶ ὡραιότητες στον τόπον τῶν ἱστορικῶν σταθμῶν καὶ κατορθωμάτων τῆς φυλῆς. Προσέτι τὸ μάθημα τῶν Γεωπονητικῶν μεθοδικῶς ἐκτελούμενον ἀποτελεῖ ἄριστον μέσον ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν καθὲς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἀνεξαρτήτως εἰδικότητος καὶ φύλου.

Εἶναι ἔτσι ἀπαραίτητο ξεκίνημα πρόοδου καὶ πολιτισμοῦ γιὰ τοὺς ἀποτελοῦντας τὸ μέγιστον τοῦ Ἑλληνικοῦ χωριοῦ τῶν ἐπαρχιακῶν καὶ περιφερειακῶν κέντρων, οἵτινες σάν τιμημένοι σκαπανεῖς τῆς πλουτοφόρου Ἑλληνικῆς γῆς θὰ ὀλοκληρώσουν τὸν σκοπὸ τῆς ἀγωγῆς καὶ ἀκολουθοῦντες μὲ πίστη καὶ ἀγάπην τὴν Γεωργικὴν ἐνασχόλησιν γιὰ ἐνίσχυση τῆς ἀτομικῆς καὶ Ἑθνικῆς Οἰκονομίας θὰ ἀποτελέσουν τὴν σπονδυλικὴν στήλην ὅλων τῶν τάξεων τῆς Ἑλληνικῆς μας γενεᾶς.

Μὲ τὸ ἰδιαίτερον χάρισμα καὶ χωρὶς νὰ βαρύνῃ ἢ σκέψῃ καὶ ἡ μνήμη τῶν μαθητῶν διὰ τῆς διδλίας Γεωργικῶν μαθημάτων σαν ἐμπρακτὴ καὶ φυσικὴ ἐκδήλωσις τῶν Φυσιολογικῶν ἐφαρμογῶν καὶ ἑποπτικῶν ψυχολογικῶν παραστάσεων

καταβάλλεται καθὲς προσπάθεια γιὰ αὐξηση καὶ ἐντασιν τῆς προσοχῆς καὶ τῆς περιεργείας γύρω ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀνάπτυξιν φυτῶν καὶ ζώων γιὰ νὰ καταλήξουν τελικὰ σὲ σωρεία ὡσελημάτων, δείγματα φιλομαθείας καὶ διαφρονόντων γιὰ ἀτομικὸ καὶ κοινωνικὸ κέρδος μὲ ἀφοσίωσιν καὶ παραδότη πῶς ἡ ἐνασχόλησις μὲ τὴν γῆν εἶναι καθήκον καὶ εὐεργεσία γιὰ τὴν τιμημένην ἐργατικὴ μονάδα τὸν Ἕλληνα Ἀγρότη μισροστὰ στὸ ἔργο τοῦ ὁποίου κατὰ θέαν Οἰκονομίαν υφείλουν νὰ σεμνίνωνται καὶ μὲ εὐγνωμοσύνη νὰ ἀποβλέπων ὅλες οἱ ἀνθρώπινες ὁμάδες μακριὰ ἀπὸ τὴν καταστρεπτικὴν ἀδιαφορίαν καὶ ἀχαρηκτῆριστὴν πολλὰκις εἰρωνείαν, δείγματα κατωτερότητος, ἀγνωμοσύνης καὶ ἀπρεπείας στὴν ἱερότητα τῆς Γεωργοοικονομικῆς ἐνασχολήσεως γιὰ καθὲς ἀνάλογον περὶοδο τῆς ἱστορίας καὶ τῶν λαῶν.

Μὲ τέτοιες κατευθύνσεις καὶ μὲ τέτοια ἀγωγή παράλληλα στὶς ἄλλες μορφωτικὰς ἐπιδιώξεις τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ μας κάποιον ἀπὸ μᾶς λίγοι ἢ περισσότεροι ὀφείλομεν νὰ παραμερίσωμεν εἰς τὴν πατρίαν γῆν μὲ ἐφόδια ἐπιστημονικά, μὲ πίστη καὶ μὲ ἐλπίδα καὶ ὄντοτητα καὶ ὑπερηφάνεια ὅχι ὥς ἀπώκληροι τῆς μέγχοι τοῦδε μοίρας ἀλλὰ ὥς ἰσότητιοι καὶ ἀξιεκτίμητοι μονάδες στὴν κοινωνία τῶν Ἑλλήνων μὲ θέλησιν καὶ δύναμιν στὴ σκέψιν καὶ στὴν ψυχολογία γιὰ νὰ κερδίσωμεν ὅλον μαζί τὴν μάχην τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ξεπηδήσουν ἀληθινὰ μεγάλα ἠθικὰ καὶ υλικά ἀγαθὰ μακριὰ ἀπὸ κακίαις καὶ γκρίνιες ποὺ ὀδηγοῦν συνήθως στὸ διχασμὸ στὴν ἀποστροφή στὴν ἐξαρσιν τοῦ ἐγὼ καὶ καταλήγουν στὴν φτώχεια καὶ ὀκνηρία μὲ ὅλα τὰ ἔξ αὐτῶν νοσηρὰ ἐπακόλουθα ποὺ ὑποσχάτουν τὰ θεμέλια τῆς Ἑλληνικῆς μας Κοινωνίας.

Τότε μόνον θὰ μετριασθῇ ἂν δὲν ἐκλείψῃ τελείως ἡ ὀλεθρία καὶ ἐπιζημία ἐγκατάλειψιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων τοῦ τόπου μας μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν προδιάθεσιν πρὸς τὴν ζωὴν τῶν πόλεων καὶ τὰ ἀπειράριθμα παρασιτικὰ ἐπαγγέλματα ποὺ κατανοτοῦν ἀληθινὰ πληθω-

ρικά και δυσανάλογα προς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ προβλήματα τοῦ τόπου μας ξένα κατὰ πάντα προς τὴν οἰκονομίαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀρμονικὴ λειτουργία τῶν τάξεων καὶ ἰδεωδῶν αὐτῆς.

Εἶναι λοιπὸν βασικὸν ζήτημα καὶ σὲ ἴση μοῖραν πρὸς τὰ παιδαγωγικά καὶ τὰ ἄλλα μαθήματα ἡ γνώση τῶν Γεωπονικῶν μαθημάτων γιὰ κάθε ἄτομον κοινωνικὸν καὶ κάθε ἄλλον ηγετικὸν μορφωτικὸν παράγοντα, γιατί μὲ τὴν κατάλληλη χειραφέτηση καὶ μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ γεωργικοῦ ζήλου θὰ συμβάλῃ τὰ μέγιστα καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ποὺ ἀποβλέπει τελικὰ ἡ Γεωργικὴ διδ(λ)λία μὲ ἀριστα ἀποτελέσματα γιὰ τὰ διαφέροντα τοῦ ἀγροτικοῦ μας πληθυσμοῦ γιὰ τὸν τελικὸ πολιτικὸ καὶ τὴν προκοπὴ τοῦ ἀγροτικοῦ μας Ἑλληνικοῦ χωριοῦ ποὺ τόσο πολὺ σήμερα διψαίει γιὰ συμβουλὴ συνεργασία καὶ συμπαράσταση στὰ πολλαπλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα γεωργικά προβλήματα ἅτινα παίρνουν θέση δίπλα στὴν ὀρθὴ καλλιέργεια καὶ προσπάθεια τῆς μορφώσεως ἐνηλίκων καὶ ἀνηλίκων στὴν ἐσωσχολικὴ καὶ ἐξωσχολικὴ δράση καὶ δραστηριότητα, πρωτεῶν καὶ ἐνέργεια καὶ ἐπιδίωξις σήμερα σχολεῖον καὶ πολιτείας.

Τοιαύτη κοινωνικὴ γεωργικὴ προπαίδευση εἰς τὰ Σχολεῖα τοῦ τόπου μας θὰ συντελέσῃ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλη κίνηση εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ βελτίωσιν τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας μὲ ἐπὶ πλέον ἐντατικὴν καὶ καθ' ἐπιστήμην καλλιέργεια τῆς γῆς γιὰ αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ καὶ ἀτομικοῦ εἰσοδήματος διὰ τὸν περιορισμὸν τοῦ ἐκπατρισμοῦ καὶ τῶν μεταναστεύσεων καὶ μὲ τὰ ἐνεργειακά ἐπακόλουθα αὐτῆς διὰ τὴν διατήρησιν τῶν παραγωγικῶν καὶ τῶν ἀμυντικῶν δυνάμεων τῆς Πατρίδος μας.

Δεν παραλείπομεν νὰ τονίσωμεν ἰδιαίτερα, ὅτι ἡ ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος τοῦ λαοῦ μας καὶ ἡ ἐκ αὐτῆς προκύπτουσα οἰκονομικὴ ἐπάρκεια καὶ κοινωνικὴ ἰσοτιμία προλαμβάνει ὥς εἶναι εὐνόητον ὅλας τὰς δυσχερείας εἰς τὰς ὁποίας προωθεῖ συνήθως ἡ φτώχεια, ἥτοι

τὰς ἐρίδας, τὰ μίσῃ τὰς διακρίσεις τῶν πολιτῶν καὶ τῶν τάξεων τὰς οἰκογενειακάς διχνοσίας, τὴν κλοπὴν καὶ τὸ ψεῦδος, τὴν αὐταπαιτήν καὶ ἀναιλικρίνεια καὶ ὀδηγεῖ εἰς τὸν σεβασμὸν καὶ ἐκτίμησιν τοῦ Νόμου καὶ στὴν καλὴ χρῆσιν τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀκρίμει εἰς ὅλας τὰς ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν ἀπέναντι τῶν θεσμῶν καὶ νόμων τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων.

Ἐνδείκνυται συνεπῶς καὶ ἐπιβάλλεται σὰν ἐθνικὴ ἀνάγκη ἡ ἐντονὴ προσπάθεια καὶ ἡ ἀνεὺ πλέον ἀντιρρήσεως τοποθέτησις ζητήματος διδασκαλίας Γεωργικοῦ μαθήματος εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ τόπου ὥστε νὰ ἀποκτήσουν ἐνήλικες καὶ ἀνήλικοι πνευματικὰ ἐφόδια ἀφομοιώσεως ἐπιστημονικῶν εφαρμογῶν καὶ βελτιώσεων γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀγροτικῆς μας Ἑλλάδος νὰ ἀφομοίωσιν δικαιολογημένα τὸ μάθημα τῆς Γεωργίας καὶ νὰ τὸ προτάξῃ εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ τόπου μεθοδικὰ διεξαγόμενον, ὥστε νὰ ἀποκτήσῃ τελικὰ τὴν ἱκανότητα νὰ παρέχῃ εἰς τὴν σύγχρονον ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν γενεά, ἐφόδια παραγωγικῆς ἐργασίας ἐναρτεῖ καὶ ἠθικοῦ βίου, στοιχεῖα ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀληθινὴν καὶ ἐμπράγματον εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου, καταλήγοντα ἔτσι καὶ στὸν τελικὸ σκοπὸ τῆς μορφώσεως τῆς ἀγωγῆς τῶν πολιτῶν κάθε προοδευμένης κοινωνίας.

Πρὸς τοῦτο συνηγοροῦμεν μὲ κάθε δυνατότητα γιὰ τὴν σχολικὴ καὶ ἐξωσχολικὴ μόρφωσιν καὶ ἐπιμόρφωσιν τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ ἀγροτοπαίδων, διότι ἄνευ τῆς συνειδητῆς ἀγάπης τῶν μὲ τὴν Γεωργίαν ἀσχολουμένων δὲν ὀλοκληρώνεται καμιά κοινωνικὴ προσπάθεια. Ὅταν ὁ μικρὸς ἢ ὁ μεγαλύτερος ἐκλαμβάνει αὐτὴν ὡς κατάραν καὶ ἀνάθεμα καὶ ὡς τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ζωῆς του, τότε μοιραίως δὲν νοιώθει τὴν γλυκύτητα, τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν ἐκτίμησιν ποὺ τελικὰ νὰ καταντᾷ κανόνας δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς καὶ διὰ τὴν ὁποίαν σοφὰ ὠμίλησαν οἱ πρόγονοί μας καὶ τὴν βαρύτητα δίδουν σήμερα οἱ Κεβερνῆτες στὸν τόπον μας καὶ κατευθύνοντες

τὰς τύχας τῆς οἰκονομίας τοῦ λαοῦ μας.

Σ' αὐτὰ τὰ βασικά θέματα καλεῖται νὰ βοηθήσῃ παίρνοντας πρωτότυπη θέση ἢ παιδεία μὲ τὰ πάσης φύσεως σχολεῖα, ὥστε αληθινὰ πρέπει νὰ κληθῇ καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ διαδραματίσῃ σοβαρὸ ρόλο στὴν προσπάθεια τῆς βελτιώσεως τοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας γιὰ νὰ ἐνταχθοῦμε καὶ ἐμεῖς μὲ τόση κληρονομία καὶ ἱστορία καὶ παρακαταθήκη προγόνων μὲ βραδύτητα μὲν, ἀλλὰ θαρραλέα καὶ αἰσιόδοξα στὴν κατηγορία τῶν ἀνεπτυγμένων λαῶν μὲ χαροῦμενα καὶ ἐλπιδοφόρα μηνύματα ποὺ δὲν, ἔρχονται ἀπὸ ψηλὰ καὶ χαμηλὰ ἀλλὰ ἀπὸ τὴν θέληση καὶ πίστη τοῦ λαοῦ μας στὸ δημιουργικὸ πνεῦμα τῶν παλαιῶν καὶ τωρινῶν προγόνων σὰν λαμπρὴ σελίδα δικῶν μας ἐπιτευγμάτων καὶ ὀλοκληρωμένων προσπαθειῶν παντοτεινῇ χαρὰ καὶ εὐτυχισμένη περίοδος στὴν καινούργια ἱστορία τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἔθνους μας.

Δὲν διαφεύγει τῆς προσοχῆς μας ὁ ἀένας ἀγὼν μετὰξὺ ὁμάδων καὶ λαῶν ἰδιαίτερα ὅμως πιστεύω πὼς ἡ ἠθικὴ ὑπόσταση τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ εὐημερία αὐτῶν ἐξαρτῶνται πρωτίστως ἀπὸ τὰ πάσης φύσεως οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, ἅτινα καὶ διευκολύνουν τὴν σκέψη καὶ τὴν διάθεση τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς στὴν ὀρθὴ τοποθέτηση καὶ στὴν συγκεκριμένη μορφή ἢ γιὰ κάθε ὥρατον καὶ εὐγενὲς σεμνὸν καὶ καλόν.

Καὶ σήμερα ἀκόμη ποὺ ὁ ἄνθρωπος κανχᾶται γιὰ τὰ μεγάλα κατορθώματα, σήμερα ποὺ κυριαρχεῖ στὴ γῆ στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ θάλασσα, ὑπάρχουν ἀκόμη δημιουργημένα ἅλυστα προβλήματα γιὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν λαῶν ποὺ συνδέονται μὲ τὸν ἐπιούσιον τῶν ἀνθρώπων στὴ σκληρὴ πραγματικότητα γιὰ νὰ διαπιστώνεται καὶ τάστασις ὑπαναπτύξεως λαῶν μὲ ἱστορίαν καὶ παρελθὸν ἀπὸ τὴν ἀπρεπὴ ἀδιαφορίαν καὶ ὀλιγορία τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ διαθέσεων ἀπὸ τὰ παλαιότερα χρόνια ὡς σήμερα ἀκόμη.

Σ' αὐτὴν συνεπῶς τὴν προσπάθεια τῶν συγχρονισμένων Γεωργικῶν ἐφαρμογῶν μὲ τὰ τόσα κοινὰ σημεῖα τῶν Ἱπουργείων Γεωργίας καὶ Παιδείας γιὰ μόρφωση καὶ ἐπιμόρφωση τοῦ λαοῦ μας μὲ πρωτεργάτας τοὺς ἐσωσχολικοὺς καὶ ἐξωσχολικοὺς ἀνθρώπους καὶ μὲ βάση πάντοτε τὸ παιδί γιὰ τὸ ὅποιον ὑπάρχει κοινὸν σημεῖον συναντήσεως τοῦ εὐρύτερου ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς τῆς ἐλληνικῆς μας κοινωνίας ἃς στηριχθῇ ὀλοκληρωτικὰ ὁ βαθύτερος πόθος μορφώσεως καὶ ἐπιμορφώσεως αὐτοῦ δι' ὅλων τῶν δυνατῶν τρόπων τοῦ λαοῦ μας στὴν γενικώτερη μορφὴ τῆς ἐξελίξεως καὶ προόδου του.

Ὁ τρόπος καὶ τὰ μέσα ποὺ θὰ βοηθήσουν σ' αὐτὴν τὴν ἐπιτυχία θὰ ἀκολουθήσουν προσεχῶς.

ΗΠΕΙΡΟΣ, «ΤΟ ΛΙΚΝΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ»

(Έντυπώσεις ἀπ' τὴν περιήγηση τοῦ Ἑλβετοῦ Μπῶ-Μποβύ)

Τοῦ κ. ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἰλίας Βενέζης σὲς «Σημειώσεις τῆς Τρίτης» σὴν εφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν «Βῆμα» σὲς 11 Ἀπρίλη 1961 ἀσχολήθηκε μ' ἓνα ἄρθρο του, στο ὁποῖο ἔβαλε γιὰ τίτλο: «συνομιλία μὲ τὸν Μπῶ—Μποβύ». Ὁ σοφὸς Ἀκαδημαϊκὸς μὲ τὰ ὅσα διαλαμβάνει σὺν ἄρθρο του αὐτὸ μᾶς παρουσιάζει τὰ φιλελληνικὰ αἰσθηματὰ καὶ τὸ θαυμασμὸ γιὰ τὴν παιρίδα μας τοῦ διαπρεποῦς Ἑλληνιστῆ Ἑλβετοῦ κ. Σαμουήλ Μπῶ—Μποβύ. Ὁ φίλος αὐτὸς τῆς χρόρας μας Σαμ. Μπῶ—Μποβύ πρὶν καὶ κάμποσα χρόνια δίδασκε τὰ Ἑλληνικά σὺν Πανεπιστήμιῳ τῆς Γενεύης. Σήμερα ὅμως διευθύνει τὸ Κοσμοπολιτικὸν τῆς Γενεύης καὶ τὴν συμφωνικὴν ὁρχήστρα τῆς. Ὁ κ. Βενέζης τονίζει πὸς ὁ σοφὸς Ἑλβετὸς ἔχει μελετήσει μὲ πάθος τὸ Ἑλληνικὸ Δημοτικὸ Τραγούδι. Ὅταν τὸν ρώτησε ὁ κ. Βενέζης «ἀπο ποῦ ξεκίνησε ἀπὸ τὸ πάθος γιὰ τὴν σπουδὴν τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ» καὶ κατὰ συνέπεια —προσθέτουμε ἡμεῖς— αὐτὸς ὁ βαθεὺς φιλελληνισμὸς του, ὁ σοφὸς Ἑλβετὸς μὲ λαμπρὰ μᾶτια ἀπάντησε: «Ἦταν ὁ Ὀλύμπιος... Ὅταν ἀνεβήκαμε σὺν τὸν πατέρα μου»...

Γιὰ τὸν πατέρα λοιπὸν τοῦ κ. Σαμουήλ Μπῶ—Μποβύ, τὸ Δανιήλ Μπῶ—Μποβύ θὰ ποῖμε μερικὰ λόγια, γιὰτι ἐπῆρξε καὶ αὐτὸς πρότα ἐνθουσιώδους φιλέλληνας καὶ τὸ φιλελληνισμοῦ του αὐτὸν τὸν μετέδωσε, ἵσως ἐπανημέρον, σὺν γυνὶ του τὸ Σαμουήλ πον περαστικὸς ἀπ' τὴν Ἀθήνα ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ ἀναστηθῆναι καὶ συνομιλεῖν μὲ τὸν κ. Βενέζην. Τὴν ἐντύπωση τοῦ ἔκαμε σὺν Σαμουήλ Μπῶ—Μποβύ ἡ παιρίδα μας ἡ Ἥπειρος, ὅταν ἐδῶ καὶ 50 χρόνια τὴν ἐπισκεψάμε καὶ τὴν περιηγήμεν θέλουσε νὰ τὴν παρουσιάσουμε ἀπὸ τὴς σιγῆς τοῦ τραγικοῦ μας «Λαοδαιμονίου Φῶς» τοῦ ξεκινᾷ μὲ τόση μεγάλη αἰσιοδοξία γιὰ τὴν πρόοδο τῶν πνευματικῶν ζητημάτων τῆς παιρίδας μας.

Ὁ Δανιήλ Μπῶ—Μποβύ (πατέρας τοῦ Σαμουήλ Μπῶ—Μποβύ), μαζί

ὡς ἕναν ἄλλο διευθυντὴ φιλέλληνα Ἑλβετὸ τὸ Μπουασσασιὰ στὰ 1913 τοσθηγμέ-
ται ἀπὸ θνητοσφὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἡσθαι καὶ τὴν ἐπιτελέρησαν καὶ τὴν περι-
ῶδισαν. Τὸ ταξίδι τους αὐτὸ τὸ ἄρχισαν ἀπ' τὴν Ἡπειρο. Ἀφοῦ περιηγήθη-
καν τὴν Ἡπειρο πῆγαν καὶ ἀνέβηκαν στὴν ψηλότερη κορυφὴ τοῦ Ὀλύμπου, στὸ
Μύτικα, γιὰ τὸν ὁποῖο καὶ ἀναφέρονται σχετικὰ στὴ συνταμίαια ποὺ ἔκανε ὁ κ.
Βενέζης μὲ τον κ. Σαμουήλ Μπῶ—Μπῶ. Τίς ἐντυπώσεις ἀπ' τὴν περιήγησή
τους στὶς Ἑλληνικὲς περιοχὲς οἱ φιλέλληνες αὐτοί, μὲν γύρισαν στὴν Ἑλβε-
τία, τίς διατύπωσαν σὲ βιβλία μὲ τίτλο: L' IMAGE DE LA GRECE (Ἡ εἰ-
κόνα τῆς Ἑλλάδας). Πόσα βιβλία κυκλοφόρησαν μὲ τὸν τίτλο αὐτὸν καὶ ποιὲς
περιοχὲς ἔχουν περιλάβει σ' αὐτὰ δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ. Τὸ πρῶτο τους ὅμως
βιβλίον τὸ ἀφιέρωσαν στὴν περιήγησή τους στὴν Ἡπειρο καὶ τὸ κυκλοφόρησαν
μὲ τίτλο: L' EPIRE, BERCEAU DES GRECS. (Ἡ Ἡπειρος, λίκνο τῶν Ἑλ-
λήνων). Ἐνα τέτοιο βιβλίον με σχῆμα μεγάλο, σὲ ἑλκετικὸ γαστρί καὶ τυπωμένο
στὴν Γενεύη στὰ 1914 εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ το προσηθεύσῃ ὁ γνωστὸς γιὰ
τίς ἱστορικὲς Ἡπειρωτικὲς ἐρευνὲς του φίλος μου καὶ συμπατριώτης μου κ.
Βασίλης Φανίτσιος. Τὸ βιβλίον αὐτὸ μοῦ ἔκανε ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση ἀπ' τὴν
πρῶτη στιγμή ποὺ τὸ ἐπίασα στὰ χέρια μου. Περιλαμβάνει στὶς 96 σελίδες του
τυπωμένους μόνο ἀπ' τὴ μιὰ μεριά 100 φωτογραφίες Ἡπειρωτικῶν μνημείων
καὶ ἱστορικῶν πόλεων καὶ τοπίων. Οἱ φωτογραφίες αὐτὲς εἶναι παρθεῖνες ἀπὸ
τὸ Μπουασσασιὰ καὶ θανιμάζει κανένας τὴν ἐπιτυχία τους σὲ ἀψάφιση ζωσιανή
καὶ σὲ καλαισθησία. Κάτω ἀπὸ κάθε φωτογραφία διαλαμβάνονται γραπτὰ στὴ
Γαλλικὴ γλῶσσα ὅλα τὰ σχετικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ εἰκονιζόμενον μνημεῖον, τοπίον ἢ
σκηνή.

Τὴν εἰσαγωγὴν στὸ βιβλίον αὐτὸ τὴν ἔχει γράφει ὁ Δανιὴλ Μπῶ—Μποβὶ
ποὺ ἦταν τότε διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν καὶ ἐπίσμως ἐπόπις
τοῦ Μουσείου ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς τῆς Γενεύης.

Καθὼς διαφαίνεται ἀπ' τὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγγελία
τῶν ἐκδοτῶν του, οἱ φιλέλληνες αὐτοὶ σκόπευαν νὰ κυκλοφορήσουν καὶ ἄλλα
τέτοια βιβλία μὲ τὸ γενικὸν τίτλο: L' IMAGE DE LA GRECE. Δὲν ξέρω μὲ
ἀκριβεία ἂν πραγματοποιήσαν τὸ σκοπὸν αὐτὸ, γιατί, καθὼς εἶπα καὶ παρα-
πάνω, μόνο τὸ πρῶτον βιβλίον ποὺ διαπραγματεύεται γιὰ τὴν Ἡπειρο, ἔπεσε στὰ
χέρια μου. Πάντως ἀξίζει νὰ ἀναφερθῇ ἐδῶ αὐτὸ ποὺ τονίζει στὴν ἀγγελία
τους σχετικὰ μὲ τὸν τίτλον ποὺ διάλεξαν στὴν ἐργασία τους: L' IMAGE DE LA
GRECE. Διαλαμβάνουν: «...γιατί θέλουν νὰ παρουσιάσουν ἕνα πλαίσιον ποῦναι
τόσο πλατὺ γιὰ νὰ μᾶς ἐπιτρέπῃ νὰ φέρουμε στὴ μνήμη μας ἐνθυμήσεις τῆς
ἀσχαλότητος, νὰ γίνουν φανεροὶ οἱ θησαυροὶ τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης ποὺ ἔχουν
φυγαδευθῇ στὰ μουσεῖα καὶ ποὺ εἶναι ἀκόμα ἀγνωστοὶ σιους πολλοὺς, νὰ περι-
γράψουν ὅχι μόνο τίς νέες ἐπαρχίες ποὺ πρόσφατα ἀπόκτησαν τὴ λευτερίαν τους,
ἀλλ' ἀκόμα νὰ περιγράψουν αὐτοὺς τοὺς δυστυχεμένους τόπους, ποῦναι ὡς τὰ
κόκκαλα Ἑλληνικοὶ καὶ ποὺ ὑποχρεώνονται ξανά, παρὰ τὴν ἀμόρφωσιν εὐχὴ τῶν
κατοίκων τους, νὰ ὑφίστανται τίς ἄδικες ἀποφάσεις τῆς διπλωματίας».

Τὴν εἰσαγωγὴν ἀπ' τὸ βιβλίον αὐτό, γραμμένη ἀπ' τὸν Δανιὴλ Μπῶ—Μπο-
βὶ, μεταφρασμένη σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση ἀπὸ τὸ γαλλικὸν κείμενον τὴ δίνουμε στὴ
δημοσιότητα γιατί:

α) Φανερόντοια τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλβετῶν αὐτῶν γιὰ τὴν
πατρίδα μας.

β) Παρουσιάζονται ζωσιανὲς εἰκόνας γιὰ τὴν κατάσπαση τῆς Ἡπείρου,
στὴν ὁποία βόσκονταν, διὰ αὐτὴ ἀπελευθερώθηκε στὰ 1913.

γ) Ἀποδεικνύεται ἡ Ἑλληνικὴ τῆς Β. Ἡπείρου μας.

Διατυπώνουμε τὴν εὐχὴ νὰ δοθῇ κάποτε ἡ εὐκαιρία, εἴτε σὲ ὁργανισμό,

εἶτε σὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία νὰ ἀνατυπωθῇ ὁλόκληρο αὐτὸ τὸ βιβλίο σὲ μετὰ-φραση στὴν Ἑλληνικὴ μας γλῶσσα. Κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη ἡ δημοσίευση τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς τοῦ Μπῶ—Μποδὺ εἶναι καὶ μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐκκλή-σης ποὺ ἔστειλε σὲ μᾶς τοὺς δασκάλους τὸν τελευταῖο καιρὸ ὁ κ. Προδεδρος τῆς Ἑταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν. Σ' ἓνα σημεῖο τῆς ἐκκλήσης αὐτῆς γράφει ὁ κ. Φρόντιζος: «... Προσπαθεῖ (δηλαδὴ ἡ Ἑταιρεία) νὰ ἀνεύρη βιβλία πε-ριηγητῶν καὶ ιστοριογραφῆματα, ἐκδιδόμενα καὶ ἀνέκδοτα διὰ νὰ τὰ παρουσιά-σῃ...».

Παρουσιάζει λοιπὸν ὁ Δανιὴλ Μπῶ—Μποδὺ τὶς ἐμπειρίες του ἀπὸ τὴν περιηγησὴν τοῦ στὴν Ἑπειρὸν γραμμένες στὴν Γενεὴν τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1913 κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο:

«Καθὼς ἀφίναμε τὰ Γιάννινα, ὁ ἥμις τοῦ Ἰουνίου σιγῶνιονταν πᾶντο στὸν κάμπο. Προσπαθοῦσε δὲ αὐτὸς νὰ εἰσχωρήσῃ μὲ τὶς πλύγιες ἀκτίνες του ἀνάμεσα στὴν ψυχρὴ γλῶσσι ποὺ ἦταν φορτωμένη μὲ δροσιὰ ἀπὸ τὴ δυνατὴ βροχὴ τῆς προη-γούμενης μέρας.

Κάπου κάπου ὁ μετὰροδόρομος ποὺ ἀκολουθοῦσαμε ἦταν λιθαστρωμένος καὶ ξετινιγόταν μπροστὰ μας ὕψος καὶ κοκκινωπός. Μερικὲς σκιερὲς στημένες κοντὰ σὲ ἐρείπια οἰκοδομῶν, χωριῶν ποὺ ἔχουν περπατηθῇ μᾶς θυμίζουσιν μόνες πὼς ἡ πλατωσιὰ αὐτὴ ὑπῆρξε τρομερὸ πεδίο μάχης καὶ πὼς χιλιάδες ἄνθρωποι ἔχουν νοιώσει ἐκεῖ νὰ πέφτῃ ἡ φορτικὴ τοῦ πολέμου με τὸν ἀφρευκτο θάνατο. Τραμπάνη-δες μὲ λαρυγγώδεις φωνὰς μάζευαν τὰ κοπάδια τοῖς γυναικες μὲ τὴ βαρέλια ἢ τὴ στάμνα στον ὦμο πηγαινάν νὰ πάρουν νερὸ καὶ πελαργοὶ περπατοῦσαν ἐπίστια καὶ καμαρωτά.

Μιὰ ἀντάρα πίσω μας ποὺ σηκώνεται ἀπ' τὴ λίμνη σκέπαζε τοὺς πρόποδες τοῦ Μι-τσικελεῦ ἐνῶ ἡ κορυφὴ του ξεπροβάλλε διπλόταμη καὶ καθαρὴ στον ἥλιον. Μπροστὰ μας πέρα ἀπὸ ἓνα φεῖγμα λόφων φαίνονταν ἡ διπλὴ κορυφὴ τῆς Ὀλύμπιας. Γύρω μας ἀπλωνόταν ἓνα ἀπέραντο σπινθηροδόλημα ἀπὸ τριφύλλα καὶ σιτηρά.

Ἀπ' τὸν αὐχένα τοῦ Ἀγίου Νικολάου κι ἀπὸ τοὺς ἀπὸ τὸ παρεκκλήσιον ποὺ ἔχουν κάμει οἱ Τοῦρκοι, βλέπει κανένας ἀκόμα τὰ ὄρηματα τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ μπαίνει κανένας στὴν κοιλάδα τῆς Δωδώνης.

Εἶναι, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, οἱς ὄχιδες τοῦ Ἀχελῶος ποὺ κοιτακοῦσαν αὐτοὶ ποὺ ὀνομάζονταν GRECS καὶ κατὰ συνέπεια ὀνομάσθηκαν Ἑλληνες». Ἡ Δωδὼν ἡ στὸ κέντρο τῆς Ἑπείρου εἶναι πραγματικὰ τὸ πρὸ ἀξιοσέβαστο ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ μαντεῖα.

Ὁ Πουκεδὼν εἶχε πιστεῖν πὼς ἀνακάλυψε τὰ ἐρεῖπια τοῦ βασιλοῦ τῆς στο λόφο τοῦ Γαρδικιοῦ πρὸς τὰ Βόρεια τῶν Γιαννίνων. Ὁ κ. Κων. Καραπάνος τὰ βοῆξε ὅμως ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου ὁ Γάλλος περιηγητὴς στὸ χάριτι του τοποθετοῦσε τὰ ἔρεῖπια τῆς Πασσαρώνας, στὴ δασερὴ κοιλάδα τῆς Τσαρκοβίστας, ποὺ εἶναι κάτω ἀπ' τὴν Ὀλύμπια, τὸν ἀτίθιστο Τόμαρο τῶν ὀρχαίων.

Ἡ περιόχῃ τῆς ἀκρόπολης ἀκολουθεῖ τὴν περιφερεια μιάς λαοῖδας γῆς ποὺ πᾶνει τὸ κέντρο τῆς κοιλάδας. Τὸ θέατρο ἦταν οἰκοδομημένον στὴν πλευρὰ αὐ-τοῦ τοῦ λόφου. Παραπέρα κατὰ τὸ Νότο ἀπλωνόταν τὸ τέμενος ποὺ περιελάμβανε τὸ ναὸ, τὸ θησαυροφυλάκιον τὰ ἀφιερώματα, τὸ βασιλὸ τῆς Ἀφροδίτης καὶ χωρὶς ἀμφιβολία τὸ ἱερὸ δῶκος καὶ τὴ θειομαντοργὴ πηγή.

Μόνον τὸ θέατρο φαίνεται ἀκόμα μέσα στο μεγαλεῖο του. Οἱ περιπόλετες βε-λαντιδιές, τὰ αἰωνοδόματα, οἱ ἀγριοὶ τριανταφυλλεῖς, οἱ αἰωνοκλῆες ἔχουν πᾶσι πι-ατοὺς ξεγυμνωμένους τοίχους ἀπ' τοὺς ἐργάτες τοῦ κ. Καραπάνου, Τοῦφες ἀπὸ ὀνοβρυχίδες καὶ κισσοὶ σκεπάζουσιν τὰ ἀνασώματα τῆς ἀκρόπολης. Ἡ φωτοβόλα ψυ-

χή τῆς Ἑλλάδας, γιὰ πρώτην φορά ἔχει ἐπικοινωνήσει πανηγυρικά μὲ τὴ φύσιν σ' τὸ τὸ μέρος. Ἐδῶ, ὁ Πελαγονικός Δίας, ἡσυχάζει καὶ τρεμετοὶ θεότητα, μόλις ἐξέρχεται σὺν Χάος, παντρεύεται τὴ Διώνη τὴν εὐκνήνη χώρα. Ἀπ' τοὺς ἑσπέραις, τοὺς πού ἔχουν ἑβδόμη τὸ περισσότερον γεννήθηκεν γέννημα μέγα ἢ Ἀφροδίτη.

Μία διπλὴ λατρεία μὲ αἰσθητὸν χαρακτῆρα ἀνταγωνισμένη μ' ἓνα τοπίο, ὅπου οἱ καταγυῖδες τοῦ καλοκαιριοῦ συχνὰ ἐπισκοπεῖσιν καὶ ὁ χειμὼνας καταθλίβει, ἀπετέλεσε αὐτὴ τὴν πρωτόγονη θρησκεία. Οἱ Σελλοὶ ἦσαν οἱ ἱερεῖς, οἱ Πέπεράδες (περιστερές) οἱ ἱέρειες.

Ἡ ἀποστολή τους ἦταν νὰ ἐξηγήσῃ, στοὺς πιστοὺς, τὰ σημεῖα τῆς γέννησας τῶν θεῶν: Ὁ Δίας γέννησε μ' ἓνα προσηγορικὸ φῶτισμα τὰ μαῖνα κλωνία τῶν βελανιδιῶν. Ἡ Διώνη καὶ ἡ Ἀφροδίτη μετατόπισαν ἐπὶ τῆς τοῦ κορυμνίσκου τῆς ἱερῆς πηγῆς καὶ ἔκαναν νὰ περιγοράζονται στὸ πέταγμα τῶν περιστεριῶν θεσπέσιες ἱερογλυφίαι. Οἱ Σελλοὶ μετέφεραν σὲ χορημοὺς καὶ σὲ προσηγεῖες αὐτὰ τὰ θεάματα καὶ αὐτοὺς τοὺς ψιθυρισμοὺς. Δὲν ἀπλώνουν πιά τὸν ἵσκιον τοὺς οἱ βελανιδιᾶς στὰ ἐρείπια τῆς Δαδώνης καὶ ἡ πηγὴ ἔχει λείψει. Καθυσμένος στὴν κορυφῇ ἀπὸ τὸ θέατρο καὶ ἐκτεθειμένος στὰ σκληρὰ βέλη τοῦ Ἀπόλλωνα, κοίταζε ἓνα γεωργὸ νὰ διανοίγῃ σπλάμεις μὲ τὸ ἀλῆτροι που μέσα στὸ στάδιο. Ἐίχε κρεμῆσει σὲ μιὰ ἰτιά, κοντὰ στὰ κομμάτια τοῦ βομποῦ τῆς Ἀφροδίτης, τὸ μᾶλλον παλὸν τοῦ ἀπὸ μαλλιά γίδας καὶ πὸ ξύλινο φλασσί του.

Ἀφήνει τὰ λειψανόμενα καὶ ἄγρια εἰρήνια. Στὴν πλάγιαν τῆς κοιλίδας μᾶς καλοῦσε ἓνα σκιερὸ ὄλοισι. Ἀνιχνεύσαμε ὡς ἔχει. Τηλεστίες βελανιδιᾶς, μαῖναι, γυμνωμένες, ὅπου σταῖς κλωνίαις τῶν χορημῶν τὰ στεγνὰ φύλλακινα τῶν λειχήνων περιτριγυρίζονται ἀπὸ κάτω οκοτάδι. Ἀνάμεσα ἀπ' τὰ κλωνάρια τοὺς, βλέπει κανένας τὴν ἐπιβλητικὴν καὶ σιναφισμένην κορυφῇ τοῦ Τόμαρου. Ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς χορμούς τοὺς, τοὺς περιτυλιγμένους μὲ κισσό, βλέπουμε νὰ ξετυλίγεται ἡ κοιλίδα σὲ ἑσπερο φῶς. Οἱ βελανιδιᾶς αὐτὲς σκεπάζουν ἓνα ἀρχαῖο ἐκκλησάκι μισοκαταστρεφμένον ἀπ' τοὺς Τούρκους. Στὴν ἄκρην ἀπ' τὸ διάσος ἀναθρύζει μιὰ πηγὴ μὲ ἀρεκτὸ κοιταλλίνον νερό.

Σταλόνουμαι στὴν εἶσαι σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα δένδρα. Ὁ θόρυβος ἀπ' τὸ νερὸ τῆς πηγῆς ποῦναι πόσο δυνατώτερος καὶ πόσο πὸ ἀδύνατο-ἐροχόταν εὐδιάκριτος ὡς τὰ αὐτιά μου. Ἐνα ξηρὸ κλωνάρι κάνει ἓνα τριέξιμο, ἓνα περιστέρι χτύπησε τίς φτερούγες του πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου. Σὲ λίγο στὴν κορυφῇ τοῦ Τόμαρου μιὰ θεία βροντὴ ἔχει κυλίσσει βαρεῖα. Ὁ ἀνεμος γὰρ ὅς κατέβηκε ἀπ' τὸ βουνό. Ἐνα κρυοφιλημα ἔκανε νὰ ἀκουσθῇ ἀνάμεσα ἀπ' τὸ ξηρὸ καὶ σκληρὸ φύλλωμα τῶν ποικιλιῶν, γλίσχρα καὶ ἀδυνατισμένη ἡχώ ἀπὸ τὸ Δαδωνεῖο φέσιμα.

* * * *

Μήπως ἀνάμεσα στὶς χορημοδότους βελανιδιᾶς τῆς Δαδώνης δὲν διαλεγέται ἡ Ἀθηνᾶ τὸν ἱστό τοῦ καλοῦ πόσιον Ἀχιλλεύ; Δὲν ἔκανε ὁ Ἀχιλλεύς σποιδὲς σὺν θεῷ τῆς Δαδώνης; Ὅπως οἱ ἄλλοι τόποι τῆς Ἑλλάδας, εἶται καὶ ἡ Ἠπειρος εἶναι χώρα ἀνεξάντλητη σὲ μύθους. Ἡ ἄσπρη λείκα πού ὁ Ἡρακλῆς μεταφύτευε στὴν Ἑλλάδα βλάσταινει πάντοτε στίς ὄχθες τοῦ γαιερτοῦ Κοκκιντοῦ. Ὁ Ἀχέρων, τὰς ποῦε γεννήθη καὶ γαλουχήθη ἀπ' τὴ Θεσπερία, πούνα γεμάτος βάλτους καὶ χαμηλότερα σκολιβεταὶ στὰ στενὰ εἶναι γιὰ τὸ λαὸ πάντοτε ἐπὶ ποταμὶ πού φέρνει τοὺς πόνους». Σαναπερινοῦμε πάλι τὸ φέσιματον γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὰ ἐρείπια τῆς ὀχιρᾶς Παντοσίας καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Βουχαιτίου, ὅπου ἄραξε ἡ Θέμιδα πού τὴν ἔφερε ἓνα βόδι ἀπὸ τοῦ κατακλινοῦ τοῦ Δευκαλίωνος. Ἐνα χωριό, τὸ Καστοί, ἦταν κοντὰ στὴν Παντοσία. Τὸ ἔχει καταστρέψει μιὰ Τουρκικὴ μεραρχία, δταν ἔφαιγε γιὰ τὰ Γιάννινα. Ἐκεῖ βρήκαμε ἓναν πατᾶ πού θορυνοῦσε πάνω στὰ ἐρείπια τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐκκλησίας του. Ἦρθε κοντὰ μας ὡς πάνω στὴν

κορυφή του λόφου απ' όπου φαίνεται πῶς ἡ πεδιάδα. Εἶναι ἀκόμα αὐτὴ σκεπασμένη ἀπὸ βάλτους καὶ ποταμάκια· ἄλλη φορά ἦταν πυκνὰ δάση. Χωρὶς ἀμφιβολία γεμάτη πυρετοὺς καὶ ἀνθυγίει· ἡ παρουσιαζόταν στοὺς ἀρχαίους ἰδιαίτερα σὰν τόπος τοῦ θανάτου. Ἐδῶ μὲ τίς συμβουλὲς τῆς Κίρκης ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπικαλεσθῆκε τίς καλὲς ψυχὰς τῶν νεκρῶν καὶ ρώτησε τὴν ψυχὴ τοῦ μίλιθ Θηρεσίᾳ τοῦ Θηβαίου. Κι ἐδῶ ὁ Ὀρφέας γιὰ δευτέρη φορά ἔχασε τὴν Εὐρυδίκη. Βασίλευε πιά ὁ ἥλιος, δὲτα γυρίσαμε ξανά στὴ βάρκα μας. Οἱ βαρκάρηδες τὴν ἄφησαν νὰ πάρῃ τὸ ρεῦμα τοῦ νεροῦ. Στὸ ποτάμι ξαπλώνονταν μιὰ ἀνταύγεια χαλκῶ-χρῶμη ποὺ φαινόταν πιὸ ἔντονη κοντὰ στὶς ὄχθες ἀπ' τὴν ἀντανάκλαση τῶν καλαμιῶν. Ἀνάμεσα ὅπ' τίς λαμπρὲς σιλουέττες τῶν δένδρων ποὺ φάνταζαν σαν τὰ τζάμια, ἐνὸς μεγάλου παραθυριοῦ, γλιστροῦσαν μακρινοὶ λόφοι. Κι ὅσο κατέβαινε ὁ ἥμιος τόσο ἐπέβαλλε ἀναγκαστικὰ τὸ μεγαλεῖο του σ' ὅλο τὸ τοπίο. Μάλιστα σὲ κάποια στιγμὴ τὸ ρέμα ἀκτινοβόλησε καὶ φάνηκε σὰν νὰ μὴ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνας πυκνὸς χρυσαφένιος κοινοτός. Κατόπι αὐτὸ τὸ μεγάλο φῶς παρῶτις τὴ γῆ καὶ κατέφυγε στὸν οὐρανὸ ὅπου ἔκανε κοκκινωπὸ ἓνα σύννεφο μὲ ποὺν μεγάλους καὶ μεγαλόπρεπους γύρους. Ἔτσι ἓνα ξαναφάνηκαν τὰ βάτα τοῦ ποταμοῦ καὶ οἱ φιλόσοφοι τοὺς ξαναχώρισαν στὸν ὁρίζοντα μὲ τόση λεπτότητα καὶ χάρις ποὺ μπορούσε κανένας νὰ τὰ θεωρήσῃ σὰν γοτθικῶν πύργους χαραγμένους μὲ πινέλλο σὲ φόντο χρυσοῦ.

Ἡ πρώτη τῆς μιᾶς αὐτῶν μὲ κάπνο θόρυβο τὴ γνωστότερη ἱερήνεια, ὅταν ὁ λαμπρὸς οὐρανὸς, τὰ φησισμένην σὺννεφον καὶ τὸ καλὸν ἀνεκτενέονταν μέσα στὴν ἀποτάκλαση. Στὸ πέρασμά μας πήραμε τὴ φαλιά ἐνὸς αἰγυθαλοῦ ποῦταν κρεμασμένη στὸ κλωνάρι ἀπὸ ἓνα δένδρο σὰν καλάθι ἀπὸ αερόστατο. Τὸ πουλὶ γιὰ κάμψωση ὥρα μᾶς ἀκολούθησε μὲ κλάμα μελωδικό.

Πολλὰ πένθυμα τραγούδια στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα ὑπαινίσσονται ἀκόμα τὰ καταχθόνια ρέματα. Ἀκούοντας τὸ πουλὶ νὰ θορυβῇ μοῦ ἔρχεται στὴ μνήμη ἓνα ἀπ' αὐτά(1):

«Ἐνα πουλάκι ξέβγαλινεν ἀπὸ τὸν κάτω κόσμον·
 ἔλεγε τὰ νύχια κόκκινα καὶ τὰ φτερά τιν μαύρα,
 τὰ ὄχι ἀπὸ τὰ αἵματα καὶ τὰ φτερά ἀπ' τὸ χῶμα.
 (Τρέχουν μαινάδες γιὰ νὰ διοῦν καὶ οἱ ἀδερφεῖς νὰ μαθουν).
 (γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶν νὰ πάρουν τὴν ἀλήθεια).
 (Ἡ μάνα φέρνει ζάχαρη καὶ ἡ ἀδερφή τὸ μισχο),
 (γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶν ἀμάραντο στὰ χέρια).
 —«Φύγε πουλὶ τὴ ζάχαρη καὶ πιε καὶ ἀπὸ τὸ μισχο
 μισοῖσου τὸν ἀμάραντο, γιὰ νὰ μᾶς μολογήσῃ»·
 —Καθμένες, τέλεια, τί νὰ πῶ καὶ τί νὰ μολογήσω;
 Εἶδα ὅ Χάρο καὶ ἔτρεχε στοὺς κάμπους καθαλλάρης·
 φέρνει τοὺς νιὸς ἀπ' τὰ μοῦλια, τοὺς γέροντας ἀπ' τὰ χέρια,
 φέρνει καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ στὴ σέλλα ἀρμαθισμένα».

* * *

Ἄν ἡ ἱστορία, οἱ μῦθοι, οἱ παραδόσεις, ἡ γλῶσσα δὲν ἔφθαναν, οἱ πέτρες τοῦλάχιστο ἐδῶ — Ἑλληνικοὶ ἢ Βυζαντινοὶ τοῖχοι — θὰ ἦταν ἀρκετὲς νὰ ἀπαδείξουν πῶς ἡ Ἡπειρος εἶναι ἓνα φυσικὸ κομμάτι τῆς Ἑλλάδος. Ὅχι πολὺ μα-

1. Ὁ Μπῶ-Μποβὺ διαλαμβάνει ἀπὸ τὸ παραπάνω δημοτικὸ τραγούδι μόνο τοὺς στίχους ποὺ δὲν εἶναι κλειο. ἐνὸς σὲ ἀγκυλές. Τὶς ἄλλες τίς ἔχουμε συμπληρώσει γιὰ τὴν ολοκλήρωσίν του, ὅπως αὐτὸ εἶναι γραμμένο ἀπὸ τον Passow. (Βλέπε Α. Passow «Δημοτικὰ Τραγούδια» σελ. 292).

χρησιζαμένη τὴν Πάργα —τρημισμένη ἀπ' τὸν Ἀρχιδάμει Λαοφρόνιου Σωφρονιστοῦ τῆς Ἀθήνης. τὸ ὅριον οἱ δικαστὲς καὶ ἡ καρτερία πικρῶσαν τὴν οὐρανὸν τῆς θύρας— ἦσαν τὸ ἀρχαῖον Τουρίνο. Σὲ μικρὴ ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῆς Φυλίσκος, στήν ἔκδοσιν τοῦ Κωνσταντίνου, σὲ μιὰ πεντακταχίονα ἀπὸ ἑρμικὴ καὶ ἐπιβλητικὴ οἱ βασιλεῖς βύζαντες τὰ κοινὰ τὸν πᾶν στὰ ὄχυρα τείχη τῆς Πασσαρώνας. Κοντὰ στὸ Ἀθήναιον, πᾶν σ' εἶναι λόφο, βλέπει κανένας τὰ λείψανα τῆς ὥρας Φοινίκης, προτείνουσας τῆς χώρας τῶν Χαόνων. Στὴν κορυφὴ κάποιου ἄλλου γειτονικοῦ λόφου πρὸ βύζαντος ἀπ' τὴ λίμνη Ἀθήνη βρίσκονται τὰ πρῶτα ἔρημα τοῦ Βουδοιστοῦ. Ἰδὼν ὁ Σαβῆς γειτονικὸν διάσος τῆς πόλεως αὐτῆς ἔχουσας ἐνὶ τῇ ΕΛΕΝΙ ΣΙΜΟΝΙΣ ὁ Αἰνείας ξαναβροῦσε τὴν Ἀνδρομάχη. Ἐκείνη θύσασα μὲ δάκρυα στὴ σκιά τοῦ Ἑκτορος. Δέχτηκε αὐτὴ τὸν ἥρωα, μαθαίνει ἀπ' αὐτὸν πῶς ἡ χώρα αὕτη λέγεται Χαονία, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Χάονα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ HELENUS τοῦ νέου τῆς ἀντρα.

Στὸ κάθε βήμα στὸ ὁδοφάρμακον αὐτὸ ἐσημειώνεται σκόνη ἀρχαιότητος. Στὰ καταπλάνα χροῖνα ὁ Χριστιανισμὸς, ἀπὸ ἕκαστη τῇ χώρα αὕτη καὶ ξαναπᾶν, τὴν ἄφρονε πᾶν καὶ πόση μῦθος στὶς στάχτες τῆς καὶ τὸ ἐγκώμιόν της. Καὶ γι' αὐτὸ ὁ ζωγράφος πρὸ ἀνέμου νὰ ζωγραφίσῃ μιὰ ἐκκλησίαν πᾶν στὸ νηπαιῖον τῆς λίμνης τῶν Γιαννιῶν. ἔχει ἀπεικονίσῃ ἀνάγκη στὰ πρῶτα πρὸ παραστάσεων τὴν ταχυγραφίαν τοῦ πᾶν τὸν Πυλῶνα, τὸ Σάλακα, τὸ Θουκυλίδη καὶ τὸ θεῖο Πᾶν τὸν.

Ἀνάμεσα στὰ τόσα μοναστήρια —τῆς Ζίτας τραγουδιζόμενον ἀπ' τὸ Λόδο Βέζονα, τῆς Πονδύριας, τῶν Ταξιστῶν, ἡ Παρθένος «Βασίλισσα» διαμονὴ τῆς Ἄννας τῆς Κομνηνῆς καὶ.— πρὸ συνδέον διαδοχικὰ τὴν Ἑπειρο μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία ἀξίζει νὰ περιγραφῇ τὸ μοναστήρι τοῦ Ζαλόγγου. Ἡ ἐκκλησία του εἶναι πολὺ ἀρχαία, μὰ πρὸ πάντων αὕτη ὑφίσταται σάν ἐναγὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὰ ερεῖτια τῆς Κασσιώπης καὶ στὸ βράχον «Στεφάνη». Ἀπ' τὸ βουνὸ Ζαλόγγου βλέπει κανένας ὅλη τὴ χερσόνησον τῆς Νικαίας. Καὶ πᾶν σὲ μιὰ ἀπέραντη κορωνίδα κορυφωμένη διπλὰ καὶ καλὰ ὄχυρῶμένη διακρίνονται σάν πραγματικὸ ἀνέγκλημα σχέδιο τὰ θεμέλια ἀπ' τὰ κύρια οἰκοδομήματα τῆς Κασσιώπης.

Κισσοὶ μὲ γκιζα φῶνλα, ἀστράκια, κληματαῖδες καὶ ἄλλα μικρὰ φῶνλα στὸ λῆξαν αὐτοὺς τοὺς σωρούς ἀπὸ κατεστραμμένους πέτρες τὸ πρῶτον τοῦ Μαΐου πρὸ εἶδαν τὰ μέρη αὐτά. Ἀπ' ἐδῶ ψηφῶν ὁ τόπος μοιάζει σάν πέταλον ἀπὸ δρεπάνι, τοῦ ὁποίου τὴν ὑψηλότερην ἄκρην ἀποτελεῖ ἡ χαλκιδῶν προκυμᾶσα. Στὴν ἄκρην χωρίζεται σάν ἡ δικραντικὴ οὐρὰ τοῦ τσαλαπτεμένου γιὰ νὰ σχηματισθῇ ἡ χερσόνησος πρὸ ὁ Αὐγουστός κατὰ τὴν ἐπέτειον γιορτῇ τῆς νίκης του στὸ Ἄκτιον ἐκτὸς τῇ Νικαίᾳ. Πρὸς τὴν ἀνατολὴν περιορίζεται καὶ ἀπομονώνεται τὸ βλέμμα, γιατί εἶναι ἕνα ἐσωτερικὸν διάφραγμα μὲ κοκκινωτὸ χροῖμα ξεχωρισμένον ἀπὸ κάποια σκιά πρὸ στήριξαι σ' αὐτὸ ἡ Κασσιώπη. Ἐνα εἶδος πύργου ξεχωρίζεται ἀπ' ἐδῶ: εἶναι ὁ βράχος «Στεφάνη», ἀπὸ τὸ καταφύγιον τῶν Σουλτανοῦν χωρὶς διέξοδο. Στὴ βάση του, ἄσπρο σημάδι, βρίσκεται μισοκαρτεμένον τὸ μοναστήρι.

Καθὼς περπατοῦσα στὰ ἀρωματικὰ χορτάρια, θαμπωνόμενα ἀπ' τὸ ὑπερμετρο αὐτὸ μεγαλεῖον, ἀπ' τὴ θάλασσα μὲ τὸ ἀνέκφραστο γαλάζιον χροῖμα, ἀπ' τὸν ὀρίζοντα πρὸς ἕνα παραπλήσιο κρυφάλλινον γαλάζιον χροῖμα, ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς Ἀγίας Μαύρας, τὰ σύννεφα πρὸ χαροῦμενα σκαρτοῦσαν στὸν ἀπέραντον ὀρίζοντα, ἀπ' τὸ τραγοῦδι κάποιου σπίνου, τὸ βοῦισμα τῶν μελισσῶν, τὸ πέταγμα τὸ σχεδὸν ἀκίνητον διὰ μεγάλων ἀετῶν, ἀπ' τὸ θαλασσιὸν ἄερα πρὸ βαλσάμωνε τὴν ἀνοιξή.

Τὸ δειλινόν, προετοιμασμένον ἀπ' τὸν ἀγαθὸν μαζ Φίλιππον, μᾶς περιέεινε στὸ

μόναστήρι. Διὸ παπᾶδες πῆραν σ' αὐτὸ μέρος μαζί με μᾶς. Τὸ πρόσωπο τοῦ πᾶν ἡλικιωμένου μοῦ θίγιζε τὸ φραπαγωγημένο πρόσωπο τοῦ Ἑλλισαίου τοῦ ἐρημίτη. Σπινθηροβολοῦσαν τὰ διὰ γαλαῖα του μάτια, ὅταν μᾶς διηγόταν τὶς περιπέτειες ἀπὸ τὴν πρόσφατη μάχη τῆς Νικαπόλης, στὴν ὁποία τουφεκίσθηκαν οἱ Τοῦρκοι. "Ὅλο γεμίζοντας τὰ ποτήρια ἀπὸ ἑνα θεϊκτικὸ νερὸ μᾶς ἔλεγε, πὼς ἡ βουση πὺν σταγόνα σταγόνα τὸ ἀποστάζει ἦταν γνωστὴ στὸ. Ἄλλῃ Πασᾶ. Ἀγαποῦσε νὰ τέρεπεται ἀπ' αὐτὴ καὶ διέταζε νὰ τοῦ φέρουν νερὸ στὰ Γιάννινα. Ὁ ἄθραυτος πῦρταν ἐπιφορτισμένος γιὰ τὸ πρᾶγμα αὐτό, ἔτρεπε, γιὰ ἐγγύηση τῆς αξιοπιστίας του νὰ κόβῃ καὶ νὰ προσκομίζει στὸν Πασᾶ ἑνα κλωνάρι ἀπὸ τὴν κερασία πῦρταν κοντὰ στὴ βούση. Ὁ παπᾶς μᾶς διηγήθηκε κατόπι γιὰ τὸ θάνατο τῶν ἡρωϊκῶν Σουλτατισσῶν: «Ἦταν ἐξήντα ἀπὸ διαφορά χωριά. Ἐίχαν καταφύγει λάνω στὸ ὕψωμα τῶν βράχων τοῦ Ζαλογγίου πὺν τότε ἦταν τραγυρισμένο με δασὺ. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως τὶς ἀνακάλυψαν. Ὅταν εἶδαν αὐτὲς πὼς θάπερταν στὰ χέρια τους πιάστηκαν σὲ χορὸ καὶ τραγουδοῦσαν ἑνα χαρούμενο τραγοῦδι γιὰ νὰ τοὺς ἀποδείξουν καλύτερα πὼς δὲν φοβόταν. . . Ἐπειτα ἀποχαιρέτησαν τὰ δάση τῆς πατρίδος, τὶς δροσερὲς πηγὲς πὺν γέμυζαν τὶς στάμνες τους, ἀποχαιρέτησαν τὰ χωριά τους. Κατόπι ἀγκαλιάζοντας τὰ παιδιὰ τους πηδοῦσαν στὸ κεῖο. . . ». Ἦταν στὰ 1803. Στὰ 1897 κληιάτησαν πάλι τὴ χώρα τοῦ Σουλτοῦ, γιὰ νὰ τιμωρῇσιν τοὺς κατοικοὺς του πὺν βοήθησαν τοὺς Ἕλληνες. Τρεῖς γυναῖκες ἀπὸ τὴν Καμαρῖνα παρακολουθοῦμενες ἀπὸ Τοῦρκους στρατιώτες ἀνάνεωσαν ἀπὸ τὸ ψήλωμα τοῦ βράχου «Στεφάνη» τὸ ἀνδραγάθημα τῶν προγόνων τους.

Ἡ περιοχή αὐτὴ πὺν περιεκλάνεται ἀπὸ βράχους περικλίνει μέσα σὲ μιὰ στενὴ διάσταση μιὰ ἱστορικὴ ἀνακεφαλαίωση τῆς Ἡπείρου. Τὰ ἐρείπια τῆς Καισιώπης, τὰ κάστρα τῆς, τῶν ὁποίων ἡ πολυγωνικὴ μεγαλοπρέπεια ἀποδείχνει ἐξαιρετικὴ ἀρχαιότητα, θυμίζουν πὼς ἡ Ἡπειρος ἦταν κατὰ κάποιο τρόπο τὸ λίκνο τῆς Ἑλλάδας καὶ πὼς τὸ ὄνομα μάλιστα GREC πὺν κατὰ τὸν DURUT σημαίνει παλαιὸς ὑπῆρξε ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ πὺν τὴν κατοικοῦσε. Ἡ μικρὴ ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ θυμίζει κατὰ τὰ ἄλλα τὸ μεγαλεῖο τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ὁ κόκκινος βράχος «Στεφάνη» εἶναι σὺν τὸ χροῖμα τοῦ αἵματος τῶν γυναικῶν αὐτῶν, πὺν ἀνάνεωσα σὲ πόσες ὁδοὺς, πιστὲς στὴ φιλίᾳ τους, στὴν πίστη τους, θυσίαςαν τραγουδώντας τὴν ζωὴ τους σ' αὐτὴ τὴν Ἑλλάδα τοῦ μέλλοντος πὺν ἔχει γίνει τόσο θριαμβευτικὰ ἡ ταρινὴ Ἑλλάδα.

* * * *

Τὸ παράκτιο μέρος τῆς Ἡπείρου ἀπλώνεται ἀπ' τὸ ἀκρωτήριο τῆς Χειμάρρας, ὅπου τὰ Κεραύνεια βουνὰ εἰσχωροῦν στὴν Ἀδριατικὴν ὡς τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο. Μὲ διεύθυνση ἀπὸ τὰ βορειοδυτικὰ πρὸς τὰ νοτιοανατολικὰ με μακρὲς χαλκῶδεις, προσεχόες κόβουν τὸ ἔδαφός τους πρὶν ἢ Πίνδος καὶ τὰ βουνὰ πὺν περιτριγυρίζουν τὸν Ἀῶν (Βοϊοῦσα) σχηματίζουν τὰ φυσικὰ σύνορα. Ἡ Ἡπειρος γιὰ τοὺς ἀρχαίους ἦταν ἡ «στ ε ρ ε ἄ χ ὠ ρ α» ἡ συνεχούμενη ἡρᾶ, σὲ ἀντίθεση πρὸς αὐτὴ τὴν ἀπομονωμένη, νοσηριαμένη ἀπ' τὴν Ἀμφιτρίτη πὺν ἦταν ἡ CORCTRE (Κέρκυρα).

Ἀπ' τὸ Λάκιωνα πὺν συνδέεται ἡ ὁροσειρὰ τῆς Πίνδου ξεκινοῦν πέντε περίφημα ποτάμια: ὁ Ἀσπροπόταμος, ὁ ἀρχαῖος Ἀρχελῶς ἀπληστος σὲ θυσίαι πὺν χωρίζει τὴν Αἰτωλία ἀπὸ τὴν Αἰακωνία καὶ χύνεται στὴν Ἰονικὴ Θάλασσα. Ὁ Πηνειὸς πὺν διασχίζει τὴ Θεσσαλία καὶ βλέπει κανένας τὰ ὄμορφα πλάτνια στὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν νὰ σκίβουν πάλω στὴν κοίτη του. Ὁ Ἀλιάκμωνας πὺν ποτίζει τὴ Μακεδονία καὶ χύνεται στὸ Θεσσαλικὸ κόλπο. Ὁ Ἀραχθὸς (ποτάμι τῆς Ἰατρᾶς) πὺν τρέχοντας κατὰ μῆκος τῆς Πίνδου φθάνει σὸν Ἀμβρακικὸ Κόλπο καὶ ὁ τεσσάρτος Ἀῶν με τὶς ἀπόρριμνες ὄχθεις. Ὅπως ὁ Ἰατρᾶς καὶ ὁ Ἀῶνς εἶναι καὶ ὁ Θύαμις (Καλαμῖς), ὁ Λούρος καὶ τὰ τρία κατα-

χρόνια ποταμια: ὁ Ἀχέροντας, ὁ Κοκκυτός καὶ ὁ Πυριφλεγέθωνας πού σμίγουν τὰ βαλτώδη κίματά τους στὴν θάλασσα πού χαμογελοῦν οἱ Παῖδοι, ὅλοι αὐτὰ ἀνέγκουν στὴν Ἠπειρο. Αὐτὴ περιλαμβάνει δύο λίμνες: Τὴ Λίβαρη στὴν ἀπέναντι ἀπ' τὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὴν καὶ τὴν λίμνη τῶν Γιαννίνων (τὴν ἀρχαία Παμβώτιδα) στὴ ρίζα τοῦ Μιτωκελίου.

Παραλίες σχεδὸν παντοῦ ξηρές, μιά περιπλοκὴ ἀπὸ δασωμένα βουνά, πολυλίμνια καὶ πλατειά οὐράτια νερά, στίγες κοιλάδες, περικτές πεδιάδες σχηματισμένες ἀπὸ προσχώσεις, αὐτὴ εἶναι ἡ Ἠπειρος. Οἱ κοιλάδες τῆς ἔχουν κλίμα γλυκό, σχεδὸν ζεστό, γιὰ τὸ φραγμὸς τῆς Πίνδου τὴς προστατεύει ἀπὸ τοὺς ἀνέμους τοῦ Βορρῶ.

Εἶναι εὐνοημένη ἀπ' τὴ φύση. Συγκεντρώνει ἐξαιρετικὰ συνθήκες γονιμότητας.

Τὸ εὐπόριο τῶν δεσμάτων, τοῦ λαδίου, ἡ κτηνοτροφία, ἡ καλλιέργεια τῶν ὀσπρίων, τοῦ ρυζιοῦ, τοῦ καπνοῦ, τῶν ἀμπελίων καὶ τῶν ἀπωροφόρων δένδρων, ἡ συλλογὴ τῶν ἀπαράμιλλων βούρκων παύ βουτίζουν στὰ στάμια τῶν ποταμιῶν, ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν δασῶν τῆς βελανιδιάς καὶ τόσοι ἄλλοι πόροι πού ἐξασφαλίζουν τὸ μέλλον τῆς ὥραίας αὐτῆς περιοχῆς. Καθόλου δὲν πρέπει νὰ παραμελοῦνται καὶ οἱ πόροι ἀπὸ τὴν πανίδα τῆς. Οἱ ἡμινοθήλασσες πού εἶναι γύρω ἀπ' τὸν κόλπο τῆς Ἀρτας καὶ τοῦ Βουθρωποῦ ἀποτελοῦν τεράστια φυσικὰ θηράκια, πού εἶναι δυνατὸ ἡ ἐκμίσθωσις νὰ τὰ διπλασιάσῃ ἢ καὶ νὰ τριπλασιάσῃ. Στους χειμῶνες τοῦ Ζαγοριοῦ πολλαπλασιάζονται νοστιμώτατες πέστροφες. Οἱ γαρίδες τῆς Πρέβεζας εἶναι περίφημες σὰν τὰ χέλια καὶ τὶς καθαρίδες ἀπ' τὴ λίμνη τῶν Γιαννιῶν. Κι' ἀκόμα οἱ περιοχὲς τῆς Πίνδου ἀντιχοῦν ἀπ' τὰ οὐρλιάσματα λύκων, ἀπ' τὴν πικρὴ φωνὴ τῶν τσακαλιῶν, τῶν ἀγριογιδιῶν, ἀπ' τὶς φωνὲς τῶν περδίκων, δὲν εἶναι ἢ λιγώτεροι στὶς χλοερὲς κορυφές τῶν βουνῶν οἱ ἀγριόχοιροι καὶ τὰ τριγώνια καὶ στὰ βῆθη τῶν δασῶν τὰ ζορκάδια.

Τέλος αὐτὸς ὁ τόπος γιὰ τὸ τόσο βαθὺ παρελθὸν δὲν εἶναι ἀκόμα φινίκας ἀρχετῶν θησαυρῶν. Μὲ τὴ διεύθυνσις ἤδη ἐνὸς σαφοῦ ἀρχαιολόγου καὶ ἱστορικοῦ τοῦ κ. Φιλαδέλφους ἔχουν ἐπιχειρηθῇ στὴν Νικόπολη μεθοδικὲς ἀνασκαφές. Καὶ χωρὶς ἀμφιβολία σὲ λίγο ἡ Κασσώπη, ἡ Πανδοσία, ἡ Πασσαρώνα κ.λ.π. θὰ βροῦν ἐπίσης τοὺς ἐρευνητὲς τους.

* * *

Στὴ χώρα αὐτὴ παίρνει ὅμοιο τὸ νόημά του ὁ ὅρος «ἐξερευνητής». Στὰ 1912 ἀκόμα δὲν μπορούσε κανένας νὰ πᾶ στὴν Λαδωνὴ παρὰ μόνον μὲ τὴ συνοδεία μιᾶς ἰσχυρῆς ομάδας χωροφυλάκων. Ἡ Ἠπειρος ἦταν στίς πόρτες τῆς Εὐρώπης πρὸ ἀγνωστῆ καὶ πρὸ κλειστῆς καὶ ἀπ' τὸ Κοινὸ ἀκόμα. Διὰ διόματα ἀντιπροσκαπεύουν τὸ περασμένο μεγαλεῖο καὶ τὴν πρόσφατη ἔκπτωσις τῆς Ἠπειροῦ: Ὁ Πύρρος καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς.

Καθὼς τὰ Γιάννινα εἶχαν ὁπισθοδρομήσει κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Ἀλῆ νὰ παρουσιάζουν ὄψη μεσαιωνικῆς πόλης, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὰ εἶχε καταντήσῃ αὐτὸς λεία, ὅπου ἀνταγωνίζονταν οἱ παράνομες φορολογίαι τῶν ὑπαλλήλων, τὸ φυλετικὸ μῖσος, ἡ ἀνταρσία, ἡ τρομοκρατία.

Αὐτὸ πού ὁ Πουκεδὼν, Πρόξενος τῆς Γαλλίας κοντὰ στὸν Πασᾶ τῶν Γιαννίνων, μᾶς διηγεῖται γιὰ τὴν κατάστασις πού εἶδε στὴν δυστυχισμένη αὐτὴ χώρα, θὰ μπορούσε νὰ τὸ διαπιστώσῃ κανένας καὶ νὰ τὸ διηγηθῇ ἀκόμα ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια πρὶν. Ὁ κάθε νοικοκυρὸς ἀπὸ φόβο νὰ μὴ ἀρπαχθῇ καὶ ἐξαγορασθῇ ἀπὸ τοὺς ληστές, δὲν τολμοῦσε νὰ κρύσῃ τὸ χωριὸν του, παρῆμει μὲ τὰ παρῶντα κλειστά, δὲν μπορούσε νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ σπίτι του οὔτε σὲ μισὴ λεῖψα ἀπόστασις γιὰ νὰ ἐπιβλέψῃ τὰ κτήματά του. Δὲν περιούσε βδομάδα χωρὶς αἱματηρὴ ἀνθρωποκτονία στοὺς μεγάλους δρόμους. Γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ σχολικὰ ἰδρύματα πού

ἔχουν κάμει οἱ πλούσιοι Ἑπειῶτες ποῦναι διασκορπισμένοι στοῦ ἑξωτερικοῦ οἱ Ἕλληνες ἐπιθεωρητές δὲν τοῖχοῦσαν νὰ ταξιδεύουν παρὰ μόνο τὴν νύχτα, μὲ τρόπο μυστικό, γιατί ἀκαταπαινώστει κινδύνειε ἡ ζωὴ τους. Τὸ σπῆτι τοῦ ξενοδόχου μας στὴν Παραμυθιά εἶχε γίνει μιὰ ὥραία πρῶτα τοῦ Πασχα διὰ τὸ ὑπὸ σφαῖρες. Οἱ κάτοικοι τοῦ Μονοδενδριοῦ στοῦ διαμέρισμα τοῦ Ζαγοριεῦ ζοῦσαν ἀδικαιοῦσα μὲ τὸ «ποιὸς εἶναι;» ἔτοιμοι νὰ κατακρίνουν ἄνθρωποι καὶ ζῶα μέσα στὰ βάρη μιᾶς ἀπρόσιτης σπηλιάς. Μάλιστα στὴν περικρὴ τῶν Φινιατῶν ὁλόκληρα χωριά ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια βρισκόταν σὲ κατάσταση πολιορκίας.

Αὐτὰ τὰ λίγα γεγονότα—θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ ἀναφερῇ κανένας καὶ πλῆθος ἄλλα— ἐπιτρέπουν νὰ νοιώσῃ κανένας ποιὸς τρῶμος ἐπῴσσε αὐτόν τὸν τόπο μὲ τὴν ἐκρηξὴ τῶν πρώτων μαχῶν: Μέτσοβο, διάδος τῆς Πίνδου, Γκριμποδο, Πέντε Πηγὰδια, Πεσοτά, Δρίσκοι πὺν εἶναι ὁ μεγαλοπρεπὴς τάφος τοῦ ποιητῆ Μαθίλη, Ἀγίος Νικόλαος, Μανωλάσσα τὰ τόσα ἀντηχήματα ἀπὸ σάλπινγες πὺν ἐξήγγειλαν τὴν προσεχῇ ἀπελευθέρωση. Τέλος τὸ Μπιζάνι ἔπεσε καὶ ὁ διάδοχος θριαμβεῖται καὶ ἔμπαινε στὰ Γιάννινα.

Ἐπρεπε νὰ περιτρεξῇ κανένας τὴν Ἑπειρο λίγο ὕστερα ἀπ' τὰ μεγάλα αὐτὰ γεγονότα, ὅχι μὲ ἐπίσημη τιμητικὴ συνοδεία, ἀλλ' ὅπως κάμιαμε ἡμεῖς βαδίζοντας στὴν ἰδίᾳ μας, σχηματίζοντας ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τὸ καραβάνι μας, χωρὶς ἑνοπλὴ συνοδεία, χωρὶς ὅπλα, ἀκολουθοῦμενοι ἀπὸ ἀγωγιάτες Ἀλβανούς, Ἕλληνες ἢ Τούρκους. Ἐπρεπε νὰ παρασμένῃ κανένας τὸ βράδυ στὸ σταθμὸ μὲ τοὺς προκριτοὺς τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν γιὰ νὰ καταλάβῃ τὸ μέγεθος τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου, τοῦ ὁποῦο ὁ Βενιζέλλος εἶναι ὁ ἀπώσταλος: «Δὲν ἦμασταν» γιὰ τίποτε βέβαιον, οὔτε γιὰ τὴν περιουσία μας, οὔτε γιὰ τὰ παιδιά μας, οὔτε γιὰ τὴν ζωὴ μας. Σήμερα βρισκόμαστε στὸν οὐρανόν. Δὲν τοῖμοῦμε ἀκόμα νὰ πιστέψουμε πὺς μπορούμε νὰ περάσουμε τὸ κατῶφι τοῦ σπῆτιοῦ μας χωρὶς νὰ κινδυνεύουμε τὴν λευτεριά καὶ τὴν ὑπαρξὴ μας».

Δὲν εἶναι ὅμως μονάχα οἱ Ἕλληνες πὺν μιλοῦν, ἔτσι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Μουσουλμάνοι, πὺν ὅλοι ἐγκωμιάζουν τὸν ἀνθρωπισμὸν, μὲ τὸν ὁποῖο οἱ στρατιῶτες τοῦ βασιλιά Κων)νον καὶ οἱ δημόσιοι ἱππῶντοί του φέρονται ἀπ' τὴν πλευρὰ τους.

Οἱ ἐπίκοινωνιες ἔχουν γίνει εὐκόλεις, ἔχει ἐγκατασταθῇ ταχυδρομεῖο, ἀποδίνεται ἡ δικαιοσύνη, ἐπικρατεῖ τάξις. Ὅλα αὐτὰ εἶναι οἱ πρώτοι καρποὶ μέσα σὲ λίγους μῆνες ἀπ' τὴν Διοίκησιν τοῦ κ. Ζωιγοράκου. Ὁ γενικὸς διοικητὴς βοηθεῖται ὅπου τις στρατιωτικὲς ἐξουσίες. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν μπορέσαμε καὶ περιτρεξάμε μόνοι, πεζοὶ τὰ ἀπέραντα φαράγγια τοῦ Βίκου ἀμνημόνευτα κρουσφήγετα τῶν ληστών. Ἐτσι εἶδαμε στὰ Γιάννινα, κυριεϊμένα ἀπ' τὸν Ἑλληνικὸ στρατό, νὰ φεγγοβολοῦν οἱ μινιέρδες τοῦ Ραμαζάν καὶ οἱ μουαζίνηδες νὰ κάνουν νὰ ἀκούωνται οἱ προσεχῆς τους χωρὶς νὰ φοβοῦνται μήπως ἀκούσουν καμιά ὕβρη. Εἶδαμε ἀκόμα νὰ ἀπαγορεύῃ ἡ κυβέερνησις στοῦ κοινὸ νὰ μπαίη στοῦ Τζαμί τοῦ Ἀσλάν Ἀγᾶ, γιατί ἀπὸ τοῦ περιπατητῆς εἶχε σπάσει μιὰ στήλη τουρκικὴ.

Ἀπ' τὸ Δελβινο ὡς τὸ Μέτσοβο καὶ ἀπ' τὴν Πρέβεζα ὡς τὴν Κόνιτσα παντοῦ μᾶς ἔκαμεν ἐντύπωσιν πὺς συναντᾷ κανένας εἶαν ἀνθρωπισμὸν βγαλμένον ἀπ' τὴν χαρά, τὴν ἐλπίδα, τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς συνείδησις.

Ὁ χορὸς τῶν νεαρῶν γυναικῶν τοῦ Δελβινιακοῦ παραμένει στὴν ἀνάμνησιν μὺν σάν μιὰ ζωντανὴ καὶ συναρπαστικὴ ἀλληγορία αὐτῆς τῆς ἀνάστασις ἀπὸ τοὺς νεκρούς.

Ἦταν τόσα θελκτικὰς αὐτές, καθὼς ἐκτελοῦσαν τοπικὰ αὐτὰ τὰ βήματα τὰ προοδωρικὰ προσχωρῶντας, αὐξάνοντας, χορεύοντας μὲ μιὰ κίνησιν ἀργὴ πὺν ἔμοιαζε σάν φουσκοθαλασσιά. Κάτω ἀπὸ τὸ ἄσπρον καλογρηστικὸ τίτλημα τοῦ κεφαλοῦ τους πὺν προσθέτει στὴν καθαρότητα τῶν χαρακτηριστικῶν γραμμῶν

τους, έχουν κληρονομήσει μαζί με την ωραιότητα και λίγη μελαγχολία πού ο Λόρδος Βύρωνας τή θαύμαζε στους προγόνους τους. Χαμογελούσαν αυτές με σοβαρότητα κάτω απ' τις γαλλανόλευκες σημαίες πού ο 'Ηπειρωτικός αγέρας τις ανέμιζε πάνω απ' τα κεφάλια τους. Και μιά απ' αυτές τις γυναίκες δείχνοντάς μας τις σημαίες μās λέγει απλώς: «'Ηρθαν νά τις πάρουν!». «Δώστε τὰ δπλά!» είχε γράψει ο Ξέρξης στο Λεωνίδα. «'Ελα νά τὰ πάρης» είχε απαντήσει ο Σπαρτιάτης.

Και τὰ λόγια αὐτῆς τῆς νέας 'Ηπειρωτισσας κατῇ τῇ διάσκευα αὐτῆς τῆς γιορτῆς, στο μέρος αὐτό πού μόλις ἀπελευθερώθηκε καί πού διατρέχει ἀκόμα τὴν ἀπειλή, αὐτὴ ἡ ἐκφραση γιὰ τὸν ἀρχαῖο ἡρωϊσμό ἐπεθεβαίωσαν με κάποιο συγκινητικό τρόπο τὴ συνέχεια καί τὸ μεγαλεῖο τῆς φυλῆς.

Δανιὴλ Μπῶ—Μποδύ.

Γενεύη, Σεπτέμβριος 1913».

* * * *

Ἔτσι λοιπὸν διατύπωσε τὶς ἐντυπώσεις του ὁ Δανιὴλ Μπῶ—Μποδύ ἀπ' τὴν περιήγησὴ του στὴν Ἑπειρο στὰ 1913. Τὴν εἶδε καί τὴν περιέγραψε με τὶς πληγές της ἀπ' τὸν πόλεμο, με τὶς ἀρχαιοθιμίες της, πὺ τὶς δικαιοθιμίες της. Πάντοτε ἡ εἰσαγωγή αὐτῇ τοῦ Ἑλβετοῦ Φιλέλληνα, κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη, ἔχει κάποια ἀξία, γιατί μᾶς ὁδηγεῖ σ' ἕνα νοερό περίπαιτο ἀπ' ἄκρο σὲ ἄκρο τῆς χώρας μας σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ἴσως εἶναι δύσκολο σὲ μᾶς τώρα νά μπου-
με σὶδ πνεῦμα της καί στὴν κατὰστασή της. Τὰ γεγονότα δικως πού ἀναφέραμε στὴν ἀρχὴ (τὸ πέραςμα τοῦ κ. Σαμουὴλ Μπῶ Μποδύ ἀπ' τὴν Ἀθήνα καί ἡ συνομιλία του με τὸν κ. Βενέζη καί ἡ ἐγκύκλιος τοῦ κ. Προέδρου τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν) δίνουν κάποια ἐπικαιρότητα σὶδ θέμα αὐτό. Ἐφ' ὅσον νομισθῇ σκόπιμο ἀπ' τοὺς συναδέλφους πού ρυθμίζουν τὰ σχετικὰ με τὴν ἐκδοσὴ τοῦ περιοδικοῦ, σὲ ἄλλο τεῦχος του θὰ προσπαθῶ νά δώσω ἀπ' τὶς στήλες του ἐντυπώσεις γιὰ τὰ Γιάννινα καί τὴν Ἑπειρο ἄλλων ξένων περιηγητῶν.

ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ

ΣΤΟ ΓΙΟ ΜΟΥ

Παιδί μου! Θυμάσαι
τότε όπου το φεγγάρι έκυνήγαγες
κι' είχες τον ήλιο στη μορφή σου;
Τότε πού από τὰ ματάκια σου
σαν άστραπές, οί σαίτιές έσχίζαν τὰ σπο-

(τάδια;

Τότε όπου στη χλόη ξάπλωσες
μέ συντροφιά τὰ οδράνια
γλυκά με τον αγέρα κουβεντιάζοντας
βαθειά άκουμπισμένος μες τή νύχτα
λές και το σίμπαν κατοικοῦσες;

Θυμάσαι ύστερα στ' άγιάζει της Αύγης
πού πόναγες αστέρια για ν' ανάψει
ψηλά στην όμορφότερη βουνοκορφή,
κι' ήρθαν ποτάμια και βαλτονεριές
τὰ ρίγη στην καρδιά σου να φωλιάσουν;
Μ' ένα κρυφό παράπονο με κοιτάξεις
και κρύφτηκες βαθειά στην άγκαλιά μου.
Σου χάιδεψα μ' αγάπη τὰ μαλλάκια σου
και σουπα:

— Έκέρδισες παιδί μου.

Θυμάσαι κάποιο δειλινο
πού έτρεχες με της χαράς τὰ δώρα;
Στὰ χέρια κάποιο χαρτί ανέμιζε
«Πρώτη τάξη, βαθμός άριστα
και διαγωγή άρίστη».
Κι' έτρεχες, έτρεχες πολύ
ένω της γειτονιάς οί φίλοι
μεγάλο φράχτη σου ύψώσανε
πολύ κοντά στο σπιτικό σου.
Στάζαν άπ' τὰ ματάκια σου τὰ δάκρυα
με τή βροχή τρελλόπαιζε το «άριστα»
κομματιασπό με τον αγέρα.
Σ' έκουσα πάλι στην άγκάλη μου
σου ρουφηξα τὰ δάκρυα και σουπα:
— Ένίκησες παιδί μου,

Θυμάσαι, τή φορεσιά τήν πράσινη ή μά-

(να σου

με πόση συλλογή τήν είχε ράψει;
Τον ήλιο στὰ χεράκια σου σαν σουβαλε
στὰ μάτια ή αγάπη να γεννιέται
και φέγγος τ' όρθρου σουχνσε γλυκά
μες τήν ψυχή, εύωδιαστά ν' άνθοῦν τὰ
(κρίνα

και σουστρωσε τὰ κόκκινα χαλιά
γιατι σημαιοφόρος θα περνούσες;
Του γυρισμού το δρόμο όμως διάλεξες
και άλλα χέρια τή σημαία σου κρατήσαν
γιατι «ποιός είσαι σαν σε ρώτησαν
το «άριστα και το ψηλό το ήθος» είπες
και στάθηκαν άδυνατα τὰ χέρια σου
άπάνω τή σημαία να κρατήσουν,
τὰ μουσκεμένα χέρια όπου στεγνώσαν
στον κόρφο της μανούλας σου, ποι'
(σουπε·

— Έσπούδασες, παιδί μου.

Θυμάσαι τότε πού παίζαμε κρυφτό
μικρή μιὰ τιμωρία να σου βάλω;
δίκαιη τήν τιμωρία έβρισκες
μα έτρεχες τόν πόνο να ξεφύγεις.
Και σ' έφτασα, μα δεν σε έτιμωρησα
ήταν εγώ ο ίδιος να πονούσα.
Ήταν το σώμα μου να κρέμιζα
και τήν ψυχή μου να θρηνοῦσα.
Σ' εφίλαξα πάλι στον κόρφο μου
και μες τὰ μάτια σου τὰ βουρκομένα
τήν άρετή με πονο έσταξα
και σουπα:

— Σ' αγάπησα παιδί μου.

Τόσο πού σ' αγαπήσαμε παιδάκι μου
έσπούδασες, εκέρδισες, ένίκησες,
ποτέ υή δειλιάσεις...
(Ανέκδοτο)

ΒΑΣ. ΚΡΑΨΙΤΗΣ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΚΑΙ ΠΑΖΑΡΙΑ

Τοῦ κ. ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

Μιάν από τις πιο σημαντικές ευκαιρίες έκδηλωσης, της διασκεδαστικής, εύθυμης και φιλοπαίγμονης διάθεσης των κατοίκων της πόλης μας, ήταν τὰ παντοδοπά Πανηγύρια, τόσο τὰ καθαρά Γιαννιώτικα — όπως π. χ. τοῦ Νησιοῦ, τῆς Ντουραχάνης, τῆς Περίλεφτης, τοῦ Ἀη-Γιαννιοῦ Μπουνίλας, τοῦ Ἀη-Γιάννη τοῦ Μπιζντουνόπουλου, τοῦ Ἀη-Νικόλα στοὺς Κοπάνους —, ὅσο καὶ τῆς ὑπαίθρου, σὲ ὅσα ἀπ' αὐτὰ συμμετεῖχαν, ἔντονα ἢ ὄχι οἱ Γιαννιώτες. Π. χ. τῆς Καστρίτσας, τῆς Κουρσοβίτσας, τῆς Παληοῦρης, τῆς Φα-νερωμένης κ. ἄ.

Μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα, τῇ θρησκευτικῇ ταυτόχρονα καὶ εἰδικά συναισθηματικῇ τῶν πανηγυριῶν αὐτῶν, ποὺ συνήθως γινόταν καλοκαίρι ἢ φθινόπωρο, μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀπόλαυσης τοῦ ὑπαίθρου καὶ τῆς ἐξοχῆς, μὲ τὰ βολιά, τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγούδια, τὸ φαγοπότι καὶ τὴν κρασοκατάνυξη, τὸ κέφι καὶ ἡ λυρική διάθεση τῶν πανηγυριστῶν ἔφταναν στὸ ἀπόγειό τους.

Τὸ θέμα αὐτὸ εἶχε ἄμεσο δεσμό μὲ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν Γιαννίνων, σὲ μιὰ ἐποχή, πού, ἀπὸ ἀποψη κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων, ἦταν πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ σημερινή, καὶ πού, θὰ τὴ λέγαμε τώρα πολὺ «κλειστή», πολὺ «καθυστερημένη».

Νὰ τώρα τὶ γενικά γιὰ τὸ θέμα αὐτό, γράφει ὁ πολυγραφότατος ἱστοριοδίφης τῆς Ἠλείρου Ἰωάννης Λαμπρίδης στὰς Μαλακασιὰς τοῦ (Α'. σελ. 34 καὶ ἐπ. "Εκδ. 1888).

«Κατὰ τὴν ἐπέτειον συνήθως μνήμην τοῦ Ἀγίου τῆς πρωτεύουσας Ἐκκλησίας, ἐν ἐὺ κάστῳ χωρίῳ, συγκροτεῖται τοπικὴ πανήγυρις, καθ' ἣν, ἐκάστη οἰκογένεια, φιλοξενεῖ, ἐπὶ δύο τοῦλάχιστον ἡμέρας καὶ ἐκ τῶν πέριξ, συγγενεῖς καὶ φίλους, καὶ εἰς παντοίας διασκεδάσεις μετ' αὐτῶν διαχέεται. Αἱ πανηγύρεις αὗται, πρὸς οὐδένα σκοπὸν ἐμπορικὸν ἀποβλέπουσαι, συντελοῦσι τὰ μέγιστα εἰς ταχεῖαν ἐπάνοδον τῶν ἀποδημούντων ἐν γένει. Ἀρχονται ἀπὸ κατασκευτικῆς καὶ σοβαρᾶς λειτουργίας, καὶ καταλήγουσι εἰς συμπόσια, ἐκατόμβας, χοροὺς καὶ εὐθυμίας.

»Πλὴν δὲ τῶν τοπικῶν πανηγύρεων, ὑπάρχουσι ἐν τῷ Τμήματι (Μαλακασίου) καὶ γενικαί, κροτούμεναι εἰς διαφόρους τοῦ Τμήματος Μονάς, κατὰ τὴν ἐπέτειον αὐτῶν μνήμην, οἷον τῇ 8ῃ Σεπτεμβρίου, εἰς Δουραχάνη, τῇ 26ῃ Ἰουλίου, εἰς Τζιόραν, τῇ 23 Σεπτεμβρίου εἰς Γαστρίτσαν, τῇ 15 Αὐγούστου εἰς Ἠλιοκαλὴν. Φοιτῶσι δὲ εἰς πάσας ταύτας, καὶ ἐξ Ἰωαννίνων, ἐπαναπαυόμενοι ὑπὸ σκιᾶς ὑψηκαρίνων δένδρων μετὰ τὴν Θείαν Λειτουργίαν, καὶ διασκεδάζουσι παιδρότατα. Πλὴν δὲ τούτων, ὑπάρχει καὶ γενικωτέρα, κροτούμενη εἰς τὸν παρὰ τὸ χωρίον Κρουσοβίτσαν ναὸν τῆς Θεοτόκου, ἧς ἡ εἰκὼν ἐν τινὶ τῶν πολλῶν αὐτόθι ἀγρίων δαμασκηνεῶν τῷ 1486 εὐρέθη, τῇ 15ῃ Αὐγούστου, πλῆθους πολλοῦ συρρέοντος, καὶ ἐκ τῶν περιφερειῶν Ἀρτης, Πρεβέζης, Τρίκκης, ἰδίως πρὸ τοῦ τελευταίου ἀνατολικοῦ κληδωνος».

Ὁ Ἰ. Λαμπρίδης, μὲ τὰ πανηγύρια αὐ-

τά, ασχολείται καὶ σὲ ἄλλα τεύχη τῶν «Ἡπειρωτικῶν μελετημάτων» του. Νά π. χ. τὴ γράφει στὰ «Κουρεντικά» καὶ «Τσαρκοβιστινά» του (σελ 55 καὶ ἐπ.).

«Καὶ πρὸς τὰς πανηγύρεις, θερμὴν ἔχουσι πάντες (οἱ κάτοικοι καὶ τῶν τελευταίων αὐτῶν περιοχῶν) τὴν ἐπιθυμίαν. Δι' ὅ, καὶ εἰς ἑκάστον χωρίον πανηγυρίζουσι ἅπασι ἢ δις τοῦ ἔτους προσέρχονται δὲ ἐκεῖ καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν πέριξ· οὐ μὴν ἀλλὰ, καὶ οἱ τῆς Τσαρκοβίστης κάτοικοι ἀγαπῶσι καθόλου τὰς τέρφεις καὶ τὰς διασκεδάσεις· δι' ὅ, οὐ μόνον τὴν εἰς Σούλην κροτουμένην πανηγυριν διατηροῦσι ἐκεῖ εἰσέτι μάλιστα, τὴν μνήμην τοῦ πολιούχου τοῦ Σούλη «Ἁγίου Δονάτου ἑορτάζοντες, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶν χωρίον, κατὰ τὴν ἐπέτειον μνήμην τοῦ «Ἁγίου τῶν πρωτευουσῶν Ἐκκλησιῶν ἢ τοῦ πάτρωνος αὐτῶν, τερτίαν κροτοῦνται Πανηγύρεις, καθ' ἃς, ἐκάστη οἰκογένεια φιλοξενεῖ, ἐπὶ δύο τοῦλάχιστον ἡμέρας, τοὺς ἐκ τῶν πέριξ συγγενεῖς καὶ φίλους, χορεύουσι δὲ ἰδίᾳ τὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Τσιάμικον καὶ κλέφτικον χορόν, τὴν *πυρίχην*, τὸν προσφιλή τυττον τοῦ μεσαίωνα τῶν στριχτιωτῶν χορόν, παρῶστασιν πολεμικὴν ὄντως, ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Σάθας, ὑπαικονίζουσιν».

Καὶ πῶς κάτω, σὴ σελ. 57.

«Κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν πασῶν τῶν ἐν ταῖς Τμήμασι τούτοις Μονῶν, πανηγύρεις ἐκ τῶν πέριξ συγκροτοῦνται, καὶ μάλιστα εἰς Παλ σουρῖν... ἔνθα τῇ 8 Σεπτεμβρίου, πολλοὶ συρρέουσιν καὶ ἐξ Ἰωαννίνων, ἐν οἷς καὶ τινες ἐκ τοῦ θήλεως μάλιστα φύλου καὶ τῆς ἐσχάτης τάξεως, γυμνοὶ τοὺς πόδας τὸ μεταξὺ τῆς Μονῆς καὶ τῆς πόλεως πεντάγωνον διάστημα διανύοντες. Ἀναλαμβάνουσι δὲ τὴν κακοπάθειαν ταύτην, πρὸς τιμὴν τῆς Παρθένου, ὅσοι τῇ ἀρωγῇ ἐκείνης ἰάσεων ἀσθενειῶν καὶ ἐτέρων πόθων καὶ εὐχῶν ἐπέτυχον».

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, τὰ πανηγύρια, δὲν ἦσαν παρὰ γιορταστικὴς συναθροίσεις τοῦ λαοῦ, θρησκευτικῶς χαρακτηθῶσα, κατὰ ὠρισμένα χρονικά διαστήματα, συνήθως, μιὰ φορὰ τὸ χρόνο. Κατὰ τὴ διάρκειαν τῶν ἀρχαίων αὐτῶν πανηγυρίων, γινόνταν γυμνικοὶ ἀγῶνες πομπές, μουσικὴς, χοροὶ, εὐαχίες

«Ζήλος πρὸς τὰς παιδιὰς εἰς Τσαρκοβίσταν, παρατηρεῖται καὶ παρὰ τοῖς πρεσβυτέροις, ὁ δίσκος καὶ τὸ ἄλμα, συνήθεις παιδιαί, ὀπλοφορία δέ, μόνον παρὰ τοῖς κατοικοῖς Ζορίστης παρατηρεῖται, οἵτινες, ἀπὸ δεκαετοῦς παιδός, ἀσκοῦνται εἰς τὰ ἄπλα καὶ σκοποβολοῦσιν ἐπιτυχῶς, γράφει στὸ ἴδιο τεῦχος τῶν «Ἡπειρωτικῶν Μελετημάτων» του (σελ. 55 καὶ ἐπ.) ὁ ἱ. Λαμπρίδης. Καὶ προσθετεῖ: «Καὶ εἰς τὰ Κούρεντα ζήλος πρὸς τὰς παιδιὰς καὶ ἀγῶνας ὑπάρχει. Εἰς

Κάτω Λαφίσταν, ἑκάστου ἔτους τῇ 24ῃ Ἀπριλίου, γίνεται πεζοδρομία, καθ' ἣν, καὶ ἐκ τῶν πέριξ σπεύδουσι πολλοὶ νὰ συναγωνισθῶσι. Ὁ πάντας ὑπερακοντίσας, λαμβάνει παρὰ τοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἐκκλησίας ἔγχελυν, ὁ δὲ ἐπιλαχὼν, μανδήλιον».

«Ὅπως καὶ στοὺς καιροὺς μας, ἔτσι καὶ στὴν ἀρχαιότητα, τὰ πανηγύρια αὐτὰ γινόνταν, ἢ *τοπικά*, σὲ κάθε σχεδὸν πόλιν πρὸς τιμὴ τῆς θεότητος πού λατρευόταν στὸν κάθε τόπο, ἢ *γενικά*, πανηγύρια δηλ. κοινά, πολλῶν μαζὺ πόλεων.

Πολλὲς φορές, τὰ πανηγύρια αὐτὰ γινόνταν ἀφορμὴ νὰ συγκεντρώνωνται στὸν τόπο τῆς γιορτῆς παραγωγοὶ πού πουλοῦσαν στοὺς πανηγυριστὲς τὰ περισσευούμενα προϊόντα τοὺς καί, μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτή, κἄναν τίς προμήθειες τοὺς τῆς χρονιάς. Σιγὰ-σιγὰ, συγκεντρώνονταν στὰ πανηγύρια αὐτὰ ἔμποροι, ἀρχικὰ ἀπὸ κοντινὲς πόλεις, κι ἀργότερα ἀπὸ μακρυνότερες, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ἀπὸ ἄλλες ἔξενες πολιτείες· καὶ μὲ τὸν καιρὸ, τὸ Πανηγύρι μεταβλλόταν πιά σὲ Ἑμποροπανήγυρη. Παζάρι, ὅπως τὸ λέγαν στοὺς καιροὺς μου.

Ἄς μοῦ συγχωρήσῃ ὁ ἀναγνώστης πού ἀναφέρε, ἔτσι, χρονολογικά, ἄνακατα, αὐτὰ τὰ πράγματα: τὰ δικά μας τ' ἀρχαῖα, μοιάζουν τόσο πολὺ μὲ τὰ παλιὰ τῆς δικῆς μας ἐποχῆς, πού ὅταν μιλεῖς γιὰ τὴ μιὰ περίοδο, εἶναι σὰ νὰ μιλάς καὶ γιὰ τὴν ἄλλη. Ἔτσι, ἡ σύμμιξή τους, εἶναι εὐκόλη.

Τὰ ἡπειρωτικά λοιπὸν — αὐτὰ μᾶς ἐνδιαφέρουν ἀμεσώτερο — πανηγύρια, μποροῦμε ἔτσι νὰ τὰ χωρίσουμε. βασικά μὲν, σὲ δύο μεγάλες καὶ πολὺ διαφορετικὲς ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη κατηγορίες: Σὲ Πανηγύρια δηλ. μὲ σκοποὺς πού ἔχουν τελικὰ καταντήσῃ σὲ καθαρὰ ἐμπορικοὺς, καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα «Παζάρια», (ὅπως π. χ. τὰ παλιὰ ἐτήσια Παζάρια τῆς Κόνιτσας, τῆς Παραμυθιάς, τῶν Γρεβενῶν κ. ἄ. ἀκόμα καὶ τὸ πανηγύρι τῶν Γιαννίνων), καὶ σὲ Πανηγύρια - Γιορτές, μὲ βάση καθαρὰ θρησκευτικὴ, καὶ αὐτὰ ἀκριβῶς εἶναι πού λέμε «Πανηγύρια».

Τὰ Παζάρια, θὰ τὰ χωρίσουμε κι αὐτὰ: σὲ Παζάρια πού γινόνταν μέσα στὰ ἡπειρωτικά ὄρια, καὶ σὲ Παζάρια, ἔξω μὲν ἀπὸ τὴν Ἠπειρο, στὰ ὁποῖα ὅμως πῆγαιναν καὶ λάβαιναν μέρος καὶ πραγματευτάδες ἀπὸ τὴν Ἠπειρὸ π. χ. τὰ πανηγύρια τοῦ Μιχοῦτσι τῆς Ἀλασσόνας, ἰὼν Γρεβενῶν κ. ἄ.

Στὴν κατηγορίαν τῶν Παζαριῶν, θὰ περιλάβουμε μὲ τὴν εὐκαιρίαν πού μᾶς δίνεται καὶ τίς σὲ εἰδικὴς κάθε πόλης περιοχὲς συγκεντρώσεις ὁμοειδῶν προϊόντων ἀπὸ μέρους παραγωγῶν πού μετὰ τὴν πώλησή τους, κἄνουν στὴν πόλιν αὐτὴ τίς ἀγορὲς τῶν ἀναγ-

ΘΡΥΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Η ΝΕΡΑΪΔΟΒΡΥΣΗ

ΤΟΥ Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ Διδ. του Προτύπων Ζ. Π. Α.

Ἀπὸ μιὰ σχισματιὰ τοῦ β.άχου, ποὺ εἶναι στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ καὶ κοιτάζει κατὰ τὸ Σμόλικα, θγαίνει κρυστάλλινο καὶ δροσερὸ νερό. Το λένε «Νεραϊδόβρυση». Γιατί τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια, ποὺ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤξεραν ἀπὸ διαβολιὲς κ' οἱ Θεοὶ τοὺς περπατοῦσαν ἀνάμεσα τοὺς πάνω στὴν γῆ, στὴν θρύση αὐτὴ συχναζαν Νεραΐδες μὲ ἀνεπίπτῃ ὁμορφίᾳ καὶ χάρι, ὥς καὶ λογῆς - λογιῶν ξωτικές, ποὺ συνταράζανε τὸν τόπο με τοὺς χοροὺς καὶ τὰ γλυκά τοὺς τραγοῖδια. Ἐκεῖ πλένανε τὰ λυγρὰ τοὺς κορμιά, χτενίζανε τὰ ολόξανθα μακρὰ μαλλιά καὶ χόρευαν τοὺς τρελλοὺς χοροὺς τῶν στὸ ἱσκιωμα. Ὑστερα γέμιζαν τὰ χ.υσὰ ἢ τ' ἀσημένια τοὺς τάσια νε.δ. ἀπ' τὴν θρύση καὶ χανόντανε στὴν κοντινὴ ρεματιὰ.

Ἀπ' τὴν Νεραϊδόβρυση περνάει ὁ δρόμος κατὰ τὸν Ἀβάλο. Ἀπ' τὰ πρόβατα, ποὺ ξεκαλοκαιριάζουνε ἐκεῖ, κατεβάζουνε μαλλιά, τυριά, βοῦτιρο, κ.έας. Ἀκόμη χόρτα τοῦ βουνοῦ καὶ δότανα χρειαζόμενα ὅπως τσάϊ, μέντα καὶ ἄλλα. Ἀπὸ 'κεῖ περνáει καὶ ὁ δρόμος τῶν κυνηγῶν. Μὰ ἀπ' ὅπου θορῆκανε ἐκεῖ τὸν Γιάννη τῆς Παρθάλως, ἓνα γεροδεμένο παλληκάρι, ποὺ πῆγαινε νὰ κυνηγήσῃ ἀγριόγριβα στὸ βουνό, πεθαμένο στὴν σπηλιά, δ'έπλα ἀπ' τὴν θρύση, καίνας ὡς τολμοῦσε νὰ περάσῃ τὴν νύχτα ὑπὸ 'κεῖ ἢ τὴν ἡμέ.α μόνος. Γιατί, ὅπως λέγανε οἱ γεροντότεροι, θγαίνανε οἱ Νεραΐδες, τοῦ παίρνανε τὴ λαλιὰ καὶ τὸν πνίγανε.

Μάλιστα ἢ γριὰ Τσοιμάνω, Θεὸς σχωρὸς'

καίων σ' αὐτοὺς βιομηχανικῶν ἢ ἄλλων εἰδῶν. Στὰ Γιάννινα π. χ. εἶχαμε τὸ Κρι.θ α.ρ.ο.π.ά.ζ.α.ρ.ο, τὸ Κ.ρ.ε.μ.μ.υ.δ.ο.π.ά.ζ.α.ρ.ο, τὸ ἄ.λ.ε.υ.ρ.ο.π.ά.ζ.α.ρ.ο, τὸ ἄ.λ.ο.γ.ο.π.ά.ζ.α.ρ.ο κ. ἄ.

Τὰ καθαρά ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά Πανηγύρια, ἦταν, ὅπως εἶδαμε, ἢ τοπικά, σὲ γιορταστικές τοῦ κάθε χωριοῦ ἐπέτειους, ἢ πανηγύρια εὐρύτερων περιοχῶν, ὅπως τὰ πανηγύρια τῶν παλίων Μοναστηριῶν, ὅπου μαζεῦόταν καὶ συνγιόρταζαν πανηγυριστὲς προσερχόμενοι ἀπὸ πολλὰ χωριά τῆς περιοχῆς τοὺς, ἀλλὰ συχνότατα, κι ἀπὸ ἄλλες μακρυνότερες, ἢ ἀκόμα κι ἀπὸ μεγάλα ἄσπικὰ κέντρα καὶ καμμιά φορά, ὄχι μονάχα ἡπειρώτικα.

τὴν, εἶχε ἀκούσει, πὼς ὁ Πύλιος τοῦ Τελεση περνώντας μιὰ μέρα ἀπ' τὴν θρύση θορῆκε ἐκεῖ ἓνα μαλαματένιο τάσι Νεραΐδας, ποὺ μάζεψε Ἀουλοῦδια στὴν πλαγιά καὶ δὲν λόγιασε τὸν ἐρχομὸ του, καὶ το πῆ.ε. Μὰ σκιάχτηκε ἀπ' τις φοβέρες τῆς Νεραΐδας, πὼς θὰ φωνάξῃ τὴν μάννα της, καὶ τῆς τῶδωσε. Τ' ἀνέφερε αὐτὰ ὁ Πύλιος καὶ στὸ χωριὸ κ' ἔγινε μεγάλο σοῦσουρο. Ὅλοι τὸν κατακρίνανε, ποὺ ἔδωσε πίσω το τάσι, γιατί ἄλλοιῶς ἢ Νεραΐδα θὰ ῥγότανε πίσω του στὸ χωριὸ καὶ θὰ γινότανε γυναῖκα του, ἀφοῦ θὰ τῆς κρατοῦσε γιὰ σημάδι της, τὸ μαλαματένιο τῆς τάσι.

Αὐτὸ κέντησε πολλὰ παλληκάρια τοῦ χωριοῦ, ποὺ βάλλθηκαν νὰ θροῦνε Νεραΐδας σημάδι, καὶ νὰ τ' αρπάξουνε, μὲ τὸν κρυφὸ καὶ μὲ ν' ἀποχτήσουνε σύντροφο Νεραΐδα. Καὶ χρόνια πασχίζανε γι' αὐτὸ. Μὰ τὰ μὲ πολλὰ παρατοῦσανε τὸ σκοπὸ τοὺς, στὸ ἀκουσμα ἤχων βιολιῶν ἢ τραγουδιῶν, ποὺρχόντανε ἀπ' τὴν κοντινὴ ρεματιὰ, ἀπ' τὸν φόβο τοὺς.

Ἀνάμεσα στὰ παλληκάρια αὐτὰ ἦταν κ' ὁ Μῆτρος, τὸ μοναχοπαῖδι τῆς Κυρα - Θανδαινας, ἓνα ἀτ.ομο παλληκάρι, ποὺ βάλλθηκε ἢ νὰ πάρῃ γυναῖκα νεραΐδα ἢ νὰ χαθῇ.

Στὰ χαμένα πάσχιζε ἢ χασοκαμμένη μάννα του, νὰ τοῦ θορῇ, γιὰ νύφη, ἀπ' τὰ καλλίτερα κορίτσια τοῦ δικού.των ἢ τῶν κοντινῶν χωριῶν. Μὰ ὁ Μῆτρος τίποτε. Δὲν τραβοῦσε χέρι.

—Ἡ θὰ πάρω γυναῖκα Νε.ά.δ.α, ἔλεγε, ἢ θὰ μὲ θορῇ σὰν τὸν Γιάννη τῆς Παρθάλως. Καὶ μὲ τ' ὕπλο στὸ χέρι περιτριγυρίζε στὴν θρύση ἀμέτρητες φορές. Μὰ κάθε φορὰ, ποὺ ἄκουγε τ.α.γούδια καὶ βιολιά κ' ἔτροχε κατὰ τὴν θρύση, οἱ νεραΐδες χανόντανε καὶ τὰ βιολιά σωπαίνανε.

Μιὰ φορὰ ὅμως κατάφερε, πρωτ - πρωτ, νὰ ἰδῇ στὴν θρύση, ἀπ' τὸ ἀπέναντι ἀμυδάχωμα, μιὰ νεραΐδα, ποὺ χτένιζε τὰ ολόξανθα μακρὰ μαλλιά της. Δὲν βόσπαξε ὅμως πολὺ αὐτὸ, γιατί, στὴ στιγμὴ, ἐκείνη ἐννοίωσε πὼς κάποιον μάτι τὴν κοιτάζει κ' ἔγινε ἀφαντὴ ἡπ' τὰ μάτια του. Ποῦ πῆγε; Δὲν ἡμποροῦσε νὰ τὸ ἰδῇ αὐτὸ ὁ Μῆτρος.

Μιάν άλλη φορά ψιλόβρεχε κι' ο Μήτρος τρώπωσε στην μικρή σπηλιά, πού είναι κοντά στη βρύση. Γ'ήγορα όμως βράδυασε και τὸν πήρε ὁ ὕπνος. Κοιμήθηκε βαρειά και ξύπνησε τα χιρᾶματα ἀπ' τὰ γέλοια και τὰ χαχανιρά, πούρχόντανε ἀπ' τὴνβρύση. Μὲ τ' ἄνουγμα τῶν ματιῶν εἶδε στὴν ἄκρη τῆς σπηλιάς ἀκουμπισμένα ἕνα ἀσημένιο τάσι κι' ἕνα μεταξένιο μαντήλι. Τ' ἄσπαξε στὴ στιγμή ὁ Μήτρος και τᾶκρυψ· βαθεῖα στὸν κόρφο του. Μὰ κι' ἡ Νε.αῖδα, τὴν ἴδια ὥρα, φάνηκε ἔμπροστά του ζητώντας τα, ἐνῶ οἱ συντροφισσές της χανότανε στὴν ρεματιά. Ἡ Νεράιδα ἄρχισε τις φοβέρες, μὰ κι' ὁ Μήτρος δὲν ἔχασε καιρό· χωρίς να τῆς μιλήσῃ, κίνησε, μὲ γρήγορο πόδι, κατὰ τὸ χωριό. Ἡ Νεράιδα τὸν ἀκολούθησε, στὴν ἀρχὴ φοβερίζοντας κι' ἔπειτα κλαίοντας και παρακαλῶντας. Μὰ ὁ Μήτρος ἔσφιγγε στὸν **λῶφο του τὰ** πολύτιμα σημάδια κι' ἔτρεχε κατὰ τὸ χωριὸ χωρίς νὰ τῆς μιλήσῃ. Στὴν ἀκρὴ τοῦ χωριοῦ ἡ Νεράιδα σώπασε. Τότε γύρισε κατ' αὐτὴν ὁ Μήτρος και τὴν φώναξε «Ἀσήμω». Κι' ἐκείνη, μὴ ξέροντας τι ἄλλο νὰ κάνῃ, τοῦ χαμογέλασε.

Ἔτσι μὲ τὴν νεράιδα τὴν Ἀσήμω κοντά του μπῆκε ὁ Μήτρος στὸ χωριὸ και τῶδῃξε κατὰ τὸ σπίτι του. Τὸ τι ἔγινε τότε στὸ χωριὸ δὲν ἠμολογείται. «Ολοι τ'έχανε κατὰ τὸ σπίτι τοῦ Μήτρος, γιὰ νὰ δοῦνε τὸ ξωτικό πλάσμα μὲ τὴν ἀνείκωτη ὁμορφὴ και χάρη. Κι' ὅλοι τὴν θαυμάζανε και τὴν καμαρώνανε. Ἐγίνανε σὲ λίγο και οἱ γάμοι τους στὸ χωριό. Ἡ Ἀσήμω ἔγινε μιὰ καλὴ νοικοκυρὰ κι' ὅλοι τὴν ἀγαπούσανε στὸ χωριὸ, γιὰτὶ ξεχώριζε και στὰ φερσίματά της.

Ἄρρεσε και στὴν Ἀσήμω τὸ χωριὸ τοῦ Μήτρος, γιὰτ' ἦσαν σωστὸ Βρυσόχωρι, μὲ τὰ κρυστάλλινα νερά και τις πολλὲς βρυσούλες. Μάλιστα μιὰς βρύσης, στὸν μαχαλὰ της, πού ἔμιαζε τῆς ἀγαπημένης της Νεραϊδόβρυσης, δὲν τῆς ἄλλαξε μὲ καμιμιὰς ἄλλης τὰ ὀλόδ'οσα νερά της. Μ' αὐτὰ ἔλουζε τὸ λυγερὸ της κορμὶ και τὰ ὀλόξανθα μακρονὰ μαλλιὰ της.

Ἀποχτήσανε και δυὸ παιδιὰ ὁ Μήτρος κι' ἡ Ἀσήμω: Τὸν Νῆκο και τὴν Διαμάντω. Ὁμορφα, γραμμένα τὰ δυὸ, ξεχώριζαν ἀπ' τ' ἄλ-

λα παιδιὰ τοῦ χωριοῦ. Μεγάλωσανε κι' ἐγίνανε δ'αποχτάχρονο παλληκᾶρι ὁ Νῆκος και δεκαπεντάχρονη νυφοῦλα ἡ Διαμάντω, καμὰρι τῶν γονιῶν και τοῦ χωριοῦ. Καὶ δὲν ἀργήσανε και τὰ διὰ νὰ καταπιαστοῦνε και μὲ τις δουλειὲς τῶν γονιῶν τους. Ὁ Νῆκος βοηθοῦσε τὸν πατέρα του στὴν μαραγκοσύνη κι' ἡ Διαμάντω τὴν μάννα της στὸ νοικοκυριό. Καταπασιανότανε και μ' ἄλλες δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ κι' ἔτσι ἡ ζωὴ τους κυλοῦσε χαρομένη κι' εὐτυχημένη.

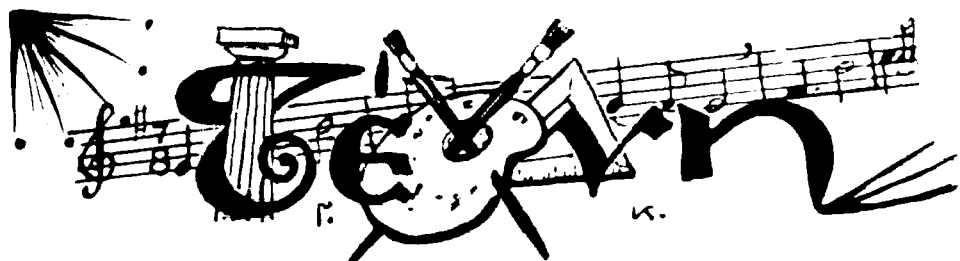
Μιὰν ἡμέρα ὅμως, ἦταν ἄνουξι, ὁ Νῆκος καταπιάστηκε ν' ἀνοίξῃ μιὰ γούνα στὴν ἀκρὴ τῆς αὐλῆς, γιὰ νὰ βάλλῃ μιὰ φούρουα και νὰ στηρίξῃ τὴν κληματαριά. Σκάδοντας βόηκε βαθεῖα ἕνα σιδερένιο κοντάκι. Τὸ ἔβγαλε γρήγορα και τὸ ἄνουξε, περιεργος νὰ δῇ τι εἶχε μέσα. Στ' ἀντίκρουσμα ὅμως ἐνὸς ἀσημένιου τασιοῦ κι' ἐνὸς μεταξένιου μανδηλιοῦ ἔβαλε χαροῦμενος τις φωνές. Πρώτῃ ἔτρεξε ἡ ἀδελφοῦλά του ἡ Διαμάντω, κι' ἄρχισε κι' αὐτὴ νὰ τὰ περιεργάζεται μὲ χαρά. Σὲ λίγο ἦρθε κι' ἡ μάννα τους. Στ' ἀντίκρουσμά τους ὅμως γυάλλισαν τὰ μάτια της παρὰἕνα κι' ἀράξονάς τα ἀπ' τὰ χέρια τῶν παιδιῶν της ἔγινε ἀφαντῇ.

Τὰ παιδιὰ σάστισαν κι' εἰδοποίησαν ἡμέσως τὸν πατέρα τους. Καὶ σὰν ἦθε κι' ἐκεῖνος κι' ἔμαθε τὰ καθέκαστα κάθησε κάτω λυπημένος και διηγῆθηκε στ' ἀγαπημένα του παιδιὰ τὴν ἱστορία τῆς νεράιδας μάννας τους. Τοὺς εἶπε ἀκόμα πὼς αὐτὸς ἔθαψε ἐκεῖ, βαθεῖα στὸ χῶμα, τὰ σημάδια μὴ λάχῃ και τὰ βρῇ ἡ μάννα τους και ξαναγίῃ νεράιδα...

Ἀφοῦ ἔτσι τὸ θέλησε ἡ Μοῖρα ἀφύσανε κι' αὐτὰ τὴν καρδιά τους και συνεχίσανε τὴν ζωὴ.

Σὲ λίγο καλοπαντρευτήκανε και τὰ διὰ νεραϊδοποιῖλα. Ἀποχτήσανε παιδιὰ κι' ἐγγόνια πολλὰ κι' ἐγίνανε μιὰ ὀλόκερη γενιά, πού ξεχωρίζει ἀπ' ὅλες τις ἄλλες γενιὲς στὸ χωριό, και τὴν ἔχουνε μὲ τῆνομα «Νεραϊδογενιά». Ἀπ' τὴν γυνὰ αὐτὴ γαίνονται πανέμορφες κόρες, πού τις ζηλεύουνε ολοι και τις ποθοῦν. Ἀκόμα γαίνονται και πολλὰ ἀξία παλληκᾶρια, ξακουστά στὴν γνώση και τὴν ἀντρεία.

Κι' αὐτὴ εἶναι ἡ γενιά, πού πάντα φαίνεται κι' ἀκούγεται στὸ χωριό, ὡς τὰ σήμερα.

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΑΥΤΗΣ

. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ λειαινομένου λίθου καὶ ὀρειχάλκου

Ὑπὸ τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΖΑΚΟΥ, Ζωγράφου - Καθηγητοῦ
τῶν Καλῶν Τεχνῶν τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

Πολλὲς φορές ἀκοῦμε, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μεταχειριζόμεθα τὶς λέξεις
τ ἐ χ ν η καὶ τ ε χ ν ῖ τ η ς. Κάποτε ὅμως ἐρχονται στ' αὐτιά μας οἱ λέ-
ξεις. καλὲς τέχνες, ἔρνα τέχνης!

Ποιὰ ἀραγε εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἀπλὴ τέχνη καὶ στὴν ωραία
ἢ καλὴ τέχνη; Καθὼς ἐπίσης καὶ πότε ἐμφανίστηκαν οἱ καλὲς τέχνες; Αὐτὸ ἀ-
κριβῶς μᾶς ἐνδιαφέρει στὴν προκειμένη περίπτωσι καὶ αὐτὸ θὰ προσπαθήσουμε
νὰ ἀναπτύξουμε πρὶο κάτω, ὅσο μπορούμε σαφέστερα καὶ καλύτερα, ἐχοντας
πάντα ὑπ' ὄψιν μας τὸ περιορισμένο τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου.

Ὅταν, λοιπόν, λέμε τ ἐ χ ν η ἀπλῶς, ἐννοοῦμε τὴν ἐργασία τοῦ χε-
ριοῦ, ποὺ δι' αὐτῆς παράγεται ἓνα προϊόν γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς υλικὰς ἀνάγ-
κες τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶναι τὸ σπίτι, τὸ ὑπόδημα, τὸ ἐργαλεῖο. Ἐδῶ τὸ
προϊόν τῆς τέχνης ἔχει ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴν ὠφελιμότητα, τὴν ἐξυπηρέτησι
τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Βέβαια! Γιατὶ τὸ σπίτι μᾶς προσφυλάσσει
ἀπὸ τὶς καιρικὰς συνθῆκες, — βροχὴ, κρύο, ἄνεμο, ἥλιο κ.λ.π. — ἐπὶ πλέον μέ-
σα σ' αὐτὸ βρῖσκομε τὴν ἀνάπαυσή μας καὶ τὴν ξεκουρασὴν μας. Ἐπίσης τὸ υ-
πόδημα προσφυλάσσει κι' αὐτὸ τὰ πόδια τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' τὶς πέτρες, τὰ κρύα,
τὶς βροχὰς κ.λ.π. Καὶ τέλος τὸ ἐργαλεῖο συντελεῖ στὴ σωστὴ καὶ καλὴ διεκπεραί-
ωσι τῆς δουλειᾶς μας.

Ἄν φαντασθοῦμε τώρα τὸ σπίτι ποὺ ἀναφέραμε, ὅτι μεταβλήθηκε κι' ἔ-

γινε ἓνα καλλιμάρομα ἀ ν ά κ τ ο ρ ο , με ἐσωτερικῶ καὶ ἐξωτερικῶ διάκοσμο, θὰ ἰδοῦμε ἀμεσῶς πὼς τὸ πρᾶγμα διαφέρει, γιὰτὶ καὶ τὸ ἀνάκτορο, ὅπως καὶ τὸ σπῖτι προφυλάσσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τῆς καιρικῆς συνθῆκης, πλὴν ὅμως ἡ πολυτέλειά του εἶναι κάτι ποῦ δὲν συντελεῖ, ἢ μᾶλλον δὲν ἐξυπηρετεῖ τῆς ὕλικῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου. Ἐδῶ γίνεταί μιὰ προυπὴρική, ὅπως βλέπομε γιὰ τὴν ἱκανοποίησιν ἄλλων ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, τῶν πνευματικῶν καὶ αἰσθητικῶν. Ἐδῶ ἡ χιμακτῆρας τῆς τέχνης εἶναι προυπὴρικήν ἀπάνω στὸν χαρακτήρα τῆς ὠφελιμότητος. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ συμβῇ καὶ στὸ ὑποδομα, νὰ προστεθῇ δηλαδὴ, ἡ πολυτέλεια κοντὰ στὴν ὠφελιμότητα γιὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς αἰσθητικῆς. Τὸ ἴδιο καὶ διὰ τὸ ἐργαλεῖο καὶ γιὰ ὅτι δῆποτε ἄλλο.

Ἄν ὅμως περιεργασθοῦμε ἓνα ἄγαλμα ἢ ἓνα πίνακα ζωγραφικῆς, θὰ ἰδοῦμε πὼς ἐδῶ τὸ στοιχεῖο τῆς ὠφελιμότητος δὲν ἔχει δι' ὅλον θέσιν. Ἐδῶ δηλαδὴ ὁ χαρακτήρας τῆς τέχνης εἶναι δλότεια σὲ ἰδιάζουσα μορφή, εἶναι ὅπως λέμε ἐξέχωρος (μεμονωμένος).

Ὅπως βλέπομε, ἄλλοῦ μὲν ὁ χαρακτήρας τῆς τέχνης εἶναι προστεθειμένος (ἀνάκτορο), ἄλλοῦ δὲ ἐξέχωρος (ἄγαλμα, πίνακας ζωγραφικῆς). Ἡ ἔτσι ἢ ἄλλοιῶς τὸ στοιχεῖο τοῦτο εἶναι προῖον τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ ἐνεργείας με σκοπὸ, βέβαια, ὅχι νὰ ἱκανοποιήσῃ ὅπως εἶπαμε τῆς βιοτικῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου (ὠφελιμιστικὸς σκοπός), ἀλλὰ νὰ διεγείρῃ συναισθήματα, — ζωρῆσιν, εὐαρέσκεια, θαυμασμό, περιέργεια, δέος κάποτε καὶ τρόμο.

Ἡ τέχνη ἐπομένως ἔχει μεγάλη ἀποστολή, θέτει σάν σκοπὸ τῆς τῆς διέγερσιν στοὺς ἀνθρώπους διαφόρων συναισθημάτων καὶ δι' αὐτῶν νὰ καλλιεργῇται, νὰ ἐξευγενίζεται καὶ γενικὰ νὰ ἀνέρεται τὸ πολιτιστικὸν πεδῖον τοῦ ἀνθρώπου φυσικὰ δὲ καὶ ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ποῦμε πὼς ἡ τέχνη εἶναι κ ο ι ν ω ν ι κ ὸ φ α ι ν ὸ μ ε ν ο .

Ἄς φέρομε ἓνα παράδειγμα: Τὸ γνέσιμο τοῦ μαλλιῦ γινότανε καὶ γίνεται ἀκόμα καὶ σήμερον στὰ χωριά μας με τὴ ρόκκα, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ κατασκευαστῇ με τὸν ἀπλούστερον τρόπο, με τὸ λύγισμα δηλαδὴ, ἐνὸς λεπτοῦ ξύλου κραινῆς, λυγαριῆς ἢ καὶ ἄλλου καταλλήλου τοιοῦτου. Πλὴν ὅμως βλέπομε καὶ ροκκας περιποιημένες, καλοπελεκημένες, ἀπὸ ξύλο καλὸ, ὅπως εἶναι τὸ λεγόμενον πιξάρι, ἔχουν ἐπάνω τους διαφόρες παραστάσεις καθὼς καὶ κεντήματα. Ἐδῶ ἀκριβῶς γίνεται ἡ προσθήκη τοῦ στοιχείου τῆς ὁμορφιάς γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα τῆς γυναίκας ποῦ θὰ γνέθῃ. Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμβολία πὼς μεγαλύτερη θὰ εἶναι ἡ ἱκανοποίησιν τοῦ λαϊκοῦ τεχνίτη, γιὰτὶ θὰ ἀκούσῃ ἐπαίνους καὶ γενικὰ θὰ γίνεται συζήτηση γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του. «Μωρὲ γειὰ στὰ χέρια του, σπουδαῖος σκαλιστῆς» καὶ τὰ τοιαῦτα ποῦ μεταχειρίζεται ὁ ἀπλοῦς κόσμος, γιὰ νὰ ἐκφράσῃ ἔτσι τὸ θαυμασμὸν του.

Τώρα καιρὸς εἶναι νὰ ἰδοῦμε ἀπὸ πότε ἐμφανίστηκαν οἱ καλὲς τέχνες ἢ μᾶλλον ἀπὸ πότε ὁ ἄνθρωπος σκέφθηκε νὰ προσθέσῃ καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς τέχνης κοντὰ στὰ ὠφελιμιστικὰ προϊόντα, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ ἔτσι τῆς αἰσθητικῆς του ἀπαιτήσεις. Ποῖν ὅμως προχωρήσουμε καλὸ εἶναι νὰ κατατάξουμε αὐτὰς σὲ κατηγορίας ἀνάλογα, πρῶτα με τὸν τρόπο καὶ τὸ ὕλικὸ ποῦ παρουσιάζονται καὶ δεῦτερον με τὸ αἰσθητικὸν ποῦ δι' αὐτοῦ ἀντιλαμβανόμεθα τὴν παρουσίαν τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς τέχνης.

Ἐτσι ἔχομε τῆς ε ἰ ζ α σ τ ι κ ῆς τέχνες ἥτοι τὴν ζ ω γ ρ α φ ι κ ῆ ἢ μ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς (ἀγιογραφία, διακοσμητικὴ, σκηνογραφία, ἀγγογραφία, πυρογραφία, διαφημιστικὴ κλπ.). Χ α ρ α κ τ ι κ ῆ (ξύλογραφία - χαλκογραφία). Τῆς π λ α σ τ ι κ ῆς ἥτοι γλυπτικὴ, ξυλογλυπτικὴ, χειροτεχνία. Μεταξὺ αὐτῶν συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἂν καὶ ἔχη

ιδιάζοντα χαρακτήρα, γιατί στα έργα αὐτῆς τὸ στοιχεῖο τῆς τέχνης βρίσκεται προστεθειμένο. Τίς ἀκουστικὲς ἤτοι, μουσικὴ, ποίηση, λογοτεχνία, ρητορικὴ καὶ τέλος τίς μεικτικές, ὅπως εἶναι ὁ χορὸς καὶ τὸ θέατρο. Κοντὰ σ' αὐτὲς, σωστὸ ἄλλωστε, πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐβδόμη δνομαζομένη τέχνη, ὁ κινηματογράφος.

Ἐμεῖς ἐδῶ θὰ ἀσχοληθοῦμε μόνο μὲ τίς εἰκαστικὲς καὶ πλαστικὲς τέχνες, δηλαδή, ζωγραφικὴ, γλυπτικὴ καὶ ἀρχιτεκτονικὴ. Καὶ τοῦτο γιατί μόνον λείψανα αὐτῶν δυνάμεθα νὰ μελετήσουμε ἦτοι ἀγάλματα, ἀνάγλυφα, σχέδια, οἰκοδομές, ναοὺς ἀνάκτορα, θεάτρα, κ.λ.π., ἀλλὰ καὶ ἰδίως τοῦτο μᾶς ἐνδιαφέρει στὴν προκειμένη περίπτωσι.

Ἄς ἀνατρέξουμε χιλιάδες χρόνια πίσω, στὰ βάθη τῶν αἰώνων, στὴν πρωτόγονο ἐποχὴ. Ἐποχὴ δηλαδή ποὺ ὁ ἄνθρωπος βρισκότανε ἀκόμα σὲ ἡμιγυρία κατὰστασι, τέτοια ποὺ ἡ κατοικία του ἦταν ἡ σπηλιὰ καὶ ἡ τροφὴ του ἄγριοι καρποί, προϊόντα κυνηγίου καὶ ψαρέματος καὶ ἡ φορεσιὰ του δερμάτινη ἢ καὶ ἀδαμιαία. Ἐπειδὴ ἡ διάρκεια τοῦ χειμῶνα ἦταν μεγάλη, — περίπου ἐννέα μῆνες κράταγε ὀχειμῶνας —, ἦταν ὑποχρεωμένοι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ προμηθεύωνται τροφίμα, ξύλα καὶ λοιπὰ κατὰ τὴν καλοκαιρία. Ἐτσι λοιπόν, ἐναποθήκευαν τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδιά τους στὰ βάθη τῆς σπηλιᾶς καὶ ἦσαν ἥσυχοι πῶς θὰ περάσουν καλὸ χειμῶνα. Κλεισμένοι μέσα σ' αὐτὲς τίς κατοικίες τους, οἱ πρωτόγονοι ἄνθρωποι ἡσυχολοῦντο καὶ μὲ διάφορες δουλειές, γιατί δὲν μπορούσαν νὰ περάσουν τίς ἀτέλειωτες ἡμέρες καὶ νύχτες τρώγοντας μόνο καὶ κοιμούμενοι. Φυσικὰ, μπορεῖ νὰ ἦταν περισσότεροι ἐκεῖνοι ποὺ ἔμεναν τελείως ἀδιάφοροι, τὸ εἶχαν μόνο φαγητὸ καὶ ὕπνο. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἡμποδίσσε τοὺς ὀλίγους νὰ ἐπιδίδωνται στὴν κατασκευὴ διαφόρων ἔργων. Κι' αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι ἦταν προικισμένοι ἀπ' τὴ φύση μὲ ξεχωριστὰ χαρίσματα, ἃς ποῦμε μὲ ἰδιαιτερές κλίσεις ἢ ταλέντο. Μήπως αὐτὸ δὲν συνέβηκε καὶ ἀργότερα, μήπως δὲν σιμβαίνει καὶ σήμερα; Ἐλάχιστοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ φθάνουν στὶς κορυφές τῆς κοινωνικῆς πυραμίδος, γιὰ τὴν ἐργατικότητά τους, τὴν κλίση τους κ.λ.π. Εἶναι πάν τὰ κορυφινὰ βλαστάρια τοῦ κάθε δένδρου.

Αὐτοί, λοιπόν, πελεκοῦσαν πέτρα μὲ τὴν πέτρα καὶ κατασκεύαζαν ἐργαλεῖο ἢ χάραζαν πάνω στὰ τοιχώματα τῆς σπηλιᾶς μὲ αἰχμηρὰ καὶ σκληρὰ πέτρα διάφορα σχέδια χάριν γούστου, ἃς ποῦμε. Στὴν ἀρχὴ βέβαια χωρὶς κανένα μέτρο καὶ λογικὴ ἢ σιμμετρίαν, ὅπως τὸ μικρὰ παιδιὰ. Σιγὰ - σιγὰ ὅμως πῆραν θάρρος καὶ τὰ κατασκευάσματά τους ἦσαν πιὸ καλά. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη ἐκδήλωση, τὸ πρῶτο σκίρτημα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, γιὰ τὴν ἱκανοποίησι τοῦ συναισθηματικοῦ κόσμου. Ἦθελε νὰ σβῇ τὴν ἐσωτερικὴν του φλόγα, ὅπως ἀκριβῶς κάνη ἓνας ποὺ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ τραγουδήσῃ, νὰ εἰπῇ ὅπως λέει ὁ λαὸς — τὰ ντέρτια του καὶ τὰ παράπονά του — (αὐτοῖκανοποίησι). Συγχρόνως ὅμως προσφέρει καὶ στὸν συνάνθρωπό του συγκίνησι, χαρὰ κ. λ. π., ἱκανοποιεῖ καὶ αὐτοῦ τὸ συναισθημα, χωρὶς, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ τὸ εἶχε προμελετημένο.

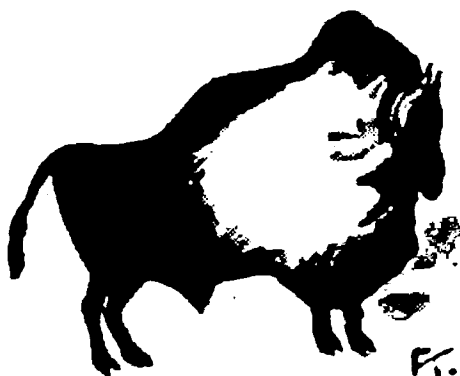
Κάτι παρόμοιο σιμβαίνει καὶ μὲ τοὺς δικούς μας τοὺς χωρικούς, ἰδίως τὴ χειμερινὴ περίοδο, ὅταν καθισμένοι γύρω στὴ φωτιὰ τοῦ τζακιοῦ ἀσχολοῦνται οἱ ἄνδρες σκαλίζοντας ἀγκλίτσες, ταμπακιέρες, κουτάλια, ρόκες, σφονδύλια κ.λ.π. καὶ οἱ γυναῖκες κεντώντας ἢ πλέκοντας.....

Ἦ ἔτσι ἢ ἄλλοιως, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἓνα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δείχνει σημάδια πολιτισμοῦ, ἔστω καὶ σὲ πρωτόγονη κατὰστασι. Νὰ λάβῃμε ὑπ' ὄψιν μας, γιὰ νὰ κατανοήσουμε καλύτερα τὴν ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου, πῶς αὐτὴ ἡ ἐποχὴ βρίσκεται τοῦλάχιστον 20.000 χρόνια π. Χ. Μιὰ ἐπο-

νή, δηλαδή, πού ὠνομάσθηκε ἀπ' τοὺς γεωλόγους καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην τῆς προϊστορικῆς ἀρχαιολογίας, ἡ ὁποία ἄρχισε τὸ ἔργο της ἀπ' τὶς ἀρχές τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, τ ε τ α ρ τ ο γ ε ν ῆ ς. Ἡ ἐποχὴ αὕτῃ λοιπόν, βρίσκεται πολὺ πρὸ πῶς ἀπὸ τὶς πυραμίδες καὶ τὶς σφίγγες τῆς Αἰγύπτου, καθὼς κι' ἀπ' τὰ παλάτια τῶν βασιλεῶν τῆς Βαβυλωνίας. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους δὲν ἦταν σὰν τὴ σημερινή, ἦταν πάρα πολὺ διαφορετικὴ. Νὰ φαντασθῇ κανένας πῶς ἡ Ἰταλία καὶ τὰ νησιά τῆς Βρετανίας ἦταν ἓνα καὶ δὲν τὰ χώριζε τὸ στενὸ τῆς Μάγχης, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ νησί τῆς Σικελίας δὲν εἶχε ἀποκοπῇ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον. Ἐπὶ πλέον δὲ τὰ βόρεια μέρη τῆς Εὐρώπης, ὅπως Σκωτλαντικὴ χερσόνησος. Σκωτία, Λανία, Πολωνία, Φιλανδία κ.λ.π., ἦσαν σχετιζόμενα μὲ πολιζὸν παγετώνες. Ζοῦσαν παράξενα καὶ ὀγκώδη ζῶα ὅπως, ὁ Βί-εων, ὁμοῖος μὲ τεράστιον ταῦρον, ὁ μαμούθ, σὰν τὸν σημερινόν ἐλέφαντα, ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερος, ὁ ρινόκερος καὶ ἀργότερα ὁ τάρανδος σὲ ψυχρότερα κλίματα. Αὐτὸ ἦταν τὸ φυσικὸ καὶ ζωικὸ περιβάλλον ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐμπνεύστηκε ὁ πρωτόγονος καλλιτέχνης (PRIMITIF) καὶ δημιουργήσῃ, μὲ τὸ πέρασμα φυσικὰ τῶν αἰώνων, τὰ θαυμάσια ἀριστουργήματα πού βρέθηκαν στὰ σπήλαια τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ παντὸς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, καθὼς ἐπίσης καὶ χαραγμένες παραστάσεις πάνω σὲ πέτρες ἢ καὶ κέρατα ζώων.

Οἱ εἰδικοὶ ξεχώρισαν τὴν τεταρτογενῆ ἐποχὴ, ἡ ὁποία τελείωσε 12.000 ἔως 10.000 χρόνια π. Χ., σὲ δύο περιόδους, τὴν πρώτη πού κατ' αὐτὴν ἐπικρατοῦσε πολλὴ ξέστη καὶ τὴν δεύτερη περίοδο πού τὸ κλίμα ἦταν ψυχρότερο καὶ ξηρό. Γιὰ τὴν δεύτερη περίοδο γνωρίζομε πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅ,τι γιὰ τὴν πρώτη. Κατ' αὐτὴν ἐμφανίσθηκε καὶ ὁ τάρανδος, ὁ ὁποῖος προσέφερε εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ νόστιμό του κρέας καθὼς καὶ τὰ κέρατά του γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ ἡ βιομηχανία καὶ ἡ τέχνη. Βρέθηκαν μαχαίρια, καμάκια κ.λ.π. καμωμένα ἀπὸ τὰ κέρατα τῶν τaráνδων, τὰ ὁποῖα ἦταν διακοσμημένα μὲ παραστάσεις χαραγμένες ἢ καὶ ζωγραφισμένες.

—Τὰ ἀνακαλυφθέντα θαυμάσια σχέδια, τὰ ὁποῖα εἶναι χαραγμένα ἢ ζωγραφισμένα πάνω στὰ τοιχώματα τῶν σπηλαίων, ὅπως εἶναι ὁ μαμούθ στὸ σπήλαιον Καμπαρέλ στὴν κοιλάδα Δορδόνη, ὁ Βίσων ζωγραφισμένος σὲ σπηλὴν παρὰ τὸν Δορδόνην (βλέπε σχέδιον), ἄλλος βίσων ζωγραφισμένος κι' αὐτὸς στὴ σπηλὴν

Βίσων ζωγραφισμένος σὲ σπηλαίον
παρὰ τὸν Δορδόνην.

Ἀλταμίρας στήν Ἰσπανία, τάρανδος καλπάζοντας χαραγμένος πάνω σέ ἐπίπεδο λιθάρι (βρίσκεται στό Μουσείο Σαίν Ζερμαίν), μαρτυροῦν τή δύναμη τῶν ἔργων σιτῶν καί τή θαυμάσια ἐπίδοση τῶν καλλιτεχνῶν τῆς εποχῆς ἐκείνης, πού ἀκόμα δέν εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὁ ὀρείχαλκος. Μερικά ἀπό τὰ σχέδια αὐτά διακρίνονται διὰ τήν τελειότητα καί τόν ρεαλισμόν των, προσπάθεια τῆς ἀποδόσεως τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ φυσικοῦ, ἐδῶ ἢ ἀπό μνήμης ἐργασία δέν ἔχει θέση. Ἐπίσης στά ἔργα αὐτά παρατηρεῖται μεγάλη λιτότητα, καθὼς ἐπίσης καί καταπληκτικὴ κίνηση, τέτοια πού θὰ τῇ ξήλυνε καί σύγχρονος ζωγράφος, ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἀπεικόνιση τῶν ζώων, ὅπως ὁ Μορό, Γάλλος ζωγράφος (1850 — 1913) πού πρῶτος αὐτὸς ἀπέδωσε ταχύτατες κινήσεις ζώων, πρὸ παντὸς ἀλόγων, ταχύτατα κινουμένων σὲ τέτοιο ρυθμὸ πού οἱ κινήσεις των συναγωνίζονται τὰ φωτογραφικὰ ἐνσταντανέ.

Ἀργότερα πού τὸ ψῆχος ὑπεχώρησε, εὐνόητο ἦταν, νὰ ἐξαφανισθῇ καί ὁ τάρανδος καί νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέση του στήν ἔλαφο. Σ' ἓνα ἐλαφίσιο κέρατο βρέθηκε χαραγμένο σύμπλεγμα ἐλάφων πολὺπλοκο, ἀριστοῦργημα τέχνης, ἀνακαλύφθηκε στό σπήλαιο Λορτέ καί βρίσκεται στό Μουσεῖο Σαίν Ζερμαίν.

Αὐτῇ, λοιπόν, τῇ θαυμάσια τέχνῃ των πρωτόγονων ἀνθρώπων μπορούμε νὰ τῇ μελετήσουμε κατὰ δυο κυρίως τρόπους. Ἡ παρατηρώντας τοὺς σύγχρονους ἀγρίους μὲ τὰς δερματοτιξίας των ἰδίως ἢ ἐξετάζοντας τὰ λείψανα πού βρέθη καν χωμένα μέσ' στό ἔδαφος ἀπ' τοὺς ἀγρίους τῶν περασμένων εποχῶν. Ἡ συμμετρία εἶναι ἡ πρώτη καλαισθητικὴ ἐκδήλωση καί τὰ χρώματα τοποθετοῦνται ἐπάνω σ' ἐπιφάνειες, ὅχι γιὰ νὰ ἀποτελέσουν εἰκόνες, ἀλλὰ ἀπλῶς καί μόνο νὰ τέρψουν τὴν ὄραση. Σιγὰ - σιγὰ γίνεται προσπάθεια διὰ τὴν ἀναπαράσταση τῶν κινήσεων τῶν ζώων, ὅπως πιδὶ πάνω ἀναφέραμε, στήν ἀρχή, φυσικά, ἀτεχνα, καί μετ' ἔπειτα καί μὲ τὴν ἀπόδο τοῦ χρόνου καί μὲ τὴν ἐξέλιξη πιδὶ καλὰ, πιδὶ τολμηρά, γιὰ νὰ φθάσουμε στὰ ἀριστουργήματα πού εἶδαμε ἀνωτέρω. Ἀσφαλῶς δὲ σταματᾷ ἐδῶ, ὁ ἄνθρωπος προχωρεῖ, θέλει νὰ ἀπεικονίσῃ καί τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καί ἐτσι βλέπουμε ἀργότερα, πολὺ ἀργότερα, νὰ ἐμφανίζονται δειλὰ δειλὰ τὰ πρῶτα σκαριφήματα γιὰ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Στὴν ἀρχὴ φυσικὰ σχεδὸν σὲ ἀκίνησι καί ἀργότερα τολμηρότερα καί οὕτω καθεξῆς.

Τὴν ἐξέλιξη αὐτὴ μπορούμε νὰ τὴν ἀντιληφθοῦμε καλύτερα ἂν παρακολουθήσουμε τὰ μικρὰ παιδιὰ τῆς σημερινῆς μας κοινωνίας, τὰ ὅποια ἀγαποῦν διαδοχικὰ τὴν συμμετρίαν, τὸ χρῶμα, τὴν παράθεση καί παράταξη τῶν γραμμῶν καί ὕστερα τὴν σύνθεση αὐτῶν, ὅπως ὅταν ζωγραφίζουν σπιτάκια, δενδράκια κ.λ.π. Στὴν ἀρχὴ τὸ παιδί σχεδιάζει καρπούς μετὰ ζῶα τοῦ περιβάλλοντός του καί ἀργότερα καταπιάνεται μὲ τὴν ἀπεικόνιση φυτῶν καί ἀνθρώπων. Ὅταν τὸ παιδί θέλῃ νὰ παραστήσῃ ὁλόσωμα ἄνθρωπο, κάμει ἓνα κύκλον πού παριστάνει τὸ κεφάλι, ἓνα ὀρθογώνιον σχεδὸν παραλληλόγραμμο ἢ ἄλλο σχῆμα γιὰ τὸν κορμὸ, γραμμὲς ἀπλές γιὰ τὰ χέρια καί τὰ πόδια, δυὸ τελείες γιὰ τὰ μάτια κ.λ.π. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τοῦτο, ὅτι ἐνῶ ὅλο τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκεται κατὰ μέτωπον (EN FACE), τὰ πόδια εἶναι γυρισμένα ἀριστερὰ ἢ δεξιὰ (EN PROFIL). Αὐτὸ τὸ ἴδιο θὰ ἴδωμε καί εἰς τὰς παραστάσεις, ὅχι ἐκείνων τῶν πολὺ παλῶν ἐπυχῶν, ἀλλὰ καί μεταγενεστέρων, στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἀγγεῖα. Μὴ ἀπλῇ ματιὰ σ' ὅποια δῆποτε ἱστορία τῶν κλασσικῶν χρόνων, θὰ πείσῃ τὸν ἀναγνώστη γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα καί θὰ σχηματίσῃ ὁ ἴδιος σαφέστερη εἰκόνα.

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐξέλιξη τῆς τέχνης μέχρι τὴν εποχὴ πού ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νὰ λειαινῇ τὸ λιθάρι καί νὰ κατεργάζεται τὸν ὀρείχαλκο. Ὡς ἐδῶ εἶναι ἓνας μεγάλος σταθμὸς γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης. Βέβαια, ἂς μὴ νομίσῃ κανένας πῶς βρέθηκαν χιλιάδες προϊόντα τέχνης τῆς εποχῆς ἐκείνης. Ὅχι ἐλάχιστα. Ἴσως οἱ

ἔπαινοι νὰ ἀνήκουν μόνον σὲ καμμιά ἐξηνταριὰ τεμάχια ἐγγράφα, γλυπτά, ζωγραφισμένα πού διαλέχτηκαν. Οὔτε καὶ οἱ καλλιτέχνες ἦταν ὅλοι καλοὶ. Ὑπῆρχαν καὶ κατώτεροι. Μήπως καὶ στὴν ἐποχὴ μας δὲν συμβαίνει το ἴδιο; Μάλιστα σήμερα συμβαίνει κάτι χειρότερο, οἱ μέτριοι νὰ τυγχάνουν τῆς ὑποστηρίξεως ὠρισμένων ἀτόμων καὶ τοῦτο γιατί κατὰ τὴ γνώμη μας, αὐτὰ τὰ ἄτομα δὲν ἔχουν ἰδέα ἀπὸ καλλιτεχνία, ἀσφαλῶς στεροῦνται καλλιτεχνικῆς ἀγωγῆς. Εἶναι καλλιτεχνικά ἀκαλλιέργητα. Γι' αὐτὸ πάντοτε καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ μεταγενέστεροι θὰ ἐρευνοῦν καὶ θὰ ἐξετάζουν τὰ ἔργα ἀξιόλογων καὶ ἀνεγνωρισμένων καλλιτεχνῶν κι' ὄχι τὰ ἀκαταλαβίστικα τῆς ἀφηρημένης τέχνης καὶ τὰ θανατοσυργῆματα τῶν ἀδαῶν καὶ αὐτοσχέδιων καλλιτεχνῶν.

Ὅπως εἶδαμε πῶς πάνω τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βοῦσκονται χαραγμένα ἢ ζωγραφισμένα πάνω στὰ τοιχώματα ἢ στὶς ὀροφές τῶν σκοτεινῶν σπηλαίων. Ἀλλὰ γεννᾶται μιὰ εἰλογο ἀπορία καὶ ἓνα ἐρώτημα: Καλά, ἐφ' ὅσον τὰ σπήλαια ἦσαν σκοτεινά, σκοτεινότερα μάλιστα, σὲ τέτοιο βαθμὸν, πὺ ἀκόμα καὶ καλοκαιρινὸ μεσημέρι δὲν μπορεῖ κανένας νὰ ἰδῇ χωρὶς τὴ βοήθεια τεχνητοῦ φωτός, δεδομένου ὅτι οἱ τότε καλλιτέχνες ἐργάζονταν μὲ τὴ βοήθεια λυχνίων λιθίνων — μιὰ μάλιστα ἀπ' αὐτὲς πὺ βρέθηκε, εἶναι ριαιοσημένη μὲ ἐγγράφακη μορφὴ ἀγορίου τράγου — ποίος θὰ τὶς ἀπολάμβανε, ποίος θὰ ἐσυγκινῆτο ἀπ' αὐτὲς τὶς παραστάσεις πὺ ἀναφέραμε; Ἐγιναν μόνον μὲ τὸ σκοπὸ νὰ εὐχαριστηθοῦν ἐκεῖνοι πὺ ἔμεναν μέσα στὰ σπήλαια; Ἡ ἐγιναν μὲ τὸν ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ ἱκανοποιηθοῦν μόνον οἱ καλλιτέχνες; Ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ πὺς τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἔχουν σκοπὸ νὰ καλλιιεργήσουν αἰσθητικὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὅτι ἡ τέχνη δὲν ἀπευθύνεται μόνον στὸν καλλιτέχνη, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, θὰ πῆ πὺς ἄλλος ἦταν ὁ σκοπὸς τῶν καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Φαίνεται πὺς οἱ ἄνθρωποι ἀμέσως μὲ τὴν ἐμφάνισή τους στὴ γῇ αἰσθάνθηκαν τὴν ἀνάγκη κάπου νὰ πιστέψουν ἢ καλύτερα κάπου νὰ ἀποδώσουν ὠρισμένα φυσικὰ φαινόμενα, μήπως τοῦτο δὲν συμβαίνει καὶ σήμερα στὶς ἄγριες καὶ καθυστερημένες φυλές; Ἀκόμα δὲ καὶ στὸν τόπο μας; Γι' αὐτὸ παραδέχονταν σὰν κάτι ὑπερφυσικὸ, ἔχοντας ἀόρατες δυνάμεις, ὅπως τὸ δένδρο, μιὰ πέτρα, ἓνα ζῶο, τὸν ἥλιο, τὸ φεγγάρι κ.λ.π. Ἐτοὶ οἱ παραστάσεις αὐτὲς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μπορεῖ νὰ εἶχαν θρησκευτικὸ κίνητρο. Ἴσως ἡ τέχνη καὶ ἡ θρησκεία νὰ συννηῖχαν. Γιατὶ στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ὅπως ξεύροισι ἡ θρησκεία πλλές φορὲς ἔδωσε ἀφορμὴ γιὰ τὴ δημιουργία θαιμασίων ἐργων τέχνης ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς, ἀρχιτεκτονικῆς κ.λ.π.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς γνωστὸν, ἀρχισε στὴν ἀρχὴ νὰ λατρεύῃ τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα, ὕστερα τὰ ζῶα ὅπως στὴν Αἴγυπτο, ἀργότερα ἀνθρωποποιημένες θεῖκς μορφές, ὅπως στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ μετέπειτα στὴ Ρώμη, ὥσπου ἐφθασε ἡ ριγμὴ νὰ βοῇ τὴν ἀληθινὴν του θρησκεία, νὰ λατρεύῃ τὴν Πνευματικὴ Θεότητητα, τὴν τέλεια θρησκεία τὸν Χριστιανισμό, ὁ ὁποῖος ἐνέπνευσε τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς καλλιτέχνες τῆς Ἀναγεννήσεως, νὰ δημιουργήσουν ἀξιοθαύμαστα καὶ ἀθάνατα ἔργα καὶ μνημεῖα τέχνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γενικὴ Ἱστορία τῆς Τέχνης REINACH PEVRE
Παγκόσμιος Ἱστορία REAU.

ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

(ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ, ΜΟΡΦΗ, ΥΦΟΣ)

Τοῦ κ. ΦΩΤΗ ΠΑΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ, Δημ.)λου

Ἄν μέσα ἀπὸ τὴ σύγχυση ποὺ ἐπικρατεῖ γιὰ τὸ ἔργο τῆς αἰσθητικῆς, παραδεχτοῦμε πὼς ἔχει χρέος ν' ἀποδείξει τὴν ἐσώτερη λειτουργία στὸν ἄνθρωπο γιὰ τὴν προέλευση τοῦ αἰσθητικοῦ φαινομένου, πὼς διαμορφώνεται μὲ βάση τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, τὸν συλλογισμό, κι' αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποψή μας, κι' ἂν δεχτοῦμε ἀκόμα πὼς ἓνα ἔργο τέχνης ὀφείλει νὰ ὑποβάλλει ἅμεσα στὸ πνεῦμα ἓνα νόημα ζωῆς δυναμικὸ, δημιουργικὸ, ποὺ στὸ ἀντίκρουμά του γίνεται διαπεραστικὴ εἰσβολὴ γιὰ τελειωτικὴ κατάκτηση τῆς ζωῆς, θεμελιώνομε ἔτσι τὸ ἔργο τῆς Αἰσθητικῆς στὴν κοινωνικὴ ἀπαιτήση, ἐκεῖ ποὺ θέλει νὰ εἶναι ἓνας συνδετικὸς κρίκος, ἓνα στοιχεῖο ὁργανικὰ δεμένο μὲ τὴν κοινωνία, μ' ἄλλους λόγους νάχει σὰν ἀντικείμενο τὴν ἔρευνα τῶν νόμων, κάτω ἀπ' τοὺς ὁποίους ἡ τέχνη ἐνεργεῖ πάνω στὴν ἀνθρώπινη συνείδηση.

Ἔτσι ἡ Αἰσθητικὴ χρωστάει νὰ μᾶς πεῖ τὶ σ υ μ β α ῖ ν ε ι, ὥστε ἓνα ἔργο τέχνης νὰ μᾶς ἀρέσει ἢ ὄχι ἢ νὰ μᾶς ἀφίνει ἀδιάφορους, ποιά δηλαδὴ ἰδιαίτερη λειτουργία γίνεται γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ αἰσθητικοῦ φαινομένου.

Μὰ γιὰ νὰ φτάσει ἐκεῖ ὀφείλει νὰ στηριχτεῖ στὶς θεωρητικὰ ἀναζητήσεις ποὺ κάνει ἡ Ἱστορία τῆς Τέχνης καὶ ἡ Τεχνοκριτικὴ γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, καθὼς αὐτὸ διαμορφώνεται σὰν στοιχεῖο βιολογικὸ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς κοινωνικῆς συνείδησης σὲ κάθε ἐποχὴ, κι' εἶναι τὸ θέμα μας ἐδῶ.

Λένε, πὼς τὸ νόημα τοῦ σήμερα εἶναι μιὰ ἀνάμνηση ἀπὸ τὸ χτές καὶ μιὰ ἐπιθυμία γιὰ τὸ αὔριο. Ὡστόσο ὅμως εἶναι κάτι περισσότερο. Εἶναι ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου στὸ προσκλητήριο τοῦ μόχθου τῆς ζωῆς, τῆς ἐναγώνιας ἀπαιτήσης τοῦ ἔνστιχτου, στ' ὄνομα τῆς ὕλικῆς καὶ ἡθικῆς του ἐπιβίωσης, ποὺ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ περιλαβαίνει καὶ τὴν τέχνη σὰν ἀνθρώπινη ἐκδήλωση, σὰν τὴν ποιητικὴ τοῦ ἔκφραση.

Κι' ὅπως κάθε ἐποχὴ κλείνει μέσα της τὸ αἷτημα τῆς ἀλλαγῆς καὶ τῆς ἀνάπλασης, τὴν πάλι γιὰ τὴν κατάκτηση μιᾶς τελειότερης ζωῆς, διαμορφώνονται οἱ ἱστορικὲς περίοδοι ἀνάλογα ἀπὸ ἀναταραχὰς, πολέμους καὶ κοινωνικοὺς ἀγῶνες, ἀπὸ εἰρηνικὰς ἐποχάς, κι' ὅλα αὐτὰ σὲ μιὰ ἀδιάκοπη ἐξέλιξη ποσοτικὴ ἢ ποιοτικὴ, ποὺ σφραγίζουν μὲ τὴν ἰδιομορφίαν τους τὴν ἐναλλαγὴ τῶν μορφῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου, εἴτε σὰν κατάφαση εἴτε σὰν ἐπιδίωξη.

Μέσα σὲ τοῦτη τὴν ἀνάπλαση τῆς ζωῆς ἡ Τέχνη, σὰν πλαστικὴ, σχηματικὴ ἀπόδοση τῆς ζωῆς, δὲ μπορεῖ νὰ μείνει σὲ ἀπομόνωση, ἀφοῦ σκοπὸς της ἡ τοῦλάχιστο, πρόθεσή της εἶναι νὰ φωτίζει τὸν ἄνθρωπο στὴν πορεία του. Κι' αὐτὸ εἶναι ὀλοφάνερο, πὺδ πολὺ, στὶς κοίσιμες καμπὲς τῆς ἱστορίας, σὰν εἶναι ἀποτελεσματὶς μιᾶς κοινωνικῆς κρίσης, ποὺ τελικὰ εἶναι ἡθικὴ, κρίση τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας ποὺ ἐπιβάλλει πάντα στὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ τὸν τεχνίτη καὶ θεωρητικὸ τῆς τέχνης, ὡς τὸν ἀργόσχολο καὶ ἀδιάφορο, νὰ στοχαστεῖ κάποιο στήριγμα γιὰ νὰ στήσει τὴν ὑπαρξὴ του μέσ' τὴν ἡθικὴ σύγκρουση, μπρὺς στὰ ἀγωνιώδη ἐρωτήματα, καθὼς τὸν καίνε μέσ' ἀπὸ τὴν καυτερὴ λάβα τῶν ἀξιών ποὺ ἀναμοχλεύονται. Κι' ἀκριβῶς ἐδῶ ἡ τέχνη ἔχει τὴ θέση της καὶ μπαίνει σὲ βάθος, μὲ δύναμη ἐξου-

σιαστική, γιά ν' ανανεώσει τή φθορά τῆς ζωῆς καί, μέ τή σύνθεση τοῦ περιεχομένου της νά διατηρήσει ἀμείωτη τήν ἀλληλουχία της μέ τή ζωή. Κι ὅπως οἱ συνθέσεις της ανανεώνονται στό ἀπειρο, κι εἶναι τὸ μεγαλοῦργημα τῆς τέχνης, λέμε πὼς εἶναι ἀφθαρτη καί, νομίζω, πὼς αὐτο φτάνει καί σάν τελειωτική ἀπάντηση γιά ὅσους θεωροῦνε τήν σκοπιμότητα τῆς τέχνης, σάν μιὰ πτώση της ἀπὸ κάποια, ἀξεδιάλυτα γιαντοῖς, μυστήρια ὕψη.

Ἔτσι μπορούμε καί λέμε, πὼς ἡ τέχνη δέν εἶναι παρὰ ἡ ποιητική ἐκφραση, ἡ σύνθεση τοῦ περιεχομένου κάθε ἱστορικῆς ἐποχῆς, τοῦ π ρ ο τ ο ῦ τ ῆς ζωῆς, ἡ ἀντανάκλαση μιᾶς αἰώνιας ἀπαίτησης γιά ἓνα πιο μεγαλύτερο ἀγαθο.

Κι ἀκόμα ὑποστηρίζω καί τοῦτο: πὼς κάθε ἐποχή ἔχει τήν ἐπίδρασή της ἀκόμα καί στή μορφή τῆς τέχνης, στὰ ἐκφραστικά της μέσα, στήν τεχνοτροπία. Γιατί, καθὼς θγαίνουν μέσα ἀπὸ τήν διαλεκτική πορεία τῆς ζωῆς, σάν ἀνάγκη μιᾶς καινούργιας ἐκφρασης τῆς αἰώνιας ἀνθρώπινης ἀξίωσης πρὸς τήν τελείωση, κάθε νέα μορφή στήν τέχνη δέν εἶναι παρὰ ἀπότοκο στοιχείο μιᾶς νέας ἀναμόχλευσης τῆς ζωῆς, μιᾶς καινούριας διαφοροποίησης στήν κοινωνική της σύνθεση. Κι αὐτὸ ἀποτελεῖ ὑπόθεση καί μελέτη τῆς Ἱστορίας τῆς τέχνης καί τῆς τεχνοκριτικῆς.

Καί πραγματικά, κάθε μορφή στήν τέχνη, κάθε Σχολή, δέν εἶναι παρὰ ἀντανάκλαση τῆς ἱστορικότητας τῆς ἐποχῆς τους μέ τὰ αἰτήματά της, τὰ ἰδανικά της, τὸ ρυθμὸ τῆς κοινωνικῆς της ζύμωσης, τὰ ἐξωτερικά ἢ μύχια ρεύματα, πὺν διαγράφουν τὴ φυσιογνωμία της. Κι ὅλα αὐτὰ δέν ἐπιδροῦνε πάνω στήν τέχνη μονάχα γιά τὸ θέμα, μὰ καί στή μορφή της, στήν τεχνοτροπία της.

Ἡ σύγχρονη ἀνάπτυξη τῆς Τεχνικῆς, πὺν τόσο ἔκανε κι ἀλλάξε ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς μας, ἐπέδρασε τόσο καί στή μορφή τῆς τέχνης, πὺν δὲ μπόρεσε νὰ ἐπιζήσει ἡ τέχνη τῆς νηφάλειας ἀφήγησης, τῆς ἀκαδημαϊκῆς τελειότητας, τοῦ ρωμαντικοῦ ὑστερισμοῦ.

Ἀκόμα καί στή Λογοτεχνία, ὅπως δὲ μπορεῖ κανένας σήμερα νὰ ἐκφράζεται γιά ἡλιοβασιλέμματα, κι αὐτὸ νᾶναι τὸ θέμα του, γιά διχασμοὺς τοῦ ἐγὼ του ἢ γιά ἐρωτικὲς ἀπωθήσεις, ἄλλο τόσο δὲ μπορεῖ ν' ἀναλύεται σὲ φραστικούς νερκισσισμοὺς, σὲ περίτεχνους δηλωτικούς ὑπερβατισμοὺς, νὰ κάνει τέχνη γιά τὴν τέχνη.

Ἔργο λοιπὸν τοῦ τεχνίτη, δέν εἶναι νὰ κάνει ἐφεύρεση γιά τὴ μορφή στήν τέχνη του, μὰ νὰ εἰσδύσῃ στὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του κι ἀπὸ κοντὰ νὰ νοιώσει τὸν παλμὸ της, ν' ἀφογκραστεῖ τὴν ἐσώτερη ἡχοδομή της, νὰ ξεχωρίσει τὴ φυσιογνωμία της δυναμικά, νὰ συλλάβει τίς ἀντίθετες δυνάμεις, νὰ κουρδιστεῖ μέσα στήν πάλη τους, ὥσπου νὰ κατασταλάξουν αὐτόματα τὰ ὅποια ἐκφραστικά μέσα τῆς τέχνης του, σάν ἐπιταχτική ἀνάγκη ἐκφρασης.

Ἡ νέα μορφή στή τέχνη, σύγχρονο φαινόμενο τῆς ἐποχῆς μας καί τοῦ τόπου μας, δὲ μπορεῖ νὰ ὀφείλεται σὲ κρίση τῆς ἐποχῆς ἢ στή διάσπαση τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς ἄλλοι ὑποστηρίζουν, ἀποδίνοντας τὰ αἷτια στὰ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα ἐνὸς γιγαντωμένου ἐγκεφαλισμοῦ, μὰ χρωστίεται σὲ μιὰ ψυχικὴ κρίση τοῦ τεχνίτη, πὺν δὲ μπόρεσε νὰ διαγνώσει τὴ φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς του, γιατί καμμιὰ ἐποχή δέν εἶναι ἀπρόσωπη, κι οὔτε νὰ συζήσει μέ τὸν παλμὸ τῆς ἐποχῆς του, γιατί ἀκόμα δέν τὴν πίστεψε.

Καί σάν ἔτσι θεωρεῖται τὸ φαινόμενο τῆς τέχνης, κάτω ἀπ' ὅσο γίνεται πειθαρχημένους, ἐπιστημονικοὺς συλλογισμοὺς, κι εἶναι σὲ τελευταία ἀνάλυση ὁ τόκος μιᾶς ἱκανότητας πνευματικῆς προσαρμογῆς τοῦ τεχνίτη μέ τὴ ζωή, σ' ὅ,τι λέγεται περιεχόμενο καί μορφή, πάλι καί τὸ ὕφος του φέρνει τὸν ἐσώτερο διωσκουριασμὸ ἐποχῆς καί τέχνης, ὑποδηλώνει τὴν ἐκφραση τῆς στάσης του μπρὸς στὴ ζωή, στήν ἐποχή του.

Ἀπὸ τὴν προσωπικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς, εἴτε ἐκφράζεται σὰν κατάφαση ἢ σὰν ἀρνηση γιὰ τὸν τεχνίτη, ἀπὸ τὸν πνευματικὸν τοῦ ὅπλισμό, ἀπὸ τὴν κατασταλαγμένην του βιοθεωρίαν, βγαίνει καὶ χαρακτηρίζεται τὸ προσωπικὸ τοῦ ὕψος, σὰν ἀναπόφευκτη ἐκφραση τοῦ τρόπου, καθὼς ἐκδηλώνει τὴν ὅποιαν του ἀντίδραση στὸ κοινωνικὸ του περιβάλλον.

Ἡ φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπόλεμου, πού στάθηκε στὸν ἄνθρωπο μιὰ ἀγωνία, μιὰ χαμένη ἀναζήτησις βάθρου γιὰ νὰ χτίσει τὴ ζωὴν του μὲ τις ἀμφίβολας καὶ ἀντιφατικὰς κατακτήσεις τοῦ πρώτου πολέμου, καθρεφτίζεται ξεκάθαρα καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς τέχνης, τὸ βιαστικὸ καὶ ἀπρόσεχτο, τὸ κοπιαστικὸ καὶ ἀνήσυχο, τὸ νευρικὸ καὶ ἀπότομο, ξεσπάσματα ἀγανάκτησης καὶ ἰντερμέντζια νοσταλγίας.

Ἰδια σχεδὸν φανερῶματα καὶ γιὰ τὴ σύγχρονη, τὴ μεταπολεμικὴ ἐποχὴ μας, καθὼς ἓνα χάος μορφῆς ὑποδηλώνει τὴν ἀγωνιώδη ἀναζήτησιν ἑνὸς ἀλλοῦ ζωτικοῦ βάθρου. Εἶναι καὶ πού ἡ σύγχρονη τέχνη τὸ χρωματίζει σὰν τελευταῖες φωτοσκιάσεις ἀπὸ τὴ σύγκρουση διῶ ἐποχῶν στὴ ζωὴ καὶ στὴν τέχνη.

Ἡ κοινωνία εἶναι νόμος καὶ ὄχι λεπτομέρεια, καὶ ὅταν ἡ τέχνη βρεῖ τὸ νόμον τῆς στὸ χῶρο τῆς Αἰσθητικῆς, ἡ Κοινωνιολογία καὶ ἡ Ψυχολογία θὰ τὴ φωτίσει σ' ἀνοιχτότερους ὁρίζοντες, ὅποτε πιά δὲ θάχει θέσιν ἡ Αἰσθητικὴ, καὶ ἴσως ἀκόμα αὐτοκαταργηθεῖ. Τότε ἡ τέχνη θὰ νοιώσει πῶς ἔχει κάποια εὐθύνη ἀπέναντι στὴ ζωὴ. Εἶναι ἓνα θέμα πού θὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἄλλη φορὰ.

Δὲν εἶχα πρόθεσιν, τὸ λέω, νὰ δώσω μιὰ ὁλόκληρη θεώρηση στὸ θέμα μου, καὶ οὔτε ἦταν δυνατὸ στὸν χῶρο τοῦτο νὰ τὸ κάνω, ὥστόσο ὅμως ἀρκέστηκα στὶς σχηματικὰς γραμμὰς μιᾶς ἀποψῆς πού ἐξηγεῖ ἐπιστημονικώτερα τὸ θέμα μου, δίχως νὰ μῶ σὲ λεπτομέρειες ἢ νὰ σταθῶ σ' ἀμφιβολίας καθὼς γεννιοῦνται γιὰ κάθε ἀποψη. Αὐτὸ ἀλλοστε ἀποτελεῖ δουλειὰ τῶν ἐιδικῶν. Σὲ μᾶς ἀπομένει ἡ κριτικὴ ἰκανότητα τοῦ στοχασμοῦ μας γιὰ κείνη ἢ τὴν ἄλλη ἀποψη. Κι εἶναι ἀρκετό, νομίζω, νὰ παρουσιάσουμε τὴν ἀφομοίωσίν μας γιὰ τὰ πνευματικὰ θέματα τῆς ἐποχῆς μας

ΣΚΕΨΕΙΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΑΣ

ΤΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΡΕΛΛΗ

Μεγάλη και τολμηρή ή απόφασι για την έκδοσι τοῦ περιοδικοῦ. Καί μεγαλύτερο το ὄφελος ἀπὸ τὴν κυκλοφορία του, στο νοητικὸν χώρον καὶ στίς... βιβλιοθήκας. Ἰδιαίτερα, μὴ; χαροποιεῖ γιὰ δύο λόγους: πρῶτα γιατί παρέχεται σὸ δάσκαλο ἓνα βῆμα θαρραλέας ἐξωτερικεύσεως τῆς γνώμης καὶ τῆς σκεψίως. Ἐνα βῆμα ἐλευθερο, πὺν νὰ βοντοφωνάζεται ἀφοβα ἡ ἀλήθεια. Καὶ δεύτερον, ἡ τυπωμένη τῶν ἐκπαιδευτικῶν προσφορά, ξεκινᾷ μὲ ευοίωνα σημάδια τὴν ἀταρχὴ τῆς σταδιοδρομίας.

Ἐπισήμανσι ἱστορικὴ γιὰ τὴν περιφέρεια, που ἀποδύεται σὲ ἀγῶνα ἀνώτερης προκοπῆς καὶ με πυκνὴ τὴν αἰσθησι τῆς εὐθύνης της. Καλόδεχτο λοιπὸν, τὸ «Δωδωναῖον Φῶς», στὴ διδασκαλική μας οἰκογένεια. Τὸ πρῶτο τεῦχος, συνηθίσαμε νὰ τὸ παίρνωμε εἴτε ἀπὸ περιέργεια, εἴτε γιὰ μελέτη, εἴτε γιὰ σοφολογιατικὴ ἐξέτασι καὶ σὺν ὄργανο προβολῆς τῶν διευκρινιστῶν του. Ἀκόμη, γιὰ νὰ περάσωμε ἀπὸ τὴ σειρὰ ἢ νὰ τοῦ κριτικάρουμε —ὑποκειμενικὰ— τὸ περιεχόμενον, μερικοί.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι καὶ σὸ μέλλον ἀπρόσκοπτα θὰ συνεχισθῇ ἡ διαδοχὴ τοῦ φύλλου καθὼς καὶ ἡ συνεχὴς καὶ ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς συνεργασία τοῦ ἐθελοντικοῦ πνευματικοῦ μῦθου. Ἡ πείρα καὶ ἡ μόρφωσι καὶ ἡ δυναμικὴ ἀντοχὴ τοῦ καθενός, θὰ εἶναι τὰ θεμέλια τῆς εὐγενικῆς προσπάθειας. Χρέος μας, νὰ χαρίσωμε στὸν πολιτικὸν καὶ παραδοσιακὸν ὥρον τῆς εὐάνδρου ψυχικῇ ποιότητι ἐκλεκτῇ, νοικοκυρεμένη καὶ ὀχι σάπια καὶ νεφελοπετάγματα πὺν δὲν ἀνταποκρίνονται στὴ διὰ μας πραγματικότητα.

Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τοῦ κάλεσμα εἶναι κοινόν. Ὅλοι μὲ τὰ ἴδια δικαιώματα. Ἀπαράδεκτοι οἱ ἀμφαλοσκοπήσεις τοῦ δασκαλοπατριμοῦ. Μόνον μὲ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ καὶ τὴν ἐπι-

στράτευσι τῶν ἀγαθῶν προθέσεων, νὰ προχωρήσῃ ἡ ἐκδοσι. Μακριὰ οἱ προχειρότητες καὶ οἱ ἄγονες συζητήσεις ρητόρων πὺν γεμίζουν τίς στίλβας. Μακριὰ τὰ τρσπάγια τῆς μοιρολατρίας. Καὶ μακρύτερα ἀκόμη οἱ ἀπηρεασμοὶ τυχόν ἀνωτέρων καὶ οἱ ἐπιδράσεις ἀξιοματουχῶν, στὴ γραμμὴ μας. Καὶ κάτι ἀκόμη. Παραμεριστῶν τῶν θορυβοῦντων διασπαστικῶν ζιζανίων καὶ φιλάρχων μὲ τοὺς σοφιστικιστοὺς ἐλλογμοὺς καὶ τίς παζασκηνιακὰς «ἐθνοσυνηλεύσεις» σωτηρίας.

Εἰδώμε περιοδικὰ, πὺν εἶχανε πλατύτερο ἀναγνωστικὸ κοινόν καὶ στυτήριαν. Γιὰ νὰ σταθῇ τὸ δικό μας, μὲ τὸν στενόν, τὸν περιορισμένον κύκλον τῶν συναδελφῶν καὶ τῶν ἐπιμῆς ἐνεκεν, χρειάζεται βοήθεια, τόσο σὲ ὕλην ἐνίσχυσιν ὅσο καὶ σὲ ἥθικὴ συνδρομὴ.

Ὅλοι διαπνεόμεθα ἀπὸ φιλοδοξίας ἱεραρχημένες ἢ μὴ, διαθέτομεν ἱκανότητες καὶ κλισίον σὲ ὠριμένους τομεῖς. Ἐπὶ αὐτοῦ ἀκριβῶς ἡ συλλογικὴ «συνεργασία» θὰ ἀποδώσῃ πλὴν ὀξυλόγους τοὺς καρπούς, ξαπλώνοντας πλάτια τὸν δημιουργικόν —συνεργατικόν— κύκλον, μὰζι μὲ τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν θριαμβευτικὴν πορείαν (!) σπον ἡπειρωτικὸν ὥρον, μὲ κρυφὸ μας πόθον, τὴν πανελλήνιαν ἀκτινοβολία του!

Προσυχὴ ὅμως, νὰ μὴν πνιγῇ στίς οἰχῆς φιλοδοξίας νεοφωτιστῶν, ἀντιπολιτευτικῶν μελλοντικῶν διοικήσεων. Μπορεῖ νὰ τοῦ θάλλουν λοικέτο. Γιατί μὲ τὸν ριμολοκούμενον δασκαλιστικὸν πτωχοπροδορισμὸν θὰ τὸ καταντήσωμε ὄργανον στεῖρον, τῆς σειρᾶς φυλλάδα—ψυχικὰ ὑποσιτισμένη— μὲ διχαλωμένες καὶ σὲ σὺγκρουσι τίς ἀνώτερες ἐπιδιώξεις. Προπαντός, ὀχι γιρίνιες καὶ πειροματοκαμάματα γύρω ἀπὸ τὴν προτραυότητα, τὴν περικκοπὴ ἢ διαγραφὴ θεμάτων. Ὅφειλόμε νὰ δίνωμε κάτι δικό μας. Μακριὰ ἡ ἀντιγραφὴ καθὼς καὶ ἡ διανοητικὴ τακτικὴ

τοῦ ξεφουρνίσματος. Οὐτε δ δανεικὸς αἰτοχει-
ριασμὸς τῶν ξένων κεμένων νὰ μολύνῃ τὴν
συμβολήν. Δικοί μας παλμοὶ νὰ δονοῦν τὸ γρά-
ψιμό μας, φορτωμένοι γνώσι, ὁμορφιά, εκλαί-
κευσι καὶ ὠφελιμότητα. Ἔχομε τὴν ἰδέα —πο-
λὺ σφαλερῇ— πὺς ὅ,τι καὶ νὰ γράψωμε εἶναι
...ἀριστοῦργημα, ποῦ δὲν ἐπιδέχεται τὴν βεβή-
λωσι τοῦ ψαλλιδιομοῦ. Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀ-
κόμα ἅπὸ τὴς δορυκῆς ρήφεις τοῦ πρωτογονικοῦ
ἐγωῖσμοῦ.

Ἐνπρόσθετοι, καὶ ἄλλοι τῶν πνευματικῶν
ἐκδηλώσεων παράγοντες καθὼς καὶ οἱ κ.κ. προϊ-
στάμενοι —ἐν εὐαρεστηθοῦν— νὰ αναμυχθοῦν
στις σελίδες τῶν ὑφισταμένων, χωρὶς πρωτεῖα
καὶ συγγραφικὰς δάφνης νὰ καρτεροῦν. Ὅλοι
ἐλευθεροί, μὲ ἐλεύθερη τὴ γνώμῃ διατυπωμέ-
νῃ, δίχως τὸ ραγιαδικὸν κοντὰ τῆς.

Συνηθίζουν, ἀπὸ τὸ πρῶτον κυλάς φύλλο,
νὰ τὸ συνοδεύουν τυπικαὶ εὔχαι μακροζωίας καὶ
ἐσκεμμένα ἐπικρύσεις καλοθελητῶν πεντηζῶνων,
ποῦ λογχίζουν τὴν ἄνοδο τῆς ἐκπαιδευτικῆς
στάθμης καὶ κατατομοῦν εὐγενικοὺς προγραμμα-
τισμούς. Ἐπομένως ἐξοστρατικισμὸς στὸν κηδε-
μονισμὸ καὶ τὴν ἐγκάθετη προστάσια. Πέρα οἱ
βερρειαδοσκοφούντες καὶ μακρότερα ἀκόμα οἱ ἰ-
δεολογικῆς αἰχμῆς τῆς πολιτικομανίας, ποῦ ἐξα-
πολύνονται —καιροσκοπικὰ— ἀπὸ πεζοδρομιακὰς
σειρήνες. Ἀφορισμὸς στοὺς παρεμβατισμοὺς τῶν
αὐτόκλητων σωτήρων. Γιατὶ ἄλλοιως, θὰ τὸ
διαλύσωμε ἀπὸ τὸ πρῶτον — φεῦ καὶ ἄλλοι —
πανηγυρικὸ τεῦχος γιὰ νὰ φιγουράρῃ κάτω ἀπὸ
τὸν πομπικὸν καὶ ὑποθλητικὸν τίτλον, δ τίτλος τοῦ
«χαρδοσκάλου». Δὲν χρειάζεται κατὰ συνέπειαν
ἐνὰ κάναμε τὸ δάσκαλον καὶ νὰ μὴν ἐφαρμό-
ζομε τὰ ὑποσχρημένα. Θὰ τὸ καταστήσωμεν διώ-
σιμο μόνον μὲ τὸ δικό μας αἷμα τοῦ αὐτοδου-

ναμισμού, ποδοπατοῦντες ἀνώφελες ἐπεμβάσεις,
ἐπιπόλαια διειροφантаστικά παρωσκηνάσματα
καὶ διώχνοντες ἀπὸ μέσα κάθε λιθανητικὴν διὰ-
θεσι. Πρὸςθεύομε τὴ σοβαρότητα καὶ αὐτὴ δια-
κονοῦμε.

«Δωδωναῖον Φῶς». Συμβολικὴ ἡ ὀνομασία,
γεμάτη πολιτισμὸ καὶ ἀγῶνα. Μιὰ ἐκδρομὴ τῶν
συναδέλφων, γιὰ ἓνα προσκύνημα στο Μαντεῖον,
δὲν ἦταν ἀσκοπη. Μυσταγωγία καὶ περιυψο-
λογὴ στὸν ἱερὸ τόπον τῶν Σελλῶν καὶ ἐντερνι-
σμοῦ —χρησμῶν, μὲ τὴν ὑπόσχεσι τῆς ψυχῆς καὶ
τῆ λατρεία τῆς ἀλήθειας στους Νάϊους θεομυς.
Τότε, δὲν θὰ χάσκαμε κάτω ἀπὸ ἡχηρὰ κύμαδα
ἀνεξήγητων δογματισμῶν μὲ καὶ τὸ εἶναι
μας θὰ διαποτισθῇ ἀπὸ τὴν πίστι.

Ἡ παραπάνω ἐξομολόγησις, δὲν ἐπέχει θέ-
σιν νομιστικὴν καὶ οὔτε ὀριοθετοῦμεν σὲ ξένα
οἰκόπεδα. Ἄλλοι οἱ εἰδικοί καὶ ἄλλοι θὰ κρί-
νουν τὴν ἐπαινετὴ προσπάθεια αναβιωτικῆς ἀτ-
μοσφαίρας. Τώρα χρειάζεται ἔνωση, στοργὴ καὶ
δλοπράθυμη αἰμοδοσία γιὰ νὰ ζῇσῃ.

Πρόσκλησι, γιὰ τὸ συμπόσιον τοῦ πνεύματος
εστᾶλη, γιὰ νὰ ἀποθέσωμε ἐκεῖ τὸ ἀπόσταγμα
τοῦ νοῦ καὶ τὴν ἐκμάδα. Τὴ διύλισμένη σκέψι
νὰ τὴ φιλοξενήσῃ ψυχαγόμενες σελίδες φωτει-
νῆς ρωμαλεότητος καὶ ὑποδειγματισμοῦ. Τὸ πε-
ριοδικὸ δὲν εἶναι κτῆμα τῆς διευθυντικῆς ἐπι-
τροπῆς. Δὲν ἀνήκει σὲ μεταβατικὰς διοικήσεις
συλλόγων. Εἶναι δικό μας. Ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν καρ-
διά μας, σμίγει στὴν ψυχὴ μας καὶ προχωρεῖ.
Καθένας —τὸ ἐπαναλαμβάνομε καὶ πάλιν— ἔ-
χει τὴ θέσι του καὶ τὸ λόγο. Καὶ ὁ λόγος ξε-
κινᾷ ἀπο βαθιὰς παρορμήσεις τῆς ἡπειρωτικῆς
κληρονομίας καὶ τὴν εὐθύνην γιὰ τὴν διατή-
ρησι καὶ τὸν ἀννησισμό τῆς.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ Σύλλογος Ἰωαννίνων κατὰ τὸ λήξαν συνδικαλιστικὸν ἔτος 1960—61 πραγματοποιήσας τὶς ἑξῆς πνευματικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις: 1) Ἐδωκε στὴν αἵθουσα τελετῶν τῆς Ζ.Π.Α. τρεῖς διαλέξεις μετ' ὁμιλητὰς τοὺς: 1) κ. Σοφοκλῆν Λάλην, μετ' θέμα: «Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ κατὰκτησις τοῦ οἰαστήματος». 2) κ. Ἰωάννην Κολιτσάραν μετ' θέματα: «Ἀνθρωπιστικὴ καὶ Τεχνικὴ Ἐκπαίδευσις» καὶ «Ἡ ἀξία ἄνθρωπος ἐν τῇ Παιδείᾳ». Τὶς διαλέξεις αὐτὰς ἐτίμησαν μετ' τὴν παρουσίαν τους οἱ Διοικητικὰς, Δικαστικὰς καὶ Ἐκπαιδευτικὰς Ἀρχαὲς τῆς πόλεως καὶ ὁ πνευματικὸς κόσμος αὐτῆς. 2) Ὁργάνωσε ψυχαγωγικὴ βραδυὰ στη Στρατιωτικὴ Λέσχη κατὰ τὶς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων. 3) αὐτὴ πῆραν μέρος πλέον τῶν 500 ἀτόμων ἐκπαιδευτικῶν καὶ μὴ καὶ ὁ κ. Νομάρχης ἔκοψε τὴν καθιερωμένη Βασιλόπιττα. 4) Ὁργάνωσε πνευματικὴ ἐκδήλωσιν κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς 21ης Φεβρουαρίου στὴν αἵθουσαν τελετῶν τῆς Ζ.Π.Α. μετ' ὁμιλητὰν τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἀρχιεπίσκοπον τῶν Ἰωαννίνων Ἐκκλησίαν αὐτῆς. 5) Ἀρχὴ τῆς πόλεως καὶ πλήθος ἐκλεκτῶν πολιτῶν ἔστησαν ἡ ἀποστολὴ ἐξήλθεν κατ' ἐπανάληψιν γιὰ τὴ μαθητικὰν νεολαίαν τῆς πόλεως μας. 6) Ἡ Σύγκλητος, ἡδὺ οἱ ἐπιστῶν καὶ ἄλλοι πνευματικῶν Συλλόγοι τῆς πόλεως μας γιὰ τὴν προώθησιν προβλημάτων πνευματικῶν καὶ κοινωνικῶν περιορισμένων. 7) Συνάγαγε πολλοὺς Διδασκαλικοὺς Συλλόγους τῆς Πατρίδος μας ἐπισκεφθέντας τουριστικὰς ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς τόπους. 8) Κατὰ τὴν 30ὴν Ἀπριλίου ἐ.ἔ. παρέστη δι' ἀντιπροσώπων εἰς τὰς ἐκτὰς τοῦ Συλλόγου.

ΣΗΜ. --- Ζητοῦμεν συγγνώμην ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς συνεργάτες, τοῦ Περιοδικοῦ μας, οἱ ὅποιοι μᾶς ἀπέστειλαν συνεργασίαν καὶ λόγῳ τοῦ περιορισμένου χρόνου καὶ χώρου δὲν κατέστη δυνατόν νὰ περιληφθοῦν στὸ παρὸν τεῦχος.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Η 21 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1913 ἐπέτειος τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μετ' τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Λαοῦ πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ μακρά-ωννα τουρκικοῦ κυριοῦ. Ὅπως δὲ κάθε ἐθνικὴ ἐπέτειος, ἔτσι καὶ ἡ ἐπέτειος τῆς «Ἠπειρωτικῆς Παλιγγενεσίας» ἐωροταζόταν μέχρι τώρα σὲ δόλοκληρὴ τὴν Ἠπειρο μετ' παλαιὰς ἐκδηλώσεις, πού στὴν ὑπαιθρο τουλάχιστον τὸν κυριώτερον ὁρὸν τὸν διαδραματίζεε τὸ Σχολεῖον. Ἀτυχῶς κατὰ τὸ ἐφετερινὸν τρέχον ἡμερολογιακὸν ἔτος ἡ ἐπέτειος αὐτὴ δὲν ἔλαβε τὸν πρέποντα πανηγυρικὸν χαρακτήρα σ' ὁλόκληρὴν τὴν Ἠπειρο καὶ περιορίστηκε μόνο στὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων — γιὰ τὴν διατάχθηκε ἀπὸ ἀνώτερον ἐκπαιδευτικὸν τῆς Ἠπείρου ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀπὸ 24/10/1956 Βασ. Δέτου, πὺν εἶχε ἀντονίσει καὶ εἶχε παύσει νὰ ἰσχύη — καὶ παρουσιάστηκε τὸ καταπληκτικὸ φαινόμενον, ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων νὰ ἐορτάζῃ μετ' ἐξαιρετικῇ ἐπισημότητι καὶ λαμπρότητι καὶ μετ' συμμετοχῇ στὸν ἐορτασμὸν καὶ τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας καὶ ἡ αἵματοβαμμένη ἀπ' τὸ τίμιο αἷμα τῶν ἀθανάτων Μιζανομάχων καὶ κοκκαλοσπαρμένη ἀπ' τ' ἄγια κόκκαλα τῶν - Μιζάνι - Μανωλιάδων - Αἰτοροῶν - Πέντε Πηγάδια - Σερβιανὰ - Πεδινὴ - κ.λ.π. ὑπαιθρος ν' ἀποστερηθῇ τοῦ δικαίωματος νὰ συνορτάσῃ μετ' τὴν πρωτεύουσά της τὸ μεγάλο γεγονός τῆς ἀπελευθερώσεώς της. Οἱ διδάσκαλοι περιορίστηκαν μετ' ξηρὰ λόγια νὰ ἐξάρουν μέσα στὰ σχολεῖα τὴν σημασίαν τῆς ἡμέρας γιὰ τὴν Ἠπειρο καὶ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον καὶ οἱ κάτοικοι, πού πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τότε συμμετεῖχαν ἐθελοντικὰ στὸν ἀγῶνα, μετ' ἐκπληξὴ καὶ ἐντονον πικρία καὶ δυσφορία ὑποδέχτηκαν τὶς καινοτομίας αὐτὰς, πὺν καταργοῦν ἐπετεῖους, οἱ ὅποιες τόσο εἶναι συνδεδεμένες μετ' ἰσχυρὰ βιώματα ἐθνικῆς ἀνατάξεως, πατριωτικοῦ μεγαλείου καὶ πραγματώσεως ὀνείρων καὶ πόθων ἑκατονταετηρίδων. Ἐπιτακτικὴ ἀπορρέει ἡ ἀνάγκη νὰ τροποποιηθῇ τὸ παραπάνω Δῆμα καὶ νὰ καθιερωθῇ ἡ 21 Φεβρουαρίου σὰν Πανηπειρωτικὴ Ἐθνικὴ ἐορτή.

Η ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ των Ιστορικών Δημοτικών Σχολείων της πόλεως Ίωαννίνων δικαιολογημένως αναστάτωσε, όχι μόνο τους γονείς και κηδεμόνες, που ενδιαφέρονται άμεσα διά την μόρφωσι των παιδιών των, αλλά κι' ολόκληρη την κοινή γνώμη της πόλεως. Πρώτα γιατί στηρίχθηκε σέ παράνομο πράξι του ΠΥΣΣΕ Ίωαννίνων. Ο Νόμος 3970/59 προβλέπει προαγωγή Δημοτικών Σχολείων που έχουν περισσότερους των 250 μαθητές μέχρι και 12θέσιων· και σέ τρόπο ώστε ν' αναλογούν σέ κάθε διδάσκαλο 40 μαθητές. Έπειτα τὰ συγχωνευθέντα σχολεία έχουν Ιστορία τριών εκατονταετηρίδων, έχουν μορφώσει χιλιάδες έλληνοπαίδων και μ' αυτά είναι συνδεδεμένοι συναισθηματικώς όλοι οι κάτοικοι της Ήπειρου. Ακόμη δέν πρέπει νά ξεχνούν οι αρμόδιοι ότι οι ρίζες της άφυπνίσεως του υποδοούλου Γένους και της Έθνικής μας Παλιγγενεσίας εύρσκονται εις τὰ ταπεινά αυτά σχολεία. Ανάγκη λοιπόν έθνική και συνάμα παιδευτική επιβάλλει νά τροποποιηθῇ τό άτυχές αυτό Δ)μα και ή προαγωγή των σχολείων νά προταθῇ αναλόγως του άριθμου των μαθητών των.

ΠΡΕΠΕΙ νά χαιρετήσωμε μέ αισιοδοξίαν τό γεγονός ότι καταβάλλονται σοβαρές προσπάθειες από κρατικές ύπηρεσίες, ήμικρατικούς και ιδιωτικούς οργανισμούς, για τή λύση του διδακτηριακού προβλήματος. Παρ' όλες όμως αυτές τις προσπάθειες τό διδακτηριακό παραμένει όξύ στις Ήπειρωτικές πόλεις. Στά Γιάννινα παρά τό γεγονός ότι εκτίσθηκε ένα νέο διδακτήριο και έθεμελιώθηκαν δύο για τή Στοιχειώδη Έκπαίδευσι ενώ συγχρόνως επισκευάσθηκε ή παλαιά Ζωσιμαία Σχολή, για τή μέση Παιδεία, χάρις στο έμπρακτο ενδιαφέρον του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας και ώρισμένων συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων, τό διδακτηριακό πρόβλημα παραμένει όξύ και θ' άργήσῃ νά βοη τήν όριστικήν του λύση άν και τό Σον Υπουργείον Παιδείας δέν έλθῃ άρωγήν εις τήν όλην τοπικήν προσπάθειαν. Τό ίδιο συμβαίνει και στις άλλες Ήπειρωτικές πόλεις (Άρτα - Πρέβεζα - Ήγουμενίτσα) Τόσο τὰ Δημοτικά σχολεία όσο και τὰ Γυμνάσια συνθλίβουν τρυφερές υπάρξεις 80-90 παιδιών σέ κάθε αίθουσα και εργάζονται εκ περιτροπής — άλλα προμεσημβρινά και άλλα μεταμεσημβρινά — και ταλαιπωρούν έτσι τὰ παιδάκια της χειμωνιάτικης νύχτες μέ τὰ κρύα ή τὰ καλοκαιρινά μεσημβρινά μέ τις ζέστες που άποναρκώνουν τό πνεύμα. Τι πρέπει όμως νά γίνη; Ποίοι πρέπει νά κινηθούν δραστήρια ώστε νά έπιτευθῇ ή άνέγερσι των άπαραίτητων διδακτηρίων για τήν όμαλή και άποδοτική λειτουργία των σχολείων μας; Οι Διδικοί σύλλογοι και οι ένώσεις Λειτουργών Μέσης Παιδείας του Ήπειρωτικού χώρου όφείλουν νά μελετήσουν στις γενικές συνελεύσεις των τό διδακτηριακό πρόβλημα και νά βοηθήσουν κάθε προσπάθεια και κίνησι για τή λύσι του. Είναι λυπηρόν νά μὴ ύτάρχουν έταρκή διδακτήρια στις πόλεις της Ήπειρου, ή όποια καυχάται για τήν πχράδοσι της καλλιέργειας των Γραμμάτων.

ΚΑΙ ΕΦΕΤΟΣ τὰ Υπουργεία Έθνικής Παιδείας και Κοινωνικής Προνοίας θά όργανώσουν μέ τις κατά τόπους Υπηρεσίες των τις παιδικές κατασκηνώσεις. Χιλιάδες φτωχά έλληνοπούλα θά παραθεριστούν σέ παραθαλάσσιους ή όρεινούς χώρους και θά τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας για τή σωματική των άνάπτυξη και τήν άναψυχή των. Έπειδή είναι πολλά τὰ παιδιά που έχουν άνάγκη αυτής της φροντίδος, πρέπει ν' αύξηθούν τὰ συνήθη χρηματικά ποσά, που χορηγούν τὰ δύο Υπουργεία, ώστε όχι μόνον νά φιλοξενηθούν στις κατασκηνώσεις περισσότερα παιδιά αλλά και επί περισσότερο χρόνο. Ελπίζομε ότι στο ενδιαφέρον της πολιτείας για τις άγροτικές και εργατικές τάξεις θά περιλαμβάνεται και ή ιδιαίτερη μέριμνα για τις παιδικές κατασκηνώσεις. Πρέπει, έπίσης, έδω νά τονίσωμε για τὰ στελέχη των παιδικών κατασκηνώσεων τήν άνάγκη έπιμελημένης όργανώσεως της ψυχαγωγίας και των άπασχολήσεων των μικρών κατασκηνωτών. Τὰ στελέχη όφείλουν νά έχουν σχετικά βιβλία μέ παιχνίδια και τραγούδια, μέ ύποδείξεις για χειροτεχνικές και άλλες ιασχολίες. Η ζωή των παιδιών στη φύση έχει τις ιδιαίτερες άπαιτήσεις της. Σ' άλλες χώρες εκπαιδεύονται τὰ στελέχη μέ ιδιαίτερα μαθήματα και άσκήσεις και κατορθώνουν, ώστε οι κατασκηνώσεις νά μὴ μείναι τόπο που παχαίνουν άνράκια, αλλά χώροι, στους όποιους ζοϋν άνθρώπινες παιδικές ψυχές, που άπολαμβάνουν τήν «παιδαγωγούσα» χαρά

Η ΕΙΔΙΚΗ Ὑπηρεσία τοῦ Προγράμματος Οἰκονομικῆς καὶ Κοινωνικῆς Ἀναπτύξεως τῆς Ἡπείρου καταβιβλίζει σημαντικὰς προσπάθειες γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ ἔργου τῆς. Δυστυχῶς, ὁμως, δὲν βέτομε ζοηρὸ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς γιὰ τὴν Παιδεία τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν τόπων. Οὕτε τὰ σχολεῖα τῆς περιμετρικῆς ζώνης ἔχουν ἐνισχυτὴ ικανοποιητικὰ ὥστε διαπύθαι κινδύνου σβίβης γιὰ τὶς τεχνικὰς σχολὰς τῆς Ἡπείρου καὶ ὡς αὐτὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα πρωτοεργεῖζονται τὸν ἀνθρώπου ἀγρότου, κτηνοτρόφου, ἐπιγυελιτῆ καὶ τεχνικοῦ, ποὺ θελὲ συνεχίσουν τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας. Πρέπει ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴ βασικὴ μόρφωση τῶν ἀνθρώπων ποὺ προσορίζονται νὰ γίνουν οἱ σκαπανεῖς τῆς προόδου καὶ νὰ προσέξωμε τὴν πληρὴ ἐκπαίδευση καὶ συστηματικὴ ἀσκηση τῶν τεχνικῶν στελεχῶν μας. Τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα τῆς ὑπαίθρου στεροῦνται ἐπαρκῶν αἰθουσῶν, ἐποπτικῶν μεσῶν διδασκαλίας, βιβλιοθηκῶν καὶ συμπληρωματικῶν κτιριακῶν ἐγκαταστάσεων (ζωοτροφείων, αἰθουσῶν μαθητικῶν συσσιτίων κλπ), ὥστε νὰ ἐπιτελεσθῇ ὁλοκληρωμένη ἀγωγή καὶ ἀντίστοιχη πρός τὴν ἀνάγκη τοῦ τόπου. Οἱ τεχνικὰς σχολὰς στίς πόλεις μας δὲν ἔχουν τὰ ἀπαραίτητα μηχανήματα καὶ ὄργανα διδασκαλίας, οὔτε ἐπαρκεῖς χώρους καὶ οὔτε ἀκόμη τὸ μόνιμο ἐξειδικευμένον διδακτικὸ προσωπικόν. Ἡ Ὑπηρεσία Προγράμματος Ἀναπτύξεως τῆς Ἡπείρου ὀφείλει νὰ προσέξῃ τὰ προβλήματα τῆς Παιδείας, ἀν βέβαια ἔχη σχέδια μακρὰς πνοῆς καὶ ἂν θέλῃ νὰ χτίσῃ σὲ γενὰ θεμέλια.

ΥΣΤΕΡΑ ἀπὸ τὶς προσπάθειες τῆς Πολιτείας νὰ ὁργανώσῃ το Ἰδρυμα Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν καὶ το Ἰνστιτοῦτον Ἀνθρωπιστικῶν Γραμμάτων, ὑπολείπεται, γιὰ τὴν ὁλοκλήρωσι τῆς ἀντιμεταπίσεως τῶν θεμάτων τῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν, νὰ ὁργανωθῇ καὶ το Ἰδρυμα Ψυχολογικῶν ἐρευνῶν. Οἱ ἀνάγκες τῆς ἐκπαίδευσως εἶναι τεσσάραι τόσο στοὺς προσανατολισμούς, ὅσο καὶ στὴν ὁργάνωσίν τῆς καὶ ἐπιβάλλουν πλέον τὴν ὁργάνωσιν τοῦ Ἰνστιτοῦτου αὐτοῦ καὶ στὴ χώρα μας γιὰ νὰ ἀποβῇ ὁ ὑπεύθυνος ὁργανισμός ποὺ θὰ διδῇ τὴ λύσιν τῶν πολλῶν προβλημάτων τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ μὲ συστηματικὰς μελέτας καὶ ἐπιστημονικὰς ἔρευνας. Οἱ Ὀμοσπονδίες τῶν λειτουργῶν Στοιχειώδους καὶ Μέσης Ἑκ)σεως ὀφείλουν νὰ προβάλουν ἐπίμονα το αἶτημα τοῦτο καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν προσπάθεια τῆς Πολιτείας, ποὺ, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ μερικὰς ἐνέγχεις τῆς, ἀρχίζει ν' ἀντιμετωπίζει μὲ ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ ὄχι μὲ προσωπικὰς γωνίαις, μὲ δογματισμούς καὶ ἐμπειριαμούς, τὰ ζητήματα τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς.

ΑΠΟΡΙΑ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει καὶ νὲ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ τὸ πνεῦμα τῆς διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ποὺ ἀπαγορεύει τὰ βοηθητικὰ βιβλία στίς κατώτερας τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου. Ἔρομε καλὰ, πὼς το παιδί διακρίνεται ἀπὸ μιὰ ἐμφυτὴ ροπή πρὸς τὸ βιβλίον, ἀποζητᾷ κάθε ἐντύπον καὶ εἰκόνα τοῦ ἀπὸ ἐσωτερικὴ περιέργεια ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μίμησιν. Κι ἀκόμα ἔρομε, πὼς γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ἀγωγῆς μπαίνει σὰν προϋπόθεση ἡ καλλιέργεια τῆς βιβλιοφιλίας. Ἡ Διδαχτικὴ ἀλλοστε δέχεται τὸ βιβλίον σὰ μιὰ μορφὴ διδαχτικῆς ἐνέργειας, σύγχρονη μάλιστα γιὰ τὸ Σχολεῖον Ἑργασίας. Κι ὅπως τὸ παιδί δὲν παίρνει εὐκολὰ ἀπὸ διαισθάνει, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου στὴν περὶπτωση τοῦτο φέρει ἀντίθετα ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν ἐλλειψη τοῦ βοηθητικοῦ βιβλίου. Δὲν εἶναι εὐκολοὶ οἱ καθηγηταὶ ἐλέγχος καὶ τὸ παιδί μόνον τοῦ ἐπιδιώκει τὴν ἐπαφὴν μ' ὅτι ἐντύπον αἰσθητικὰ ἱσέσει. Κι ὕστερα ἀναρωτιέμαστε, ποῦ ὀφείλονται οἱ διάφοροι τετυπωποιδύστικος καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἐκδηλώσεις τῆς σημερινῆς νεολαίας.

ΚΑΙ μιὰ ποὺ γίνεται λόγος γιὰ βοηθητικὰ βιβλία, ὁ δ)λος σὰν ἄμεσος ὑπεύθυνος καὶ ἀπὸ συνείδηση γιὰ τὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ, προμῆνει ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον ὄχι ἀπαγορευτικὰς δ)γὰς γι' αὐτὰ, ἀλλὰ τὴν οὐσιαστικὴν συμβολὴν τοῦ γιὰ τὴν εὐκολὴ καὶ ποσοτὴ ἀπόχτησίν τούς, μελειώντας ταυτόχρονα καὶ ἕνα πρόγραμμα εὐρύτερον γιὰ τὴ βελτίωσίν τούς καὶ τὴν ἐκδοσὴ μίας σειράς καὶ ἀπὸ ἐλεύθερα συνοδευτικὰ βιβλία παιδικῆς λογοτεχνίας, ποὺ τόση ἐλλειψη ὑπάρχει καὶ θ' ἀποτρέφουν τὸ παιδί ἀπὸ τὰ ρητὰ καὶ κείμενα τοῦ δεκαρολογόστικου πνεύματος τῆς ἐποχῆς μας.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΞΙΑ

Γ. Α. ΒΑΣΔΕΚΗ: «Ἡ ἀγωγή τῶν καθυστερημένων παιδιῶν»

(Μετάφραση ἀπὸ τὴν 4ῃ ἀναθεωρημένη ἐκδοση τῆς ALICE DESCOEUDRES)

Ἡ βαθύτερη μεταλλαγή τῶν συνθηκῶν τῆς σύγχρονης ζωῆς, μιά συνέπεια τῆς ἀλματώδους ἀνάπτυξης τῶν θετικῶν Ἐπιστημῶν, ἔχει συν-πιφέ-ει μιά σειρά δλόκληρη ἀπὸ προβλήματα στὴν καθημερινότητα τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου, μὲ ἐντονη ἀξίωση γιὰ προσαρμογή σὲ διαφορετικούς χώρους ὡς τὰ σήμερα.

Μὰ ἂν αὐτὸ συμβαίνει ἔτσι γιὰ τὸν κανονικὸν ἄνθρωπο καί, μ' ἀγωνία πασχιζει νὰ μὴ χάσει τὴν ἐπαφή του μὲ τὴν προέκταση τῶν προβλημάτων του, ἡ ζωὴ παίρνει δραματικὸ χαρακτήρα καὶ σφ.αγίζεται μὲ τὴν δόνη, γιὰ ἴσους ἀπὸ τὴ φύση ἢ ἀπ' ἄλλα συμπτωματικά γεγονότα στὴ ζωὴ τους στάθηκαν ψυχολογικά καθυστερημένοι. Κι εἶναι αὐτὰ, ἓνα αἶτημα τοῦ καιροῦ μας γιὰ μιά ἄλλη προσαρμογὴ τῆς «Παιδείας», γιὰ ἐκσυγχρονισμό της, μὲ τὴ μεταρρύθμιση τῶν προγραμμάτων, μὲ τὴν πρα-χτικὴ ἀξιοποίηση τῶν διδαγμάτων τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης, μὲ τὴν ἀτομικοποίηση κα-θε διδαχτικῆς ἐνέργειας, μὲ τὴν διαφοροποίη-ση τῶν σχολικῶν ἰδρυμάτων.

Στὴ χώρα μας, δυστυχῶς, ἡ προβληματολο-γία στὸν τομέα τοῦτον τῆς Παιδείας, πολὺ λί-γο ἀντιμετωπίζεται υπεύθυνα καὶ συστηματικί, γι'αὐτὸ καὶ σπάνια μελέτες ἔχουν καταγίνει γιὰ τὰ καθυστερημένα παιδιά, πολὺ περισσότερο γιὰ ψυχολογικὰ ἀποκλίσεις φαινόμενο γενικὸ ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴ φύση.

|| περικυβερτάστη μελέτη τῆς ALICE DES-

COEUDRES, ποὺ στη σειρά τῶν μεταφραστι-κῶν ἔργων τοῦ κ. Γ. Βασδέκη προτιμήθηκε γιὰ ἐκδοση, παίρνει ἀξίολογὴ θέση στο χωρὸ τῆς Ψυχοθεραπείας καὶ τῆς Θεραπευτικῆς Παιδα-γωγικῆς. Ἀποτελεῖ μιά προσφορὰ καθολικότε-ρης ἀξίας γιὰ τὸ παιδαγωγικὸ σχολικὸ ἔργο καὶ γιὰ τὰ ὁμαλὰ παιδιά, γιὰτὶ παρέχει πολύ-τιμες γνώσεις γιὰ διδάγματα, ποὺ ἐπιτρέπουν τὴ σύγκριση τῆς ἀνώμαλης μὲ τὴν ὁμαλὴ ψυχο-πνευματικὴ κατάσταση τοῦ παιδιοῦ. Μελετών-τας τὴν ἀνώμαλη ἀτομικὴ ὑπόσταση, κατανο-οῦμε εἰκολώτερα τὴν κανονικὴ καὶ ἰσορροπη-μένη ἀτομικότητα, ἀναγνωρίζομε πόσο εὐεργε-τικὴ ἐπίδραση ἀσκή-ῃ ἐιδικὴ παύαγωγὴ γιὰ τὰ καθυστερημένα παιδιά.

Κ ὅπως ἀπὸ τὸ μεταφραστικὸ τοῦτο ἔργο ἀντλοῦνται πολὺτιμες γνώσεις Ψυχοπαθολογίας καὶ Θεραπευτικῆς Παιδαγωγικῆς, διαγνωστικὰ καὶ ἐπανορθωτικὰ μέσα, ἀνεπιφυλαχτὰ ἀξιολο-γοεῖται σὰ μιά σοβαρὴ διερευνητικὴ ἐργασία ποὺ παίρνει ποιοτικὰ ἔτσι τὴ θέση της στὴ σύγχρονη παιδαγωγικὴ βιβλιογραφία καὶ ἀποτε-λεῖ μιά ἀξιέταινη διαφώτιση γύρω ἀπὸ τὸ αἶτη-μα τοῦ διαφορισμοῦ τῆς Παιδείας, μὲ βάση τὴν πολυάριθμὴ κλινικὴ ἀνάλυση, ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀτομικότητα ἀπὸ τὸ καθε παιδί.

Κι ἀκόμα μᾶς προσφέρει ἓναν πλούσιο ἀ-πολογισμό γιὰ τὴ σχολικὴ πράξη ἐνὸς βιβλι-κοῦ Σχολείου, μᾶς δημιουργεῖ μιά σειρά ὁλό-κληρη ἀπὸ γόνιμες παρορμήσεις καὶ τὴ σκέψη,

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ ΓΕΡΟΥ : «Παιγνιώδες μορφές εργασίας στο Δημοτικό Σχολείο»

Ἐκδόσεις «ΔΙΠΤΥΧΟ» Ἀθήναι 1961

Μέχρι τώρα ἔχουν γραφῇ πολλὰ βιβλία γιὰ το παιγνίδι καὶ τὴ σημασία του στὴν ψυχικὴ, σωματικὴ καὶ ἡθικὴ διάπλαση τοῦ παιδιοῦ.

Χρήσιμα καὶ ἀπαραίτητα βιβλία εἰδικώτε·α στὴ σημερινὴ ἐποχὴ ποὺ τὸ παιγνίδι καὶ στὸν τόπο μας καὶ στὰ σχολεῖα μας τείνει νὰ πάρη κυριαρχικὴ θέση στὴ σχολικὴ ζωὴ.

Καὶ ὅταν λέμε παιγνίδι, φυσικά, δὲν ἐννοοῦμε παρὰ ἐλάχιστα τὸ ποδόσφαιρο καὶ κάθε σπῶρ ποὺ παίρνει τὴ μορφή τῆς ἀποκλειστικότη·ας.

Ὅμως παρ' ὅλη αὐτὴ τὴν εἰσβολὴ τοῦ παιγνιδιοῦ στὴ σχολικὴ ζωὴ, βιβλία κατατοπιστικά γιὰ τὸ δάσκαλο ποὺ νὰ μὴν εἶναι μόνον θεωρητικά ἢ καὶ τὸ ἀντίθετο ἀπλοῖ πίνακες γυμναστικῶν καὶ ψυχαγωγικῶν ἀσκήσεων, σπανίζουν.

«Ὅ· παιγνιώδεις μορφές εργασίας» εἶναι μιὰ

πὼς ἡ Εἰδικὴ Παιδεία ἀποτελεῖ πια ἓνα αἶτημα βασικό, ἂν πιστεύουμε ἀπὸ σοβαρότητα στὸν ἐκσυγχρονισμό καὶ τὴν μεταρρύθμιση τῆς Παιδείας, ποὺ θὰ πικελίνει τὴν ἐλεύθερη κίνηση γιὰ το παιδί, λιγότερη λογοκοπία, τὴν προέχταση τῆς ἐποπτείας.

Ἐξ ἄλλου ἡ μεταφραστικὴ ἱκανότητα τοῦ κ. Γ'. Βασιλόκη, σὰν ἔτσι διεκδύει ὡς τὴν ἀκροτελευτία ἐννοιολογικὴ δομὴ τοῦ ἔργου, διεκμηνεύοντας τὴν ἐπιστημονικότητα τῶν ἐννοιῶν του μὲ τὴν ἡμορφη δημοτικὴ μας γλῶσσα, κί·νει τὴ μετάφραση ἀξιώλογη ἀπὸ κάθε ἄποψη.

Συγχαίρομε τὸν μεταφραστή, ποὺ τόσο ἀδύ·ονθα καὶ συνειδητὰ διστη·εῖ τὸ πάθος του γιὰ τὸ μινάλιο νόημα τῆς ᾿Αγωγῆς· καὶ ὅλο προσθέτει ἀπὸ τὸ μόχθο του μεταφραστικά ἔργα περισπούδαστα στὴν παιδαγωγικὴ μας βιβλιογραφία.

ΦΩΤΗΣ Ι. ΠΑΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ

θαυμασία περιληπτικὴ συνθετικὴ ἐργασία ποὺ ἐκτικρύνει τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές.

Μὰς εἰσάγει σὲ μιὰ σύντομη ἱστορικὴ ἐπισκόπηση στὶς ἐκδηλώσεις τοῦ παιγνιδιοῦ στους διαφόρους λαοὺς καὶ στὶς διάφορες ἐποχές. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἡ θεωρητικὴ προβαλὴ τῶν κυριωτέρων ἀποψη·ων γιὰ τὴν ψυχικὴ ἀναγκαῖότητα γιὰ νὰ παραχωρήσει τὴ θέση τῆς στὰ τρία καὶ ὠριαότερα κεφάλαια τοῦ βιβλίου, ὅπου χωρὶς νὰ ἀποβάλλεται ὅ,τι εἶναι χρήσιμο ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸν θεωρητικὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σπουδῆς του στὰ ξένα Πανεπιστήμια δίνεται περισσό·τερο ἢ προσωπικότης τοῦ παιδαγωγοῦ μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀνησυχίες, τοὺς ψυχολογικοὺς πειραματισμούς τὴν ἀγάπη του στὸ παιδί καὶ τὴν πλούσια ἐνασχόλησή του μὲ τὴ Νεοελληνικὴ λογοτεχνία πράγμα ποὺ γίνεται ἀφορμὴ στὴν ὑπογράφοντα νὰ ξαναθυμηθῇ τὰ κοινὰ μαθητικά του χρόνια στὴ Μυτιλήνη καὶ νὰ τὸν συγχαρῇ μὲ δ·λη τὴν καρδιά του.

«Ὅ· παιγνιώδεις μορφές ᾿Αγωγῆς» εἶναι χρήσιμο βιβλίο γιὰ τὸ δάσκαλο. Γιατί, ὅχι μόνον θεραπεύει ἐπιστημονικὲς ἀνησυχίες ἀλλὰ τὸν ἐπιδοθεῖ κατὰ πρακτικὸν τρόπο μὲ μεθοδικότητα καὶ σαφήνεια γιὰ τὴ θεώ·κωση τῆς σχολικῆς πράξεως, ἂν θέλῃ νὰ ἔχῃ ἓνα ὀλοκληρωμένο καὶ ἐπιτυχές ἀποτέλεσμα.

Κ. Ν.

Ἀντιθέ·νσεις σημειώ·νεις τῷ ἀ·θρῳ 6 § 1 τοῦ Α. Ν. 1092)1938

Ἐκδό·της: ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΤΥΛΛΟΓΟΣ ἸΩΑΝΙΝΩΝ

Π ρ ό ε δ ρ ο ς

ΔΙΗΜΤΡΙΟΣ ΒΟΥΣΤΡΟΣ

Διεύθυν·εις: Γραμμένον — ᾿Ιωαννίνων

Εἰσήσεις

— Στις 30 Σ)δρίου διοργανώθηκε ὑπο του κ. 'Επιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων 'Ιωαννίνων κ. Κων. Πλακούτση 2ήμερον Παιδαγωγικόν Συνέδριον εἰς 'Ιωάννινα μὲ συμμετοχὴ 150 καὶ πλέον διδασκάλων.

Τὸ συνέδριον ἐτίμησαν μὲ τὴν παρουσίαν τοὺς δ Γεν. 'Επιθ)τῆς Στοιχ. 'Εκ)σεως Ἡ' Περιφερείας κ. Γεώργ. Παπαϊωάννου καὶ οἱ ὑποδ)νται τῆς Ζωσμαιίας Παιδαγ. 'Ακαδημίας κ. κ. Κίτσος, Θεοδωρόπουλος καὶ Εὐδης.

Τὰ θέματα πὺν ἀπασχόλησαν τὸ συνέδριον ἦσαν:

- 1) 'Η Γεωγραφία στὴ Δ.' τάξι.
- 2) 'Η Γεωμετρία στὴν Ε.' »
- 3) 'Η 'Αριθμητικὴ στὴν ΣΤ.' »
- 4) 'Η Φυσ. 'Ιστορία στὴν ΣΤ.' »
- 5) 'Η Φυσ. Πειρ)κὴ στὴν Ε.' »

'Εδίδαξαν ὑποδειγματικῶς ἀντιστοιχῶς οἱ διδ)λοι κ. κ. Β. 'Αρχιμανδρίτης, Ν. Γκοδόσδης, Γ. Καλαμπόκης, Αἰκ. Κίτσου καὶ 'Αδαμ. Κουνάδου.

'Ακολουθοῦν εἰσηγήσεις τῶν ἰδίων διδασκάλων, κριτικὰ τῶν διδασκαλιῶν καὶ συζήτησις ἐπὶ τούτων, στὴν ὅποιαν λαμβάνουν μέρος οἱ περισσότεροι τῶν συνέδρων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ συνεδρίου δ κ. Κων. Κίτσος ὑποδ)ντῆς τῆς Ζωσμαιίας Παιδ. 'Ακαδημίας εἶπεν ὅτ' ὄντι τῶν συνέδρων μετὰ σαφηνείας καὶ ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας, πορίσματα εἰδικῆς ἐρεῦνης του, στὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς, πὺν ἐνεργήθηκε σὲ μαθητῆς τῶν σχολείων τῶν Γιαννίνων σὲ συσχετισμὸ μὲ ἴδια 'Ελβετίας, Γαλλίας, 'Αγγλίας καὶ 'Αμερικῆς. Τέλος χάρις στὴ δεξιότητά καὶ σοφία τόσο τοῦ κ. Γεν. 'Επιθεωρητοῦ, ὅσο καὶ τοῦ κ. 'Επιθεωρητοῦ ἀποκρυσταλλώθηκαν γόνιμα συμπεράσματα, πὺν θὰ φωτίσουν πλουσίως τὸ ἔργον τῶν συναδέλφων καὶ θὰ συντελέσουν στὴν ἀρτιότερον διαπαιδαγώγησιν τῶν παιδιῶν τῆς πα-

τρίδος μας.

— Στὸ ἄμορφο Μέτσοβο, μὲ τὰ κράα καὶ γάργαρα νερά, τὴν πατρίδα τῶν μεγάλων ἐργετῶν, ὡργανώθηκε ἀπὸ τον δραστήριο 'Επιθεωρητὴ Δημ. Σχολείων Ζαγορίου — Μετσόβου κ. Νικ. Σάχαλον στίς 20 Μαῖου Παιδαγωγικὸ Συνέδριον.

Στὸ Συνέδριον πῆραν μέρος περισσότεροι ἀπὸ 80 διδ)λοι τῆς ἰδίας περιφερείας.

1) 'Ο Δ)ντῆς τοῦ Δημ. Σχολείου Μετσόβου κ. Μιχαὴλ Πλατάρης ἀνέπτυξε στοὺς συν-ἑδ)ους τὸ θέμα: «'Η ἱστορία τοῦ Μετσόβου καὶ τὸ ἔργο τῶν μεγάλων ἐκ Μετσόβου 'Εθνικῶν Ἐργετῶν».

2) 'Ο Δ)ντῆς τοῦ Δημ. Σχολ. 'Αγίου Δημητρίου Μετσόβου κ. 'Ιωάννης Τσανάκας ὠμίλησε μὲ θέμα: «Αἰκὴ τέχνη Μετσόβου».

3) 'Ο Δ)ντῆς τοῦ 3ου Σχολ. 'Ιωαννίνων κ. Γεωργ. Ζάγκλης εἰσηγήθη τὸ θέμα: «'Εξέλιξις καὶ πρόοδος τῶν Φυσικῶν 'Επιστημῶν μέχρι καὶ τῆς διασκόσεως τοῦ ἀτόμου».

4) 'Τὸ τοῦ Δ)ντοῦ τοῦ 8ου Δημ. Σχολ. 'Ιωαννίνων κ. 'Αγ. Δαλαγγέλη ἀναπτύχθηκε τὸ θέμα: «Σκέψεις διὰ τὴν ἀνθρωπιστικὴ ἐκμετάλλευση τῶν συγχρόνων ἐπιτενυμάτων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν».

5) 'Η δ)μ)σα κ. "Αννα Ζαφίμπα — Στάρα ὠμίλησε μὲ θέμα: «Ποία ἡ θέσις τῆς 'Ελληνίδος διδ)σης ἐν τῷ Σχολείῳ καὶ τῇ Κοινωνίᾳ».

'Ο δὲ Δ)ντῆς τοῦ Δημ. Σχολείου Περάματος κ. Βαζώκας ἀνέπτυξε διεξοδικῶς τὸ θέμα: «Ποῖος ὁ σημερινὸς διδάσκαλος ὡς παιδαγωγὸς καὶ λοσπαιδευτῆς».

Μετὰ ἀπὸ τὴ σχετικὴ συζήτησιν καὶ τὴν ἐξαγωγή σοβαρῶν συμπερασμάτων ἀπὸ τὴν ὅλην ἐργασίαν τοῦ Συνεδρίου, ὁ κ. 'Επιθ)τῆς πὺν ὡς γνωστὸν ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, λίαν συγκληνήμενος πρ)χαρίστησε τοὺς συνέδρους

καὶ ἀποχαιρετήσῃ αὐτοὺς, τοὺς ἔδωκε δὲ σοφὴς συμβουλὰς καὶ ὑποθήκας καὶ τοὺς εὐχρήθηκε νὰ συνεχίσουν τὴν παράδοσι των μεγάλων Ἑπαιρωτῶν διδασκάλων τοῦ Γένους.

Ἐκ μέρους τῶν διδασκάλων ὁ πρόεδρος τοῦ Διδάκτου Συλλόγου Ζαγορίου — Μετσόβου κ. Χρ. Κρικαῖνης ἐν μέσω συγκινητικῆς αἰμοσφαίρας ἠνυχοῦντο τον κ. Φαίητην καὶ τοῦ ἠνυχῆθη κάθε ἀτομικὴ καὶ οἰκογενειακὴ χαρὰ καὶ εὐτυχία, τον ἐβεβαίωσε δὲ ὅτι οἱ διδάσκαλοι τῆς Περιφερείας Ζαγορίου — Μετσόβου θὰ συνεχίσουν τὸ ὑψηλὸν λειτούργημα των νὰ τὸ ἐκτελοῦν μὲ τὴν ἐπιβαλλομένη εὐσυνειδησία.

— Στις 6 Ἰουνίου στο Κίνακ τῆς Ἑλβετίας ἀπέθανε μιὰ μεγαλοφυΐα παγκοσμίου κύρους, ἓνας μεγάλος ἐρευνητὴς τοῦ ὑποσυνειδήτου ὁ Κάρλ Γιούνγκ.

Μὲ τὸ θάνατό του ἔκλεισε ὁ κύκλος τῆς τριανδρίας, ποὺ ἀνοίξε τοὺς δρόμους τῆς ἐξερευνητικῆς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Φρόνιμη, Ἀντλερ, Γιούνγκ εἶναι τὰ τρία δόγματα των μεγάλων ἐρευνητῶν, ποὺ θεμελιώ-

σαν τὴν ψυχχαναλυτικὴ ἐπιστήμη.

Ὅπως καὶ ὁ Ἀντλερ, ὁ Γιούνγκ ἦταν ἀρχικῶς ὑπαδὸς τῆς θεωρίας τῆς ψυχχαναλύσεως τοῦ Φρόϊντ.

Κατόπιν ὁμως ἀνέπτυξε τὴ θεωρία, ὅτι υπάρχουν κατευθυντήριες δυνάμεις πίσω ἀπὸ τὴς ἀνθρώπινες πράξεις, ποὺ εἶναι τόσο σημαντικῆς, ὅσο καὶ τὸ σεξουαλικὸ ἐνστικτό.

Ὁ Γιούνγκ ὑπεστήριξε ἀκόμη τὴν ἵπαρξι «συλλογικοῦ υποσυνειδήτου» δηλ. ἀποθηκῆς κοινῶν ἀρχετύπων τῆς ἀνθρώπινης πείρας καὶ τῶν συναισθημάτων, ποὺ ἐμφανίστηκαν καὶ πάλι στὴν ἱστορία τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐκφράζονται στὰ σύμβολα, τοὺς μύθους καὶ τὴς δοξασίες τῆς φυλῆς.

Στὴν Ἑλλάδα τὸ ἔργο του ἔγινε γνωστὸ ἀπὸ τὸν τέως καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Σπύρον Καλλάφιν.

Τὸ «Ἀδωναιον Φωσ» ἀγγέλλον τὸ θάνατο τοῦ μεγάλου σοφοῦ, ἐπιφυλάσσεται στὸ ἐπόμενον τεῦχος νὰ τιμήσῃ ὅπως ἀρμοῖξη στὴ μνήμη του.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ καὶ **ΠΩΛΕΙΤΑΙ** εἰς τὰ Βιβλιοπωλεῖα, τὸ βιβλίον τοῦ Κων)νου Εὐαγ. Κοντοσάκου, Ἑκπαιδευτικοῦ, **"ΣΥΛΛΟΓΗ 60 ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ"**. Τὸ βιβλίον τοῦτο, εἶναι χρήσιμο πολὺ εἰς Νηπιαγωγούς, Διδασκάλους, γονεῖς κλπ. Περιέχει 60 Παραμύθια καὶ Ἱστορίες, ἀπὸ τὴν παράδοσι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ἐξυπνάδα καὶ διαίσθησι των ζώων, πολὺ διδακτικὰ. Διαβάζεται μὲ πολλὴ εὐχαρίστησι καὶ ἀδιάπτωτο ἐνδιαφέρον, ἀπὸ μικροὺς καὶ μεγάλους.

Εἶναι πλούσιο, μὲ ἐξαιρετικὴ ἐμφάνισι, μὲ ἄριστο χαρτί, μὲ 46 εἰκόνες, μὲ ἐξώφυλλο πολύχρωμο, καὶ συμβολικὰ εἰκονογραφημένο, μὲ 12 εἰκόνας.

Ὅσοι θέλουν νὰ τὸ προμηθευθοῦν, δύνανται νὰ ἀποστείλουν, εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ συγγραφέως, Κων)νον Κοντοσάκον, Ἀδμήτου 10 - Ἰωάννινα, δραχμὰς εἴκοσι ἕξ, καὶ θὰ τὸ λάβουν μὲ τὸ ταχύτερον μέσον.

.....
ΤΥΠΟΣ "ΠΡΩΪΝΟΣ ΛΟΓΟΣ."
.....

